

Ο λόγος ανάγκη της ψυχής

Κείμενα Λογοτεχνίας
Γ' Γυμνασίου

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες
Βιβλίο εκπαιδευτικού

Ο λόγος
ανόγκη
της
ψυχής

Κείμενα Λογοτεχνίας
Γ' Γυμνασίου

Ερωτήσεις - Δραστηριότητες
Βιβλίο εκπαιδευτικού

Ο λόγος ανάγκη της ψυχής
Κείμενα Λογοτεχνίας Γ΄ Γυμνασίου
Βιβλίο εκπαιδευτικού

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Αφροδίτη Αθανασοπούλου

Επίκουρη Καθηγήτρια Νεοελληνικής Φιλολογίας
Παν/μίου Κύπρου, Συντονίστρια της Ομάδας Σύνταξης

Βασιλική Σελιώτη

Φιλολόγος, Γραφείο Αναλυτικών Προγραμμάτων

Αλέξανδρος Μπαζούκης

Φιλολόγος, Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Λαμπριανή Ματθαίου

Φιλολόγος, Σύμβουλος Φιλολογικών Μαθημάτων

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΟΠΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΟΜΑΔΑΣ

Παντελής Βουτουρής

Καθηγητής Νεοελληνικής Φιλολογίας Παν/μίου Κύπρου,
Πρόεδρος της Επιτροπής Διαμόρφωσης Προγράμματος Σπουδών Λογοτεχνίας

•

Σύνδεσμος - Επιθεωρητής για τη Λογοτεχνία

Λοΐζος Αναστασιάδης

Ε.Μ.Ε. Φιλολογικών

Σχεδιασμός εξωφύλλου

Θεόδωρος Κακουλλής

Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Γενικός Συντονισμός

Χρίστος Παρπούνας

Συντονιστής Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Έκδοση 2014

ISBN: 978-9963-0-4705-5

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Στο τεύχος αυτό περιλαμβάνονται **Ερωτήσεις – Δραστηριότητες**, οι οποίες καλύπτουν τους τρεις άξονες του Προγράμματος Σπουδών Λογοτεχνίας: **γνωστικό περιεχόμενο, αξιακό περιεχόμενο, βασικές δεξιότητες** κριτικού γραμματισμού, με έμφαση στον *λογοτεχνικό γραμματισμό*, δηλαδή στην εγκύκλια λογοτεχνική μόρφωση την οποία θα πρέπει να λάβουν οι μαθητές και οι μαθήτριες στη βαθμίδα της Μέσης εκπαίδευσης.

Οι **Ερωτήσεις – Δραστηριότητες**, που παρουσιάζονται εδώ:

(α) αντιστοιχούν στους **διδακτικούς στόχους**, οι οποίοι ορίζονται ειδικά για κάθε θεματική ενότητα και γενικά από τους «δείκτες επιτυχίας» για τη συγκεκριμένη βαθμίδα και τάξη στο Πρόγραμμα Σπουδών·

(β) είναι *ενδεικτικές* και υποβοηθούν το έργο των εκπαιδευτικών για τον **τρόπο αξιολόγησης** των μαθητών και μαθητριών στο μάθημα της Λογοτεχνίας·

(γ) ανταποκρίνονται στη **νέα διδακτική μεθοδολογία** της σύγκρισης/συνεξέτασης των κειμένων, που προβλέπει το Πρόγραμμα Σπουδών, αλλά και στο πνεύμα της νέας Παιδαγωγικής (συνεργατικές και βιωματικές μορφές μάθησης, λειτουργική ένταξη και χρήση των Νέων Τεχνολογιών για τις ανάγκες του μαθήματος, διαθεματικότητα και «ολιστική γνώση» κ.ο.κ.)

Οι **Ερωτήσεις – Δραστηριότητες** κλιμακώνονται ανάλογα με τον βαθμό δυσκολίας τους ως εξής:

α) Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων για την πρωτοβάθμια αξιολόγηση των μαθητών και μαθητριών στην τάξη. Στο στάδιο αυτό ελέγχονται βασικές δεξιότητες πρόσληψης/κατανόησης/σύγκρισης των κειμένων. Παρέχεται, επίσης, η δυνατότητα για ασκήσεις δημιουργικής γραφής, με στόχο την καλλιέργεια της δημιουργικότητας και φαντασίας των μαθητών αλλά και την εμπέδωση των στοιχείων του λογοτεχνικού γραμματισμού.

β) Ομαδοσυνεργατικές Ασκήσεις – Διαθεματικές Δραστηριότητες για την αξιολόγηση των μαθητών και μαθητριών μετά την ολοκλήρωση μιας θεματικής υποενότητας. Οι ασκήσεις αυτές απαιτούν συνεργασία σε ομάδες, συστηματικότερη αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών κλπ., και αποσκοπούν στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης των μαθητών μέσα από την καλλιέργεια πιο σύνθετων δεξιοτήτων ανάλυσης και ερμηνείας των κειμένων απ' ό,τι οι προηγούμενες.

γ) Ερευνητικά σχέδια εργασίας τύπου *project* για την αξιολόγηση των μαθητών και μαθητριών στο τέλος κάθε θεματικής ενότητας. Στο στάδιο αυτό, η τάξη λειτουργεί (ή επιδιώκεται να λειτουργήσει) ως ερευνητικό «εργαστήρι» και «λέσχη αναγνωστών»· οι μαθητές αξιολογούνται με γνώμονα την ικανότητά τους να συνεργαστούν για τη διεξαγωγή και την εκπόνηση μιας μικρής ερευνητικής εργασίας, ή με κριτήριο την ανάγνωση-παρουσίαση ολοκληρωμένων λογοτεχνικών έργων. Οι εργασίες και οι αναγνώσεις παρουσιάζονται στην ολομέλεια της τάξης.

Εξυπακούεται πως οι προτεινόμενες ερωτήσεις – δραστηριότητες μπορούν και πρέπει να αναπροσαρμόζονται κάθε φορά, ανάλογα με το δυναμικό της τάξης, όπως επιβάλλει η παιδαγωγική αρχή για διαφοροποιημένη διδασκαλία. Ο ομαδοσυνεργατικός χαρακτήρας πολλών

από τις ασκήσεις – δραστηριότητες που προτείνονται δύναται να συμβάλει γόνιμα προς την κατεύθυνση αυτή.

Τα επιπλέον κείμενα που δίνονται στο τεύχος αυτό μπορούν να αξιοποιηθούν από τους διδάσκοντες ως «άγνωστα» (αδίδακτα) για την ατομική αξιολόγηση των μαθητών στο τέλος ενός διδακτικού κύκλου (τετράμηνο, τελική εξέταση του μαθήματος).

Σε ό,τι αφορά τα «**ερευνητικά σχέδια εργασίας**», και με το δεδομένο ότι αυτά απαιτούν χρόνο για να διεξαχθούν, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να επιλέγουν κάθε χρονιά ένα διαφορετικό project, ανάλογα και με τις δυνατότητες που τους παρέχει το ευρύτερο περιβάλλον της σχολικής μονάδας, καθώς και το έμπυχο δυναμικό της τάξης τους. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, είναι σκόπιμο να γίνεται κάθε έτος τουλάχιστον μια τέτοια εργασία για κάθε θεματική ενότητα.

Ας επαναληφθεί και εδώ ότι κείμενα και ερωτήσεις-δραστηριότητες προτείνονται ως βάση, ως *ενδεικτικός οδηγός* για τη διδασκαλία της Λογοτεχνίας, και ότι σε καμία περίπτωση οι εκπαιδευτικοί δεν είναι υποχρεωμένοι να τα ακολουθήσουν κατά γράμμα. Αυτοί διατηρούν πάντα το δικαίωμα επιλογής, μέσα στα πλαίσια, φυσικά, που θέτει το ίδιο το αντικείμενο και το Πρόγραμμα Σπουδών αναφορικά με τους διδακτικούς στόχους, τη μεθοδολογία και τους τρόπους αξιολόγησης στο μάθημα της Λογοτεχνίας.

Για την Ομάδα Σύνταξης

Αφροδίτη Αθανασοπούλου (Συντονίστρια)

Παντελής Βουτουρής (Γενικός επόπτης)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

A. ΑΓΩΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ – ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΠΟΛΕΜΟΥ	8
B. ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ, ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ – ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ	24
Γ. ΤΑ ΟΠΛΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ – ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΙΔΑΝΙΚΑ	37

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ 49

ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΓΙΑ ΤΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ 51

ΟΜΑΔΟΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΙ ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ 52

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΥΠΟΥ PROJECT 59

Ο ΤΟΠΟΣ ΜΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ 62

ΟΜΑΔΟΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ
ΚΑΙ ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ 106

ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ 108

ΑΛΛΕΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ 112

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΥΠΟΥ PROJECT 115

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΕΦΗΒΕΙΑ

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΝΔΥΑΣΜΟΥ ΤΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ	120
<hr/>	
ΟΜΑΔΟΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	173
ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ	180
<hr/>	
ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΗΣ	182
<hr/>	
ΑΛΛΕΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	184
<hr/>	
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΤΥΠΟΥ PROJECT	195

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Οικουμενικές αξίες και λογοτεχνία

A. ΑΓΩΝΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ – ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΠΟΛΕΜΟΥ

- **Ρήγας, Θούριος**
- **Α. Κάλβος, «Εις Σάμον»**
- **Δ. Σολωμός, *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι***
- **Κ. Καβάφης, «Θερμοπύλες»**

1. Να εντοπίσετε το ποίημα από το οποίο είναι εμπνευσμένη η προμετωπίδα της υποεπότητας. (α) Αφού διαβάσετε τα κείμενα και των άλλων ελλήνων δημιουργών της υποεπότητας, να εξηγήσετε γιατί οι συγκεκριμένοι στίχοι είναι «εμβληματικοί». (β) Αν έπρεπε να επιλέξετε άλλους σημαντικούς στίχους ως επικεφαλίδα στην υποεπότητα αυτή, ποιους θα διαλέγατε από τα υπόλοιπα ποιήματα; Να αιτιολογήσετε την επιλογή σας.
2. Από πού αντλούν τα κεντρικά σύμβολα των ποιημάτων τους ο Κάλβος και ο Καβάφης και γιατί νομίζετε ότι συμβαίνει αυτό; Εξετάστε αν η γλωσσική μορφή συμβάλλει στο περιεχόμενο των ποιημάτων τους (στην «κλασικότητα» των αξιών που προβάλλει το καθένα).
3. Ποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά παρουσιάζει η στιχουργική δομή του ποιήματος του Κάλβου σε σχέση με τα υπόλοιπα ελληνικά ποιήματα της υποεπότητας;
4. Ποια ποιήματα, από τη λογοτεχνική προπαιδεία σας, σας θυμίζει ο «Θούριος» του Ρήγα; Να προσδιορίσετε θεματικές και εκφραστικές/μορφικές σχέσεις.
5. Σε ποιους στίχους του ποιήματος του Ρήγα φαίνεται η *οικουμενική* διάσταση του ιδανικού της ελευθερίας; Σχολιάστε ποιοι λαοί αναφέρονται στο απόσπασμα και συσχετίστε το κάλεσμά τους με το πολιτικό όραμα του Ρήγα.
6. Τα ποιήματα του Ρήγα και του Σολωμού είναι σχεδόν σύγχρονα (γραμμένα στα χρόνια της Επανάστασης). Να συγκρίνετε τη γλώσσα και τους εκφραστικούς τρόπους των δύο ποιημάτων (μεταφορές, εικόνες, συντακτικά σχήματα κλπ.). Σε ποιο απ' αυτά η δημοτική φαίνεται ότι έχει υποστεί λογοτεχνική επεξεργασία;
7. Συγκρίνετε τον μετρικό ρυθμό, το «τέμπο» στα ποιήματα του Ρήγα και του Σολωμού: τι παρατηρείτε; Να τον συσχετίσετε με το είδος των δύο έργων (συμβουλευτείτε καταρχάς τα εισαγωγικά σημειώματα).
8. Στο απόσπασμα 9 από το β' σχέδιασμα των *Ελεύθερων Πολιορκημένων* του Σολωμού βλέπουμε πώς εργάζεται ο ποιητής, πώς δηλαδή «δημιουργείται» το ποίημα από τις σκέψεις/ιδέες του ποιητή καθώς το εμπνέεται και το σχεδιάζει. Να σχολιάσετε με ποιον τρόπο οι «στοχασμοί» συμπληρώνουν το νόημα των στίχων.

9. Να δείξετε πώς τα δύο σχέδιαματα συνδέονται μεταξύ τους και *αιτιολογούν* το οξύμωρο του τίτλου «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι» (οξύμωρο: λέει δύο πράγματα αντίθετα μεταξύ τους).
10. Η πράξη των Μεσολογγιτών, τελικά, φαίνεται “οξύμωρη”, παράτολμη ή ψύχραιμη και συνειδητή; Να παραθέσετε στοιχεία (στίχους, λέξεις, εκφράσεις κλπ.) που το τεκμηριώνουν στα δύο αποσπάσματα.
11. Ο χαρακτηρισμός «αντρογυναίκες» στο γ’ σχέδιασμα του Σολωμού σημαίνει ότι οι Μεσολογγίτισσες έμοιαζαν σαν άντρες ή ότι ήταν ισότιμες με τους άντρες στη μεγάλη απόφαση της θυσίας; Τεκμηριώστε την απάντησή σας, συγκεντρώνοντας στοιχεία για τη δράση των γυναικών στον εθνικό αγώνα.
12. Τα γυναικόπαιδα θεωρούνται «άμαχος» πληθυσμός. Σε ποιο από τα δύο σχέδιαματα του Σολωμού αναδεικνύεται η δική τους συμβολή, και από ποιο γεγονός; Να σχολιάσετε γιατί η πράξη τους είναι ισάξια σε σθένος με εκείνη των πολεμιστών της Εξόδου.
13. Ο Καβάφης αποδίδει τιμή σε αυτούς που όρισαν στη ζωή τους να φυλάνε Θερμοπύλες. Τι είναι εκείνο που διακρίνει τη στάση τους και γιατί ο Καβάφης δίνει βάρος σ’ αυτό; Ποια αξία προσθέτει στο ιδανικό της ελευθερίας, το οποίο εξυμνούν οι άλλοι έλληνες δημιουργοί; Να προσδιορίσετε τους στίχους οι οποίοι τονίζουν τη στάση αυτή στο καβαφικό ποίημα.
14. (α) Να συγκρίνετε την έννοια της «γενναιότητας» στο ποίημα του Καβάφη και στα κείμενα των άλλων ελλήνων ομοτέχνων του. (β) Διαπιστώνετε καμία διαφορά στον τρόπο με τον οποίο εξαιρείται η στάση των γενναίων από τον Καβάφη σε σχέση με τους υπόλοιπους δημιουργούς; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας.
15. Να προσδιορίσετε τις αξίες οι οποίες χαρακτηρίζουν τον Άνθρωπο στο καβαφικό ποίημα και να τις συγκρίνετε με τις αντίστοιχες στο ποίημα «Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος» του Λειβαδίτη.
16. Τι τέλος προβλέπεται για τους πρωταγωνιστές των ποιημάτων του Κάλβου, του Σολωμού και του Καβάφη; Να συζητήσετε αν αυτό κάνει τη δράση/στάση τους «μάταιη» ή αν αντίθετα υπογραμμίζει την αξία του αγώνα τους, και γιατί.
17. Να συγκρίνετε τον τελευταίο στίχο του β’ σχεδιασματος των *Ελεύθερων Πολιορκημένων* του Σολωμού με την τελευταία φράση στο «Ρέκβιεμ» της Αχμάτοβα: ποιο στοιχείο βρίσκετε κοινό και τι δηλώνει, κατά τη γνώμη σας;

- Δ. Σολωμός, *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*
- Ν. Καζαντζάκης, *Ο καπετάν Μιχάλης*
- Οδ. Ελύτης, *Άξιον Εστί*, «Η μεγάλη Έξοδος»
- Π. Ελύαρ, «Αθήνα»

1. Ποια φράση επανέρχεται ως θεματικό μοτίβο (leit-motiv) στον *Καπετάν Μιχάλη* του Καζαντζάκη; Με ποια από τα παραπάνω ποιήματα, ή και με άλλα κείμενα της ενότητας, θα την συσχετίζατε;
2. Στη «μεγάλη Έξοδο» του *Άξιον Εστί* πρωτοστατούν τα παιδιά. Στο απόσπασμα από τον *Καπετάν Μιχάλη*, αντίθετα, πρωταγωνιστής είναι ο παππούς: πώς αιτιολογείται η επιλογή μέσα στο κείμενο; Παίζει κάποιον ρόλο σ' αυτήν και η κρητική καταγωγή του συγγραφέα; (Αναζητήστε πληροφορίες για τις κρητικές Επαναστάσεις και το ακατάβλητο φρόνημα των Κρητών ανά τους αιώνες).
3. Ποια ενέργεια κάνουν πριν τη μεγάλη ώρα τόσο οι Ελεύθεροι πολιορκημένοι στο ποίημα του Σολωμού όσο και ο καπετάν Σήφακας στο κείμενο του Καζαντζάκη; Τι δείχνει αυτό για την ηθική αξία της πράξης τους;
4. Γιατί πιστεύετε ότι ο καπετάν Σήφακας αρχίζει από την πόρτα του *σκολειού* και αφήνει τελευταία την *εκκλησία*; Πώς συνδέονται οι δύο θεσμοί –η εκπαίδευση και η εκκλησία– με τους πατροπαράδοτους αγώνες των Ελλήνων για ανεξαρτησία;
5. Αναζητήστε τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη και διαβάστε την αρχή τους. Ποια στοιχεία βρίσκετε κοινά ανάμεσα στον λαϊκό αγωνιστή και στον καπετάν Σήφακα του Καζαντζάκη; Σε τι μοιάζει το ανάγνωσμα από το *Άξιον Εστί* του Ελύτη με τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη;
6. Με ποιο αφηγηματικό μέσο διατηρείται το «μυστήριο» και η αγωνία του αναγνώστη στο πρώτο μέρος του αποσπάσματος από τον *Καπετάν Μιχάλη* του Καζαντζάκη; Να εξετάσετε την αντίστοιχη τεχνική την οποία χρησιμοποιεί ο Μπεράτης στο *Πλατό ποτάμι*: ποια επιπλέον λειτουργία έχει στο δικό του κείμενο;
7. Ποια στοιχεία συνδέουν το κείμενο του Ελύτη με το έργο του Σολωμού;
8. Να μελετήσετε τη (διμερή) δομή του κειμένου του Ελύτη: ποιο σχήμα κυριαρχεί; Με ποιους εκφραστικούς τρόπους δηλώνεται η διαφορά στο ήθος και στη δράση των χαρακτήρων;
9. Θα χαρακτηρίζατε το κείμενο του Ελύτη «πεζό» ή «ποιητικό»; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας συγκρίνοντας τον ρυθμό και τα εκφραστικά του μέσα με τα υπόλοιπα πεζά της ενότητας.
10. Να σχολιάσετε τη λειτουργία της φύσης στα έργα των Ελύτη και Καζαντζάκη σε σχέση με το περιεχόμενό τους. Σε ποια ακόμη κείμενα της υποενότητας η φύση έχει ενεργή συμμετοχή στα ανθρώπινα δρώμενα;

11. Ποια φράση επανέρχεται ως θεματικό μοτίβο (leit-motiv) στον *Καπετάν Μιχάλη* του Καζαντζάκη; Με ποια από τα παραπάνω ποιήματα, ή και με άλλα κείμενα της ενότητας, θα την συσχετίζατε;
12. Στη «μεγάλη Έξοδος» του *Άξιον Εστί* πρωτοστατούν τα παιδιά. Στο απόσπασμα από τον *Καπετάν Μιχάλη*, αντίθετα, πρωταγωνιστής είναι ο παππούς: πώς αιτιολογείται η επιλογή μέσα στο κείμενο; Παίζει κάποιον ρόλο σ' αυτήν και η κρητική καταγωγή του συγγραφέα; (Αναζητήστε πληροφορίες για τις κρητικές Επαναστάσεις και το ακατάβλητο φρόνημα των Κρητών ανά τους αιώνες).
13. Ποια ενέργεια κάνουν πριν τη μεγάλη ώρα τόσο οι Ελεύθεροι πολιορκημένοι στο ποίημα του Σολωμού όσο και ο καπετάν Σήφακας στο κείμενο του Καζαντζάκη; Τι δείχνει αυτό για την ηθική αξία της πράξης τους;
14. Γιατί πιστεύετε ότι ο καπετάν Σήφακας αρχίζει από την πόρτα του *σκολειού* και αφήνει τελευταία την *εκκλησία*; Πώς συνδέονται οι δύο θεσμοί –η εκπαίδευση και η εκκλησία– με τους πατροπαράδοτους αγώνες των Ελλήνων για ανεξαρτησία;
15. Αναζητήστε τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη και διαβάστε την αρχή τους. Ποια στοιχεία βρίσκετε κοινά ανάμεσα στον λαϊκό αγωνιστή και στον καπετάν Σήφακα του Καζαντζάκη; Σε τι μοιάζει το ανάγνωσμα από το *Άξιον Εστί* του Ελύτη με τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη;
16. Με ποιο αφηγηματικό μέσο διατηρείται το «μυστήριο» και η αγωνία του αναγνώστη στο πρώτο μέρος του αποσπάσματος από τον *Καπετάν Μιχάλη* του Καζαντζάκη; Να εξετάσετε την αντίστοιχη τεχνική την οποία χρησιμοποιεί ο Μπεράτης στο *Πλατό ποτάμι*: ποια επιπλέον λειτουργία έχει στο δικό του κείμενο;
17. Ποια στοιχεία συνδέουν το κείμενο του Ελύτη με το έργο του Σολωμού;
18. Να μελετήσετε τη (διμερή) δομή του κειμένου του Ελύτη: ποιο σχήμα κυριαρχεί; Με ποιους εκφραστικούς τρόπους δηλώνεται η διαφορά στο ήθος και στη δράση των χαρακτήρων;
19. Θα χαρακτηρίζατε το κείμενο του Ελύτη «πεζό» ή «ποιητικό»; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας συγκρίνοντας τον ρυθμό και τα εκφραστικά του μέσα με τα υπόλοιπα πεζά της ενότητας.
20. Να σχολιάσετε τη λειτουργία της φύσης στα έργα των Ελύτη και Καζαντζάκη σε σχέση με το περιεχόμενό τους. Σε ποια ακόμη κείμενα της υποενότητας η φύση έχει ενεργή συμμετοχή στα ανθρώπινα δρώμενα;

- Γ. Μπεράτης, *Το πλατύ ποτάμι*
- Ε.-Μ. Ρεμάρκ, *Ουδέν νεώτερον από το δυτικόν μέτωπον*
- Α. ντε Σαιντ-Εξυπερύ, *Γράμμα σ' έναν όμηρο*
- Γκ. Απολλιναιρ, «*Το λαβωμένο περιστέρι και το συντριβάνι*»

1. Να αντιπαραβάλετε την ατμόσφαιρα στο στρατόπεδο των Ελλήνων, αλλά και των Ιταλών, όπως περιγράφονται στο *Πλατύ ποτάμι* του Μπεράτη, με εκείνη στα χαρακώματα όπου βρίσκεται ο ήρωας του Ρεμάρκ στο *Ουδέν νεώτερον...* Σε τι θα αποδίδετε τη διαφορά;
2. Σε ποιο άλλο πεζό αυτής της υποεπότητας βρίσκουμε να αναπτύσσεται μια ανάλογη σχέση μεταξύ αντιπάλων, όπως αυτή που αναπτύσσεται ανάμεσα στους ιταλούς και στους έλληνες φαντάρους στο κείμενο του Μπεράτη;
3. Πού οφείλεται η μεταβολή της εχθρικής κατάστασης στα κείμενα του Μπεράτη και του Εξυπερύ; Η διαφορά γλώσσας στέκεται εμπόδιο στην ανθρώπινη επικοινωνία, και πώς το εξηγείτε αυτό;
4. Το κεντρικό επεισόδιο στο κείμενο του Εξυπερύ το καταλαμβάνει ένα «θαύμα»: ποιο είναι αυτό και πού αλλού το βρήκαμε να λειτουργεί λυτρωτικά για τον άνθρωπο σε οριακές δοκιμασίες; Να αναφέρετε χαρακτηριστικές φράσεις και σχήματα λόγου με τα οποία το παρουσιάζει ο γάλλος συγγραφέας: είναι τρόποι της πεζογραφίας ή της ποίησης; Να εξηγήσετε τη λειτουργία τους, τι αισθήματα προκαλούν στον αναγνώστη της ιστορίας.
5. Να συγκρίνετε τη μεταμόρφωση των πραγμάτων ως αποτέλεσμα αυτού του θαύματος στο κείμενο του Εξυπερύ με την αντίστοιχη «έμψυχη» μεταμόρφωση των αντικειμένων (της πόρτας, των γραμμάτων) στον *Καπετάν Μιχάλη* του Καζαντζάκη. Τι προκαλεί τη μεταμόρφωση στη δεύτερη περίπτωση;
6. «... δεν ήσουν για μένα παρά μια ιδέα, ένας συνδυασμός ... αυτόν τον συνδυασμό χτύπησα (σκότωσα)» μονολογεί ο ήρωας του Ρεμάρκ στο απόσπασμα από το *Ουδέν νεώτερον...* Στο κείμενο του Εξυπερύ, αντίστοιχα, διαβάζουμε: «Το αγόρι που μου χαμογέλασε ... ένα δευτερόλεπτο νωρίτερα, δεν ήταν παρά μια λειτουργία, ένα εργαλείο, ένα τερατώδες έντομο ...» Πώς παρουσιάζεται ο άνθρωπος μέσα απ' αυτές ή παρόμοιες αναφορές στα δύο κείμενα; Σε ποια ακόμη πεζά της υποεπότητας αντιμετωπίζεται ανάλογα ο άνθρωπος σαν ζώο, αριθμός, μηχανάκι και τα όμοια; Ποια κεντρική ιδέα του πολέμου –και της αντιπολεμικής λογοτεχνίας– εκφράζεται έτσι; Να την συζητήσετε.
7. Παρατηρήστε την κίνηση του χρόνου στα κείμενα των Ρεμάρκ και Εξυπερύ και εξηγήστε τη σημασία της *προβολής στο μέλλον*, στο πρώτο, και της *αναδρομής στο παρελθόν*, στο δεύτερο. Πώς οι χρονικές αυτές μετατοπίσεις υπηρετούν τον αντιπολεμικό στόχο κάθε συγγραφέα;

8. Στο τέλος του αποσπάσματος από το μυθιστόρημα του Ρεμάρκ βλέπουμε τον νεαρό γερμανό φαντάρο να ταυτίζεται με τη ζωή του γάλλου στρατιώτη που σκότωσε «για να σώσει τον εαυτό του». Να το σχολιάσετε, αφού διαβάσετε και το ακόλουθο παράθεμα από το μυθιστόρημα του Έρνεστ Χέμινγουάι, *Για ποιον χτυπά η καμπάνα* (1940):
- «[...] Κάθε ανθρώπου ο θάνατος λιγοστεύει εμένα τον ίδιο, γιατί είμαι ένα με την Ανθρωπότητα. Κι έτσι ποτέ σου μη στέλνεις να ρωτήσεις για ποιον χτυπά η καμπάνα. Χτυπάει για σένα».
- [Το μυθιστόρημα του Χέμινγουάι αναφέρεται στον Ισπανικό Εμφύλιο· το παράθεμα ανήκει στον άγγλο ποιητή και ιερέα Τζον Ντον, 1572-1631]
9. Το θέμα του αποσπάσματος του Ρεμάρκ, τελικά, είναι ο πόλεμος ή η ζωή; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας λαμβάνοντας υπόψη και την ταύτιση που γίνεται στο τέλος του αποσπάσματος.
10. Ο ποιητής Γκυγιώμ Απολλιναίρ στο καλλίγραμμα «Το λαβωμένο περιστέρι και το συντριβάνι» επιλέγει έναν άλλο τρόπο για να καταγγείλει τον πόλεμο. Να τον αντιπαραβάλετε με την περιγραφή του πολέμου στα πεζά αυτής της υποενότητας. Ποιος τρόπος, κατά την προσωπική σας άποψη, είναι πιο δραστικός και γιατί;
11. Πώς ο τίτλος του ποιήματος του Απολλιναίρ *υποδηλώνει* το θέμα του; Ποιος στίχος μέσα στο ποίημα το δηλώνει εμφαντικά;
12. Να σχολιάσετε το καλλίγραμμα συσχετίζοντας τη μορφή με το περιεχόμενο: (α) Ποια ονόματα κυριαρχούν στο σχήμα του περιστεριού και ποια στους πίδακες του συντριβανιού; Πώς συνδέονται συμβολικά τα ονόματα με τα σχήματα; (β) Τι δείχνει ο διαχωρισμός των σχημάτων/ονομάτων στο ποίημα για τις συνέπειες του πολέμου στη ζωή των ανθρώπων;
13. Στο ποίημα του Απολλιναίρ κυριαρχεί ο νοσταλγικός και πένθιμος τόνος μιας ζωής που «αιμορραγεί» εξαιτίας του πολέμου. Ποιες λέξεις (επίθετα, ρήματα, επιφωνήματα κλπ.) το φανερώνουν; Με ποιον τρόπο ο τελευταίος στίχος στη βάση του συντριβανιού συνοψίζει αυτή την ιδέα; Να σχολιάσετε το σύμβολο της ροδοδάφνης αναλύοντας τα συνθετικά του.
14. Να συζητήσετε για τα ονόματα που αναφέρονται στο καλλίγραμμα, αφού συμβουλευτείτε το εισαγωγικό σημείωμα και το γλωσσάρι. Γιατί πιστεύετε ότι ο Απολλιναίρ επιλέγει να αναφερθεί κυρίως σε *καλλιτέχνες* που χάθηκαν στον πόλεμο; Ποια σχέση ανάμεσα στην τέχνη και στη ζωή υποδηλώνει αυτό;
15. Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι από το μυθιστόρημα του Στράτη Μυριβήλη *Η ζωή εν τάφω*, το οποίο περιγράφει τα βιώματα ενός έλληνα στρατιώτη στα χαρακώματα του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. (α) Με ποια από τα κείμενα αυτής της υποενότητας θα το συσχετίζατε, και γιατί; (β) Από τι καταλαβαίνουμε την ψυχολογία του νεαρού στρατιώτη στα χαρακώματα και ποια είναι η αιτία της αλλαγής της;

Η ζωή εν τάφω

Προχώρησα ως την άκρη του χαρακώματος του λόχου μας. Ως την έβγαση των συρματοπλεγμάτων. [...] Επειδή το μέρος είναι ένα νταμάρι όλο πέτρα και δε σκάβεται, σήκωσαν ένα προκάλυμμα με γεώσακους. Έτσι λένε κάτι σακιά γεμάτα με χώμα που μ' αυτά οχυρώνουν τα πετρώδικα χαρακώματα. Τα τσουβάλια αυτά κείτουντ' εδώ χρόνον - καιρό έτσι. Θα φάγαν υγρασίες, βροχάδες, χιόνια και ήλιους. Ήρθαν και σάπισαν από νερά, ο ήλιος τα τσουρούφλισε και τά 'καψε. Τραβώ το δάχτυλό μου πάνω τους. Λιώνει η λινάτσα. Σαν τα ξεθαμμένα ρούχα των πεθαμένων που ξεφτάνε, σταχτωμένα, με το πρώτο άγγιγμα. Είναι τσουβαλάκια φουσκωμένα κάργα, όπως τα πρωτογέμισαν. Άλλα πάλι κρεμάζουν σαχλά, μισοαδειανά. Κάτου από το δυνατό φεγγάρι μοιάζουν με ψοφίμια σκυλιών, άλλα πρησμένα κι άλλα ξαντεριασμένα, σωριασμένα τόνα πάνου στ' άλλο.

Από δω το θέαμα θά 'ναι πιο όμορφο. Τώρα το κρυμμένο ποτάμι ακούγεται καλύτερα όπως φωνάζει μακριά, μες από τη βαθιά κοίτη του. Θέλω να βγάλω το κεφάλι ψηλά από το προπέτασμα, να ιδώ πέρα. Αν μπορούσα μάλιστα θα καβαλίκευα το χαρακώμα. Ακουμπώ το μπαστούνι στο τοίχωμα, σηκώνουμαι στη μύτη της αρβύλας του γερού μου ποδιού και γαντζώνω τα δάχτυλα στους γεώσακους πού 'ναι πάνω - πάνω. Ένας απ' αυτούς λιώνει με μιας κι αδειάζει τον άμμο του πάνω μου. Λοιπόν τότες έγινε μια αποκάλυψη! Μόλις ξεφούσκωσε αυτό το σακί, χαμήλωσε η καμπούρα του και ξεσκέπασε στα μάτια μου μια μικρήν ευτυχία. Αχ, μού 'καμε τόσο καλό στην ψυχή, λίγο ακόμα και θα πατούσα μια τσιριξιά χαράς.

Ήταν ένα λουλούδι εκεί! Συλλογίσου. Ένα λουλούδι είχε φυτρώσει εκεί μέσα στους σαπρακιασμένους γεώσακους. Και μου φανερώθηκε έτσι ξαφνικά τούτη τη νύχτα πού 'ναι γιομάτη θάματα. Απόμεινα να το βλέπω σχεδόν τρομαγμένος. Τ' άγγισα με χτυποκάρδι, όπως αγγίζεις ένα βρέφος στο μάγουλο. Είναι μια παπαρούνα. Μια τόση δα μεγάλη, καλοθρεμμένη παπαρούνα, ανοιγμένη σαν μικρή βελουδένια φούχτα.

Στράτης Μυριβήλης, *Η ζωή εν τάφω*, Εστία, Αθήνα 2006

16. Αναζητήστε στην ενότητα «Λογοτεχνία και Οικολογία» του βιβλίου *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* της Β' Γυμνασίου το κείμενο του Καββαδία «Στο άλογό μου» και την ιστορία του Χιόνη για την παπαρούνα, και σχολιάστε τη σχέση τους με το παραπάνω απόσπασμα του Μυριβήλη.
17. Να συγκρίνετε την **εμπειρία** του πολέμου, όπως την βιώνουν οι πρωταγωνιστές των κειμένων που εξετάσατε, με την **ιδέα** που έχουν για τον πόλεμο όσοι αναχωρούν πρώτη φορά για το μέτωπο, όπως την παρουσιάζει το ακόλουθο απόσπασμα του ιστορικού Μαρκ Φερό: «Οι νέοι φεύγουν για τον πόλεμο σαν σε περιπέτεια, ευτυχείς που αλλάζουν ζωή, που ταξιδεύουν, έχοντας όλοι εκπληρώσει το καθήκον και σίγουροι ότι θα ξαναγυρίσουν σύντομα στεφανωμένοι με τις δάφνες της νίκης».
18. Με αφορμή τα παραπάνω κείμενα, να συζητήσετε την επίδραση του πολέμου στον ανθρώπινο ψυχισμό. Πώς αλλάζει ο πόλεμος τον άνθρωπο;

19. Αναζητήστε στην ενότητα «Λογοτεχνία και Οικολογία» του βιβλίου *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* της Β΄ Γυμνασίου το κείμενο του Καββαδία «Στο άλογό μου» και την ιστορία του Χιόνη για την παπαρούνα, και σχολιάστε τη σχέση τους με το παραπάνω απόσπασμα του Μυριβήλη.
20. Να συγκρίνετε την **εμπειρία** του πολέμου, όπως την βιώνουν οι πρωταγωνιστές των κειμένων που εξετάσατε, με την **ιδέα** που έχουν για τον πόλεμο όσοι αναχωρούν πρώτη φορά για το μέτωπο, όπως την παρουσιάζει το ακόλουθο απόσπασμα του ιστορικού Μαρκ Φερό: «Οι νέοι φεύγουν για τον πόλεμο σαν σε περιπέτεια, ευτυχείς που αλλάζουν ζωή, που ταξιδεύουν, έχοντας όλοι εκπληρώσει το καθήκον και σίγουροι ότι θα ξαναγυρίσουν σύντομα στεφανωμένοι με τις δάφνες της νίκης».
21. Με αφορμή τα παραπάνω κείμενα, να συζητήσετε την επίδραση του πολέμου στον ανθρώπινο ψυχισμό. Πώς αλλάζει ο πόλεμος τον άνθρωπο;

- **Γ. Μπεράτης, *Το πλατύ ποτάμι***
- **Λ. Σολομωνίδου, *Ενθάδε κείται***
- **Τ. Χατζηαναγνώστου, *Ένας πολίτης ελεεινής μορφής***

1. Πώς συμπεριφέρονται οι Ιταλοί στους Έλληνες απεσταλμένους στο *Πλατύ ποτάμι* και πώς συμπεριφέρονται οι Εγγλέζοι στους Κύπριους αγωνιστές στο *Ενθάδε κείται*; Να αιτιολογήσετε τη διαφορά, λαμβάνοντας υπόψη και τη σχέση μεταξύ των μεν και των δε.
2. Τι αισθήματα σας προκαλεί η στάση Ιταλών και Εγγλέζων στα κείμενα του Μπεράτη και της Σολομωνίδου αντίστοιχα; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.
3. Να περιγράψετε τον χαρακτήρα και τη σχέση των δύο «κηρύκων» στο απόσπασμα από το *Πλατύ Ποτάμι* του Μπεράτη, από τη μια, και του Δημήτρη Γεωργάρα και του συντρόφου του Γρηγόρη στο απόσπασμα από το *Ενθάδε κείται* της Σολομωνίδου, από την άλλη. Παρατηρείτε καμία διαφορά και πώς την εξηγείτε;
4. Να συγκρίνετε τη στάση του διοικητή Σγουρού (στο κείμενο του Μπεράτη) και του τομεάρχη (στο κείμενο της Σολομωνίδου) απέναντι στους φαντάρους / συντρόφους τους. Τι ανθρώπους σκιαγραφούν και τι δεσμό αναπτύσσουν αυτοί με τους υφισταμένους τους; Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας με αναφορές στα κείμενα.

5. Να συγκρίνετε την ατμόσφαιρα στην ιστορία που αφηγείται ο Μπεράτης με αυτήν στις ιστορίες που περιγράφουν οι Σολομωνίδου και Χατζηαναγνώστου, και να εξηγήσετε τι την κάνει χαλαρή στην πρώτη περίπτωση και τι ασφυκτική / εκρηκτική στη δεύτερη. Ποια εκφραστικά και αφηγηματικά μέσα χρησιμοποιούν οι συγγραφείς για να την αποδώσουν;
6. Παρατηρήστε τον ρυθμό της αφήγησης στα κείμενα της Σολομωνίδου και του Χατζηαναγνώστου: πώς θα τον χαρακτηρίζατε και τι εξυπηρετεί ο συγκεκριμένος ρυθμός; Συμβαίνει το ίδιο στην αφήγηση του Μπεράτη; Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας.
7. (α) Να επαληθεύσετε με συγκεκριμένα παραδείγματα από το απόσπασμα την παρακάτω σημείωση εργασίας του Μπεράτη για το *Πλατό ποτάμι*:

«Να τις συμπεριλάβεις όλες (τις λεπτομέρειες) χωρίς, συγχρόνως, να φαίνεσαι (και να φαίνεται) πως συμπεριλαμβάνεις. Εδώ είναι όλο το στοίχημα. Δηλαδή, να τις τυλίγεις μέσα στην πιο φυσική σου φράση – τάχα χωρίς να τις κυνηγάς. Κι έτσι μόνο θα τις βάλεις ανέτως (και τάχα παρεμπιπτόντως) όλες».

(β) Η έμφαση στις λεπτομέρειες επαληθεύεται στα αποσπάσματα της Σολομωνίδου και του Χατζηαναγνώστου; Να τεκμηριώσετε την άποψή σας.
8. Εξετάστε πώς χρησιμοποιείται ο ευθύς και ο πλάγιος λόγος, για την απόδοση του λόγου των προσώπων, στα κείμενα του Μπεράτη και της Σολομωνίδου: α) Σε ποιο από τα παραπάνω κείμενα εμφανίζεται πιο έντονα να συγγέεται ο ευθύς με τον πλάγιο λόγο (ακόμα και μέσα στην ίδια παράγραφο ή και στην ίδια περίοδο); β) Τι προσδίδει στο ύφος των κειμένων η συγκεκριμένη τεχνική; Να εντοπίσετε χαρακτηριστικά παραδείγματα στα κείμενα.
9. Στο απόσπασμα από το *Πλατό Ποτάμι*, ο αφηγητής παρουσιάζεται μέσα στη διήγηση με το πραγματικό του όνομα (Μπεράτης). Σε ποια άλλα πεζά της ενότητας, ελληνικά ή ξένα, εντοπίζετε ανάλογα «αυτοβιογραφικά» στοιχεία στην αφήγηση (χρήση α' προσώπου); Τι χαρακτήρα δίνουν τα στοιχεία αυτά στα εν λόγω έργα και πώς επιδρούν στον αναγνώστη;

- **Α. Σολομωνίδου, *Ενθάδε κείται***
- **Γ. Ρίτσος, *Αποχαιρετισμός***
- **Ζ. Σκάρως, «Ο λύκος δε διαλέγει»**
- **Ι. Καμπανέλλης, *Μαουτχάουζεν***
- **Τ. Χατζηαναγνώστου, *Ένας πολίτης ελεεινής μορφής***

1. Να συγκρίνετε τη συμπεριφορά των Εγγλέζων απέναντι στους παγιδευμένους, στο *Ενθάδε κείται* της Σολομωνίδου, με εκείνη των Γερμανών απέναντι στους αιχμαλώτους στα κείμενα των Σκάρου και Καμπανέλλη. Τι κάνει τη συμπεριφορά τους «άτιμη», ανεπίτρεπτη ακόμη και για τους νόμους του πολέμου;
2. Οι αγωνιστές στο κείμενο της Σολομωνίδου αυτοχαρακτηρίζονται «αγρίμια που τους στήνουνε παγίδες [οι διώκτες τους]». Πού αλλού συναντήσαμε μια ανάλογη εικόνα φυγάδων-επαναστατών οι οποίοι έχουν στήσει τα κρησφύγετά τους στη φύση; Τι δηλώνει η εικόνα αυτή για το πώς είναι αναγκασμένοι συχνά να ζουν οι αγωνιστές και οι εξεγερμένοι; Να το αιτιολογήσετε.
3. Να αντιπαραβάλετε τις ζωόμορφες μεταφορές στον θούριο του Ρήγα και στο πεζό της Σολομωνίδου (*λιοντάρια, αγρίμια*) με τις αντίστοιχες στα κείμενα των Σκάρου, Χατζηαναγνώστου και Ελύτη (*λύκοι, σκυλιά, τσακάλια, όρνια και θηρία*): έχουν το ίδιο νόημα; Τεκμηριώστε την απάντησή σας με βάση τα περιγραφόμενα πρόσωπα.
4. Στο πεζογράφημα της Σολομωνίδου διαπιστώνουμε μια αντιστροφή ρόλων / ονομάτων: γιατί πιστεύετε ότι η συγγραφέας δεν κράτησε τα ονόματα του πρωταγωνιστή - δευτεραγωνιστών, όπως τα ξέρουμε από την πραγματική ιστορία της μάχης του Μαχαιρά; Τι ήθελε να δηλώσει με αυτή την αντιμετάθεση;
5. Ποια διάσταση δίνει στο ολοκαύτωμα του Αυξεντίου το ποίημα «Αποχαιρετισμός» του Ρίτσου, σε σχέση με τη ρεαλιστική περιγραφή της Σολομωνίδου; Να συγκρίνετε τα εκφραστικά μέσα των δύο δημιουργών: με τι τρόπους «αφηγούνται» την ίδια ιστορία;
6. Το αφήγημα της Σολομωνίδου κλείνει με τη φράση «όπου αγγίζει είναι φωτιά». Το ποίημα του Ρίτσου κλείνει με τον στίχο «να μου δροσίξει (ο ήλιος) το καμένο στήθος». Τι περιγράφουν οι δύο εικόνες με άλλο τρόπο; Να δηλώσετε ποιος τρόπος σάς φαίνεται πιο δραστικός, και γιατί.
7. Να αντιπαραβάλετε τους τίτλους στο πεζό της Σολομωνίδου και στο ποίημα του Ρίτσου για τον Αυξεντίου: γιατί «αποχαιρετισμός» και όχι «τέλος»; Ποια σημασία (και προοπτική) δίνει στη θυσία του ήρωα ο ποιητής με αυτόν τον τρόπο; Η Ιστορία τον δικαίωσε; Συζητήστε το.
8. Στα πεζά και ποιήματα αυτής της υποενοότητας οι Έλληνες είναι αντιμέτωποι με έναν εθνικό εχθρό. Τι συμβαίνει στο αφήγημα του Χατζηαναγνώστου;
9. Να εντοπίσετε τις αναφορές στο κείμενο του Χατζηαναγνώστου, οι οποίες το συνδέουν με τα έργα του Σολωμού και του Καζαντζάκη.
10. Σε ποιο σημείο στο απόσπασμα του Χατζηαναγνώστου εξηγείται η φυσική επαναστατικότητα των νέων; Πού αλλού είδαμε «τα παιδιά» να πρωτοστατούν στον αγώνα; Με αφορμή τα κείμενα αυτά, να συζητήσετε τον ρόλο της νεολαίας στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου.

11. Να συγκρίνετε το μοτίβο του τραγουδιού στα αφηγήματα του Χατζηαναγνώστου και του Σκάρου: λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο στις δύο ιστορίες; Να το αιτιολογήσετε.
12. Παρατηρήστε την «ηθική συμμετοχή» της φύσης στα ανθρώπινα δρώμενα στο αφήγημα του Χατζηαναγνώστου. Να την συγκρίνετε με το κείμενο του Ελύτη.
13. Στο απόσπασμα του Χατζηαναγνώστου περιγράφεται ένα σκηνικό «αποκάλυψης». Εντοπίστε τα κυρίαρχα μοτίβα και σχολιάστε το επίπεδο στο οποίο τοποθετεί τη δράση ο συγγραφέας. Ποια κεντρική ιδέα -και αξία- αναδεικνύεται έτσι;
14. Στο τελευταίο μέρος του αποσπάσματος, ποια ακόμη πανανθρώπινη αξία προβάλλεται; Να την συσχετίσετε με την ιστορική αφορμή του κειμένου του Χατζηαναγνώστου.
15. Στο πιο κρίσιμο σημείο του επεισοδίου που περιγράφει ο Χατζηαναγνώστου ξεχωρίζει μια γυναικεία φωνή. (α) Πώς εξηγείται αυτή η επιλογή μέσα στο κείμενο; (β) Σε ποια άλλα κείμενα βρίσκουμε μιαν ανάλογη δυναμική συμμετοχή των γυναικών στους κοινωνικούς και εθνικούς αγώνες; Τεκμηριώστε την απάντησή σας με συγκεκριμένους στίχους ή χαρακτηρισμούς των γυναικών στα κείμενα αυτά.
16. Οι κρατούμενοι ή εξεγερμένοι στις ιστορίες των Σκάρου, Καμπανέλλη, Σολωμονίδου και Χατζηαναγνώστου μπορούν να θεωρηθούν «ελεύθεροι πολιορκημένοι», όπως εκείνοι στο ποίημα του Σολωμού; Αιτιολογήστε την απάντησή σας.
17. Συζητήστε ποια θα ήταν η δική σας στάση ή τοποθέτηση απέναντι σε ανάλογα περιστατικά ή εμπειρίες, όπως αυτά που περιγράφονται στα παραπάνω κείμενα.

- **Ζ. Σκάρος, «Ο λύκος δε διαλέγει»**
- **Ι. Καμπανέλλης, *Μαουτχάουζεν***
- **Α. Φρανκ, *Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ***
- **Μπ. Μπρεχτ, «Το κάψιμο των βιβλίων»**

1. Διαβάζοντας τα κείμενα του Σκάρου και του Καμπανέλλη, ποιο θεωρείτε ότι θα μπορούσε να ήταν συνέχεια του άλλου; Να προσδιορίσετε τα θεματικά και σκηνοθετικά στοιχεία που αποδεικνύουν τη μεταξύ τους συγγένεια και να την αιτιολογήσετε.
2. Με ποιες εκφράσεις περιγράφονται και τι αισθήματα προκαλούν στον αναγνώστη οι συνθήκες ζωής των αιχμαλώτων πολέμου στα αποσπάσματα του Σκάρου και του Καμπανέλλη;
3. Από πού φαίνεται στα δύο κείμενα η πλήρης απαξίωση της ανθρώπινης ζωής στο στρατόπεδο (ότι δηλαδή η ζωή *δεν αξίζει τίποτα*);

4. Ποιες ανθρώπινες αξίες και απολαύσεις παρωδούνται (εξευτελίζονται) στο στρατόπεδο συγκέντρωσης, τόσο στο Χαϊδάρι όσο και στο Μαουτχάουζεν; Να σχολιάσετε τα παραγγέλματα των Ες Ες που το δηλώνουν στα εν λόγω κείμενα.
5. Το κεντρικό επεισόδιο και στα δύο αποσπάσματα διαδραματίζεται έξω, στην ύπαιθρο. Πώς περιγράφεται η φύση –ο λόφος, το λατομείο– από τους δύο συγγραφείς; Διαπιστώνετε καμιά διαφορά σε σχέση (α) με την παρουσίαση της φύσης στον *Καπετάν Μιχάλη* του Καζαντζάκη και (β) με το ειδυλλιακό τοπίο στην ενότητα της «Οικολογίας» της Β΄ Γυμνασίου; Να την ερμηνεύσετε σε σχέση με το περιεχόμενο των κειμένων.
6. Επικεντρωθείτε στις μεταφορές με τις οποίες περιγράφονται δεσμοφύλακες και αιχμάλωτοι στο κείμενο του Σκάρου: ποιο είναι το κοινό χαρακτηριστικό τους; Δικαιολογείται έτσι ο τίτλος του διηγήματος «Ο λύκος δε διαλέγει»;
7. Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας διαπιστώνετε μιαν αντίστοιχη μεταχείριση των κρατουμένων / αιχμαλώτων από τους εξουσιαστές-δεσμώτες τους; Ποιο είναι το γενικό συμπέρασμα: σε τι μετατρέπεται ο άνθρωπος σε συνθήκες πολέμου / αιχμαλωσίας (και γενικά βίας);
8. Να συγκρίνετε τις απόψεις του Λάιου και του Αντώνη, στα κείμενα αντίστοιχα των Σκάρου και Καμπανέλλη, για την «απανθρωποποίηση» των γερμανών δεσμοφυλάκων. (α) Ποιες συμπεριφορές των Ες-Ες επιβεβαιώνουν τις απόψεις αυτές στα δύο αποσπάσματα; (β) Πώς προκαλείται αυτή η ψυχική αλλοίωση, η οποία μετατρέπει τον άνθρωπο σε «μηχανή εξόντωσης», σύμφωνα με τα κείμενα;
9. (α) Με ποια αφηγηματικά μέσα οι δύο συγγραφείς, Σκάρος και Καμπανέλλης, αποδίδουν τη ρουτίνα των εκτελέσεων και την απάθεια των δεσμοφυλάκων απέναντι στα θύματά τους; (β) Σε ποιο σημείο του κειμένου του Σκάρου ο αφηγηματικός ρυθμός επιταχύνεται παρακολουθώντας την ένταση της στιγμής, και πώς δηλώνεται αυτό μορφικά (συντακτικά); Σε ποια ελληνικά πεζά της υποενότητας υπάρχει ανάλογος «κινηματογραφικός» ρυθμός;
10. Γιατί, πιστεύετε, ο Αντώνης στο απόσπασμα από το *Μαουτχάουζεν* «δεν πολυμιλούσε» για το κατόρθωμά του; Τι δηλώνει αυτό για το ήθος του;
11. Ποια στοιχεία δείχνουν την αλληλεγγύη της κοινότητας των κρατουμένων στο κείμενο του Καμπανέλλη; Με ποιο «δώρο» ανταμείβουν την πράξη του Αντώνη; Το έχουμε ξαναβρεί αλλού και πού; Να σχολιάσετε τη συμβολική λειτουργία του στα εν λόγω κείμενα (ποια ανθρώπινη ανάγκη εκφράζει).
12. Από πού φαίνεται ο ημερολογιακός χαρακτήρας του κειμένου της Άννας Φρανκ και σε τι διαφέρει από τη λογοτεχνική γραφή των προηγούμενων κειμένων; Τι αξία δίνει στη μαρτυρία της;

13. Ποια λέξη επαναλαμβάνεται επίμονα στο απόσπασμα από το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ, μολονότι θα μπορούσε να παραλειφθεί ως ευκόλως εννοούμενη από τα συμφραζόμενα; Τι την κάνει *αναγκαία* στην αφήγηση, κατά τη γνώμη σας;
14. Να μελετήσετε τον κατάλογο των απαγορεύσεων στο ημερολόγιο της Άννας Φρανκ. Τι διαπιστώνετε σε ό,τι αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα των Εβραίων; Πού νομίζετε ότι αποσκοπούσαν αυτές οι απαγορεύσεις και τι συνέπειες είχαν στην ψυχολογία των ανθρώπων; Ποιο από τα ελληνικά κείμενα το επιβεβαιώνει;
15. Να συγκρίνετε τη στάση των ελλήνων αιχμαλώτων Δημοράγκα (στο κείμενο του Σκάρου) και Αντώνη (στο κείμενο του Καμπανέλλη) απέναντι στην εξουσία των δεσμοφυλάκων τους, σε αντιδιαστολή με τη στάση του εβραίου αιχμαλώτου στο *Μαουτχάουζεν*. Συζητήστε τις διαπιστώσεις σας, λαμβάνοντας υπόψη το ποίημα του Κάλβου αλλά και το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ (ιδίως την καταληκτική φράση). Τι κατάφεραν να κάμψουν οι γερμανοί Ναζί στη δική του περίπτωση;
16. Ποιες ακόμη ομάδες ανθρώπων περιθωριοποιούνται ή εξοντώνονται με βάση τη ρατσιστική πολιτική των Ναζί, σύμφωνα με το παρακάτω κείμενο του γερμανού ιερέα Μάρτιν Νίμελερ (Martin Niemöller), γραμμένο το 1937;

Στην αρχή ήρθαν να πάρουν τους Εβραίους.
Δεν ήμουν Εβραίος και δεν φώναξα.
Μετά ήρθαν να πάρουν τους κομμουνιστές.
Δεν ήμουν κομμουνιστής και δεν φώναξα.
Έπειτα ήρθε η ώρα των σοσιαλδημοκρατών.
Δεν ανήκα σ' αυτό το κόμμα και δεν έβρισκα λόγο να διαμαρτυρηθώ.
Ακολούθησαν οι ομοφυλόφιλοι.
Ούτε κι αυτό σκέφτηκα ότι με αφορούσε.
Στο τέλος ήρθε η σειρά των τσιγγάνων.
Ούτε και τότε βρήκα λόγια για να εκφράσω την αντίθεσή μου.

Ο επόμενος στη σειρά ήμουν εγώ.
Αλλά δεν υπήρχε κανείς για να φωνάξει.

<http://www.alfavita.gr/artro.php?id=5109>

(σχετικό φιλμάκι: <http://www.greektube.org/content/view/28143/2/>)

17. Τι διαπιστώνει κανείς από το κείμενο του Νίμελερ για την έκταση που είχαν οι ρατσιστικές διώξεις των Ναζί στην κοινωνία;

18. Ποια επιπλέον πτυχή στην καταπάτηση των αξιών σε σκοτεινές περιόδους, όπως εκείνη του Ναζισμού, προσθέτει το ποίημα του Μπρεχτ «Το κάψιμο των βιβλίων»; Να εξετάσετε τη φωτογραφία που συνοδεύει το ποίημα στο βιβλίο σας και να αναζητήσετε κι άλλες πληροφορίες από ιστορικά βιβλία και πηγές για την πραγματικότητα που περιγράφεται στο ποίημα.
19. Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας εντοπίζετε ανάλογες ρατσιστικές/αντικοινωνικές συμπεριφορές, οι οποίες συνεπάγονται την καταπάτηση θεμελιωδών ανθρώπινων δικαιωμάτων; Τι διαπιστώνετε για την ισχύ των ρατσιστικών προκαταλήψεων και συμπεριφορών σε κοινωνίες τόσο διαφορετικές μεταξύ τους;
20. Τι δείχνουν τα παραπάνω για τους κινδύνους του ρατσισμού και τι υποδεικνύουν για τη στάση, την εγρήγορση όλων μας; Να συζητήσετε τις απόψεις σας.
21. Στο ακόλουθο ποίημα του Κύπρου Χρυσάνθη, η μορφή είναι το μήνυμα. Να συζητήσετε τι σχολιάζει και πώς συνοψίζει το περιεχόμενο των προηγούμενων κειμένων.

Προειδοποίηση

άνθρωπος
εδώ
Κ Σ
Ι Ο
Ν Τ
Δ Α
Υ
Ν Ν
Α Ο
Θ Σ

Κύπρος Χρυσάνθη, *Λυρικός λόγος Β΄*, Ίδρυμα Α.Γ. Λεβέντη, Λευκωσία 1985

- Μπ. Μπρεχτ, «Το κάψιμο των βιβλίων» – «Ερωτήσεις κι αποκρίσεις»
- Ε. Βακαλό, «Πώς έγινε ένας κακός άνθρωπος»
- Τ. Χατζηαναγνώστου, *Ένας πολίτης ελεεινής μορφής*
- Ν. Εγγονόπουλος, «Essai sur l' inégalité des races humaines»

1. Ποια σημαντική διάσταση προσθέτουν τα κείμενα του Μπρεχτ και της Βακαλό (αλλά και το ποίημα του Νίμελερ) στις μαρτυρίες των Σκάρου, Καμπανέλλη και Άννας Φρανκ; Την ευθύνη ποιων αναδεικνύουν;
2. Να δείξετε πώς το παρακάτω κείμενο του Μπρεχτ συνομιλεί με το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ και τι είδους «μανιφέστο» συγκροτεί (τι αρχές διακηρύσσει) για τον ενεργό πολίτη. Να σχολιάσετε και τον τίτλο του.

Η συμπεριφορά στα ξένα
(απόσπασμα)

2. Όποιος δεν επιμένει για τις δίκαιες διεκδικήσεις του, φέρνεται ανήθικα.
Όποιος πετάει το δίκιο του στο δρόμο, αφήνει το δίκιο άδικο να γίνει.
Όποιος τον χυδαίο στη θέση του δε βάζει, τη χυδαιότητα ενθαρρύνει.
Όποιος δεν τρώει απ' το κοινό τραπέζι, διαφθείρει τη συνείδηση αυτών που τρώνε.

Μπ. Μπρεχτ, *Ποιήματα*, μτφρ. Νάντια Βαλαβάνη, Σύγχρονη εποχή, Αθήνα 1987

3. Να συγκρίνετε τη στάση του ποιητή στο «Κάψιμο των βιβλίων» του Μπρεχτ με το «μπορώ» στο κείμενο της Αχμάτοβα. Τι δηλώνει για το χρέος αλλά και τη δύναμη των πνευματικών ανθρώπων απέναντι στην αυθαιρεσία και την ωμή βία της εξουσίας;
4. Να σχολιάσετε την αναφορά στον «τύραννο» ή στους «τυράννους» στα ποιήματα του Μπρεχτ «Ερωτήσεις κι αποκρίσεις» και «Το κάψιμο των βιβλίων»: πού την πρωτοσυναντήσαμε; Γιατί πιστεύετε ότι ο γερμανός συγγραφέας επιμένει σε αυτή τη γενική αναφορά, αντί να καταγγείλει επώνυμα το χιτλερικό καθεστώς της πατρίδας του από το οποίο έχει υποστεί διώξεις και ο ίδιος; Τι εμβέλεια αποκτά έτσι ο στόχος της κριτικής του;
5. Πώς γίνεται στο ποίημα της Βακαλό η μετατροπή του μικρού καλού ανθρώπου σε κακό και γιατί η ποιήτρια επιλέγει αυτό το «πλάνο» για να την περιγράψει; Τι δείχνει στον αναγνώστη;
6. Να συγκρίνετε το ποίημα της Βακαλό με το πεζό του Χατζαναγνώστου. Ποιες σκέψεις και συναισθήματα φέρνουν κοντά τους ανθρώπους στο δεύτερο κείμενο, μετατρέποντάς τους από πολίτες «ελεεινής μορφής» σε ενεργούς και αλληλέγγυους μεταξύ τους;
7. Να αντιπαραβάλετε το ποίημα της Βακαλό με το «Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος» του Λειβαδίτη ως προς τη στάση του ανθρώπου που περιγράφουν.
8. Ποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό παρουσιάζει η μορφή του ποιήματος της Βακαλό; Να δείξετε πώς δημιουργείται το νόημα του ποιήματος από τους διαφορετικά γραμμένους στίχους του. (Να το συγκρίνετε και με τα σχεδιάσματα από τους *Ελεύθερους Πολιορκημένους* του Σολωμού).

9. Αιτιολογήστε τον τελευταίο στίχο του ποιήματος της Βακαλό: «αρχή του παραμυθιού καλημέρα σας». Πώς ανατρέπεται η παραδοσιακή *έναρξη* και *λήξη* των κανονικών παραμυθιών; Ποια νομίζετε τελικά πως είναι η πρόθεση της ποιήτριας; να πει ένα παραμύθι ή να ξυπνήσει τους αναγνώστες της;
10. Με ποιον τρόπο το ποίημα «Ερωτήσεις κι αποκρίσεις» του Μπρεχτ συνομιλεί και συνεχίζει το «παραμύθι» της Βακαλό;
11. Συγγενεύει στη μορφή και στο ύφος το ποίημα της Βακαλό με τα κείμενα του Μπρεχτ, και γιατί; Αιτιολογήστε την απάντησή σας εξετάζοντας το περιεχόμενό τους (τι είδους κείμενα συνιστούν για τον αναγνώστη).
12. Ποιο είναι το «κοινό γνώρισμα» το οποίο υπερβαίνει κάθε διαφορά μεταξύ των ανθρώπων, σύμφωνα με το ποίημα του Εγγονόπουλου; Γιατί ο ποιητής το ονομάζει «τερατώδες»; Ποιο γνώρισμα του ανθρώπου υπαινίσσεται και επικρίνει με τον τρόπο αυτό;
13. Να σχολιάσετε πώς συνδέονται ο τίτλος και η προμετωπίδα του ποιήματος (η θεωρία και η πράξη του ρατσισμού).
22. Με αφορμή το εισαγωγικό σημείωμα στο ποίημα του Εγγονόπουλου, αναζητήστε τα χαρακτηριστικά της «Αρίας φυλής», σύμφωνα με τη ναζιστική προπαγάνδα, και συγκρίνετέ τα με τα *πραγματικά* χαρακτηριστικά των προπαγανδιστών της, καταρχάς με τον ίδιο τον Χίτλερ. Με βάση τις διαπιστώσεις σας, συζητήστε αν τα ρατσιστικά στερεότυπα έχουν πραγματική βάση ή είναι μια φανταστική κατασκευή.
14. Θεωρείτε ότι η προμετωπίδα στο ποίημα του Εγγονόπουλου αναφέρεται μόνο στον Χίτλερ ή η δράση του χρησιμοποιείται παραδειγματικά; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας λαμβάνοντας υπόψη και τα κείμενα της επόμενης υποενότητας.
15. Έχοντας διαβάσει όλο το ποίημα του Εγγονόπουλου, ποιο νομίζετε ότι είναι το νόημα του κεντρικού στίχου που βρίσκεται ανάμεσα σε παύλες: ότι το *εφήμερο* της ανθρώπινης ζωής επιτρέπει κάθε παραλογισμό ή ότι, αντίθετα, η σύντομη διάρκειά της δίνει στη ζωή *αυταξία* και απαγορεύει κάθε παραλογισμό εναντίον της;
16. Γιατί *δεν* ξεχνιέται ο Αδόλφος Χίτλερ; *Μπορεί, πρέπει* να ξεχαστεί; Να συσχετίσετε το ρητορικό ερώτημα του Εγγονόπουλου με το ερώτημα «πώς θα ζήσουμε;» στο ποίημα «Η δύση του αιώνα» της Σιμπόρσκα. Τι πιστεύετε εσείς: πρέπει να θυμόμαστε ή να ξεχάσουμε τις μαύρες σελίδες στην ιστορία της ανθρωπότητας προκειμένου να πάμε μπροστά («να ζήσουμε»);

B. ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ, ΑΝΙΣΟΤΗΤΕΣ – ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

- Κ. Κάλεν, «Περιστατικό»
- Τζ. Σ. Κόταρ, «Κι Εσύ τι Θα Πεις;»
- Σ. Δημητρίου, «Το ποταμάκι με τους γυρίνους»
- Ε. Λέσσιγκ, «Νάθαν ο σοφός»

1. Από τις «διαφορές» τις οποίες αναφέρει ο Εγγονόπουλος στο ποίημά του, ποια θίγεται στο κείμενο του Λέσσιγκ *Νάθαν ο σοφός* και ποιες καταγγέλλουν τα ποιήματα των Αφροαμερικανών και το διήγημα του Δημητρίου; Να εξετάσετε με ποιον τρόπο χειρίζεται κάθε συγγραφέας το θέμα του.
2. Ο διαφωτιστής Λέσσιγκ χρησιμοποιεί μια «παραβολή» (ένα παραμύθι). Πώς εξηγείται αυτή η επιλογή από έναν εκπρόσωπο του ορθολογισμού; Να την αιτιολογήσετε συζητώντας τον σκοπό του κειμένου.
3. Τι δηλώνουν οι ηλικίες των πρωταγωνιστών και οι τελευταίοι στίχοι στο ποίημα του Κάλεν; Με αφορμή τα στοιχεία αυτά –και προσωπικά βιώματα, αν έχετε– συζητήστε πώς ριζώνουν και τι επίδραση έχουν τέτοιες προκαταλήψεις στην παιδική ψυχή. Ποιους τρόπους θα προτείνατε ως προστασία;
4. Να σχολιάσετε την αναφορά στους στ. 9-10 του ποιήματος του Κόταρ για τη γη που καταπατείται: τη διάκριση σε βάρος ποιας άλλης φυλής καταγγέλλει; Βρείτε αναλογίες και με την τελευταία φράση από το διήγημα του Δημητρίου «Το ποταμάκι με τους γυρίνους». Τι κοινό φαίνεται να συνδέει όλες αυτές τις φυλές με τη φύση;
5. Διαβάστε το ακόλουθο ποίημα του Αφροαμερικανού Κλωντ Μακ Κέϊ: ποιαν άλλη διάσταση δίνει στο φυλετικό πρόβλημα των εγχρώμων της Αμερικής; Σχολιάστε τη στάση και τις αξίες οι οποίες προβάλλονται σ' αυτό, με αναφορά και άλλα κείμενα της ενότητας. Ποια ποιήματα, συγκεκριμένα, σας θυμίζουν οι τελευταίοι στίχοι;

ΚΛΩΝΤ ΜΑΚ ΚΕΪ

Αν πρέπει να πεθάνουμε

Αν πρέπει να πεθάνουμε,
ας μην πεθάνουμε κυνηγημένοι
και μαντρωμένοι
σ' άδοξο μέρος σαν γουρούνια
κι ως θα γαβγίζουν γύρω μας
χλευάζοντας την καταραμένη μοίρα μας
άγριοι και πεινασμένοι σκύλοι.

Αν πρέπει να πεθάνουμε,
 ω ας πεθάνουμε περήφανα
 έτσι που το ακριβό μας αίμα
 χαμένο να μην πάει.
 Τότε ως και τα τέρατα που αφηφούμε
 θ' αναγκαστούνε,
 αν και νεκρούς,
 να μας τιμούνε!
 Έχουμε, αδέρφια, αντιμέτωπο
 τον ίδιο οχτρό!
 Κι αν σε αριθμό μας ξεπερνούνε
 γενναίοι ας φανούμε
 κι ας δώσουμε στα χίλια τους χτυπήματα ένα θανατηφόρο χτύπημα!
 Τι κι αν μπροστά μας κείται
 ανοιχτός ο τάφος;
 Σαν άντρες θ' αντικρίσουμε
 τη συμμορία των αναντρων φονιάδων,
 στητοί στον τοίχο,
 πεθαίνοντας
 μα αντιπολεμώντας.

Νέγρικα και άλλα ποιήματα, απόδοση Αντώνης Μαρτάλης, Βιβλιοφιλία, Αθήνα 1991

6. Εντοπίστε και σχολιάστε στο ποίημα του Μακ Κέι τις ζωόμορφες παρομοιώσεις και μεταφορές (*γουρούνια, γαβγίζουν κλπ*). Τη συμπεριφορά ποιων σας θυμίζουν; Αναζητήστε πληροφορίες για την ένοπλη ρατσιστική οργάνωση των λευκών της Αμερικής Κου Κλουξ Κλαν και συγκρίνετε την εγκληματική δράση της με την εικόνα που περιγράφει το ποίημα.
7. Ποιες οικουμενικές αξίες αντιπροσωπεύει ο Θεός στο ποίημα του Κόταρ «Κι Εσύ τι Θα Πεις;» Με ποιον τρόπο δηλώνεται στο ποίημα η παραβίασή τους από τους λευκούς «αφέντες»; Συζητήστε τις απόψεις σας για το αν τέτοιες αδικίες έχουν ξεπεραστεί στην εποχή μας.
8. Θυμηθείτε το σύνθημα της Γαλλικής Επανάστασης (από τα ιστορικά βιβλία σας) και εξετάστε τη σχέση του με τα δικαιώματα που διεκδικούνται στο ποίημα του Κόταρ. Με βάση τις διαπιστώσεις σας, συζητήστε την παλαιότητα τέτοιων αιτημάτων και την οικουμενικότητά τους.
9. Να συσχετίσετε το ποίημα του Κόταρ με το παρακάτω ποίημα του Ρίτσου. Πώς τονίζεται εδώ η αδελφοσύνη αλλά και η αγωνιστικότητα; Να εξετάσετε τα κύρια μοτίβα και τη λειτουργία τους στο ποίημα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

Ο Μαύρος Άγιος

(απόσπασμα)

Το ποίημα είναι αφιερωμένο στον Πατρίς Λουμούμπα, πρωθυπουργό του Κογκό το 1960, μετά την ανεξαρτησία της χώρας του από τη βελγική αποικιοκρατική κυριαρχία. Συνελήφθη και εκτελέστηκε το 1961. Ως σήμερα παραμένει σύμβολο μαχητικότητας και πατριωτισμού τόσο στο Κογκό όσο και στην υπόλοιπη Αφρική.

VII

Απόψε ο Μαύρος Άγιος στα δεξιά του Άσπρου Χριστού,
μπροστά σ' ένα γυμνό τραπέζι από αφρικανικό μπαμπού, όπου κείτονται
τα λιγοστά ματωμένα του ποιήματα, μαθαίνει στον Κύριο:

«Το αίμα που εχύθη απ' τις πληγές και των δυο μας
κάτω απ' τα ίδια καρφιά, κάτω απ' την ίδια λόγχη, κάτω απ' τα ίδια
αγκάθια,
έχει το ίδιο χρώμα, Κύριε, - όχι μαύρο, όχι άσπρο - κόκκινο χρώμα,

Κύριε,

σαν το λάβαρο της δικαιοσύνης». Ο Χριστός ακούει,
καταλαβαίνει και σωπαίνει. Αλήθεια, κόκκινο.

Και κοκκινίζει το χλωμό του πρόσωπο από ντροπή κι από θυμό.

Κοκκινίζει.

Φέρνει τις δυο παλάμες του επάνω στις παλάμες
του Μαύρου Αγίου, αντικριστά, σα να δίνει τον όρκο·
– τα ίδια σημάδια και στις τέσσερις παλάμες
κι απ' την οπή των τέσσερων ενωμένων χεριών
μια δέσμη αχτίνες πέφτει στο γυμνό τούτο τραπέζι
που συνεχίζουμε τα κόκκινα τραγούδια Του και το άσπρο Του γέλιο.
Απόψε, ο Μαύρος Άγιος, στα δεξιά των Λαών, υπαγορεύει:
Το αίμα δεν είναι μαύρο ούτε άσπρο – είναι κόκκινο
όπως το χρώμα της αδελφοσύνης. Δεν πρέπει να χύνεται το αίμα.

Γιάννης Ρίτσος, *Τα Επικαιρικά*, Κέδρος, Αθήνα 1987

10. Το πρόβλημα των έγχρωμων δουλοπάροικων της Αμερικής φαίνεται μακρινό. Ποια φυλετική διάκριση φέρνει στην επιφάνεια το διήγημα του Δημητρίου; Γιατί, πιστεύετε, επιλέγει αυτό το θέμα ο συγγραφέας; Πώς εμπλέκει τον αναγνώστη του;
11. Σε κάποιο σημείο του διηγήματος ο συγγραφέας ανατρέπει ένα από τα στερεότυπα που υπάρχουν για τους τσιγγάνους. Ποιο στερεότυπο είναι αυτό και πώς ανατρέπεται; Εξετάστε τον ρόλο των παροιμιών στο συγκεκριμένο σημείο.

12. Με ποιον τρόπο προβάλλεται στο διήγημα το αυτονόητο, ότι και οι τσιγγάνοι είναι άνθρωποι; Να εντοπίσετε τις σχετικές αναφορές σχολιάζοντας και τη θέση που έχουν στο αφήγημα (κεντρική ή περιθωριακή);
13. Ο τσιγγάνος έχει δικό του όνομα; Τι δείχνει αυτό για τη θέση του στην κοινωνία; Από ποιον «κολλάει» το Τζιμ; Ποιος πιστεύετε ότι είναι ο βαθύτερος λόγος της ταύτισής του με τον πρωταγωνιστή της ταινίας;
14. Να συγκρίνετε την ταύτιση αυτή με την ταύτιση του γερμανού φαντάρου στο τέλος του αποσπάσματος από το *Ουδέν νεώτερον...* του Ρεμάρκ. Αναπτύξτε τις απόψεις σας σχετικά με την ψυχολογική αυτή «αναπλήρωση».
15. Με ποια άλλα κείμενα της πρώτης υποενότητας θα συνδέατε το διήγημα του Δημητρίου από την άποψη του *σκηνικού χώρου δράσης* αλλά και τη *διάκριση* που υφίσταται ο τσιγγάνος; Πώς εξηγείτε τη σύμπτωση, παρά τη διαφορά στον χρόνο, στον τόπο και στα πρόσωπα που πρωταγωνιστούν;
16. Να αντιπαραβάλετε τη συμπεριφορά του οπλονόμου απέναντι στον κληρούχο Τζιμ στο «Ποταμάκι με τους γυρίνους» του Δημητρίου με εκείνη του διοικητή Σγουρού απέναντι στους στρατιώτες του στο *Πλατύ ποτάμι* του Μπεράτη. Συζητήστε την ψυχική διάθεση που προκαλούν οι συμπεριφορές αυτές στους υφισταμένους τους αλλά και στον αναγνώστη.
17. Σε αντίθεση με τον διοικητή Σγουρό, ο οποίος έχει όνομα στο κείμενο του Μπεράτη, ο οπλονόμος στο κείμενο του Δημητρίου αναφέρεται μόνο με το παρατσούκλι του («πεθαμένος»). Εξηγήστε πώς η λέξη ηθογραφεί τον χαρακτήρα με στοιχεία από το κείμενο.
18. Να αιτιολογήσετε το ποιητικό κλείσιμο του διηγήματος του Δημητρίου. Τι εξισορροπεί στην ιστορία που διαβάσατε; Με ποια άλλα κείμενα της ενότητας θα το συσχετίζατε ως προς την αύρα ανθρωπιάς που αποπνέει; Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας.
19. Κρίνοντας από τη στάση των εξουσιαστών στα κείμενα της ενότητας που αναφέρονται σε ρατσιστικές ή άλλες διακρίσεις, ποια κοινά χαρακτηριστικά διαπιστώνετε στη συμπεριφορά και στη δράση τους εις βάρος ομάδων που καταπιέζονται ή περιθωριοποιούνται κοινωνικά;

- Ελ. Μουτζάν Μαρτινέγκου, *Αυτοβιογραφία*
- Κ. Δημουλά, «Σημείο αναγνωρίσεως»
- Τζ. Μαστοράκη, «Η χαρά της μητρότητας»

1. Ποια χαρακτηριστικά του αφηγηματικού λόγου της Μαρτινέγκου τεκμηριώνουν ότι πρόκειται για αυτοβιογραφικό κείμενο; Να τα συγκρίνετε με το «Ημερολόγιο» της Άννας Φρανκ.
2. Από τι καταλαβαίνετε ότι το πεζό της Μαρτινέγκου είναι *παλαιότερο* από τα ποιήματα της Δημουλά και της Μαστοράκη; Να βασιστείτε όχι μόνο στη γλωσσική έκφραση αλλά και σε πολιτισμικά-κοινωνικά στοιχεία του περιεχομένου.
3. Από ποια στοιχεία της *Αυτοβιογραφίας* της φαίνεται πως η Μαρτινέγκου ήταν μια γυναίκα διαφορετική από τις περισσότερες της εποχής της; Διαβάζοντας το συγκεκριμένο απόσπασμα, θεωρείτε ότι ήταν *και μπροστά* από την εποχή της; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας με αναφορές στο κείμενο.
4. Να εξηγήσετε την αλλαγή του γραμματικού προσώπου προς το τέλος του αποσπάσματος της Μαρτινέγκου: σε ποιον “μιλάει” η Ελίζα;
5. Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα από το διήγημα του Δημήτρη Χατζή «Μαργαρίτα Περδικάρη»:

Όταν οι Γερμανοί την τουφέκισαν, στις αρχές του καλοκαιριού του 1944, λίγο πριν την απελευθέρωση, η Μαργαρίτα δεν είχε πατήσει ακόμη τα είκοσι χρόνια της. Το λιγνό κορμί της βάσταξε μ’ απίστευτη αντοχή όλες τις κακουχίες της φυλακής, το στόμα της έμεινε κλεισμένο σ’ όλα τα μαρτύρια που μαθεύτηκε πως της κάνανε. Και στάθηκε μπροστά στο απόσπασμα χαμογελώντας το πικρό χαμόγελο των Περδικάρηδων. Αυτό το τελευταίο για το χαμόγελο τό ’πε ο παπάς, που, με την απαραίτητη παρουσία του στις θανατικές εκτελέσεις, επικυρώνει, στ’ όνομα του Καίσαρος, την απόδοση της ψυχής στο Θεό. Ο ίδιος είπε πως, όταν σήκωσαν τα ντουφέκια, η μικρή Μαργαρίτα κούνησε το χέρι της κι είπε ένα ακατανόητο καληνύχτα, μάλιστα δεν είπε καληνύχτα, είπε ακριβώς – “καληνύχτα ντε...”

Ήταν η πρώτη γυναίκα στη δική μας πόλη που πέθαινε με τέτοιο τρόπο. Ως τα τότε οι γυναίκες εκεί ξέρανε μόνο να πεθαίνουν αμίλητες στο κρεβάτι ή το στρώμα τους απ’ αρρώστιες κι από γεράματα, πεθαίνανε πάνω στη γέννα ή τη λεχωνιά τους, από το μαράζι της φτώχειας, της κακής παντριάς ή της ξενιτιάς των αντρών τους και των παιδιών τους – τέτοια πράγματα π’ ο καθένας τα βρίσκει πολύ φυσικά. Αν πεις και για τις γυναίκες των Περδικάρηδων από το δικό τους το σόι, οι γυναίκες των Περδικάρηδων πέθαιναν από γεροντοχτικιά¹, από κρίσεις νευρικές και καρδιακές –γεροντοκόρες το πλείστον. Τελευταία στο σόι τους η Μαργαρίτα πέθανε κι αυτή ανυμέναια².

Δημήτρης Χατζής, *Το τέλος της μικρής μας πόλης*, Το ροδακίό, Αθήνα 2007

¹γεροντοχτικιά: φυματίωση · ²ανυμέναια: ανύπαντρη

- (α) Ποιο πρότυπο γυναίκας προβάλλεται σε αυτό; Να το αντιπαραβάλετε με το αντίστοιχο κοινωνικό πρότυπο για τη γυναίκα στην *Αυτοβιογραφία* της Μαρτινέγκου.
- (β) Να σχολιάσετε τον χαιρετισμό της Μαργαρίτας Περδικάρη λίγο πριν εκτελεστεί («Καληνύχτα ντε...»). Κρίνοντας από τη στάση της, θεωρείτε πως η ηρώιδα αποχαιρετά έτσι, ειρωνικά, μόνο τους εκτελεστές της ή όλο τον παλαιό κόσμο με τις ξεθωριασμένες ιδέες και προκαταλήψεις του; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία του κειμένου.
6. Με ποια κείμενα της ενότητας θα συσχετίζατε το απόσπασμα του Χατζή από την άποψη του ιστορικού πλαισίου; Τι πληροφορούμαστε από το κείμενο του Χατζή σχετικά με τη συμμετοχή των γυναικών στον αγώνα για ελευθερία και αντίσταση κατά του κατακτητή; Να το σχολιάσετε (παραλληλίζοντάς το και με τους *Ελεύθερους πολιορκημένους* του Σολωμού).
7. Πώς αντιμετωπίζει η Μαργαρίτα το εκτελεστικό απόσπασμα; Πού αλλού βρήκαμε το ίδιο μοτίβο; Σχολιάστε τη συμβολική σημασία του: ποια στάση του δοκιμαζόμενου ανθρώπου αναδεικνύει;
8. Στο ποίημα που ακολουθεί ο γάλλος ποιητής Πωλ Ελύαρ αναφέρεται σε μια άλλη, σκοτεινή πτυχή του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου σχετικά με τις γυναίκες, τη διαπόμπευση όσων συνεργάστηκαν ή είχαν φιλικές σχέσεις με τους γερμανούς κατακτητές. Αφού το διαβάσετε, να εξετάσετε πώς συνομιλεί με το ποίημα της Δημουλά «Σημείο αναγνωρίσεως».

ΠΩΛ ΕΛΥΑΡ**Όποιος θέλει ας καταλάβει**

Εκείνο τον καιρό, για να μην τιμωρούν
τους ενόχους, κακοποιούσαν τα κορίτσια.
Έφταναν μάλιστα στο σημείο να τα κουρεύουν.*

Όποιος θέλει ας καταλάβει
Εγώ είχα τύψεις
Για τη δυστυχισμένη που έμεινε
Στο λιθόστρωτο
Το εύλογο θύμα
Με το σχισμένο φουστάνι
Με βλέμμα χαμένης παιδούλας
Ξεστεφάνωτης παραμορφωμένης
Που μοιάζει με τους νεκρούς
Που πεθαίνουν για να κερδίσουν την αγάπη μας

Κορίτσι καμωμένο για μian ανθοδέσμη
Και σκεπασμένο
Με το κατάμαυρο φτύσμα των σκοταδιών

Κορίτσι αβρό
Σαν μια αυγή πρωτομαγιάς
Το πιο αξιαγάπητο ζώο

Λερωμένο και που δεν κατάλαβε
Πως είναι λερωμένο
Ζώο πιασμένο στην παγίδα
Των εραστών της ομορφιάς

Και η μητέρα μου η γυναίκα
Πολύ θα ήθελε να χαϊδολογήσει
Την ιδεώδη αυτή εικόνα
Της επίγειας δυστυχίας της.

Paul Elyard, *Εκλογή ποιημάτων*, μτφρ. Τάκης Βαρβιτσιώτης, Αρμός, 2007

* Πρόκειται για την τιμωρία που επιφύλαξαν οι Γάλλοι, αμέσως μετά την Απελευθέρωση, απέναντι σε γυναίκες που είχαν φιλικές σχέσεις με τις γερμανικές κατοχικές δυνάμεις κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου. Η ίδια αυτή συμπεριφορά σημειώθηκε και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ακόμα και στην Ελλάδα.

9. Με ποιους εκφραστικούς τρόπους περιγράφεται η γυναίκα από τον Ελυάρ και τη Δημουλά στα ποιήματά τους; Ποια διάθεση απέναντι στο «αδύναμο φύλο» αναδεικνύουν;
10. Με βάση τα ιστορικά δεδομένα, η γυναίκα-συνεργός των κατακτητών προκαλεί αντιπάθεια. Εντούτοις, ο γάλλος ποιητής (ο οποίος έλαβε μέρος στην Αντίσταση) την παρουσιάζει ως «εύλογο θύμα». Γιατί πιστεύετε ότι συμβαίνει αυτό; Παραβλέπει την προσωπική ευθύνη των γυναικών ή την τοποθετεί σε ένα γενικότερο πλαίσιο εκμετάλλευσης; Να το προσδιορίσετε τόσο σε σχέση με τη συγκεκριμένη ιστορική περίοδο όσο και σε διαχρονικό επίπεδο.
11. Επικεντρωθείτε στις φράσεις «το εύλογο θύμα», «ζώο πιασμένο στην παγίδα... της ομορφιάς», «ιδεώδη εικόνα της επίγειας δυστυχίας της»: ποια κοινωνικά στερεότυπα αιώνων για τη γυναίκα σχολιάζουν οι στίχοι αυτοί του Ελυάρ; Με ποιους στίχους, αντίστοιχα, περιγράφει την πανάρχαια κοινωνική θέση και αποστολή της γυναίκας στο δικό της ποίημα η Δημουλά; Αναπτύξτε τις θέσεις σας για τις αντιλήψεις αυτές.
12. Να εξετάσετε τη λειτουργία της προμετωπίδας στα ποιήματα του Ελυάρ και της Δημουλά: ακόμη κι αν δεν γνωρίζατε τους στίχους των δύο ποιημάτων, θα αρκούσε η προμετωπίδα να φωτίσει τον τίτλο και το νόημά τους;
13. Ποιες τέχνες συνομιλούν στο ποίημα της Δημουλά; Ποιος είναι ο αναγκαίος διάμεσος της επικοινωνίας μεταξύ τους;

14. Η ποιήτρια (το «ποιητικό εγώ») περιγράφει απλώς ή ερμηνεύει το γλυπτό; Είναι εύκολο να διακρίνετε τους περιγραφικούς από τους αξιολογικούς στίχους του ποιήματος; Τι σας λέει αυτό για την περιγραφή οποιουδήποτε πράγματος, και ιδίως ενός έργου τέχνης: είναι ουδέτερη ή πάντα ερμηνευτική/υποκειμενική;
15. Το ποίημα της Δημουλά φαίνεται να είναι δομημένο σε στροφές. Είναι έτσι; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας συγκρίνοντας με το παραδοσιακό στροφικό σύστημα των έμμετρων ποιημάτων που γνωρίζετε.
16. Να συσχετίσετε τα ποιήματα της Δημουλά και της Μαστοράκη από μορφική άποψη: (α) Με βάση ποια χαρακτηριστικά τους θα τα κατατάσσατε στη μοντέρνα ποίηση; (β) Ποιο από τα δύο σας φαίνεται πιο «πεζολογικό» και ποιο περισσότερο «ποιητικό»: να εξηγήσετε τι καθορίζει αυτό τον χαρακτήρα σε κάθε ποίημα.
17. Να συγκρίνετε τη σχέση του τίτλου με το περιεχόμενο στα ποιήματα της Δημουλά και της Μαστοράκη. (α) Πώς υπογραμμίζεται στο ποίημα της Δημουλά το «σημείο αναγνωρίσεως» της γυναίκας; (β) Η «χαρά της μητρότητας» στον τίτλο του ποιήματος της Μαστοράκη διατηρεί την ίδια σημασία μέσα στο κείμενο; Ποιοι στίχοι το αποδεικνύουν;
18. Η «αιχμαλωσία» του γυναικείου φύλου, όπως περιγράφεται στο ποίημα της Δημουλά, ποια άλλα κείμενα της ενότητας σας θυμίζει; Να τα προσδιορίσετε και να αιτιολογήσετε τον συσχετισμό.
19. Ποιοι στίχοι του ποιήματος «Σημείο αναγνωρίσεως» δείχνουν την άποψη της ποιήτριας για τη μοίρα της γυναίκας; Πρόκειται για θέση αισιόδοξη ή απαισιόδοξη; Ποια κείμενα απ' αυτά που είδατε παραπάνω θεωρείτε ότι δικαιώνουν ή, έστω, δικαιολογούν αυτή τη θέση;
20. Σε ποια εποχή και με τι πνεύμα βλέπει τον ρόλο της γυναίκας η Μαστοράκη στο ποίημά της «Η χαρά της μητρότητας»; Ποια από τις δύο θέσεις για τη γυναικεία κατάσταση θα υποστηρίζατε εσείς, και γιατί;
21. Να διαβάσετε το ακόλουθο ποίημα της βουλγάρας ποιήτριας Ελισάβετ Μπαγκριάνα: σε τι μοιάζει και σε τι διαφέρει από τα ποιήματα των ελληνίδων ομοτέχνων της;

ΕΛΙΣΑΒΕΤ ΜΠΑΓΚΡΙΑΝΑ

Αμαζόνα

Το ποίημα προέρχεται από την πρώτη συλλογή της ποιήτριας από τη Βουλγαρία, η οποία με τη ζωή και το έργο της έγινε για τη χώρα της σύμβολο της γυναικείας χειραφέτησης.

<p>Πρωινή πνοή ανέμου μου χαϊδεύει τα μαλλιά, κι είμαι νέα, τόσο νέα, μ' άστρο στην καρδιά.</p> <p>Πώς καλπάζει τ' άλογό μου στον απέραντο καιρό, τρέχει γύρω μου κι ο κόσμος, τρέχει σαν νερό.</p> <p>Οι οπλές τινάζουν σπίθες, στο κατόπι ποιος θα 'ρθεί; Το τραγούδι της φυγής μου ποιος ακολουθεί;</p> <p>Φτάνουμε στον Ελικώνα λίγο πριν ανθίσει η αυγή, άλογό μου θα σου δώσω πλούσια ταγή.</p>	<p>Κάτω από τα πέταλά σου σκίζεται κι ανοίγει η γη κι απ' το άνοιγμα φυτρώνει δροσερή πηγή.</p> <p>Ξέρω, θά 'ρθουνε μαζί μου στις ψηλές τις κορυφές έφιππες και εμπνευσμένες κι άλλες αδερφές.</p> <p>Στη γιορτή μετά τη νίκη θά 'ρθουν πρώτοι να χαρούν ο Περσέας κι η Ανδρομέδα που ακολουθούν.</p>
---	---

Από τη συλλογή *Η αιώνια και αγία (1927)*. Αίμος – Ανθολογία Βαλκανικής Ποίησης,
Οι φίλοι του περιοδικού «ΑΝΤΙ», Αθήνα 2006

22. Γιατί νομίζετε ότι η βουλγάρα ποιήτρια επέλεξε τη μυθική μορφή της Αμαζόνας για να μιλήσει για τη γυναίκα της εποχής της; Πώς αποδίδει το σύμβολο τη *διαχρονικότητα* του αγώνα των γυναικών για χειραφέτηση και αυτοπραγμάτωση;
23. Να συγκρίνετε τον τρόπο με τον οποίο περιγράφεται η Αμαζόνα, ως αρχέτυπο της ελεύθερης αγωνίστριας γυναίκας στο ποίημα της Μπαγκριάνα, με το αρχέτυπο του άντρα επαναστάτη, λ.χ. στην ωδή του Πασιαρδή για τον Τσε Γκεβέρα. Παρατηρείτε διαφορές ή ομοιότητες στην προσωπικότητα και στη δράση τους; Τι συμπέρασμα βγάξετε (με βάση και τα υπόλοιπα κείμενα που αφορούν ή αναφέρονται σε γυναίκες): η *διάκριση* των δύο φύλων έχει νόημα ή μήπως είναι μια προκατάληψη, μια κοινωνική «κατασκευή»;
24. Ποιες λέξεις/φράσεις στο ποίημα της Μαστοράκη «Η χαρά της μητρότητας» δείχνουν ότι αυτό αναφέρεται σε μια ταραγμένη ιστορική περίοδο; Συγκεντρώστε πληροφορίες για την περίοδο αυτή (το ποίημα κυκλοφόρησε το 1978). Συζητήστε πώς το ποίημα σχολιάζει τα γεγονότα (και από ποια χρονική απόσταση). Να το συσχετίσετε και με πεζά της ενότητας που αναφέρονται στην ίδια ή σε ανάλογες κρίσιμες περιστάσεις.

25. «η ποίηση πια δε φτουράει», λέει η Μαστοράκη, *αλλά* γράφει ένα ποίημα: τι δηλώνει αυτό για τη λειτουργία της ποίησης σε δύσκολους καιρούς; Η ποιήτρια θεωρεί ότι η ποίηση είναι περιττή σε τέτοιους καιρούς ή ότι και οι ποιητές αγωνίζονται με τον τρόπο τους; Ποια παραδείγματα δημιουργών στην ενότητα θα μπορούσατε να επικαλεστείτε ως επιβεβαίωση της άποψής της; Με ποια ποιήματα της υποενότητας «Τα όπλα της ποίησης» θα συνδέατε αυτή τη θέση της ποιήτριας-αγωνίστριας;

- **Τ. Νικηφόρου, «Όταν πεθαίνει ένα παιδί»**
- **Μ. Σαχτούρης, «Το ψωμί»**

1. Ποιο πρόβλημα της ανθρωπότητας θίγει το ποίημα του Νικηφόρου; Γιατί ο ποιητής βάζει στο επίκεντρο το παιδί; Να σχολιάσετε τους στίχους 7, 13-14, 22-24.
2. Το ποίημα του Νικηφόρου δεν ξεκινά με κεφαλαίο και δεν τελειώνει με τελεία. Πρόκειται απλώς για υφολογική επιλογή ή *σημαίνει* κάτι; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας με βάση το περιεχόμενο του ποιήματος.
3. Πώς συνομιλεί το παρακάτω ποίημα του Βρεττάκου με το ποίημα του Τόλη Νικηφόρου; Να σχολιάσετε τον ρόλο της ποίησης, ανατρέχοντας και στο ποίημα «Αγαπάω» του Καββαδία.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΣ ΒΡΕΤΤΑΚΟΣ

Επιτάφιος Σταυρός για χιλιάδες βρέφη

Τα ονόματά τους τα γνώριζαν μόνο οι μητέρες τους.
Εγώ τα ονόμασα όλα μαζί θείον βρέφος.
Η ποίηση είναι μια γωνιά του Θεού, και το βρέφος
το τύλιξα στη σινδόνη των στίχων μου.

Μιλάτε σιγά, περπατάτε σιγά...

Αυτή μου η σελίδα είναι
ο απέριτος, έντιμος τάφος τους.

Από την ποιητική συλλογή *Ο διακεκριμένος πλανήτης, Ποιήματα*. Αθήνα, Τρία Φύλλα, 1983

4. Να εξηγήσετε την αντίθεση των στ. 11-12 στο ποίημα του Νικηφόρου. Ποιο ζήτημα θέτει ο ποιητής *μπροστά* στον αναγνώστη; Γιατί αποκαλεί τις χώρες «εξωτικές»; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας, λαμβάνοντας υπόψη τις στερεότυπες αντιλήψεις των αναπτυγμένων κρατών για τον «υπανάπτυκτο» κόσμο από την

εποχή της Αποικιοκρατίας (για την οποία μπορείτε να ανατρέξετε στα ιστορικά σας βιβλία). Συζητήστε πώς η εκμετάλλευση του Τρίτου κόσμου εξακολουθεί να ισχύει στον καιρό μας με νέο πρόσημα (εκπολιτιστικό, τουριστικό ή άλλο), φέρνοντας σχετικά παραδείγματα.

5. Διαβάστε στο *Δεύτερο γράμμα στη μητέρα* του Κώστα Μόντη (*Άπαντα Α΄. Ποίηση* έκδ. Ιδρύματος Αναστασίου Γ. Λεβέντη, Λευκωσία 1987) τις αναφορές του κύπριου ποιητή στον Τρίτο κόσμο. Δηλώστε τη σχέση τους με το ποίημα του Τόλη Νικηφόρου, συγκρίνοντας και τους εκφραστικούς τρόπους των δύο ποιητών.
6. Να συσχετίσετε το ποίημα του Νικηφόρου με το ακόλουθο τρίστιχο επίσης του Μόντη:

«Στον κατάλογο των αμαρτιών
πρόσθεσε ισότιμη και την περίπτωση
που εσύ δεν πεινάς κι άλλοι πεινούν».

(α) Θεωρείτε ότι το πρόβλημα, έτσι όπως τίθεται στο ποίημα του Μόντη, αφορά μόνο τον Τρίτο κόσμο ή τη δομή όλων των κοινωνιών; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας. (β) Γιατί αποκαλείται «αμαρτία» στο ποίημα του κύπριου δημιουργού; Να συγκρίνετε αυτή την αναφορά με την επίκληση του Θεού στο ποίημα του Αφροαμερικανού Κόταρ «Κι Εσύ τι Θα Πεις;» (να δείξετε, με άλλα λόγια, πού συγκλίνουν η φυλετική με την κοινωνική ανισότητα, ποια οικουμενική αξία παραβιάζεται και στις δύο περιπτώσεις).

7. Να αντιπαραβάλετε το ποίημα του Τ. Νικηφόρου με το ποίημα του Μ. Σαχτούρη «Το ψωμί». Ποια επιπλέον διάσταση στο πρόβλημα της πείνας δίνει το δεύτερο; Να σχολιάσετε πού τα δύο ποιήματα συναντώνται ως προς το σύμβολο του παιδιού.
8. Αναζητήστε το διήγημα της Λίτσας Ψαραύτη «Ο Μπίλι Τζόουνς» και δείξτε πώς μπορεί να θεωρηθεί σύνδεσμος ανάμεσα στα κείμενα του πολέμου, στα ποιήματα της πείνας και σε αυτά των φυλετικών-κοινωνικών διακρίσεων στην Αμερική. Να εντοπίσετε τα θεματικά, κοινωνικά και ιστορικά στοιχεία στο κείμενο της Ψαραύτη, τα οποία λειτουργούν ως σημεία επαφής με τα παραπάνω κείμενα.

- **Α. Νεσίν, «Ο καφές και η δημοκρατία»**
- **Μπ. Μπρεχτ, «Το κάψιμο των βιβλίων» κ.ά.**
- **Π. Νερούδα, *Γενικό Άσμα / Κάντο Χενεράλ***
- **Τ. Χατζηαναγνώστου, *Ένας πολίτης ελεεινής μορφής***

1. Ποια πράγματα συγκρίνονται/παραλληλίζονται στο διήγημα του Ασίζ Νεσίν; Σχολιάστε τη σύγκριση αυτή: είναι αναμενόμενη για τον αναγνώστη;

2. Να προσδιορίσετε στο απόσπασμα του Νεσίν τα σημεία υπεροχής του καφέ έναντι της δημοκρατίας, και να δηλώσετε σε ποιο σημείο η σύγκριση γίνεται *ταύτιση* («αλληγορία»). Ποιον τύπο πολίτη και τη στάση του ελέγχει με αυτόν τον τρόπο ο Νεσίν;
3. Γιατί ο καφές και η δημοκρατία «έρχονται από το εξωτερικό» στη χώρα του Νεσίν; Να αναζητήσετε πληροφορίες για το παραδοσιακό καθεστώς της Τουρκίας, το οποίο καυτηριάζει εδώ ο τούρκος συγγραφέας.
4. Σε τι διαφέρει το ύφος του διηγήματος του Νεσίν σε σχέση με τα υπόλοιπα κείμενα πολιτικής καταγγελίας;
5. Συχνά οι δημοκρατίες της Λατινικής Αμερικής αποκαλούνται «μπανανίες». Να σχολιάσετε τον όρο και να δείξετε πώς αυτός συνδέεται με το εύρημα του Νεσίν και πώς τεκμηριώνεται στο απόσπασμα από το *Γενικό άσμα* του Νερούδα.
6. Με αφορμή το ποίημα του Νερούδα και την αναφορά στις δημοκρατίες-μπανανίες της Λατινικής Αμερικής, συζητήστε ποια δικαιώματα αρνούνταν στους λαούς των χωρών αυτών και ποιοι, αντλώντας σχετικές πληροφορίες από το βιβλίο σας της Ιστορίας, της Αγωγής του Πολίτη ή άλλες πηγές.
7. Ποια στάση επιλέγει ο πολίτης Αμαδόρ Σέα και ποιοι στίχοι στο ποίημα του Νερούδα την περιγράφουν πιο χαρακτηριστικά; Σε ποια κείμενα της ενότητας εντοπίζετε φράσεις ή στίχους που αποκαλύπτουν ένα αντίστοιχο αγωνιστικό φρόνημα;
8. Η εικόνα των βασανιστηρίων του πολίτη από την αστυνομία, στο ποίημα του Νερούδα, παραπέμπει σε μια σκοτεινή περίοδο και της νεότερης ελληνικής ιστορίας. Ποια είναι αυτή; (α) Αναζητήστε ιστορικό υλικό και μαρτυρίες που δείχνουν την καταπάτηση των πολιτικών και ανθρώπινων δικαιωμάτων στη διάρκεια της. (β) Πώς επιβεβαιώνεται στο αφήγημα του Χατζηαναγνώστου; Να εντοπίσετε στο απόσπασμα τα στοιχεία που δείχνουν τη βιαιότητα του καθεστώτος εις βάρος των άοπλων πολιτών.
9. Ο τίτλος του αφηγήματος του Χατζηαναγνώστου αποτελεί παράφραση του «Ένας υπότης ελεεινής μορφής» που αναφέρεται στον Δον Κιχώτη (παρωδία του υπότη-πρότυπο). Τίνος πολίτη αποτελεί παρωδία ο «πολίτης ελεεινής μορφής» και σε ποιο σημείο του κειμένου του Χατζηαναγνώστου δηλώνονται τα χαρακτηριστικά του; Με ποιον τρόπο ανατρέπονται τα χαρακτηριστικά αυτά μέσα στο απόσπασμα;
10. Να συσχετίσετε το απόσπασμα του Χατζηαναγνώστου με τα κείμενα πολιτικής ηθικής του Μπρεχτ, αλλά και με την ωδή του Κάλβου «Εις Σάμον».
11. Ο Μπρεχτ είναι Γερμανός, ο Νεσίν Τούρκος, ο Νερούδα Χιλιανός, ο Χατζηαναγνώστου Έλληνας. Τι συμπέρασμα βγάξετε από το γεγονός ότι λογοτέχνες

από τόσο μακρινές και διαφορετικές μεταξύ τους χώρες αποτυπώνουν στο έργο τους παρόμοιους κοινωνικούς και πολιτικούς προβληματισμούς;

12. Μόνο άντρες λογοτέχνες εκφράζουν τέτοιους προβληματισμούς; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με παραπομπές σε κείμενα γυναικών ομοτέχνων τους, που ανθολογούνται στην ενότητα, εντοπίζοντας κοινά σημεία στο περιεχόμενο και στο ιστορικό πλαίσιο.
13. Τι είδους πολίτες χρειάζεται πραγματικά η δημοκρατία σύμφωνα με όλα τα παραπάνω κείμενα;

Γ. ΤΑ ΟΠΛΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ – ΠΑΝΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΙΔΑΝΙΚΑ

- Ν. Καββαδίας, «Αγαπάω»
- Ν. Χικμέτ, «Για τη ζωή»
- Γ. Ε. Χένλεϊ, «Ανίκητος»

1. Για ποιους δηλώνει την αγάπη του ο ποιητής (Καββαδίας) στο ποίημα «Αγαπάω»; Τι του εμπνέει αυτή την αγάπη; Σχολιάστε τη λειτουργία των επιθέτων στο ποίημα αυτό.
2. Να τεκμηριώσετε με στοιχεία της μορφής και του ποιητικού λεξιλογίου ότι το ποίημα του Καββαδία ανήκει σε μια παλαιότερη παράδοση και όχι στη μοντέρνα ποίηση.
3. Ποια διάσταση στην αλληλεγγύη την οποία εκφράζει ο ποιητής στο ποίημα «Αγαπάω» προσθέτει το ποίημα του Χικμέτ «Για τη ζωή»; Να την σχολιάσετε, συγκρίνοντάς την και με τη στάση του ανθρώπου που προβάλλεται στο ποίημα «Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος» του Λειβαδίτη.
4. (α) Ποιες θεματικές αναλογίες διαπιστώνετε ανάμεσα στο ποίημα του Καββαδία και στο ακόλουθο του Γιώργου Σαραντάρη; (β) Από τι φαίνεται ότι το ποίημα του Σαραντάρη είναι πιο ώριμο σε σχέση με το πρωτόλειο «Αγαπάω» του Καββαδία; (Στην απάντησή σας να λάβετε υπόψη όχι μόνο στοιχεία μορφής αλλά και τη διάθεση που αποπνέουν τα δύο ποιήματα).

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗΣ

Δεν είμαστε ποιητές

Δεν είμαστε ποιητές
 Σημαίνει εγκαταλείπουμε τον αγώνα
 Παρατάμε τη χαρά στους ανίδεους
 Τις γυναίκες στα φιλιά του ανέμου
 Και στη σκόνη του καιρού
 Σημαίνει πως φοβόμαστε
 Και η ζωή μας έγινε ξένη
 Ο θάνατος βραχνάς.

α' δημοσ. 1938· *Η ελληνική ποίηση του 20^{ού} αιώνα. Μια συγχρονική ανθολογία*,
 επιμ.- ανθολόγ. Ευριπίδης Γαραντούδης, Μεταίχμιο, Αθήνα 2008

5. Ποια στάση του ανθρώπου απέναντι στον κόσμο (στον συνάνθρωπο), στη ζωή και στον θάνατο συνθέτουν από κοινού τα ποιήματα των Καββαδία, Σαραντάρη, Χικμέτ και Χένλεϊ; Να συνοψίσετε τις βασικές αξίες της και να τις συζητήσετε.
6. Σε ποιους από τους χαρακτήρες που εξετάσατε στα κείμενα της ενότητας θα αποδίδατε τις ίδιες αξίες;
7. Ποιο στοιχείο του ελεύθερου ανθρώπου υπογραμμίζει το ποίημα του Χένλεϊ και σε ποιους κυρίως στίχους προβάλλεται αυτό; Να τους σχολιάσετε.
8. Να εντοπίσετε κοινά θεματικά μοτίβα στο ποίημα του Χένλεϊ και στους *Ελεύθερους Πολιορκημένους* του Σολωμού.
9. Αν ήταν να βάλετε μια φράση στο στόμα των Ελεύθερων πολιορκημένων τη νύχτα της Εξόδου, όπως την περιγράφει το ποίημα του Σολωμού, ποιον στίχο από το ποίημα του Χένλεϊ θα διαλέγατε και γιατί;
10. Το μοτίβο της «νύχτας» στο ποίημα του Χένλεϊ χρησιμοποιείται με κυριολεκτική ή με μεταφορική σημασία, και τι δηλώνει; Να το αποδείξετε με στοιχεία από το κείμενο.

- **Ν. Εγγονόπουλος, «Μπολιβάρ»**
- **Μ. Πασιαρδής, «Ωδή στον Ερνέστο Γκουεβέρα»**
- **Γ. Ρίτσος, «Αποχαιρετισμός»**

1. Τόσο ο Μπολιβάρ όσο και ο Γκεβέρα έδρασαν στη Λατινική και Κεντρική Αμερική, ωστόσο υμνήθηκαν από ποιητές όπως ο Εγγονόπουλος και ο Πασιαρδής. Τι δείχνει αυτό για την απήχηση της επαναστατικής τους δράσης; Πώς το αιτιολογείτε;
2. Από πού φαίνεται στο ποίημα του Εγγονόπουλου ότι η πράξη της επανάστασης συνιστά *αξία* με οικουμενική και διαχρονική ισχύ;
3. Πώς συνομιλούν τα ποιήματα του Εγγονόπουλου και του Πασιαρδή μεταξύ τους; Να προσδιορίσετε τους στίχους-συνδέσμους.
4. Αναζητήστε από λογοτεχνικά λεξικά ή έγκυρες πηγές στο διαδίκτυο τη σημασία του όρου «ωδή». Ποια στοιχεία στο ύφος και στο περιεχόμενο του ποιήματος του Πασιαρδή τεκμηριώνουν ότι πρόκειται για ωδή;
5. Από πού προέρχονται οι βασικές μεταφορές και παρομοιώσεις με τις οποίες ο Εγγονόπουλος και ο Πασιαρδής υμνούν τους δύο ήρωες; Ποια μοτίβα-σύμβολα κυριαρχούν στο ποίημα του Πασιαρδή; Να το σχολιάσετε.
6. Ποιους ήρωες της δικής μας παράδοσης (και ποίησης) φέρνει στον νου η παρουσίαση του Μπολιβάρ να «ροβολάει τα βουνά» στο ποίημα του Εγγονόπουλου;

7. Η περιγραφή του χώρου δράσης των επαναστατών στα ποιήματα του Εγγονόπουλου και του Πασιαρδή, κατά τη γνώμη σας, είναι ρεαλιστική ή εξιδανικευμένη; (α) Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας, συγκρίνοντας με την περιγραφή του χώρου στον οποίο κινούνται οι αγωνιστές στον *Θούριο* του Ρήγα και στο *Ενθάδε κείται* της Σολομωνίδου. (β) Συζητήστε σε τι αποσκοπεί η περιγραφή των Εγγονόπουλου, Πασιαρδή: τι θέλουν να τονίσουν οι δύο ποιητές για τη σχέση των ηρώων με τη φύση, τον Κόσμο; Πώς αποδεικνύεται αυτό από τον παρακάτω πίνακα του Εγγονόπουλου για τον Μπολιβάρ;

πηγή: http://www.prosopa.eu/person_gr.php?id=bolivar

8. Ποια κοινά μοτίβα διαπιστώνετε μεταξύ των δύο ελληνικών ποιημάτων και του παρακάτω της Μίρτα Αγγίρε για τον Γκεβάρα; Ποιο νέο στοιχείο προσθέτει η μορφή του κειμένου της κουβανής ποιήτριας;

MIRTA AGUIRRE (1912-1980)
CANCIÓN ANTIGUA AL CHE GUEVARA
(ΠΑΛΙΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΣΤΟΝ CHE GUEVARA)

Sans peur et sans reproche...
 (χωρίς φόβο και χωρίς κατηγορία...)

-- Πού βρίσκεσαι, ιππότη Bayardo*,
ιππότη χωρίς φόβο και χωρίς ψεγάδι;
-- Στον άνεμο, κυρά, στη ριπή
που κυκλώνει τη φλόγα που καίγομαι.
-- Πού βρίσκεσαι, ιππότη ορμητικέ,
ιππότη χωρίς ψεγάδι και χωρίς φόβο;
-- Στο λουλούδι που η ζωή μου απένειμε:
στο αγκάθι, κυρά, στο αγκάθι.
-- Πού βρίσκεσαι, σίγουρε ιππότη,
ιππότη ενός αναπόφευκτου πεπρωμένου;
-- Με το σπαθί ξεδιαλώνοντας το δρόμο
στο μέλλον, κυρά, στο μέλλον.
-- Πού βρίσκεσαι, ιππότη πιο αγνέ,
ιππότη καλύτερε ιππότη;
-- Ανάβοντας φωτιά στην πολεμική δάδα
στο σκοτάδι, κυρά, στο σκοτάδι.
-- Πού βρίσκεσαι, ιππότη πιο δυνατέ,
ιππότη της φλεγόμενης αυγής;
-- Στο αίμα, στο μπαρούτι, στην πληγή,
στο θάνατο, κυρά, στο θάνατο.
-- Πού βρίσκεσαι, ιππότη αδρανής πια,
ιππότη ακίνητος πια, και περιπλανώμενος;
-- Σ' αυτόν που θα κάνει δικό του το γάντι μου
και την τύχη μου, κυρά, την τύχη μου.

-- Πού βρίσκεσαι, ιππότη της δόξας,
ιππότη πρώτε ανάμεσα σε όλους;
-- Έγινα μύθος στο θάνατο ότι πεθαίνω·
έγινα ιστορία, κυρά, έγινα ιστορία;

8 Νοέμβρη 1967

Πηγή: http://ghteytria.blogspot.com/2007/10/blog-post_09.html
(μτφρ. Μαριάννα Τζανάκη)

***Bayardo**: υπήρξε Γάλλος ήρωας που στην Ευρώπη τον σέβονταν εξίσου βασιλιάδες και φτωχοί. Η κουβανή ποιήτρια Μίρτα Αγίρε τον ταύτισε στο ποίημά της με το πρόσωπο του Τσε.

9. Λέγεται ότι αγωνιστές, όπως ο Μπολιβάρ και ο Γκεβέρα, κινούνται «ανάμεσα στον μύθο και στην ιστορία». Πώς αυτό επαληθεύεται στο ποίημα της Αγγίρε;

10. «οι μαύρες Συμπληγάδες δεν σε κλειούν. Θά 'ρθεις ξανά, μ' άλλους μαζί»: με αφορμή αυτούς τους στίχους από το ποίημα του Πασιαρδή, συζητήστε τι κάνει *αθάνατους* τέτοιους αγωνιστές. Να εντοπίσετε ανάλογους στίχους στα ποιήματα της Αγγίρε και του Εγγονόπουλου οι οποίοι τεκμηριώνουν την άποψή σας.
11. Συγκρίνετε το ποίημα του Ρίτσου «Αποχαιρετισμός» με τα παραπάνω ποιήματα και εντοπίστε αναλογίες μεταξύ τους ως προς τα μοτίβα-σύμβολα και το «ανοιχτό τέλος» των ηρώων.
12. Από πού φαίνεται στο απόσπασμα από τον «Αποχαιρετισμό» του Ρίτσου ότι η μορφή του ήρωα είναι αυτή ενός κοινού ανθρώπου και όχι ένας επαναστατικός «μύθος», όπως στα ποιήματα των Εγγονόπουλου, Πασιαρδή (και της Αγγίρε);
13. Παρακολουθήστε την πορεία των σκέψεων που περιγράφει ο Ρίτσος στο ποίημά του για τον Αυξεντίου. Σε τι διαφέρει από την πορεία των σκέψεων του «μικρού καλού ανθρώπου» που έγινε «κακός» στο ποίημα της Βακαλό;
14. Πώς κλιμακώνεται το «ξεσκλάβωμα» το οποίο περιγράφει ο Ρίτσος στο ποίημά του; Ποια διάσταση δίνει ο ποιητής στη θυσία του Αυξεντίου με τον τρόπο αυτό; Να αναφέρετε τους στίχους οι οποίοι το τεκμηριώνουν.
15. Να εντοπίσετε αναλογίες που συνδέουν το «ξεσκλάβωμα», όπως περιγράφεται στο ποίημα του Ρίτσου, με το έργο του Σολωμού και του Καζαντζάκη.
16. Πώς δηλώνεται στο ποίημα του Ρίτσου η *μεταμόρφωση* του απλού ανθρώπου σε ήρωα-μάρτυρα; (Παρατηρήστε τη δομή του ποιήματος και τα οξύμωρα σχήματα στο δεύτερο μέρος).
17. Σε ποιο άλλο ποίημα της ενότητας συναντάμε το μοτίβο του «ουρανού»; Να ερμηνεύσετε τη σημασία του συμβόλου σ' αυτό και στο ποίημα του Ρίτσου.
18. «ώσπου να κλάψει μια νύχτα από αγάπη για όλο τον κόσμο»: ποιο/ποια ποιήματα της ενότητας σας θυμίζει αυτός ο στίχος του Ρίτσου; Να χαρακτηρίσετε τη στάση απέναντι στον συνάνθρωπο.
19. Να συγκρίνετε τον «Αποχαιρετισμό» του Ρίτσου με το «Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος» του Λειβαδίτη. Ποια στοιχεία είναι κοινά στη στάση ζωής των ανθρώπων που περιγράφουν;
20. Διαβάστε το ποίημα του Θασίτη που ακολουθεί. (α) Να σχολιάσετε τη σχέση του με τα παραπάνω «ηρωικά» ποιήματα. Με ποιον τρόπο συνομιλεί με το ποίημα του Κατσαρού «Η διαθήκη μου», το οποίο παρατίθεται πιο κάτω; (β) Με αφορμή το ποίημα του Θασίτη, συζητήστε αν υπάρχουν ήρωες σήμερα.

ΠΑΝΟΣ ΘΑΣΙΤΗΣ

Ακροστιχίς σε α για πράγματα κοινά

Και μες στο απόλυτο σκοτάδι θα σε συναντήσω, φίλε.
Ήρωα που πέθανες για ιδανικά
με το φακό θα σ' εντοπίσω.

Θα σου μιλήσω για πράγματα κοινά
που τ' αγνοούσες. Τώρα το αίμα χύνεται μονάχα στα τροχαία.
Ήσυχες Κυριακές στο πάρκο με τα παιδιά·
κάθε Δευτέρα σινεμά.
Ζούμε τα γεγονότα απ' τις εφημερίδες, τον έρωτα
στα εικονογραφημένα περιοδικά.
Στην ταβέρνα πότε-πότε οι φίλοι, ξαναγυρνούμε στα παλιά.

Ο Γιάννης γλίτωσε απ' τα συνδικάτα
–πάνε τα δωρεάν τρεχάματα για τα κοινά–
μπουτίκ η Μαίρη άνοιξε, αντίκες και κεραμικά
–το γυναικείο ζήτημα το ξεπέρασε σωστά.
Κι ο Μάρκος, τι ξενύχτια γράφε-σβήνε στα ντουβάρια
τι λαϊκά συλλαλητήρια, τι ξύλο και κυνηγητά
οργανωτής πωλήσεων τώρα, θυμάται και χαμογελά.

Κι αν απομείναν λίγ' αγύριστα κεφάλια
κρατάνε θέσεις και φυλάκια αλωμένα
παίζοντας –μάταια– τ' αλλοτινά αλλόκοτα θηρία
θ' απελαθούνε νύχτα, για Λίβανο ή Συρία.

Στάσου στο φως να σε φωτογραφήσω.
Μη στρέφεις το πρόσωπο αλλού.

Από τη συλλογή *...Ελεεινόν θέατρον...* (1980)· *Η ελληνική ποίηση του 20^{ου} αιώνα*.
Μια συγχρονική ανθολογία, επιμ.- ανθολόγ. Ευριπίδης Γαραντούδης,
Μεταίχμιο, Αθήνα 2008

21. Ο τίτλος του ποιήματος του Θασίτη σχετίζεται με ένα παμπάλαιο στιχουργικό παιχνίδι, την **ακροστιχίδα** (τα αρχικά γράμματα των στίχων φτιάχνουν μια λέξη). Πού βρίσκεται η «ακροστιχίς σε α» στο συγκεκριμένο ποίημα; Γιατί, πιστεύετε, ο ποιητής διάλεξε αυτό το φωνήεν για την ακροστιχίδα του; (Διερευνήστε τι δηλώνει το «α» ως επιφώνημα).

- Ν. Βρεττάκος, «Τα όπλα»
- Άννα Αχμάτοβα, «Ρέκβιεμ»
- Μπρεχτ, «Το κάψιμο των βιβλίων»

[Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων]

1. Πώς ανατρέπει τη συνηθισμένη έννοια των όπλων στο ποίημά του ο Βρεττάκος; Ποια είναι τα δικά του όπλα και τι υπηρετούν, τι προστατεύουν;
2. Παρατηρήστε τα στοιχεία τα οποία επιλέγει ο Βρεττάκος για να απεικονίσει το φιλειρηνικό και ανθρωπιστικό μήνυμά του. Πώς συνδέονται με το ποίημα «Αγαπάω» του Καββαδία;
3. (α) Να συσχετίσετε το ποίημα του Βρεττάκου με τα κείμενα του γερμανού ποιητή Μπρεχτ και της ρωσίδας ποιήτριας Αχμάτοβα. Ποια ευθύνη προκύπτει για τους πνευματικούς ανθρώπους σε δύσκολους καιρούς;
(β) Σε ποια ακόμη ποιήματα ελλήνων δημιουργών της ενότητας διακρίνετε αναφορές στην «αποστολή» της ποίησης σε δύσκολους καιρούς; Να τις σχολιάσετε.
4. Διαβάστε το ακόλουθο απόσπασμα από το *Άξιον Εστί* του Ελύτη και δείξτε πώς συνδέεται με τα παραπάνω ποιήματα. Ποιος στίχος του αποσπάσματος θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως προμετωπίδα στην υποενότητα αυτή; Να το αιτιολογήσετε και με άλλα στοιχεία του περιεχομένου του.

Και αυτός αλήθεια που ήμουνα
 Ο πολλούς αιώνες πριν
 Ο ακόμη χλωρός μες στη φωτιά
 Ο άκοπος απ' τον ουρανό
 ίδια η μνήμη γινάμενη παρόν

"Εντολή σου, είπε, αυτός ο κόσμος
 και γραμμένος μες στα σπλάχνα σου είναι
 Διάβασε και προσπάθησε
 και πολέμησε" είπε
 "Ο καθείς με τα όπλα του" είπε
 "Βλέπεις, είπε, είναι οι Άλλοι
 και δεν γίνεται Αυτοί χωρίς Εσένα
 και δε γίνεται μ' Αυτούς χωρίς, Εσύ

Βλέπεις, είπε, είναι οι Άλλοι
 και ανάγκη πάσα να τους αντικρύσεις
 η μορφή σου αν θέλεις ανεξάλειπτη νά 'ναι
 και να μείνει αυτή.
 Αν αλήθεια κρατήσεις και τους αντικρύσεις, είπε
 η ζωή σου θ' αποκτήσει αιχμή και θα οδηγήσεις, είπε
 Ο καθείς με τα όπλα του, είπε

Οδυσσέας Ελύτης, *Το Άξιον Εστί*, Ίκαρος, Αθήνα 1994

- **Αλ. Παπαδιαμάντης, «Τα πτερόεντα δώρα»**
- **Μ. Σαχτούρης, «Το ψωμί»**
- **Β. Σιμπόρσκα, «Στη δύση του αιώνα»**

1. Το κείμενο του Παπαδιαμάντη είναι γραμμένο έναν αιώνα πριν. Αν ο άγγελος κατέβαινε στην πόλη σήμερα, θα έβλεπε διαφορετικά κοινωνικά ήθη; Τι δηλώνει αυτό, κατά τη γνώμη σας; Με βάση τις διαπιστώσεις σας, αλλά και την εξέλιξη της ιστορίας, συζητήστε τι υποδηλώνει ο χαρακτηρισμός «πτερόεντα» (φτερωτά) για τα δώρα του αγγέλου στο διήγημα.
2. Ποια λειτουργία έχει η πρώτη φράση του διηγήματος του Παπαδιαμάντη σε σχέση με το περιεχόμενό του (και την κατάληξή του);
3. Να επισημάνετε στοιχεία στο αφήγημα του Παπαδιαμάντη τα οποία επαληθεύουν την ποιητικότητά του (μεταφορές, άλλα σχήματα λόγου, ρυθμός των φράσεων και της αφήγησης γενικά). Σε ποια σημεία του διηγήματος κορυφώνεται αυτή η ποιητικότητα, και γιατί συγκεκριμένα εκεί; Να το συγκρίνετε με την περιγραφή του «θαύματος» στο «Γράμμα σ' έναν όμηρο» του Εξυπερύ.
4. Τα πρόσωπα ποιου ή ποιων κειμένων της ενότητας θα ήταν άξια, κατά τη γνώμη σας, για τα πτερόεντα δώρα του αγγέλου και γιατί αυτά;
5. Να αντιπαραβάλετε το ποίημα του Σαχτούρη «Το ψωμί» με το διήγημα του Παπαδιαμάντη, επισημαίνοντας κοινά μοτίβα-ευρήματα αλλά και διαφορές στον χειρισμό του θέματος.
6. Πού συναντάται το διήγημα του Παπαδιαμάντη με το ποίημα της Σιμπόρσκα; Ποια είναι η στάση των δύο δημιουργών απέναντι στα ανθρώπινα; Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας με βάση το περιεχόμενο αλλά και το αίσθημα που αφήνουν στον αναγνώστη τα δύο κείμενα.

- **Β. Σιμπόρσκα, «Στη δύση του αιώνα»**
- **Μπρεχτ, Ποιήματα**
- **Τ. Λειβαδίτης, «Αν θέλεις να λέγεται άνθρωπος»**
- **Μ. Κατσαρός, «Η διαθήκη μου»**

1. Ποιες προσδοκίες έφερε μαζί του ο 20ός αιώνας, σύμφωνα με το ποίημα της Σιμπόρσκα; Από τα κείμενα της ενότητας, ποια επιβεβαιώνουν τη θέση της ποιήτριας για τη διάψευση αυτών των προσδοκιών; Θεωρείτε ότι ο 21ος αιώνας, όπως ξεκίνησε, τις δικαιώνει; Να τεκμηριώσετε τις απόψεις σας.
2. Το ποίημα της Σιμπόρσκα τιτλοφορείται «Στη δύση του αιώνα»: να εξηγήσετε το νόημα της λέξης «δύση» λαμβάνοντας υπόψη το περιεχόμενο του ποιήματος.
3. Θεωρείτε ότι το μήνυμα που στέλνει η πολωνή ποιήτρια προς τον αναγνώστη είναι μοιρολατρικό (δεν γίνεται τίποτα) ή τον καλεί να σκεφτεί και να δράσει; Ποιο σημείο του ποιήματος, κατά τη γνώμη σας, αποκαλύπτει την πρόθεσή της;
4. Η Σιμπόρσκα στο ποίημά της αδυνατεί να απαντήσει στην ερώτηση «πώς θα ζήσουμε;» Με ποιον τρόπο σχολιάζει και απαντά στα άλυτα προβλήματα της ανθρωπότητας το παρακάτω ποίημα του Μπρεχτ; (Να προσέξετε τη δομή του ποιήματος και να το συσχετίσετε επίσης με το «Ερωτήσεις κι αποκρίσεις»)

1

Τι ωφελεί η καλοσύνη
Όταν αμέσως οι καλοί παρευτός δολοφονούνται
Ή δολοφονούνται αυτοί
Που δέχονται την καλοσύνη;

Τι ωφελεί η λευτεριά
Όταν οι ελεύθεροι αναγκάζονται να ζουν αντάμα
με τους σκλάβους;

Τι ωφελεί η λογική,
Όταν το παράλογο μονάχα εξασφαλίζει την τροφή
που ο καθένας χρειάζεται;

2

Αντί μόνο να είστε καλοί μονάχα, προσπαθήστε
Να δημιουργήσετε μια κατάσταση που να κάνει
Δυνατή την καλοσύνη, ή καλύτερα
Περιττή!

Αντί να είστε λεύτεροι μονάχα, προσπαθήστε
Να δημιουργήσετε μια κατάσταση που να λευτερώνει όλους
Που να κάνει ακόμα και την αγάπη για λευτεριά
Περιττή να είναι!

Αντί να είστε μόνο λογικοί μονάχα, προσπαθήστε
Να δημιουργήσετε μια κατάσταση
Που να μεταβάλλει το παράλογο στον άνθρωπο
Σε μια επιχείρηση κακή!

Μπ. Μπρεχτ, 76 Ποιήματα, μτφρ. Πέτρου Μάρκαρη, Θεμέλιο, Αθήνα 2000

5. Το ποίημα του Λειβαδίτη «Αν θέλεις να λέγεσαι άνθρωπος» στηρίζεται σε ένα οξύμωρο: τι πρέπει να αρνηθεί κανείς, αν θέλει να λέγεται άνθρωπος; Να εξηγήσετε ποια στάση προβάλλει ο ποιητής με αυτόν τον απόλυτο, κατηγορηματικό τρόπο.
6. Αναζητήστε το ποίημα του άγγλου ποιητή Ρ. Κίπλιγκ με τον τίτλο «Αν» και συγκρίνετέ το με το ποίημα του Λειβαδίτη: Πώς αξιοποιούν τις υποθετικές προτάσεις σε σχέση με το μήνυμα που θέλουν να περάσουν; Σε ποιους απευθύνονται;
7. Πώς πρέπει να εννοήσουμε τον σύνδεσμο «αν» στο συγκεκριμένο ποίημα του Λειβαδίτη: ως υποθετικό ή τελικό σύνδεσμο (για να λέγεσαι άνθρωπος...) Τι μήνυμα στέλνει στον αναγνώστη ο ποιητής με τη δεύτερη σημασία;
8. α) Με ποια ποιήματα της ενότητας συνομιλεί πιο άμεσα το ποίημα του Λειβαδίτη από άποψη ιδεολογίας (φιλοσοφίας για τη ζωή); β) Με ποια πεζά της ενότητας συνδέεται από την άποψη του ιστορικού πλαισίου/της βιοματικής εμπειρίας; Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας με συγκεκριμένα στοιχεία από τα κείμενα.
9. Συζητήστε τη λειτουργία του ρήματος που επαναλαμβάνεται στο ποίημα του Κατσαρού «Η διαθήκη μου»: ποια στάση ζωής προβάλλει με έμφαση;

ΜΙΧΑΛΗΣ ΚΑΤΣΑΡΟΣ

Η διαθήκη μου

Αντισταθείτε
σ' αυτόν που χτίζει ένα μικρό σπιτάκι
και λέει: καλά είμαι εδώ.

Αντισταθείτε σ' αυτόν που γύρισε πάλι στο σπίτι
και λέει: Δόξα σοι ο Θεός.

Αντισταθείτε
στον περσικό τάπητα των πολυκατοικιών
στον κοντό άνθρωπο του γραφείου
στην εταιρεία εισαγωγαι- εξαγωγαι
στην κρατική εκπαίδευση
στο φόρο
σε μένα ακόμα που σας ιστορώ.

Αντισταθείτε

σ' αυτόν που χαιρετάει απ' την εξέδρα ώρες
ατέλειωτες τις παρελάσεις
σ' αυτή την άγονη κυρία που μοιράζει
έντυπα αγίων λίβανον και σμύρναν
σε μένα ακόμα που σας ιστορώ.

Αντισταθείτε πάλι σ' όλους αυτούς που λέγονται
μεγάλοι

στον πρόεδρο του Εφετείου αντισταθείτε
στις μουσικές τα τούμπανα και τις παράτες
σ' όλα τ' ανώτερα συνέδρια που φλυαρούνε
πίνουν καφέδες συνέδριοι συμβουλατόροι

σ' όλους που γράφουν λόγους για την εποχή
δίπλα στη χειμωνιάτικη θερμάστρα

στις κολακειές τις ευχές τις τόσες υποκλίσεις
από γραφιάδες και δειλούς για το σοφό
αρχηγό τους.

Αντισταθείτε στις υπηρεσίες των αλλοδαπών
και διαβατηρίων

στις φοβερές σημαίες των κρατών και τη
διπλωματία
στα εργοστάσια πολεμικών υλών
σ' αυτούς που λένε λυρισμό τα ωραία λόγια
στα θούρια
στα γλυκερά τραγούδια με τους θρήνους
στους θεατές
στον άνεμο
σ' όλους τους αδιάφορους και τους σοφούς
στους άλλους που κάνουνε το φίλο σας

ως και σε μένα, σε μένα ακόμα που σας ιστορώ
αντισταθείτε.

Τότε μπορεί βέβαιοι να περάσουμε προς την
Ελευθερία.

[...]

Ελευθερία ανάπηρη πάλι σου τάζουν.

Μιχάλης Κατσαρός, *Κατά Σαδδουκαίων*, Κέδρος, ⁴1997

10. Με βάση τα στοιχεία (τις εικόνες) που δίνει το ποίημα του Κατσαρού, σε ποια εποχή θα το τοποθετούσατε και με ποια κείμενα της ενότητας θα το συνδέατε;
11. Ποιες διαστάσεις δίνει στην «αντίσταση» του ανθρώπου ο Κατσαρός; Ως πού την φτάνει; Σε ποιους στίχους του ποιήματός του δίνεται η εξήγηση;
12. Σχολιάστε τον τίτλο του ποιήματος του Κατσαρού «Η διαθήκη μου». Γιατί πιστεύετε ότι επιλέγεται αυτός ο τίτλος σε ένα τέτοιο ποίημα; Τι δέσμευση δημιουργείται με τον τρόπο αυτό μεταξύ του εντολέα και του αποδέκτη/αναγνώστη; Ποιον τίτλο θα επιλέγατε εσείς;
13. Να αναλύσετε το νόημα της Ελευθερίας στο ποίημα του Κατσαρού συγκρίνοντάς το με τα ποιήματα του Σολωμού και του Χένλεϊ.
14. Ποιος στίχος-κλειδί δείχνει ότι η «διαθήκη» του Κατσαρού ξεπερνάει σε τόλμη τα ποιήματα «πολιτικής ηθικής» των άλλων ομοτέχνων του αγγίζοντας ως και την ίδια την αλήθεια της τέχνης; Πότε η τέχνη δεν λέει την αλήθεια; (σχολιάστε τη σχέση της με την προπαγάνδα).
15. Συνδυάζοντας τα ποιήματα του Μπρεχτ, του Λειβαδίτη και του Κατσαρού, ποιο «κείμενο αρχών» για τον άνθρωπο προκύπτει; (Συνοψίστε το με βάση τους πιο χαρακτηριστικούς στίχους των ποιημάτων τους). Πώς δικαιολογείται, κατά τη γνώμη σας, ο απόλυτος χαρακτήρας των διακηρύξεών τους;
16. Να συσχετίσετε το ύφος των παραπάνω κειμένων (των Μπρεχτ, Κατσαρού, Λειβαδίτη) με το περιεχόμενό τους: ποιους τρόπους χρησιμοποιούν οι ποιητές για να διατυπώσουν παραινήσεις ή προτροπές προς τους αναγνώστες τους; (Να εξετάσετε κυρίως τη λειτουργία των εγκλίσεων και τη χρήση των γραμματικών προσώπων).
17. Πώς εξηγείτε τον διδακτικό χαρακτήρα των ποιημάτων του Μπρεχτ; Πώς συνδέεται με τον στόχο της ποίησής του;
18. Τι φαίνεται να είναι η ποίηση, η πράξη της λογοτεχνίας, για όλους τους παραπάνω δημιουργούς και αγωνιστές; Να συζητήσετε πώς συνδυάζεται στα έργα τους η ηθική του πολίτη με την ιδιότητα του καλλιτέχνη και του πνευματικού ανθρώπου. Με ποιους άλλους δημιουργούς της ενότητας συναντώνται απ' αυτήν την άποψη;
19. Ποια από τα κείμενα που εξετάσατε σε αυτή ή σε προηγούμενες υποενότητες δίνουν, κατά την προσωπική σας άποψη, ικανοποιητική απάντηση στο ερώτημα της Συμπόρσκα «Πώς θα ζήσουμε;»
20. Πώς συμβάλλει, τελικά, η λογοτεχνία στην αγωγή του πολίτη; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας με βάση τα κείμενα όλης της ενότητας.

Δημιουργική Γραφή

1. Να μεταγράψετε το καλλίγραμμα του Απολλιναιρ σε κανονικούς στίχους: σε πόσες στροφές θα το χωρίζετε, και γιατί; Συγκρίνετε το αποτέλεσμα: ποια μορφή είναι πιο εύκολη στο διάβασμα και ποια πιο δραστική σε σχέση με το περιεχόμενο;
2. Αντικαταστήστε το περιστέρι και το συντριβάνι με άλλα σχήματα-σύμβολα δικής σας επιλογής, διατηρώντας το θέμα του ποιήματος.
3. Δοκιμάστε να ξαναγράψετε το καλλίγραμμα του Απολλιναιρ, αλλάζοντας τα ξένα ονόματα με ελληνικά. Χρησιμοποιήστε ονόματα γνωστών ηρώων της ιστορίας μας ή και ονόματα ελλήνων λογοτεχνών που συμμετείχαν στον πόλεμο (είτε στον Α΄ είτε στον Β΄ Παγκόσμιο). Μπορείτε να διατηρήσετε το σχήμα του ποιήματος, ή να το αντικαταστήσετε με ένα δικό σας.
4. Χρησιμοποιώντας ως πρότυπο το ποίημα του Απολλιναιρ, δημιουργήστε ένα δικό σας καλλίγραμμα με κάποιο άλλο από τα θέματα της ενότητας.
5. Φτιάξτε ένα καλλίγραμμα (ή ένα σκίτσο) εμπνευσμένο από «Τα όπλα» του Ν. Βρεττάκου.
6. Φτιάξτε ένα σχηματογράφημα, κατά το πρότυπο της «Προειδοποίησης» του Κ. Χρυσάνθη, με θέμα όμως τον άνθρωπο ως ευλογία και όχι ως κατάρα.
7. Υποθέστε την απάντηση των Ιταλών στο γράμμα του Έλληνα διοικητή και γράψτε ένα γράμμα σαν συνέχεια στο *Πλατύ ποτάμι* του Μπεράτη, φροντίζοντας να τηρήσετε το «υπηρεσιακό ύφος» μιας τέτοιας επιστολής.
8. Εναλλακτικά, γράψτε ένα σημείωμα των Ιταλών προς τους Έλληνες φαντάρους (ή αντίστροφα) με αφορμή τα δώρα που αντάλλαξαν, τηρώντας ωστόσο τις αποστάσεις που επιβάλλει το εμπόλεμο κλίμα μεταξύ τους.
9. Να συνεχίσετε την ιστορία στο *Ουδέν νεώτερον* του Ρεμάρκ επιλέγοντας δύο εκδοχές: ή (α) ότι ο γερμανός στρατιώτης έρχεται αντιμέτωπος με έναν γάλλο στρατιώτη, ο οποίος όμως δεν τον σκοτώνει, και γράφετε ή δραματοποιείτε έναν διάλογο μεταξύ τους τονίζοντας τα επιχειρήματα υπέρ της ζωής, ή (β) ότι ο νεαρός ήρωας επιστρέφει από το μέτωπο και επισκέπτεται το σπίτι του τυπογράφου που σκότωσε, οπότε γράφετε ή δραματοποιείτε τον διάλογο μεταξύ αυτού και της γυναίκας του νεκρού φαντάρου...
10. Συγκρίνετε τις «συνέχειες» που εσείς δώσατε στην εξέλιξη των παραπάνω ιστοριών, με την πραγματική συνέχεια στα ίδια τα βιβλία των συγγραφέων.
11. «Παίξτε» με τα δύο πρώτα γράμματα (Ε Λ...) που γράφει ο καπετάν Σήφακας στο απόσπασμα από τον *Καπετάν Μιχάλη* του Καζαντζάκη, συμπληρώνοντας τη λέξη με πιθανές άλλες, οι οποίες αντιστοιχούν στον πόθο που τον κίνησε να μάθει γράμματα. (Υποθέστε ότι το μισογραμμένο Λ μπορεί να είναι και Ν...)

12. Να μετατρέψετε τους πλάγιους σε ευθείς λόγους στο απόσπασμα από το *Πλατύ ποτάμι* του Μπεράτη.
13. Συνεχίστε τη διακήρυξη αρχών του Μπρεχτ στο κείμενό του «Η συμπεριφορά στα ξένα» παίρνοντας ιδέες από άλλα κείμενα της ενότητας τα οποία αναφέρονται σε οικογενειακές αξίες και ανθρώπινα δικαιώματα.
14. Γράψτε ένα ποίημα με τίτλο «Πώς έγινε ένας καλός άνθρωπος» ανατρέποντας τη φιλοσοφία του ανθρώπου στο ποίημα της Βακαλό.
15. Υποδυθείτε έναν από τους ήρωες και μετατρέψτε το διήγημα του Σκάρου ή του Καμπανέλλη σε ημερολόγιο, όπως αυτό της Άννας Φρανκ.
16. Δώστε «φωνή» στο Άγαλμα της δεμένης γυναίκας και δημιουργήστε ένα ποίημα-απάντηση σ' εκείνο της Κ. Δημουλά, κάνοντας αναφορά στους αγώνες και τις κατακτήσεις του γυναικείου κινήματος στη νεότερη εποχή.
17. Κάντε μια περιδιάβαση στην πόλη, ή σε μουσεία της, και ανακαλύψτε εικαστικά έργα (γλυπτά, πίνακες κλπ.) αφιερωμένα σε πρόσωπα ή σε αγώνες για τη διεκδίκηση ανθρώπινων δικαιωμάτων. Εμπνευστείτε ένα ποίημα απ' αυτά.
18. Δείτε στην ιστοσελίδα <http://www.aera.gr/world/5974-anna-frang-komilks.html> τη μεταφορά του ημερολογίου της Άννας Φρανκ σε κόμικς. Δοκιμάστε να κάνετε κάτι ανάλογο με την ιστορία του τσιγγάνου Τζιμ, ή με όποιον άλλο χαρακτήρα προτιμάτε από τα κείμενα της ενότητας.

Ειδικότερα για τον λογοτεχνικό γραμματισμό

1. Εντοπίστε τα ποιήματα της ενότητας στα οποία χρησιμοποιείται προστακτική και σχολιάστε τη λειτουργία της. Θεωρείτε ότι οι ποιητές *προστάζουν* τον αναγνώστη να κάνει κάτι; Τι «δεσμό» δημιουργεί η έγκλιση αυτή μεταξύ ποιητή και αναγνώστη;
2. Βρείτε με ποιους ακόμη τρόπους οι δημιουργοί στα υπόλοιπα ποιήματα (ή και πεζά) της ενότητας απευθύνουν αρχές «αγωγής του πολίτη» προς τον αναγνώστη.
3. Στο ημερολόγιο εργασίας του Γ. Μπεράτη για το *Πλατό Ποτάμι* διαβάζουμε μεταξύ άλλων:

Αλλά εσύ (ο συγγραφέας) ακριβώς δεν πρέπει να εκφράσεις τις ιδέες σου, αλλά τη *θέρμη*, τον *παλμό* της ζωής. Και τις καταχωνιάξεις, και τις κρύβεις, και τις προσέχεις μην *μπας και φανούν* πολύ και σου χαλάσουν (με την παγερότητά τους) όλη τη δουλειά. [...] Είναι «ρεαλισμός», αλλά πραγματοποιημένος από μια Λυρική Ψυχή.

Να διερευνήσετε, στα πεζά κείμενα της ενότητας, με ποιους τρόπους οι συγγραφείς τους υπηρετούν (ή δεν υπηρετούν) τις παραπάνω αρχές της συγγραφικής τέχνης.

4. Εξετάστε τα «αυτοβιογραφικά» κείμενα-μαρτυρίες του πολέμου, ελληνικά και ξένα. Σε ποια από αυτά αισθάνεστε ότι εκφράζεται εντονότερα το ατομικό «εγώ» του ήρωα/αφηγητή και σε ποια ότι εκφράζεται ένα γενικότερο «εμείς»; Πώς τεκμηριώνεται αυτό από τη χρήση των γραμματικών προσώπων στα κείμενα;
5. (α) Κατατάξτε τα κείμενα των Κάλβου, Καβάφη, Μαρτινέγκου και Παπαδιαμάντη σε μια κλίμακα ανάλογα με τον βαθμό δυσκολίας/κατανόησης της γλωσσικής τους έκφρασης.
(β) Συζητήστε σε ποιους από τους παραπάνω δημιουργούς η αρχαϊζουσα γλώσσα είναι μια *αναγκαστική* επιλογή (επιβάλλεται από την εποχή) και σε ποιους είναι μάλλον μια *υφολογική* επιλογή η οποία σχετίζεται με το περιεχόμενο. [Σημειώστε ότι ο Κάλβος είναι σύγχρονος του Σολωμού, ο οποίος γράφει στη δημοτική, και ο Καβάφης ζει στην εποχή του δημοτικιστικού κινήματος].
6. Συγκρίνετε την καθαρεύουσα στα κείμενα του Παπαδιαμάντη και της Μαρτινέγκου: σε ποιο από τα δύο κείμενα η γλωσσική έκφραση σας φαίνεται πιο στρυφνή ή και πιο άτεχνη; Να συζητήσετε γιατί συμβαίνει αυτό, λαμβάνοντας υπόψη το *είδος* των κειμένων (διήγημα – αυτοβιογραφία). [Αναρωτηθείτε ποιο από τα δύο είδη είναι καθαρά λογοτεχνικό και ποιο δεν χρειάζεται να είναι «έντεχνο», άρα υπακούει πιο χαλαρά στους κανόνες της συγγραφικής τέχνης].
7. Αναζητήστε χωρία από την Αγία Γραφή, καθώς και μαρτυρίες αγωνιστών της ελληνικής Επανάστασης (όπως λ.χ. τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη). Συγκρίνετε τη γλώσσα και το ύφος τους με το «ανάγνωσμα» από το *Άξιον Εστί* του Ελύτη. Να σχολιάσετε την *έντεχνη* αξιοποίηση της λαϊκής προφορικής και βιβλικής έκφρασης από τον δημιουργό.
8. Να επισημάνετε τα στοιχεία στο ύφος και στο περιεχόμενο του κειμένου του Λέσσιγκ, που δείχνουν ότι *δεν είναι* ένα κανονικό παραμύθι, αλλά μια παραβολή με διαφωτιστικό-ορθολογικό χαρακτήρα. (Για τη σύγκριση, να ανατρέξετε σε τυπικά παραμύθια στο βιβλίο *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* της Α΄ Γυμνασίου).

1. Το ιδεώδες της ελευθερίας και της δημοκρατίας ανάγεται στην ελληνική Αρχαιότητα. Να εντοπίσετε σε ποια κείμενα της ενότητας υπάρχουν στοιχεία ή σύμβολα τα οποία δηλώνουν τη σύνδεση με το αρχαίο παρελθόν.
2. Το κάλεσμα του Ρήγα στον *Θούριο*, για κοινή δράση/συστράτευση στον αγώνα για ελευθερία γίνεται ανεξάρτητα από χρώμα – φυλή – θρησκεία. Σε ποια άλλα κείμενα συναντάτε μιαν αντίστοιχη υπέρβαση των διακρίσεων-διαχωριστικών γραμμών μεταξύ των ανθρώπων στο όνομα της κοινής μοίρας ή δράσης τους;
3. Αναζητήστε τα ιστορικά περιστατικά τα οποία έγιναν η αφορμή να εμπνευστεί ο Σολωμός το έργο του *Ελεύθεροι Πολιορκημένοι* και συγκρίνετέ τα με τη λογοτεχνική τους αναπαράσταση στα δύο σχεδιάσματα: τι επιτυγχάνει ο λόγος του Σολωμού; (Μπορείτε να βρείτε μαρτυρίες της πολιορκίας και της εξόδου στα ιστορικά σας βιβλία, στην *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* ή σε χρονικά της εποχής, όπως λ.χ. αυτό του Σπυρομίλιου, *Χρονικό του Μεσολογγίου*, Γαλαξίας, χ.χ.).
4. Να συνεξετάσετε την εικόνα της Ελευθερίας στις πρώτες στροφές του *Υμνου εις την Ελευθερίαν* του Σολωμού (του Εθνικού Ύμνου) με την εικόνα που ανοίγει (και κλείνει) το απόσπασμα από το ποίημα «Εις Σάμον» του Κάλβου και να συζητήσετε ομοιότητες και διαφορές: τι θέλει να τονίσει/καυτηριάσει με την εικόνα του ο Κάλβος και τι θέλει να τονίσει/εξάρει με τη δική του εικόνα ο Σολωμός; Θεωρείτε τις εικόνες αυτές αντίθετες ή συμπληρωματικές, και γιατί; Πώς τις συνθέτει το απόσπασμα του Ελύτη από το *Άξιον Εστί*;
5. «ο μύθος κρύπτει νουν αληθείας» (Κάλβος, «Εις Σάμον»): σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας επισημαίνετε μιαν ανάλογη λειτουργία του μύθου; Γιατί νομίζετε ότι επιλέγεται ο μύθος ως φορέας της αλήθειας; (Ανατρέξτε στο βιβλίο *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* της Α΄ Γυμνασίου και εξετάστε εκεί την πανάρχαια λειτουργία των μύθων και των παραμυθιών).
6. **α)** Να αντιπαραβάλετε την αναφορά στον αρχαίο μύθο του Ίκαρου από τον Κάλβο στο ποίημα «Εις Σάμον» με την αντίστοιχη στην ιστορία του Σεπούλδεβα για τον γλάρο, η οποία βρίσκεται στην ενότητα της «Οικολογίας» του βιβλίου *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* της Β΄ Γυμνασίου. Ο μύθος χρησιμοποιείται με το ίδιο νόημα (τον ίδιο στόχο) από τους δύο δημιουργούς; **β)** Αφού λάβετε υπόψη σας τη χρήση των μύθων, των παραβολών κλπ. και σε άλλα κείμενα της ενότητας, να συζητήσετε τη λειτουργία τους στην επώνυμη λογοτεχνία και την ανοιχτή ερμηνεία τους από τους δημιουργούς / αναγνώστες.
7. Διαβάστε το παρακάτω ποίημα του Μανόλη Αναγνωστάκη: **α)** με το ποίημα ποιου έλληνα δημιουργού συνομιλεί πιο άμεσα; (Να δηλώσετε τους σχετικούς στίχους). **β)** Παρατηρήστε τη χρήση των γραμματικών προσώπων και σχολιάστε ποια στάση τονίζεται ιδιαίτερα στο ποίημα. Με ποια άλλα κείμενα της ενότητας θα το συσχετίζατε από την άποψη αυτή;

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ

Κι ήθελε ακόμη...

Ο Μ. Αναγνωστάκης ανήκει στην πρώτη μεταπολεμική γενιά των ποιητών και είχε έντονη πολιτική δράση για την οποία χρειάστηκε να αντιμετωπίσει σκληρές διώξεις.

Κι ήθελε ακόμη πολύ φως να ξημερώσει. Όμως
 εγώ
 Δεν παραδέχτηκα την ήττα. Έβλεπα τώρα
 Πόσα κρυμμένα τιμαλή* έπρεπε να σώσω
 Πόσες φωλιές νερού να συντηρήσω μέσα στις φλό-
 γες.
 Μιλάτε, δείχνετε πληγές αλλόφρονες στους δρόμους
 Τον πανικό που στραγγαλίζει την καρδιά σας σα
 σημαία
 Καρφώσατε σ' εξώστες, με σπουδή φορτώσατε το
 εμπόρευμα
 Η πρόγνωσίς σας ασφαλής: Θα πέσει η πόλις.

Εκεί, προσεχτικά, σε μια γωνιά, μαζεύω με τάξη,
 Φράζω με σύνεση το τελευταίο μου φυλάκιο
 Κρεμάω κομμένα χέρια στους τοίχους, στολίζω
 Με τα κομμένα κρανία τα παράθυρα, πλέκω
 Με κομμένα μαλλιά το δίχτυ μου και περιμένω.

Όρθιος, και μόνος σαν και πρώτα π ε ρ ι μ έ ν ω.

Μανόλης Αναγνωστάκης, *Τα ποιήματα, 1941-1971*, Στιγμή, Αθήνα 1986

***τιμαλή**: πολύτιμα πράγματα

8. Οι τελευταίοι στίχοι του ποιήματος του Αναγνωστάκη περιγράφουν σκληρές εικόνες. **α)** Να τις αιτιολογήσετε με γνώμονα την ιστορική περίοδο στην οποία αναφέρεται το ποίημα (δείτε πότε γράφτηκε). **β)** Σε ποια κείμενα της ενότητας θα μπορούσε το ποίημα του Αναγνωστάκη να λειτουργήσει ως προέκταση, με κοινή βάση τις τραγικές ιστορικές εμπειρίες που προϋποθέτουν όλα τους;
9. Οι παρακάτω αφίσες είναι της εποχής του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου (γαλλική και αγγλική). Να τις συγκρίνετε με το παράθεμα από τον γάλλο ιστορικό Φερό, που αναφέρθηκε πιο πάνω, αλλά και με το απόσπασμα από το έργο του Ρεμάρκ (ή με άλλα αντιπολεμικά κείμενα της ενότητας). Ποια εικόνα δημιουργούν για τον πόλεμο, και γιατί; Συζητήστε για την προπαγανδιστική λειτουργία της τέχνης.

10. Να εντοπίσετε τον ζωγραφικό πίνακα του Πάμπλο Πικάσο *Γκερνίκα* και να μελετήσετε τις συνθήκες δημιουργίας του. Με ποιο κείμενο της ενότητας συνδέεται από ιστορική άποψη; Πώς θα τον συσχετίζατε γενικότερα με την ενότητα; Να συζητήσετε με ποιον τρόπο ο ζωγράφος εικονογραφεί τη φρίκη του πολέμου (σε τι δίνει έμφαση, ποιες μορφές διαλέγει, πώς συνθέτει την εικόνα) συγκρίνοντας με τις τεχνικές των λογοτεχνικών κειμένων.
11. Να αναζητήσετε άλλα εικαστικά έργα (γλυπτά, πίνακες κλπ.) εμπνευσμένα από θέματα που σχετίζονται με την ενότητα, εικονογραφώντας με τον τρόπο αυτό εκ νέου το περιεχόμενό της.
12. Παρακολουθήστε την ταινία «Ουδέν νεώτερον από το δυτικόν μέτωπο», η οποία στηρίζεται στο ομώνυμο μυθιστόρημα του Ρεμάρκ. Εξετάστε πώς αποδίδεται κινηματογραφικά η φρίκη του πολέμου και συζητήστε τη δραστικότητα της εικόνας σε σχέση με τον λογοτεχνικό λόγο.
13. Δείτε την ταινία «Καλά Χριστούγεννα», η οποία αναφέρεται στο περιστατικό της συμφιλίωσης Γάλλων και Γερμανών κάποια Χριστούγεννα στα χαρακώματα του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Με ποιο/ποια από τα λογοτεχνικά κείμενα της ενότητας μπορεί να συσχετιστεί από αυτή την άποψη; Να εξετάσετε ποιες άλλες οικουμενικές αξίες αναδεικνύει εκτός από την αυτονομία της ειρήνης.
14. Να παρακολουθήσετε την αντιπολεμική ταινία του Ντάλτον Τράμπο «Ο Τζόνι πήρε τ' όπλο του» και εκείνη του Ρομπέρτο Μπενίνι «Η ζωή είναι ωραία» που αναφέρεται στη φρίκη των στρατοπέδων συγκέντρωσης αλλά και στη δύναμη της θέλησης για ζωή. Να συγκρίνετε την ατμόσφαιρά τους, σχολιάζοντας τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους οι δύο ταινίες υπηρετούν το ίδιο αντιπολεμικό μήνυμα.

15. Από τον κατάλογο των βιβλίων που σας δίνεται, διαβάστε άλλες ιστορίες για τον πόλεμο γραμμένες από έλληνες συγγραφείς, π.χ. τον Αντώνη Σαμαράκη, τον Γιάννη Μαγκλή, τη Διδώ Σωτηρίου κ.ά. Συζητήστε τη σχέση τους ως προς το ύφος και το περιεχόμενο με τα ξένα αντιπολεμικά κείμενα της ενότητας.
16. Να διαβάσετε την ιστορία του μικρού Σουκρή στο έργο του Μενέλαου Λουντέμη *Συννεφιάζει*. Ποιο οικουμενικό μήνυμα μεταδίδει η σχέση των δύο παιδιών; Με ποιο «νέγρικο» ποίημα έρχεται σε αντίθεση; Ποια τραγική φιγούρα την συνδέει με το απόσπασμα από το *Ουδέν νεώτερον...* του Ρεμάρκ;
17. Διαβάστε τη *Μητέρα του σκύλου* του Παύλου Μάτεσι και βρείτε αναλογίες με το ποίημα του Ελνάρ «Όποιος θέλει ας καταλάβει».
18. Ακούστε την ωδή «Εις Σάμον» του Κάλβου, μελοποιημένη από τον Μίκη Θεοδωράκη και ερμηνευμένη από τη Μαρία Φαραντούρη στο <http://www.youtube.com/watch?v=thTKITAUNBQ&feature=related> Σχολιάστε πώς αποδίδονται μουσικά ο εμβληματικός στίχος του ποιήματος και η βασική εικόνα (η πτώση του Ίκαρου).
19. Ακούστε το λαϊκό ορατόριο «Αξιον Εστί» του Μίκη Θεοδωράκη, εμπνευσμένο από το ομώνυμο έργο του Οδυσσέα Ελύτη, στην ιστορική παράσταση-συναυλία του 1977, στο <http://www.youtube.com/watch?v=TrXeUIeShYk&feature=related> Παρακολουθήστε πώς ο Μάνος Κατράκης «ερμηνεύει» το ανάγνωσμα που ανθολογείται στην ενότητα (στο 0:26.50- 0:29 του βίντεο) και σχολιάστε τις αντιδράσεις του κοινού, και γενικά την ατμόσφαιρα, σε σχέση με την ιστορική στιγμή που δίνεται η συναυλία.
20. Ακούστε το τραγούδι «Ο Αντώνης» του Καμπανέλλη στην ιστοσελίδα <http://www.youtube.com/watch?v=Evkcl1TgrlU&feature=related>. Πώς η μουσική υπογραμμίζει τους στίχους; Να συγκρίνετε τον τόνο του τραγουδιού με την ατμόσφαιρα του αποσπάσματος από το *Μαουτχάουζεν* του Καμπανέλλη.
21. Βρείτε και τα υπόλοιπα τραγούδια του δίσκου «Μαουτχάουζεν» σε στίχους Ιάκωβου Καμπανέλλη και μουσική Μίκη Θεοδωράκη. Τι αίσθημα υποβάλλουν σχετικά με τη δύναμη του ανθρώπου σε οριακές καταστάσεις;
22. Αναζητήστε στο διαδίκτυο τα «Νέγρικά Τραγούδια» των Μάνου Λοΐζου και Γιάννη Νεγρεπόντη. Μελοποιήστε κι εσείς, αν έχετε τη δυνατότητα, κάποιο από τα ποιήματα της ενότητας που αναφέρονται στις φυλετικές ή σε άλλες διακρίσεις.
23. Να αναζητήσετε ελληνικά τραγούδια για τον Τσε Γκεβάρα και να τα συγκρίνετε ως προς τον τόνο τους με ποιήματα της ενότητας αφιερωμένα σ' αυτόν ή σε άλλες αγωνιστικές μορφές. Για ποιον σύγχρονο αγωνιστή/αγωνίστρια θα γράφατε εσείς ένα τραγούδι ή ένα ποίημα;

24. Μελετήστε και σχολιάστε τις ακόλουθες γελοιογραφίες από τη Μαφάλντα. Με ποια θέματα της ενότητας συνδέονται και πώς τα διαχειρίζονται; Σε ποιο κοινό θεωρείτε ότι απευθύνονται κυρίως τα σκετσάκια αυτά, στους μικρούς ή στους μεγάλους, και γιατί;

(1)

(2)

(3)

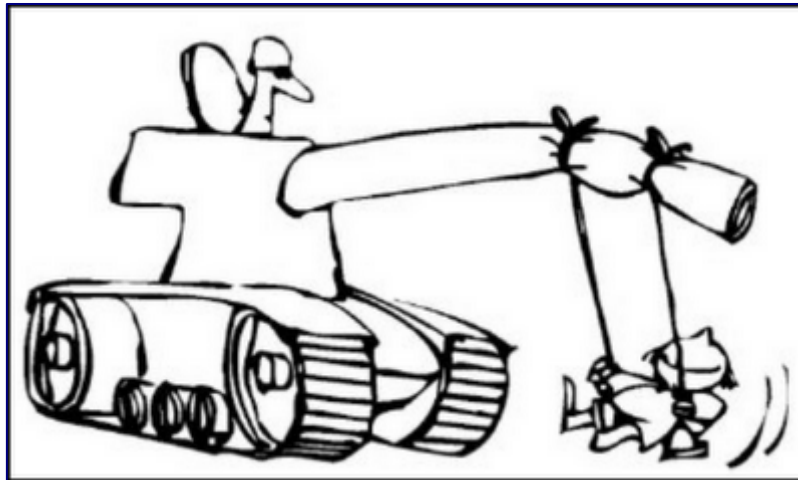
πηγή: Quino, Μαφάλντα, Μέδουσα, 2006

25. Αφού μελετήσετε όλα τα κείμενα, καταγράψτε σε έναν κύκλο τις αξίες που έχουν οικουμενικό χαρακτήρα. Από τι καταλαβαίνετε πως ο χαρακτήρας τους είναι οικουμενικός; Αναρωτηθείτε γιατί σε κύκλο, και όχι «σε σειρά»: συζητήστε, με άλλα λόγια, αν οι οικουμενικές αξίες ιεραρχούνται ή είναι όλες ισάξιες.
26. Φτιάξτε έναν κατάλογο με τα ονόματα των δημιουργών που ανθολογούνται στην ενότητα και αντιστοιχήστε στον καθένα/καθεμία τις αξίες ή τα ανθρώπινα δικαιώματα τα οποία προασπίζεται στο έργο του. Διερευνήστε αν η επιλογή συνδέεται με τις ιστορικές εμπειρίες της χώρας από την οποία προέρχεται ή οφείλεται σε άλλους λόγους, και υποθέστε τους πιο πιθανούς (σε αυτό μπορούν να σας βοηθήσουν και τα βιογραφικά στοιχεία).
27. Σχολιάστε τις σχέσεις ιστορικής πραγματικότητας και λογοτεχνίας. Θεωρείτε ότι η λογοτεχνία «κάνει ιστορία» ή παρουσιάζει την ιστορική πραγματικότητα με τρόπο που να προκύπτει μια *αξία* μέσα απ' αυτήν; Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας συγκρίνοντας τα ιστορικά γεγονότα με τις λογοτεχνικές αναπαραστάσεις τους στα κείμενα που εξετάσατε.
28. Με αφορμή τα κείμενα της ενότητας που αναφέρονται στη γυναίκα και στη συμμετοχή της σε εθνικούς και κοινωνικούς αγώνες, αναπτύξτε τις απόψεις σας για την έμφυλη διαφορά: η διάκριση των δύο φύλων έχει νόημα στο πλαίσιο των ανθρώπινων δικαιωμάτων και των αγώνων για την προάσπισή τους;
29. Αν ήταν να χωρίσετε σε δύο στήλες τα αγωνιστικά κείμενα της ενότητας από τα αντιπολεμικά, ποια θα βάζατε στη μία και ποια στην άλλη; Συγκρίνετε τα εκφραστικά μέσα (ρητορικούς τρόπους) της μίας και της άλλης κατηγορίας κειμένων και εξετάστε αν και σε τι διαφέρουν.
30. Συνθέστε τον λογοτεχνικό τύπο του αγωνιστή (ή της αγωνίστριας) καταγράφοντας τα βασικά μοτίβα με τα οποία αποδίδεται στην ενότητα, αρχίζοντας από τα κείμενα που αναφέρονται σε πρόσωπα-σύμβολα.
31. Να διακρίνετε σε δύο στήλες τα χαρακτηριστικά των εξουσιαστών από εκείνα των αγωνιστών. Ποιες χαρακτηριστικές λέξεις/στάσεις/συμπεριφορές στα κείμενα δείχνουν την αποκτήγωση των πρώτων και τι διασώζει η φυσιογνωμία των δεύτερων;
32. (α) Να εξετάσετε πώς παρουσιάζεται η φύση στα κείμενα που υμνούν την ανθρώπινη αγωνιστικότητα και πώς στα κείμενα που περιγράφουν την ανθρώπινη κτηνωδία. Τι διαπιστώνετε για την *ηθική* σχέση ανθρώπου – φύσης;
(β) Συγκρίνετε τη σχέση ανθρώπου – φύσης στα κείμενα αυτής της ενότητας και της ενότητας «Οικολογία και Λογοτεχνία» στο βιβλίο σας της Β΄ Γυμνασίου. Ποια κοινή αιτία εντοπίζετε σε ό,τι αφορά την αλλοτρίωση του ανθρώπου και στις δύο ενότητες;

33. Σε αρκετά κείμενα γίνεται αναφορά -ή επίκληση- στον Θεό και σε συναφή σύμβολα (στον ουρανό, στην εκκλησία κλπ.) Ποια νομίζετε ότι είναι η κύρια σημασία του θεού σ' αυτή την ενότητα, των Οικουμενικών αξιών; Με ποια θεμελιώδη δικαιώματα και αξίες του ανθρώπου συνδέεται;
34. Από τα κείμενα της ενότητας, άλλα είναι ρεαλιστικά και άλλα χρησιμοποιούν σύμβολα ή μύθους για να μεταδώσουν το μήνυμά τους. Σχολιάστε πώς κάθε ένας από τους τρόπους αυτούς υπηρετεί την ανάδειξη ανθρωπιστικών και οικουμενικών αξιών.
35. Σε πολλά από τα κείμενα οι πρωταγωνιστές δεν έχουν όνομα. Πώς το εξηγείτε;
36. Οι ήρωες των κειμένων είναι απλοί, καθημερινοί άνθρωποι. Συζητήστε τι είναι εκείνο που τους κάνει «ήρωες», και πώς αντιλαμβάνεστε εσείς το νόημα του ηρωισμού *σήμερα*. Ποια «τιμαλφή» (πολύτιμα πράγματα) θεωρείτε χρέος να διαφυλάξετε στις μέρες μας;

1. Αναζητήστε σε βιβλία ή στο διαδίκτυο πληροφορίες και οπτικό υλικό για τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Παρουσιάστε το στην τάξη (είτε με προβολή είτε με δραματοποίηση), έτσι ώστε να παρουσιάζεται λεπτομερώς μια μέρα από τη ζωή ενός στρατιώτη στα χαρακώματα, όπως ο ήρωας του Ρεμάρκ ή του Μυριβήλη.
2. Χωριστείτε σε ομάδες και συγκεντρώστε, η μία ομάδα, πληροφορίες και εικόνες για τα ναζιστικά στρατόπεδα συγκέντρωσης στην κατεχόμενη Ευρώπη κατά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, και η άλλη, λογοτεχνικά ή άλλα έργα (μαρτυρίες, χρονικά, ημερολόγια κλπ.) από ανθρώπους που βίωσαν αυτή την εμπειρία. Προσπαθήστε να ανασυνθέσετε την ατμόσφαιρα των στρατοπέδων παρουσιάζοντας στην τάξη *συνδυαστικά* το λογοτεχνικό με το ιστορικό σας υλικό. [Μπορείτε να πάρετε ιδέες από το βιβλίο *Προσεγγίζοντας το Ολοκαύτωμα στο ελληνικό σχολείο* (συλλογικό), Ταξιδευτής, Αθήνα 2007].
3. Συγκρίνετε την εμπειρία «του στρατοπέδου» και «του επιζώντος» από τα ναζιστικά στρατόπεδα θανάτου με την αντίστοιχη εμπειρία στους τόπους εξορίας που περιγράφουν σημαντικοί μεταπολεμικοί συγγραφείς μας (όπως ο Ρίτσος, ο Λειβαδίτης, ο Αναγνωστάκης, ο Αλεξάνδρου, ο Πατρίκιος κ.ά.) Η έρευνά σας, αν είναι εφικτό, μπορεί να επεκταθεί και στα στρατόπεδα αντιφρονούντων του σοβιετικού-σταλινικού καθεστώτος στη Σιβηρία (ένα εμβληματικό λογοτεχνικό έργο για αυτή την εμπειρία είναι το *Αρχιπέλαγος Γκουλάγκ* του ρώσου συγγραφέα Αλεξάντερ Σολζενίτσιν).
4. Με βάση το υλικό των προτεινόμενων βιβλίων, παρουσιάστε εθνικά και (αντίστοιχα) παγκόσμια γεγονότα, συνδυάζοντας λογοτεχνικά έργα «σε δυάδες», λ.χ. Α΄ παγκόσμιος Πόλεμος-Μικρασιατική Καταστροφή, Β΄ παγκόσμιος Πόλεμος-«αλβανικό έπος», Κατοχή στην Ελλάδα και αλλού στην Ευρώπη, ελληνικός Εμφύλιος και ισπανικός Εμφύλιος, η δικτατορία του Φράνκο και η χούντα των Συνταγματαρχών. Στόχος σας είναι να δείξετε την επίδραση τέτοιων γεγονότων στις ζωές και στον ψυχισμό των ανθρώπων.
5. Διερευνήστε τη σημασία της λέξης «τύραννος» στην αρχαιότητα, στα προεπαναστατικά χρόνια, αλλά και σε πρόσφατα χρόνια, λ.χ. την περίοδο της Χούντας. Συνδυάστε τις πληροφορίες με τα λογοτεχνικά κείμενα της ενότητας που την αναφέρουν, και προσδιορίστε ακριβέστερα τη σημασία της λέξης σε καθένα απ' αυτά, ανάλογα με την εποχή στην οποία γράφεται. Διερευνήστε τι συμβαίνει στα ξένα κείμενα που την αναπαράγουν.
6. Ορισμένα από τα κείμενα της ενότητας είναι εμπνευσμένα από ιστορικά πρόσωπα. Να επιλέξετε, ατομικά ή σε ομάδες, ένα από τα πρόσωπα αυτά (ή κάποιο άλλο που σας έχει κινήσει το ενδιαφέρον) και να παρουσιάσετε τη δράση του σε συνδυασμό με λογοτεχνικά έργα αφιερωμένα σ' αυτό.

7. Να παρουσιάσετε στην τάξη γυναίκες που «έγραψαν ιστορία» ως πρωταγωνίστριες στους αγώνες για τα ανθρώπινα δικαιώματα ή/και ως εμβληματικές μορφές του γυναικείου κινήματος στη διαχρονική του πορεία
8. Αναζητήστε στην ιστοσελίδα <http://www.unicef.gr/symbs.php> τη σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού. Παρουσιάστε την μαζί με λογοτεχνικά κείμενα που αναφέρονται στα δικαιώματα αυτά και στην παραβίασή τους.
9. Με αφετηρία τα κείμενα και το υπόλοιπο υλικό της ενότητας, **α)** εξετάστε την *ιστορικότητα* θεμελιωδών αξιών και «φυσικών» δικαιωμάτων του ανθρώπου από κοινωνία σε κοινωνία και από εποχή σε εποχή (ότι δηλαδή δεν είναι αυτονόητες, αλλά απαιτούν αγώνα για να κατακτηθούν και να διαφυλαχθούν). **β)** Διερευνήστε κατά πόσο η εποχή μας έχει λύσει τα ζητήματα αυτά ή τα αντιμετωπίζει «εκσυγχρονισμένα». Να επισημάνετε ποια είναι τα σημαντικότερα προβλήματα σήμερα και να συνθέσετε το προφίλ του σύγχρονου δημοκρατικού πολίτη με κριτήριο τη στάση του απέναντι σε αυτά.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ο ΤΌΠΟΣ μου
και οι άνθρωποι

- Γ. Σεφέρης, Μποτίλια στο πέλαγο
- Ν. Βρεττάκος, Ελληνική γλώσσα
- Ν. Καρούζος, Η Ορθοδοξία
- Οδ. Ελύτης, *Ο ήλιος ο ηλιάτορας*

1. α) Σε ποιο σχήμα λόγου στηρίζεται η περιγραφή στο ποίημα του Γιώργου Σεφέρη; Εντοπίστε στο απόσπασμα τις λέξεις που δείχνουν: την απλότητα του τοπίου, την αμφιθεατρικότητά του, την επαναφορά. β) Ποιο σχήμα, αντίθετα, κυριαρχεί στο ποίημα του Οδυσσέα Ελύτη; Να δείξετε πώς αποτυπώνεται και γραφικά, στη μορφή του κειμένου.

2. Εξετάστε στο σφαιρικό ποίημα (α) τη σύνθεση του τοπίου (β) τα γλωσσικά-εκφραστικά μέσα του ποιητή. Η κλιμακωτή οργάνωση της εικόνας και η λιτότητα του λόγου ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα του ελληνικού τοπίου; (αναφέρετε παραδείγματα από τον τόπο σας ή άλλους τόπους στην Ελλάδα που έχετε επισκεφτεί).

3. Να συσχετίσετε την εικόνα κάτω από το απόσπασμα του Σεφέρη με το περιεχόμενό του. Ο τίτλος του ποιήματος «Μποτίλια στο πέλαγο» αντιστοιχεί στο περιεχόμενό του; Πώς το εξηγείτε;

4. «και παρά πάνω το ίδιο τοπίο ξαναρχίζει αντιγραμμένο κλιμακωτά»: να σχολιάσετε τη λειτουργία της μετοχής και των επιρρημάτων στην περιγραφή του ελληνικού τοπίου στο ποίημα του Σεφέρη. Ποια «κίνηση» (φορά) δίνουν στην εικόνα;

5. Με γνώμονα τον γενικό τίτλο της ενότητας, τι λείπει από την περιγραφή του Σεφέρη; Πώς συμπληρώνουν το ποίημα αυτό, ποια στοιχεία της ταυτότητας του ελληνικού κόσμου προσθέτουν στην εικόνα τα δύο επόμενα, του Ν. Βρεττάκου και του Ν. Καρούζου;

6. Με βάση ποιο ή ποια κοινά στοιχεία θα υποστηρίζατε ότι το ποίημα του Νικηφόρου Βρεττάκου «συνεχίζει» το ποίημα του Σεφέρη;

7. Να προσδιορίσετε τα πρόσωπα και τα πράγματα τα οποία συγκροτούν τον ελληνικό κόσμο στο ποίημα «Η Ορθοδοξία» του Νίκου Καρούζου. Πού βρίσκεται, κατά τη γνώμη σας, η αισθητική του ουσία (σύμφωνα με το εισαγωγικό σημείωμα);

8. «Στο ποίημα του Καρούζου προβάλλεται ο κόσμος και το χρώμα του «κόσμου» μιας ορθόδοξης εκκλησίας με λεπτομέρειες από το τελετουργικό της λειτουργίας. Αυτόν τον κόσμο με το χρώμα του ο Καρούζος τον ανάγει σε στοιχείο διαιώνιο μιας γαλήνιας δύναμης και σε αρμό αδιατάρακτης συνέχειας». Πώς επιβεβαιώνονται τα παραπάνω στο ποίημα;

9. Να συγκρίνετε το ποίημα του Βρεττάκου με το παρακάτω ποίημα του Κώστα Μόντη. Πώς χειρίζεται ο κύπριος ποιητής το ίδιο θέμα; Προσέξτε ιδιαίτερα τη μορφή (μπορείτε να ανατρέξετε στο εισαγωγικό σημείωμα για τον ποιητή στη σ. 38 του ανθολογίου σας).

Έλληνες ποιητές για την ελληνική γλώσσα

Χωρίς τη δική της ποίηση,
τι ποίηση θα μπορούσαμε να γράψουμε εμείς;

10. Δοκιμάστε να αντικαταστήσετε στο ποίημα του Βρεττάκου το «ελληνική γλώσσα» με μια άλλη γλώσσα (μπορείτε να διαλέξετε μία από εκείνες που μιλούν συμμαθητές/-τριές σας από άλλες χώρες, π.χ. ρωσικά). Νιώθετε την ανάγκη να αλλάξετε κάτι άλλο στο υπόλοιπο ποίημα; Τι συμπέρασμα βγάζετε για την πραγματική σημασία της «γλώσσας των αγγέλων» όπως την εννοεί ο ποιητής; (συμβουλευτείτε και το εισαγωγικό σημείωμα).

11. Διαβάστε το παρακάτω ποίημα του Γιάννη Ρίτσου και βρείτε αναλογίες με τα ποιήματα των Σεφέρη, Βρεττάκου, Καρούζου ως προς τις εικόνες του ελληνικού τοπίου που αναπαριστούν:

Ο τόπος μας

Ανεβήκαμε πάνω στο λόφο να δούμε τον τόπο μας –
φτωχικά, μετρημένα χωράφια, πέτρες, λιόδεντρα.
Αμπέλια τραβάν κατά τη θάλασσα. Δίπλα στ' αλέτρι
καπνίζει μια μικρή φωτιά. Του παππούλη τα ρούχα
τα σιάξαμε σκιάχτρο για τις κάργιες.* Οι μέρες μας
παίρνουν το δρόμο τους για λίγο ψωμί και μεγάλες liaκάδες.
Κάτω απ' τις λεύκες φέγγει ένα ψάθινο καπέλο.
Ο πετεινός στο φράχτη. Η αγελάδα στο κίτρινο.
Πώς έγινε και μ' ένα πέτρινο χέρι συγυρίσαμε
το σπίτι μας και τη ζωή μας; Πάνω στ' ανώφλια
είναι η καπνιά, χρόνο το χρόνο, απ' τα κεριά του Πάσχα –
μικροί μικροί μαύροι σταυροί που χάραζαν οι πεθαμένοι
γυρίζοντας απ' την Ανάσταση. Πολύ αγαπιέται αυτός ο τόπος
με υπομονή και περηφάνεια. Κάθε νύχτα απ' το ξερό πηγάδι
βγαίνουν τ' αγάλματα προσεχτικά κι ανεβαίνουν στα δέντρα.

Γιάννης Ρίτσος, *Ο τοίχος μέσα στον καθρέφτη* (1967-1971),
Ποιήματα, τ. Ι', Κέδρος, Αθήνα 1989

***κάργιες:** τα πουλιά καλιακούδες

12. Να εντοπίσετε σε όλα τα παραπάνω ποιήματα (Σεφέρη, Βρεττάκου, Καρούζου, Ρίτσου) τα ουσιαστικά και τους επιθετικούς προσδιορισμούς, εξετάζοντας τη λειτουργία τους στο κάθε ποίημα. Ποια ή ποιες τέχνες ανακαλούν; (να αιτιολογήσετε την απάντησή σας). Δοκιμάστε να αναπαραστήσετε ένα από τα ποιήματα αυτά με την αντίστοιχη τέχνη.

13. Στο ποίημα του Καρούζου γίνεται λόγος για τις «εικόνες των προγόνων», στο ποίημα του Ρίτσου για «τ' αγάλματα» (αγαπημένη αναφορά και στην ποίηση του Σεφέρη). Σε ποια περίοδο της ιστορίας του ελληνισμού σάς παραπέμπει η καθεμία από αυτές τις αναφορές; Ποια ενότητα επιτυγχάνεται έτσι;

14. Η συλλογή του Ρίτσου περιλαμβάνει ποιήματα των ετών 1967-1971. Ποιοι στίχοι του ποιήματος «Ο τόπος μας» θα μπορούσαν να θεωρηθούν σχόλιο του ποιητή για αυτή τη μαύρη περίοδο της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας;

15. Να αποδείξετε με στοιχεία και από τα υπόλοιπα ποιήματα (Σεφέρη, Βρεττάκου, Καρούζου) τον στίχο «πολύ αγαπιέται αυτός ο τόπος / με υπομονή και περηφάνεια» του Ρίτσου. Συζητήστε αν η διαπίστωση ισχύει και για το ποίημα του Ελύτη.

16. Πώς συσχετίζονται τα ποιήματα των Σεφέρη, Βρεττάκου και Καρούζου με τα παρακάτω δύο αποσπάσματα;

I. Ανήκω σε μια χώρα μικρή. Ένα πέτρινο ακρωτήριο στη Μεσόγειο, που δεν έχει άλλο αγαθό παρά τον αγώνα του λαού του, τη θάλασσα και το φως του ήλιου. Είναι μικρός ο τόπος μας, αλλά η παράδοση του είναι τεράστια και το πράγμα που τη χαρακτηρίζει είναι ότι μας παραδόθηκε χωρίς διακοπή. Η ελληνική γλώσσα δεν έπαψε ποτέ της να μιλιέται. Δέχτηκε τις αλλοιώσεις που δέχεται καθετί ζωντανό, αλλά δεν παρουσιάζει κανένα χάσμα. Άλλο χαρακτηριστικό αυτής της παράδοσης είναι η αγάπη της για την ανθρωπιά· κανόνας της είναι η δικαιοσύνη. Στην αρχαία τραγωδία, την οργανωμένη με τόση ακρίβεια, ο άνθρωπος που ξεπερνά το μέτρο πρέπει να τιμωρηθεί από τις Ερινύες.

Γιώργος Σεφέρης, «Ομιλία στη Στοκχόλμη» (1963), *Δοκιμές*, τ. Β', Ίκαρος, Αθήνα 1992

II. Γεύση Σαντορίνης, γεύση Κρήτης, γεύση Άθω. Μαζί με μίαν ελιά, εδώ ή εκεί, κοντακίου ή κάλβειας ωδής· ώσπου από τα μεσοδιαστήματα, τις ώχρες και τα μπλε κοβαλτίου, τις συνηγήσεις και τις μεταφορές, αναδυθεί Αμφίων των χρωματιστών θαλασσών αναπαρθευμένος ο κόσμος. Κόσμος αιώνιος αλλ' αδιάπτωτα σε κατάσταση νεογέννητου. Σκηνές, που για να έχουν επαναληφθεί ταυτόσημες τόσο πολλές φορές, έφτασαν να γίνουν συντεταγμένες του Ελληνισμού.

Το χωριό τ' ορεινό σε κάποιο νησί, το φτωχοεκκλησάκι, ο παπάς ο έρμος με όλο όλο για εκκλησίασμα μια γραία και τρία μικρά παιδιά. «Δι' ευχών των αγίων πατέρων ημών». Στο παραθυράκι με το σπασμένο τζάμι ο ξεραμένος βασιλικός κι απ' έξω, πέρα, ως κάτω αριστερά, οι πλαγιές με τις φυτείες από κρεμμύδια και τ' αγριεμένο πέλαγος.

Οδυσσέας Ελύτης, *Ιδιωτική Οδός*, Ύψιλον, Αθήνα 1990

17. Ποιο στοιχείο της ελληνικής παράδοσης, από την αρχαιότητα, υπογραμμίζεται στο πρώτο παράθεμα του Σεφέρη, εκτός από τη γλώσσα; Πώς «αναπαρθενεύεται» (ξαναγεννιέται) ο κόσμος στο δεύτερο παράθεμα του Ελύτη;

18. Με ποια έκφραση δηλώνεται “ο τόπος μου και οι άνθρωποι” στο ποιητικό απόσπασμα του Οδ. Ελύτη; Να σχολιάσετε κατά πόσο η φράση, αλλά και όλο το απόσπασμα αποδίδουν κατάλληλα την «ιδιοσυστασία» και «ιδιοπροσωπία» του ελληνικού κόσμου, με βάση και την εμπειρία σας.

19. Η εικόνα της πατρίδας στο ποίημα του Ελύτη έχει μίαν ιδιαίτερη δυναμική: ποιες υπερρεαλιστικές (πέρα από τη λογική και την πραγματικότητα) εικόνες και ποια σχήματα λόγου την ενεργοποιούν;

20. Επικεντρωθείτε στους τρεις τελευταίους στίχους του αποσπάσματος από το *Ο ήλιος ο ηλιότορας*. Τι προσθέτει εδώ ο ποιητής σε σχέση με τον τόπο/την πατρίδα, που δεν υπάρχει στα προηγούμενα ποιήματα της ενότητας;

21. Τι νομίζετε ότι εννοούν οι τελευταίοι δύο στίχοι στο ποίημα του Ελύτη; Υπάρχουν επώνυμα ιστορικά παραδείγματα από την αρχαία, νεότερη και σύγχρονη εποχή, τα οποία επιβεβαιώνουν τη θέση του ποιητή; (Ανακαλέστε λ.χ. τις γνώσεις σας ή/και πληροφορίες για το τέλος του Σωκράτη, του Καποδίστρια, του Κολοκοτρώνη και του Μακρυγιάννη ή την τύχη άλλων σπουδαιών Ελλήνων, π.χ. του Ελ. Βενιζέλου).

22. Αναζητήστε στο παλαιότερο ανθολόγιο *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Γυμνασίου*, το απόσπασμα «Γένεσις. Ύμνος Γ'» από το *Άξιον Εστί* του Ελύτη. Δείξτε πώς συνομιλεί με τα τρία πρώτα ποιήματα της ενότητας (Σεφέρη, Βρεττάκου, Καρούζου).

23. Αφού μελετήσετε όλα τα παραπάνω κείμενα, ποιητικά και πεζά (των Σεφέρη, Ελύτη, Ρίτσου, Βρεττάκου, Καρούζου), επισημάνετε σ' αυτά τα κύρια στοιχεία που συνιστούν τον τόπο και τους ανθρώπους του. Συνθέστε τώρα τον «ελληνικό κόσμο» στην ολότητά του στηριγμένοι στα στοιχεία αυτά.

24. Ζητήστε από συμμαθητές/-τριές σας από άλλες χώρες να φανταστούν τα ίδια ποιήματα γραμμένα από μεγάλους ποιητές της δικής τους πατρίδας: τι θα άλλαζαν σε αυτά και τι όχι; Με βάση τις παρατηρήσεις τους, προσπαθήστε στην ολομέλεια να προσδιορίσετε ποια στοιχεία χαρακτηρίζουν ειδικά την ταυτότητα του ελληνικού τοπίου και κόσμου (συνθέτοντας την «ιδιοσυγκρασία» του).

25. Διαβάστε μόνο το κείμενο των πιο κάτω ποιημάτων (χωρίς να σας αποκαλυφθεί το όνομα των δημιουργών τους). **α)** Μπορείτε να διακρίνετε σε ποια «πατρίδα» αναφέρονται, και γιατί; **β)** Με βάση τις εικόνες που περιγράφουν, με ποια από τα ποιήματα των ελλήνων δημιουργών που είδατε ως τώρα θα τα συσχετίζατε; **γ)** Ποιο κοινό αίσθημα νιώθετε να αναδύεται από την περιγραφή του τόπου, της πατρίδας, στα ποιήματα των μεν και των δε;

Η πατρίδα	Πατρίδα
<p>Πατρίδα, σε νιώθω και στον κόκκο της άμμου στη θάλασσα πλάι, στου νέκταρος το ψίχουλο, το τόσο δα μικρό, στης δροσιάς τη γαλάζια σταγόνα το Μάη και στο σβόλο ακόμα σ' οργωμένο αγρό.</p> <p>Σε νιώθω στο θρόισμα που κάνουν τα πλατάνια σε νιώθω στο χορτάρι, στο σεμνό του κλωνί, στης κόρης τα ματόκλαδα που μοιάζουν με στάχνα κι ακόμα στη ρυτίδα, στον ήχο, στη φωνή.</p>	<p>Να το φωνάξω! –Όνομα δεν έχεις, ακοίμητη και φωτεινή μου θλίψη! Πες μου, σε σένα οδηγούν αυτές οι απρηγόρητες απλοχωριές, το δρέπανο στου φεγγαριού στα ύψη;</p> <p>Και τούτες οι κορφούλες καρφωμένες σαν μέτωπα στην άχλη παγωμένα, οι λεύκες τούτες πού 'ναι γυμνωμένες στον κρύο κάμπο μέσα σκορπισμένες και τα χωριά ριγούνε βουβαμένα</p>

<p>Σε νιώθω στις γης το κάθε μόριο, πατρίδα, στο κάθε μόριο των νερών, σε κάθε αγέρα, σε κάθε καταγίδα, στα ουράνια, π' ακουμπάνε στις πλάτες των καιρών. Σε νιώθω στις σταγόνες του τίμιου ιδρώτα στων τραγουδιών το απέραντο ίσο, σε νιώθω στην πέτρα, στο άγαλμα, στην πόρτα που έχει κεντισμένο τ' ανώφλι, το γείσο.</p> <p>Σε νιώθω στην άγχη του σπιτίσιου ψωμιού, στα στενά μονοπάτια, στις πλατιές δημοσιές, στη γεύση τη βαριά του καπνού, στης Ιστορίας τις βαριές πατημασιές.</p> <p>Ντριτερό Αγκόλλι, <i>Ο ζητιάνος του καιρού</i> (1995), μτφρ. Ανδρέας Ζαρμπαλλάς: <i>Αίμος – Ανθολογία Βαλκανικής Ποίησης</i>, Οι φίλοι του περιοδικού «ANTI», Αθήνα 2007</p>	<p>τάχα σε σας ο δρόμος μου με φέρνει και σμίγει η ψυχή μου μ' όλα αυτά για μια στιγμή στο δειλί σαστισμένη κι από χαρά καινούρια μεθυσμένη: γυρίζω σπίτι μου ξανά! [...]</p> <p>Νικολάι Λίλιεφ, <i>Ποιήματα</i> (1931), μτφρ. Δημήτρης Άλλος: <i>Αίμος – Ανθολογία Βαλκανικής Ποίησης</i>, Οι φίλοι του περιοδικού «ANTI», Αθήνα 2007</p>
--	--

- Γ. Σεφέρης, *Μποτίλια στο πέλαγο*
- Ν. Καρούζος, *Η Ορθοδοξία*
- Τ. Νικηφόρου, *Ελλάδα 1979*
- Β. Λοϊζίδης, *Μικροαστοί*

1. Να συγκρίνετε το απόσπασμα από την «Μποτίλια στο πέλαγο» του Γ. Σεφέρη με το ποίημα του Κώστα Μιχαηλίδη που ακολουθεί. Ποια επιπλέον στοιχεία προσθέτει ο κύριος ποιητής στο τοπίο της πατρίδας; Με ποια ακόμη ελληνικά ποιήματα από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω θα το συσχετιζατε και με βάση ποια κοινά τους στοιχεία;

<p style="text-align: center;">Τα χωριά μας</p> <p>Τα χωριά μας είναι πελεκητά πάνω σε γκρεμούς ζυμωμένα με πλιθάρι στην αγκαλιά του κάμπου κι απάνω τους ο θεός που μας κοιτάζει πίσω από το πρόσωπο με τη διπλή ματιά του.</p> <p>Δουλεύουμε το στάρι και τ' αμπέλι κοιμόμαστε στον ίσκιο της πορτοκαλιάς κι η ελιά μετρά το φως που μας σκεπάζει,</p>	<p>Κι ολημερίς κτίζουμε τα σπίτια μας από χώμα και πέτρα από θεούς και εικόνες σπασμένα μάρμαρα και υδρίες πολλές.</p> <p>Και πάλι βουλιάζουμε στο χώμα στο σύνορο μιας άλλης γης στην άκρη, που μας κρατά μετέωρους μαζί με τις πέτρες και τους θεούς μας</p> <p>Κι όλο και ξανακτίζουμε τα σπίτια μας κάτω από τη διπλή ματιά του θεού.</p> <p>Κώστας Μιχαηλίδης, <i>Περιογωγή</i>, Λευκωσία 1980</p>
---	---

2. Στο ποίημα του Κ. Μιχαηλίδη, σε σχέση με εκείνα των Γ. Σεφέρη και Ν. Βρεττάκου, η οργάνωση των εικόνων ακολουθεί αντίθετη φορά: αντί προς τα πάνω, προς τα κάτω. Ποια στοιχεία στο ποίημα τεκμηριώνουν την άποψη αυτή και πού αποδίδετε την αντιστροφή; (λάβετε υπόψη και τον ιστορικό υπαινιγμό στους τελευταίους στίχους του ποιήματος).

3. Στο ποίημα που ακολουθεί ο Φ. Ντεμιράγ κάνει μια αναδρομή σε λαούς που πέρασαν από το νησί της Κύπρου, αφήνοντας σημάδια της παρουσίας τους σ' αυτό. Ποια ιστορική παρουσία, όμως, αποδεικνύεται «ριζωμένη» στον τόπο, και γιατί; Πώς αυτό επιβεβαιώνεται στο παραπάνω ποίημα του Κ. Μιχαηλίδη; Να εντοπίσετε κοινές αναφορές και λέξεις-σύμβολα στα δύο ποιήματα.

Η ελιά της ιστορίας

Σε τούτη τη μικρή μητέρα γη την ηλιόλουστη
τι άλλο άφησε η πληγή απ' το ακόντιό του
ο Τούθμοσις ο Τρίτος της Αρχαίας Αιγύπτου;
Κι απ' τον Χετταίο, που σαν αγέρας πέρασ' από δω,
τι παρέμεινε πια εδώ, τι απέμεινε εδώ τελικά;
Κάτω απ' αυτούς τους ουρανοί,
ποιο θρόισμα στη συστοιχία του ήλιου και του πολιτισμού
ήταν οι Δωριείς και οι Αχαιοί;
Δεν είναι αυτοί που έπλασαν με τα ηλιόφωτα χέρια τους
του μάρμαρου τους πρώτους ψιθύρους,
λες και φύτευαν μ' αγάπη σπόρο στη γη;

Δεν είναι αυτοί που έδωσαν μορφή
στο πρώτο σοφό μωσαϊκό;

*Δώσε μου απάντηση ω ελιά, συνομήλικη της Ιστορίας,
ω βράχε, που απ' τη σχισμάδα σου ξεπετάχτηκε σκυιά!*

«Ανεμόεσσα Κύπρος». Ανθολογία. 24 Τουρκοκύπριοι Ποιητές,
μτφρ.-επιμ. Ιωσήφ Ιωσηφίδης, εκδ. Αριστοτέλους, Λεμεσός 2007

4. α) Σε ποιους στίχους αποτυπώνεται η αρμονία της δωρικής/αχαϊκής παρουσίας με το φυσικό περιβάλλον του νησιού στο ποίημα του Ντεμιράγ; β) Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο ποιητής αποκαλεί την «ελιά, συνομήλικη της Ιστορίας»; Τι υπαινίσσεται με τον τρόπο αυτό για την ιστορική ταυτότητα του νησιού;

5. Το ποίημα του Ντεμιράγ συντίθεται από μια σειρά **ρητορικών ερωτήσεων** (έτσι λέγονται αυτές που εμπεριέχουν την απάντηση). Σε «τι» απευθύνεται τελικά ο ποιητής για την απάντηση και πώς εξηγείτε την επιλογή του αυτή (αντί για την κανονικότερη, να απευθυνθεί σε πρόσωπα);

6. Συγκρίνετε το ποίημα του Φ. Ντεμιράγ με το ποίημα του Κωστή Παλαμά που ακολουθεί. Πώς προσεγγίζει ο έλληνας ποιητής το θέμα των διαδοχικών κατακτήσεων του ελληνικού χώρου και ποιο σημαντικό γνώρισμα του ελληνισμού για την ιστορική του επιβίωση και εξέλιξη αναδεικνύεται έτσι;

Ύμνος των αιώνων

Μητέρα μας πολύπαθη, ως αθάνατη,
δεν είναι μόνο σου στολίδι οι Παρθενόνες;
του συντριμμού σου τα σπαθιά στα κάμανε
φυλαχτά και στεφάνια σου οι αιώνες.

Και οι πέτρες που τις έστησε στο χώμα σου
το νικηφόρο χέρι του Ρωμαίου,
κι η σταυροθόλωτη εκκλησιά από το Βυζάντιο,
στον τόπο του πολύστυλου ναού του αρχαίου,

κι αυτό το κάστρο που μουγγρίζει μέσα του
της Βενετιάς ακόμη το λιοντάρι,
κι ο μιναρές που στέκει, της ολόμαυρης
και της πικρότατης σκλαβιάς απομεινάρι,

και του Σλάβου το διάβα αντιλαλούμενο
στ' όνομα που μας έρχεται στο στόμα
–με το γάλα της μάνας που βυζάξαμε–
σαν ξένη ανθοβολιά στο ντόπιο χώμα,

όλα ένα νύφης φόρεμα σου υφαίνουνε,
σου πρόποννε, ω βασίλισσα, σα στέμμα,
στην ομορφάδα σου ομορφιά απιθώσανε
κι είναι σα σπλάχνα απ' το δικό σου το αίμα.

Ω τίμια φυλαχτά, στολίδια αταίριαστα,
ω διαβατάρικα, από σας πλάθει' αιώνια,
κόσμος από παλιά κοσμοσυντρίμματα,
η νέα τρανή Πατρίδα η παναρμόνια!

Από τη συλλογή *Η πολιτεία και η μοναξιά* (α' έκδ. 1912, β' έκδ. 1922).
Κ. Παλαμά *Άπαντα*, τ. Ε', Ίδρυμα Κ. Παλαμά, Αθήνα 1960

7. Η εικόνα του τόπου που δίνει ο Τόλης Νικηφόρου στο ποίημα «Ελλάδα 1979» θυμίζει εκείνην που είδατε στα ποιήματα της πρώτης υποενότητας; Πού νομίζετε ότι οφείλεται η διαφορά και από πού το καταλαβαίνουμε *εξαρχής*;

8. Συγκρίνετε τα ζεύγη ποιημάτων Γ. Σεφέρη – Ν. Καρούζου και Τ. Νικηφόρου – Β. Λοϊζίδη. Τι παρατηρείτε; Μοιάζει να αναφέρονται στον ίδιο τόπο; Τι έχει αλλάξει δραστικά;

9. Ο Τόλης Νικηφόρου είναι Θεσσαλονικιός ποιητής, ενώ ο Βάκης Λοϊζίδης Κύπριος. **α)** Ποια κοινή τους στάση διαπιστώνετε απέναντι στην κοινωνία όπου ζουν; **β)** Να επισημάνετε και να σχολιάσετε τα φαινόμενα της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας του τόπου τους, τα οποία προκαλούν περισσότερο την κριτική του καθενός.

10. Και στα δύο ποιήματα (του Νικηφόρου και του Λοϊζίδη) γίνεται αναφορά σε «ξένους»: πρόκειται για την *ίδια* ομάδα ανθρώπων; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας λαμβάνοντας υπόψη και την εποχή που γράφεται το κάθε ποίημα.

11. Ποια κακώς κείμενα της νεοελληνικής πραγματικότητας καυτηριάζει ο Γεώργιος Σουρής στους παρακάτω στίχους από σατιρικά του ποιήματα γραμμένα πάνω από έναν αιώνα πριν; Θεωρείτε ότι οι στίχοι αυτοί είναι επίκαιροι σήμερα, στις αρχές του 21ου αιώνα, και αν ναι, γιατί νομίζετε ότι συμβαίνει αυτό (τι αποκαλύπτει για τα *ριζικά αίτια* της σημερινής κακοδαιμονίας);

<p>Ποιος είδε κράτος λιγοστό σ' όλη τη γη μοναδικό, εκατό να εξοδεύει και πενήντα να μαζεύει;</p> <p>Να τρέφει όλους τους αργούς, νά 'χει επτά Πρωθυπουργούς, ταμείο δίχως χρήματα και δόξης τόσα μνήματα;</p> <p>Νά 'χει κλητήρες για φρουρά και να σε κλέβουν φανερά, κι ενώ αυτοί σε κλέβουνε τον κλέφτη να γυρεύουνε;</p> <p>Όλα σ' αυτή τη γη μασκαρευτήκαν ονείρατα, ελπίδες και σκοποί, οι μούρες μας μουτσούνες¹ εγινήκαν δεν ξέρομε τι λέγεται ντροπή.</p> <p>Σπαθί αντίληψη, μυαλό ξεφτέρι, κάτι μισόμαθε κι όλα τα ξέρει. Κι από προσπάππου κι από παππού συγχρόνως μπουφός² και αλεπού.</p>	<p>Θέλει ακόμα –κι αυτό είναι ωραίο– να παριστάνει τον ευρωπαϊό. Στα δυο φορώντας τα πόδια πού 'χει στό 'να λουστρίνι, στ' άλλο τσαρούχι.</p> <p>Σουλούπι, μπόι, μικρομεσαίο, ύφος του γόη, ψευτομοιραίο. Λίγο κατσούφης, λίγο γκρινιάρης, λίγο μαγκούφης³, λίγο μουρντάρης⁴.</p> <p>Και ψωμοτύρι και για καφέ το «δε βαρυνέσαι» κι «ωχ αδερφέ». Ωσάν πολίτης, σκυφτός ραγιας σαν πιάσει πόστο: δερβέναγας.⁵</p> <p>Δυστυχία σου, Ελλάς, με τα τέκνα που γεννάς! Ω Ελλάς, ηρώων χώρα, τι γαιδάρους βγάζεις τώρα;</p> <p>¹μουτσούνες: μάσκες; ²μπουφός: εδώ μεταφ. αδαής, ανόητος; ³μαγκούφης: μοναχός και κακομοίρης; ⁴μουρντάρης: αυτός που βάζει τα χέρια του σε ξένα πράγματα, (συνήθως) ο γυναικάς; ⁵δερβέναγας: ενν. τύραννος, καταπιεστικός</p>
---	---

http://users.uoa.gr/~nektar/arts/poetry/gewrgios_soyrhs_poems.htm

12. Σε τι διαφέρει ο τρόπος που ασκεί την κριτική του ο Γ. Σουρή από την κριτική του Τ. Νικηφόρου; Ποιον τρόπο θα επιλέγατε εσείς αν είχατε έναν ανάλογο στόχο, και γιατί;

13. Ο Γ. Σεφέρης έγραψε το 1936: «Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει». Συνδέεται ο στίχος αυτός με το ποίημα του Τ. Νικηφόρου «Ελλάδα 1979»; Αναπτύξτε την απάντησή σας.

14. α) Πώς εξηγείτε το γεγονός ότι, παρά τη χρονική απόσταση που χωρίζει τα κείμενα των Γ. Σουρή (αρχές 20ού αιώνα), Γ. Σεφέρη (1936), Τ. Νικηφόρου (1979), Β. Λοϊζίδη (1999), εντοπίζονται κοινά ή παραπλήσια στοιχεία στην κριτική τους απέναντι στη νεοελληνική/κυπριακή νοοτροπία και κοινωνία; β) Μέσα από την κριτική ματιά των ποιητών, ποια φαίνεται να αναδεικνύονται ως σταθερά «ελαττώματα της φυλής» και αίτια της διαχρονικής κοινωνικής παθογένειας στην Ελλάδα και στην Κύπρο; Επιβεβαιώνονται στην πράξη, είτε από την εμπειρία σας είτε από την εμπειρία δικών σας ανθρώπων;

15. Ποιαν όψη της Ελλάδας δείχνουν τα ποιήματα των Νικηφόρου, Λοϊζίδη, Σουρή (αλλά και Ελύτη) σε σχέση με εκείνα των Σεφέρη, Βρεττάκου, Καρούζου; Θεωρείτε ότι η όψη αυτή δυσφημεί ή συμπληρώνει/ολοκληρώνει την εικόνα του τόπου και των ανθρώπων του; Εξετάστε, με τη βοήθεια συμμαθητών σας προερχόμενων από άλλες χώρες, αν η διπλή αυτή όψη της πραγματικότητας αφορά μόνο στην Ελλάδα ή και σε κάθε άλλη χώρα/πατρίδα.

- Στρατηγού Μακρυγιάννη, *Απομνημονεύματα*
- Οδ. Ελύτης, *Ο ήλιος ο ηλιάτορας*
- Δ. Νόλλας, *Η μηχανή υπ' αριθμόν 721*

1. α) Τι προσθέτουν τα δύο αποσπάσματα από τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη στην εικόνα της πατρίδας την οποία διαμορφώσατε από τα ποιήματα; Υπογραμμίστε τα σχετικά σημεία στο κείμενο. β) Να συζητήσετε τη σημασία των στοιχείων τα οποία αναδεικνύει το κείμενο του Μακρυγιάννη για την παράδοση, τις αξίες και τις ιστορικές τύχες του ελληνισμού (συμβουλευτείτε και το εισαγωγικό σημείωμα).
2. Η αφήγηση του Μακρυγιάννη έχει χαρακτήρα υποκειμενικό ή αντικειμενικό, και από ποια στοιχεία των δύο αποσπασμάτων το καταλαβαίνετε; (Για να σιγουρευτείτε, διαβάστε και άλλα μέρη από τα *Απομνημονεύματα*). Με βάση τις παρατηρήσεις σας, πώς θα ορίζατε το είδος των **απομνημονευμάτων**: τι καταγράφουν και πώς;
3. Τα απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη αναφέρονται σε σημαντικά ιστορικά γεγονότα στα οποία συμμετείχε ο ίδιος, στη διάρκεια αλλά και μετά την ελληνική Επανάσταση. Είναι, επομένως, πολύτιμη πηγή πληροφοριών «από πρώτο χέρι». Κρίνετε ότι θα μπορούσαν να διαβαστούν ως απόλυτα αξιόπιστη ιστορική πηγή, ή όχι, και γιατί;
4. Αν και η αφήγηση στο είδος των απομνημονευμάτων συνηθίζεται στο α' ενικό πρόσωπο, σε αρκετά σημεία του κειμένου του ο Μακρυγιάννης χρησιμοποιεί α' πληθυντικό πρόσωπο. Τι του επιτρέπει να εκφραστεί με αυτό τον τρόπο και πώς αυτός ο τύπος πρωτοπρόσωπης αφήγησης εξυπηρετεί τον στόχο του συγγραφέα-αγωνιστή; Εξετάστε ιδίως τη σχέση του περιεχομένου των δύο αποσπασμάτων με τον δοσμένο τίτλο του πρώτου αποσπάσματος: [Είμαστε στο εμείς].
5. Ποιο μελανό σημείο του χαρακτήρα των Ελλήνων, σε ό,τι αφορά την κοινωνική τους συνύπαρξη, υπαινίσσονται οι σκέψεις του Μακρυγιάννη στο πρώτο απόσπασμα; Επιβεβαιώνεται το χαρακτηριστικό αυτό *διαχρονικά*; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας αξιοποιώντας τις ιστορικές σας γνώσεις.
6. Σε ποιο σημείο του κειμένου του Μακρυγιάννη αναδεικνύεται η *θετική* όψη του ίδιου χαρακτηριστικού; Ποιο από τα ποιήματα της υποερότητας θεωρείτε ότι περιγράφει εξίσου και τις δύο όψεις; Να συζητήσετε τη σχέση του ποιήματος αυτού με τις σκέψεις του Μακρυγιάννη στα απομνημονεύματά του.
7. «Στα λόγια που ανταλλάζουν ο Δεριγνύς και ο Μακρυγιάννης υπάρχει στην πραγματικότητα ένας αγώνας με αντίμαχους το πνεύμα του Ορθολογισμού και την Πίστη». Να τεκμηριώσετε την άποψη αυτή στο δεύτερο απόσπασμα των *Απομνημονευμάτων*.
8. α) Τι επικαλείται ο Μακρυγιάννης για να δηλώσει στον Δεριγνύ τη βεβαιότητά του για την επιβίωση του ελληνισμού; Σε τι διαφέρει ο τρόπος του λαϊκού αγωνιστή από εκείνον που χρησιμοποιεί λ.χ. ο Παλαμάς για να πει το ίδιο πράγμα στον «Ύμνο των αιώνων» που παρατέθηκε πιο πάνω; β) Θεωρείτε ότι ο τρόπος του Μακρυγιάννη είναι κατώτερος σε αποτελεσματικότητα από τους ρητορικούς τρόπους/μέσα που χρησιμοποιούν οι μορφωμένοι για να μιλήσουν και να πείσουν; Επιβεβαιώνεται αυτό μέσα στο κείμενο του Μακρυγιάννη;

9. Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα της Αργολικής Αρχαικής Βιβλιοθήκης Ιστορίας και Πολιτισμού (www.argolikivivliothiki.gr) και εντοπίστε τις πληροφορίες για τη μάχη στους Μύλους: **α)** Ανταποκρίνεται στα ιστορικά δεδομένα η αφήγηση του Μακρυγιάννη; **β)** Ποιον από τους συνομιλητές στο δεύτερο απόσπασμα των *Απομνημονευμάτων* δικαιώνει τελικά η εξέλιξη των συμβάντων; **γ)** Ποια πράξη του γάλλου ναυάρχου, σύμφωνα με την ιστορική πηγή, αποδεικνύει ότι όντως πείστηκε από τον Μακρυγιάννη;

10. Τι προσθέτει το κείμενο του Δημήτρη Νόλλα στα γνωρίσματα του ελληνικού τόπου και των ανθρώπων του; (προσέξτε ιδιαίτερα την καταληκτική παράγραφο). Πώς τεκμηριώνεται αυτό στο αφήγημα; Από ποιο ακόμη πεζό κείμενο της υποενότητας επιβεβαιώνεται;

11. Να εντοπίσετε τι κοινό συνδέει τα περιστατικά που καταγράφει ο Νόλλας, αντλώντας από διάφορες ιστορικές περιόδους του ελληνισμού, στην προτελευταία παράγραφο του κειμένου του (παρατίθεται κι εδώ). Με βάση τις διαπιστώσεις σας, εξηγήστε το περιεχόμενο της μεταφοράς «ιπτάμενα τραίνα» που αποτελεί την κεντρική ιδέα στο συγκεκριμένο αφήγημα:

Σαν τον Λέοντα Σγουρό που πέταξε στον αέρα έφιππος από το κάστρο της Ακροκορίνθου, όταν το ένιωσε πως οι Φράγκοι θα περνούσαν. Και σαν εκείνο τον μητροπολίτη Δέρκων, τον Ιάκωβο, που φουντάρισε στο κενό όταν οι Τούρκοι έκαίγαν τους Έλληνες της Πόλης το 1955. Αλλά και σαν εκείνο τον φαντάρο, τον Σταύρο Κουκίδα, παραστάτη της σημαίας στον βράχο της Ακρόπολης, που τον διέταξαν οι Γερμανοί κατακτητές, την άνοιξη του '41, να την κατεβάσει για να αναρτήσουν την δική τους. Και τότε αυτός, όπως έκανε κάθε βραδάκι, την υποστέλλει, την διπλώνει προσεκτικά, την σφίγγει στην αγκαλιά του και, μπροστά στα μάτια των ναζί, προχωρεί και γκρεμίζεται μαζί της από τον βράχο. Σε μια ελεύθερη πτώση πάνω από τη σκλαβωμένη Αθήνα. [...]

Έχει παράδοση ο τόπος σε ιπτάμενα τραίνα που δεν είναι πουλιά και πέφτουν.

12. **α)** Αναζητήστε σε βιβλία ιστορίας και στο διαδίκτυο πληροφορίες για το ιστορικό πλαίσιο, τη ζωή και την πράξη των προσώπων που αναφέρονται στο παραπάνω απόσπασμα του Νόλλα. **β)** Επιχειρήστε να συμπληρώσετε τον πιο πάνω κατάλογο φέρνοντας και άλλα παραδείγματα από το ιστορικό παρελθόν αλλά και παρόν της Ελλάδας / Κύπρου, για ανάλογες ηρωικές «πτώσεις» προσώπων στο όνομα αδιαπραγμάτευτων αξιών, όπως η ελευθερία, η αξιοπρέπεια, η δημοκρατία, το δικαίωμα στην εργασία κ.ά.

- **Α. Μαχαιράς, *Εξήγησις της γλυκείας χώρας Κύπρου...***
- **Στρατηγού Μακρυγιάννη, *Απομνημονεύματα***
- **Β. Μιχαηλίδης, *Η 9^η Ιουλίου 1821 εν Λευκωσία Κύπρου***

1. Ποια στοιχεία-δείκτες στο κείμενο του Λεόντιου Μαχαιρά φανερώνουν ότι είναι **χρονικό**; Για να απαντήσετε, αναζητήστε και άλλα τέτοια κείμενα, ειδικά από τη μεσαιωνική (βυζαντινή) γραμματεία, ή ανατρέξτε σε ένα Λεξικό ή μια Ιστορία της Λογοτεχνίας για να εντοπίσετε τα χαρακτηριστικά του είδους.

2. Συγκρίνετε τις παρατηρήσεις σας από τη μελέτη κειμένων όπως του Μακρυγιάννη και του Μαχαιρά, και προσπαθήστε να προσδιορίσετε ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των δύο ειδών: **απομνημονεύματος** και **χρονικού**.

3. Να σχολιάσετε το ύφος, τη γλώσσα και τις αφηγηματικές τεχνικές που χρησιμοποιεί ο Μακρυγιάννης στα *Απομνημονεύματά* του. Βρίσκετε παρόμοια χαρακτηριστικά στο αφηγηματικό ύφος και στον ρυθμό της γλώσσας του Μαχαιρά; Να το αιτιολογήσετε με αναφορά (α) στο είδος των κειμένων τους, (β) στο κοινό εξ ονόματος του οποίου γράφουν, (γ) στον σκοπό των κειμένων τους.

4. «Ο Μακρυγιάννης έχει βαθιά ελληνική ιστορική συνείδηση, όπως έχει και βαθιά θρησκευτική πίστη». Πώς τεκμηριώνεται η παραπάνω άποψη στα *Απομνημονεύματα*, αλλά και στο *Χρονικό* του Μαχαιρά;

5. Ο Γεώργιος Μπαμπινιώτης στο κείμενό του «Γλώσσα και ύφος στον Μακρυγιάννη» γράφει:

Εν αντιθέσει προς τη γλώσσα του, που είναι κράμα μιας λαϊκότερης δημοτικής με πολλά διαλεκτικά στοιχεία, πλήθος ξενισμών και με μεγάλη επίδραση από τη λόγια γλωσσική παράδοση, το ύφος του Μακρυγιάννη έχει και πρωτοτυπία και γνησιότητα και στοιχεία που πραγματικά το ξεχωρίζουν.

Κύριο χαρακτηριστικό του ύφους του Μακρυγιάννη είναι η προφορικότητα του λόγου του, η αμεσότητά του, η λιτή, κοφτή, παραστατική και γι' αυτό έντονα εκφραστική αφήγησή του, ασύνδετα ή παρατακτικά διαρθρωμένη. Εξίσου χαρακτηριστικά του ύφους του είναι η χρήση του διαλόγου, η αποφθεγματικότητα των λεγομένων και ο ανεπιτήδευτος σχολιασμός τους. Η απλότητα του ύφους, συνδυασμένη με την ζωντάνια της βιωματικής αφήγησης, δίνουν μια γρήγορη ροή στον λόγο του που συνεπαίρνει τον αναγνώστη. Η λαχτάρα του αγωνιστή να επικοινωνήσει με τους συμπατριώτες του, να τους ιστορήσει τα πάθη του και μαζί να τους νουθετήσει για το καλό της Ελλάδος υπερκαλύπτει κάθε γλωσσική ατέλεια και την υποτάσσει στον κύριο σκοπό του γνήσιου λόγου, την άμεση επικοινωνία. Αποτέλεσμα: ο αγράμματος αγωνιστής στην επικοινωνιακή του αγνότητα και ορμή αναδεικνύεται ασυναίσθητα σε μάστορα του αφηγηματικού λόγου, κατακτώντας μαζί ένα ύφος τόσο πειστικό και αποτελεσματικό, ώστε να εκλαμβάνεται και ως υποδειγματική μορφή δημοτικής γλώσσας.

Γεώργιος Μπαμπινιώτης, *Γλωσσολογία και Λογοτεχνία*.
Από την *Τεχνική στην Τέχνη του Λόγου*, Αθήνα 1991

α) Αποδείξτε ότι οι παρατηρήσεις αυτές ισχύουν, τηρουμένων των αναλογιών, και για τον εγγράμματο (αλλά λαϊκότερο) Μαχαιρά. **β)** Ποια είναι η «λαχτάρα» του κύριου χρονικογράφου, κατά τη γνώμη σας; (λάβετε υπόψη και τον τίτλο του χρονικού του).

6. Ποια γνώμη σχηματίζετε για την προσωπικότητα και τις προθέσεις του Μακρυγιάννη και του Μαχαιρά από τον τρόπο που μιλάει ο καθένας τους για την πατρίδα, τη «γλυκεία χώρα»;

7. Να επισημάνετε στοιχεία κοινωνικής κριτικής στα κείμενα των Μακρυγιάννη και Μαχαιρά (συνδέοντάς τα και με τη βιογραφία / δράση των συγγραφέων).

8. Θα μπορούσατε με γνώμονα μόνο τα κείμενά τους (όχι τα βιογραφικά τους) να καταλάβετε τι ήταν ο Μακρυγιάννης και τι ο Μαχαιράς, ποια ήταν η βασική τους ενασχόληση/ δραστηριότητα, η κοινωνική τους θέση, η παιδεία τους κλπ.;
9. α) Υπογραμμίστε τα σημεία στο κείμενο του Μακρυγιάννη και στο ποίημα του Βασίλη Μιχαηλίδη, αντίστοιχα, όπου διατυπώνεται η πίστη για την επιβίωση του ελληνισμού: τι παρατηρείτε; Ο τρόπος των δύο συγγραφέων μοιάζει ή διαφέρει; β) Σε ποιο από τα δύο κείμενα νιώθετε πιο δυνατή αυτή τη δήλωση, και γιατί; Συμβάλλει η διαφορά του είδους (πεζό / ποιητικό) στην εκτίμησή σας, και σε ποιο βαθμό;
10. Ποιο κοινό ιστορικό υπόστρωμα έχουν τα δύο κείμενα; Τι δείχνει το γεγονός ότι ο μεν Μακρυγιάννης ένωσε την ανάγκη να το «μνημειώσει» γράφοντας απομνημονεύματα, ο δε Μιχαηλίδης να αναπλάσει ένα από τα περιστατικά του συνθέτοντας ένα μεγάλο (αφηγηματικό) ποίημα στη διαλεκτική γλώσσα του τόπου του;
11. Εκτός από τη γλώσσα, ποιο άλλο στοιχείο της μορφής φανερώνει τον λαϊκό χαρακτήρα του ποιήματος του Β. Μιχαηλίδη; Τι ενισχύει τη δραματικότητα στο ποίημά του;
12. Θα μπορούσε ο αρχιεπίσκοπος Κυπριανός, έτσι όπως περιγράφεται στην «9^η Ιουλίου», να ήταν ένα από τα «ιπτάμενα τραίνα» στο αφήγημα του Δ. Νόλλα; Να το τεκμηριώσετε αναφέροντας χαρακτηριστικούς στίχους από το ποίημα του Β. Μιχαηλίδη.
13. Συγκρίνετε τον χρόνο της δράσης με τον χρόνο γραφής/δημοσίευσης του ποιήματος του Β. Μιχαηλίδη (γρ. 1893-95, α' δημοσ. 1902). Πώς εξηγείτε το γεγονός ότι ο κύπριος ποιητής γράφει και δημοσιεύει το ποίημα «Η 9^η Ιουλίου του 1821 εν Λευκωσία Κύπρου» στα χρόνια της Αγγλοκρατίας στο νησί; Αναζητήστε ιστορικές πληροφορίες για την τύχη του νησιού και τον ρόλο Άγγλων – Τούρκων σε αυτήν στα τέλη του 19ου αιώνα.
14. Διαβάστε και τις υπόλοιπες στροφές από το ποίημα του Β. Μιχαηλίδη «Η 9^η Ιουλίου» και εξετάστε (α) ποιος προσπαθεί να σώσει τον Κυπριακό, (β) πώς παρουσιάζεται και πώς αντιδρά ο λαός μπροστά στο μαρτύριο του έλληνα αρχιεπισκόπου από τον τούρκο αγά. Υπάρχει κάτι που σας κάνει εντύπωση; Συζητήστε τι μπορεί να σημαίνει αυτό για την κοινωνική συνείδηση του κύπριου ποιητή που γράφει στην καμπή 19ου-20ού αιώνα.
15. Να συγκρίνετε το απόσπασμα από το ποίημα του Β. Μιχαηλίδη (ιδίως τη στροφή 18) με το ακόλουθο λιανοτράγουδο του Γ. Ρίτσου: α) Ποια κοινή ιδέα εκφράζεται για τον ελληνισμό στα δύο ποιήματα; β) Με ποιον όρο έχει αντικατασταθεί σε αυτά το εθνικό προσδιοριστικό «Έλληνες» που βρίσκουμε στον Μακρυγιάννη (και σε άλλα κείμενα); γ) Σε ποιο πεζό της ενότητας ανιχνεύουμε την ιστορική καταγωγή του όρου αυτού; Να εντοπίσετε τις σχετικές λέξεις εκεί.

Τη Ρωμοσύνη μην την κλαις

Τη Ρωμοσύνη μην την κλαις, – εκεί που πάει να σκόψει
με το σουγιά στο κόκαλο, με το λουρί στο σβέρκο,

Νάτη, πετιέται αποζαρχής κι αντριεύει και θεριεύει
και καμακώνει το θεριό με το καμάκι του ήλιου.

Γιάννης Ρίτσος, *Δεκαοχτώ λιανοτράγουδα της πικρής πατρίδας* (1973),
Ποιήματα, τ. Ι', Κέδρος, Αθήνα 1989

- **Α. Μαχαιράς, *Εξήγησις της γλυκείας χώρας Κύπρου...***
- **Ν. Βρεττάκος, *Η ελληνική γλώσσα***
- **Β. Λοϊζίδης, *Μικροαστοί***

1. Ποιο στοιχείο της ταυτότητας του ντόπιου πληθυσμού, κατά τον Μαχαιρά, νοθεύεται και τελικά λησμονιέται από τους «λας», τους κατοίκους του νησιού, σύμφωνα με την παράγραφο 158 του χρονικού του; Σε ποιους αποδίδει ο ίδιος την ευθύνη και πώς φαίνεται να νιώθει γι' αυτό, παρά τη θέση που κατέχει; (δείτε το εισαγωγικό σημείωμα).

2. Διαβάστε το παρακάτω ποίημα του Κ. Π. Καβάφη. Πώς συνδέεται με την παράγραφο 158 από το *Χρονικό* του Μαχαιρά; Ποιες ειδικές συνθήκες του τόπου καθορίζουν, σε κάθε περίπτωση, τον γλωσσικό κίνδυνο τον οποίο διατρέχει το ελληνικό στοιχείο σε αυτές τις περιοχές;

Ποσειδωνιάται

Την γλώσσα την ελληνική οι Ποσειδωνιάται
εξέχασαν τόσους αιώνας ανακατευμένοι
με Τυρρηνούς και με Λατίνους κι άλλους ξένους.
Το μόνο που τους έμενε προγονικό
ήταν μια ελληνική γιορτή, με τελετές ωραίες,
με λύρες και με αυλούς, με αγώνες και στεφάνους.
Κι είχαν συνήθειο προς το τέλος της γιορτής
τα παλαιά τους έθιμα να διηγούνται
και τα ελληνικά ονόματα να ξαναλένε,
που μόλις πια τα καταλάμβαναν ολίγοι.
Και πάντα μελαγχολικά τελείων' η γιορτή τους.
Γιατί θυμούνταν που κι αυτοί ήσαν Έλληνες —
Ιταλιώται¹ έναν καιρό κι αυτοί·
και τώρα πώς εξέπεσαν, πώς έγιναν,
να ζουν και να ομιλούν βαρβαρικά
βγαλμένοι — ω συμφορά! — απ' τον Ελληνισμό.²

Κ. Π. Καβάφης, *Κρυμμένα ποιήματα*, επιμ. Γ. Π. Σαββίδης, Ίκαρος, Αθήνα 1993

¹ **Ιταλιώται:** Έλληνες άποικοι της Κάτω (Νότιας) Ιταλίας· ² **βγαλμένοι απ' τον Ελληνισμό:** ενν. έχοντας χάσει τη σχέση με τους υπόλοιπους Έλληνες, «αφελληνισμένοι»

3. Γιατί ο Καβάφης αποκαλεί «συμφορά» την απώλεια της πατρογονικής γλώσσας από τους Ποσειδωνιάτες; Αντιλαμβάνεστε τον ίδιο κίνδυνο σήμερα;
4. Να αντιπαραβάλετε την παράγραφο 158 από το *Χρονικό* του Λ. Μαχαιρά και το ποίημα «Ποσειδωνιάται» του Κ. Π. Καβάφη με τα ποιήματα των Ν. Βρεττάκου και Κ. Μόντη για την ελληνική γλώσσα, που είδατε παραπάνω. Πώς συνομιλούν μεταξύ τους; Ποιες πτυχές της σχέσης των ανθρώπων με τη γλώσσα τους αναδεικνύουν; Με βάση τα κείμενα, η σχέση αυτή σας φαίνεται χρηστική (απλώς επικοινωνιακή) ή κάτι βαθύτερο; Τεκμηριώστε τις απαντήσεις σας.
5. Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα από το ποίημα του Μιχάλη Πιερή «Διαλεκτικόν». **α)** Ποια διάσταση/μορφή της «μητρικής γλώσσας» αναδεικνύει (ήδη από τον τίτλο) και ποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της εντοπίζετε στο κείμενο; **β)** Τι διασώζει, κατά τον κύριο ποιητή, η «άμωμη» ιδιοματική γλώσσα στο «σώμα της πατρίδας»; Γιατί την αποκαλεί «εξόριστη» λαλιά; Με ποιο από τα παραπάνω ποιήματα συνομιλεί πιο στενά από την άποψη αυτή (της γεωγραφικής της θέσης / σχέσης με την κοινή γλώσσα);

Διαλεκτικόν

Εμείς οι διαλεκτικοί, εμείς οι ιδιόρρυθμοι.

Λοξοί μες στην απόκλιση, μ' αλλόκοτους παράξενους ρυθμούς. Γλώσσα φτιαγμένη από πηλό, προσχώσεις της ζωής, σφουγγάρι υγρό που ρίχτηκε στο χόμα του καιρού ρουφώντας ξένη σκόνη. Κι έγινε πάλι απ' την αρχή μια νέα γλώσσα, ακάθαρτη και ζωντανή. Γεμάτη ξενισμούς, καινούριους έρωτες, με τη μορφή του άλλου στη μορφή μας κι ας πα να λέει ο άλλος πως του έδωσαν τη γλώσσα καθαρή, λόγια της στείρας έπαρσης που δώσαν λάμπη κάλπικη στο νέο κράτος και γέμισε τσακάλια ο τόπος, τσιμπούρια μύκητες στο σώμα της πατρίδας.

[...]

Ολόρθος μέσα στη φωτιά με τη φωνή της άμωμης¹ λαλιάς της διαλέκτου, τραγούδησε την ώρα της ανύψωσης ο κόσμος της Ελλάδας. Ρίζες και διαλεκτικοί ρυθμοί γεμίσαν τον αιθέρα, απ' το μεδούλι του λαού και της ανωνυμίας.²

Καλύτερα, λοιπόν, σ' αυτό το μετερίζι εξόριστης λαλιάς. Μεσ στ' όρομαν φτωχού ρωμιού που φτάνει μέσ' τον Μαν π' ανθίζουν ούλλα, τ' αστρίτσια³ ματωμένα τζι οι κάμποι πρασινίζουν, κάτσουλος⁴

και πλανόμματος, νεράιδας γιος και χήρας γιος,
τούτος διαβάζει το χαρτίν κλαμόντα⁵...

... τζι ολοφύρεται.⁶

Θωρεί ορόματα μες στ' όνειρο. Η σκέψη του
νεκρόδειπνος της σκοτεινής Ελλάδας.

Μιχάλης Πιερής, *Τόποι γραφής* (2005), στη συγκεντρωτική
έκδοση: *Μεταμορφώσεις πόλεων*, Ίκαρος, Αθήνα 2010

¹**άμωμος**: αμόλυντος, αγνός· ²αναφέρεται στα τραγούδια (όπως το «Πότε θα κάνει
ξαστεριά») με τα οποία ο Νίκος Ξυλούρης εμπύχωσε τους νέους εξεγερμένους, αλλά και όλο
τον ελληνικό λαό στο Πολυτεχνείο (Νοέμβριος 1973) εναντίον της δικτατορίας των
Συνταγματάρχων (1967-1974)· ³**αστρίτσια**: αστέρια· ⁴**κάτσουλος**: γάτος· ⁵**κλαμόντα**: κλαίοντας·
⁶**ολοφύρεται**: κλαίει γοερά, θρηνεί

6. Σχολιάστε την αλλαγή γλωσσικής μορφής στο παραπάνω απόσπασμα του Πιερή: σε ποιο είδος ποίησης παραπέμπει; Πώς συνδέεται η αλλαγή αυτή με το περιεχόμενο του ποιήματος;

7. Να συζητήσετε τις θέσεις του ποιητή (α) ότι δεν υπάρχει γλώσσα καθαρή, ότι η ζωντανή γλώσσα είναι πάντα «ακάθαρτη», γεμάτη ξενισμούς, και (β) ότι η διαλεκτική γλώσσα, διατηρώντας την επαφή της με το χόμα (την παράδοση), εμπλουτίζει και ανανεώνει την «επίσημη» γλώσσα που έχει φθαρεί από την κοινή χρήση. Επαληθεύονται οι απόψεις αυτές από την εμπειρία σας; Δώστε παραδείγματα.

8. Να συνδέσετε τους τελευταίους στίχους του ποιήματος του Μ. Πιερή με το ποίημα του Τ. Νικηφόρου «Ελλάδα 1979».

9. Με ποιον τρόπο συνομιλεί το ακόλουθο ποίημα του Β. Λοϊζίδη με τα ποιήματα των Κ. Π. Καβάφη και Μ. Πιερή; Έχετε βιώσει κάτι ανάλογο με την κατάσταση που περιγράφεται σ' αυτό; Συσχετίστε τους τελευταίους στίχους του ποιήματος με το θέμα του: ποια «αγάπη» μπορεί να υπονοεί ο ποιητής;

Η πρώτη αγάπη

Ποιος δε ζήλεψε την ευφράδεια των Αθηναίων
προπάντων στα δεκαοκτώ
όταν στη μητρόπολη έφθασε
από νησί για να σπουδάσει.
Και ποιος τη λαλιά του δεν μεταποίησε
έστω και μερικώς
για να μοιάζει με τους Αθηναίους
που δεν ήταν Αθηναίοι.

Κι εκεί που πίστεψε
πως δεν ακούγεται σαν νησιώτης
τον πρόδωσαν οι περίεργα ειπωμένες λέξεις
με τα μακρόσυρτα φωνήεντα
και τα επαυξημένα σύμφωνα
που είχαν την υπερβολή του ήλιου.
Μα πιο πολύ κέντρισαν την προσοχή
τα ρήματα σε τρίτο πρόσωπο πληθυντικό σε ούσιν.
Έτσι γεννήθηκε η πρώτη αγάπη.

Βάκης Λοϊζίδης, *Κινητά μνημεία*, Λευκωσία 2002

10. Μελετώντας τα παραπάνω κείμενα (των Μαχαιρά, Καβάφη, Πιερή, Λοϊζίδη), τι συμπέρασμα βγάζετε (α) για τη σημασία της γλώσσας στον προσδιορισμό της ταυτότητας ενός λαού, (β) για τη σχέση της διαλεκτικής με την κοινή γλώσσα;

11. Να συγκρίνετε τα ποιήματα «Η ελληνική γλώσσα» (Ν. Βρεττάκος), «Έλληνες ποιητές για την ελληνική γλώσσα» (Κ. Μόντης), «Ποσειδωνιάται» (Κ. Π. Καβάφης) και «Μικροαστοί» (Β. Λοϊζίδης). Τι διαφοροποιεί την αναφορά του καθενός στη γλώσσα και γιατί; Σκεφτείτε από ποια σκοπιά –του καλλιτέχνη ή του κοινωνικού παρατηρητή– βλέπει το θέμα του ο κάθε δημιουργός. Πού θα κατατάσσατε την οπτική του Πιερή στο «Διαλεκτικόν»;

- Λ. Μαχαιράς, *Εξήγησις της γλυκείας χώρας Κύπρου...*
- Λ. Ακρίτας, *Ο κάμπος*
- Δ. Λιπέρτης, *Οι φόροι*

1. Ποιο χαρακτηριστικό στοιχείο του ελληνικού τόπου (του κλίματος και της γεωμορφολογίας του) εντοπίζετε τόσο στο μεσαιωνικό *Χρονικό* του Μαχαιρά όσο και στο ακόλουθο απόσπασμα από το πολύ μεταγενέστερο *Μυθιστόρημα* του Γ. Σεφέρη; Αναφέρετε περιοχές που έχετε επισκεφτεί τόσο στην ηπειρωτική (στεριανή) όσο και στη νησιωτική Ελλάδα, ή ανατρέξτε σε γεωγραφικές αποτυπώσεις τους οι οποίες το επαληθεύουν.

Γ'

Ο τόπος μας είναι κλειστός, όλο βουνά
που έχουν σκεπή το χαμηλό ουρανό μέρα και νύχτα.
Δεν έχουμε ποτάμια δεν έχουμε πηγάδια δεν έχουμε πηγές,
μονάχα λίγες στέρνες, άδειες κι αυτές, που ηχούν και που τις προσκυνούμε.
[...]

Γιώργος Σεφέρης, *Μυθιστόρημα* (1935), *Ποιήματα*, Ίκαρος, Αθήνα 1992

2. Παρατηρήστε με ποια εικόνα του τόπου ξεκινάει το απόσπασμα από τον *Κάμπο* του Λουκή Ακρίτα (πρώτη παράγραφος). Σε ποια παράγραφο από το *Χρονικό* του Μαχαιρά σας παραπέμπει; Ποιο σοβαρό πρόβλημα του νησιού θίγεται μέσα από τις δύο περιγραφές;

3. Συγκρίνετε την παράγραφο 3 από το *Χρονικό* του Μαχαιρά, με το παρακάτω κείμενο του Δώρου Λοΐζου. Από τι φαίνεται στα δύο κείμενα, αντίστοιχα, η *οζύτητα* του προβλήματος και η αδυναμία των ανθρώπων να το αντιμετωπίσουν;

Οι γεωργοί της Μεσσαρκάς

Στους γεωγούς της Μεσσαρκάς, που δένοντας την αγωνία τους λουρίδες γύρα - γύρα στο παρεκκλήσι, ξαγρύπνησαν παρακαλώντας την Παναγία να βρέξει. Γιατί στον τόπο μας δε βρέχει ως έπρεπε και τα χωράφια μας μένουν πάντα διψασμένα. Εμείς, με το στόμα στεγνό, όλο παράπονο.

«Έτσι κι απόψε
θα μαζωχτούμε στο παρεκκλήσι
εμείς οι γεωργοί της Μεσσαρκάς
να προσευχηθούμε στην Παναγία
να στείλει βροχές.
Κι ας λεί το ραδιόφωνο
πως βροχές πια δεν έχει.
Εμείς θα ξημερωθούμε στις προσευχές,
στο «Κύριε Ελέησον», στο γονάτισμα, στο «Παράσχου Κύριε».
Γιατί καλά το ξέρουμε
πως για να γίνει το θαύμα
πολλά της καρδιάς τα δάκρυα, ο πόνος, η αγωνία.

Παναγία, βροχοκυρά,
οι γεωργοί της Μεσσαρκάς,
δέονταί σου...»

Δώρος Λοΐζου, *Ψωμί και ελευθερία*, Κύπρος ²1976 (α' έκδ. 1974)

4. Το κείμενο του Λ. Ακρίτα δημοσιεύτηκε το 1936, του Δ. Λοΐζου το 1974, ενώ το *Χρονικό* του Λ. Μαχαιρά γράφτηκε αιώνες πριν. Τι δείχνει αυτό για τη διάρκεια του προβλήματος; Σήμερα ισχύει;

5. Τι ανάγκασε τους αγρότες να γίνουν εργάτες στα μεταλλεία, σύμφωνα με το απόσπασμα από τον *Κάμπο* του Λ. Ακρίτα; Η κατάστασή τους βελτιώθηκε από την εργασιακή αλλαγή; Αιτιολογήστε την απάντησή σας με στοιχεία από το κείμενο.

6. Το κείμενο του Λ. Ακρίτα συνιστά έμμεση διαμαρτυρία στην κοινωνική αδικία και την καταπίεση που βίωναν οι Κύπριοι υπό την κυριαρχία των Βρετανών. **α)** Ποια στοιχεία του συγκεκριμένου αποσπάσματος συνηγορούν προς αυτή την κατεύθυνση; **β)** Εξετάστε τον διάλογο στο τέλος του αποσπάσματος: τι αισθήματα σας προκαλεί;

7. Ποιος είναι ο ρόλος των χρημάτων στη ζωή των ανθρώπων, σύμφωνα με το κείμενο του Ακρίτα; Πιστεύετε ότι οι απόψεις για το χρήμα που διατυπώνονται σ' αυτό το κείμενο του 1936 ισχύουν και στην εποχή μας; Ποια είναι η δική σας άποψη για τη δύναμη του χρήματος; είναι πράγματι παντοδύναμο ή υπάρχουν και πράγματα που δεν εξαγοράζονται; Δικαιολογήστε την απάντησή σας αντλώντας αποδείξεις και από το κείμενο (εκτός από την προσωπική σας εμπειρία).

8. Να εντοπίσετε και να απαριθμήσετε συνολικά τα προβλήματα της μάζας του πληθυσμού, όπως καταγράφονται στο απόσπασμα του Λ. Ακρίτα. Ποιο πρόβλημα προσθέτει σ' αυτά το ποίημα του Δημήτρη Λιπέρτη «Οι φόροι»;

9. Ποιες ενότητες (επεισόδια) διακρίνετε στο αφήγημα του Ακρίτα και σε πόσα μέρη μπορούμε να χωρίσουμε το ποίημα του Λιπέρτη «Οι φόροι»; Να δώσετε έναν τίτλο σε κάθε ενότητα/μέρος για το πεζό και το ποίημα αντίστοιχα.

10. Ο κόσμος του αφηγήματος του Ακρίτα, όπως και στο ποίημα του Λιπέρτη, είναι λαϊκός. Πώς αποτυπώνεται αυτό στη μορφή των δύο κειμένων;

11. Η οικονομική και κοινωνική καταπίεση ξεκινάει από την εθνική υποδούλωση (την εκμετάλλευση του «εθνικού κεφαλαίου» από ξένους). Από πού φαίνεται αυτό στο κείμενο του Ακρίτα και στο ποίημα του Λιπέρτη «Οι φόροι»; Βλέπετε αναλογίες με τη σημερινή εποχή;

■ **Β. Μιχαηλίδης, *Η 9^η Ιουλίου 1821 εν Λευκωσία Κύπρου***

■ **Δ. Λιπέρτης, *Οχτώβρης 1931***

■ **Θ. Πιερίδης, *Κυπριακή συμφωνία***

1. Ποια σχήματα λόγου χρησιμοποιεί στο ποίημά του «Οχτώβρης 1931» ο Δ. Λιπέρτης για να περιγράψει την κατάσταση στο νησί την εποχή των «Οκτωβριανών»; Τι πετυχαίνει με τον τρόπο αυτό να μεταφέρει στον αναγνώστη ο οποίος δεν ζει τα γεγονότα από κοντά;

2. Να σχολιάσετε τον τελευταίο στίχο του ποιήματος του Λιπέρτη «Οχτώβρης 1931»: ποιες ιστορικές εμπειρίες του κυπριακού λαού συναρτώνται (ενώνονται) στο σχήμα;

3. Σε ποιον φαίνεται να απευθύνεται η ποιητική φωνή στην αρχή του ποιήματος αυτού; Ποια αναφορά στο τέλος του ποιήματος αποκαλύπτει ποιος είναι πραγματικά; (Εξετάστε και το παρακάτω ποίημα του Λιπέρτη για να το επιβεβαιώσετε).

4. Το ακόλουθο ποίημα του Δ. Λιπέρτη είναι πασίγνωστο στην Κύπρο. **α)** Ποιος πόθος εκφράζεται σ' αυτό και με ποια εκφραστικά μέσα διατυπώνεται; Επικεντρωθείτε στις πιο χτυπητές λέξεις-εικόνες-μεταφορές: από πού αντλούνται, και γιατί νομίζετε ότι γίνεται αυτό; **β)** Συγκρίνετε το «Καρτερούμεν μέραν νύχταν» με το ποίημα «Οχτώβρης 1931» ως προς τους εκφραστικούς τρόπους. Επισημαίνετε καμιά αλλαγή στο κλίμα του δεύτερου ποιήματος και πώς την αιτιολογείτε;

Καρτερούμεν μέραν νύχταν

Καρτερούμεν μέραν νύχταν να φυσήσ' ένας αέρας
'στουν τον τόπον πον' καμένος τζι εν θωρεί ποττέ δροσιάν,
για να φέξει καρτερούμεν το φως τζείνης της ημέρας
ποννά φέρει στον καθέναν τζαι χαράν τζαι ποσπασιάν.
Την Μανούλλαν¹ μας για πάντα μιτσιοί μιάλοι καρτερούμεν
για να μας σφιχταγκαλιάσει τζαι να νεκραναστηθούμεν.

Η ζωή μας εν για τζείνην τζαι ζωή μας τζείνη ενι
τζαι πως τρώμεν δίχα τζείνης τζι είμαστιν βασταεροί²
έν γιατί με τ' όνομάν της είμαστιν ποσκολισμένοι
πον το βκάλλουν που τον νουν μας μήτε χρόνια, με τζαιροί·
ξυπνητοί τζαι τζοιμισμένοι έν' για τζείνην η καρκιά μας
που διπλοφακκά για νά 'ρτει τζαι να μείνει δα κοντά μας.

Τα λαμπρά³ μας ούλλον τζι άφτουν τζι οι καμοί μας εν σιούσιν,⁴
έν' συμπούρκισμαν⁵ φουρτούνας των τζυμμάτων του γιαλού
έτσ' οι λαζ έν' που παθθαίννουν όντας ξένοι τζυβερνούσιν·
έχουν μέσα τους φουρτούναν τζι αν τους έχουν προς καλού⁶
τζι όσον τούτοι τζι αν κραδκιούνται που την Μάναν χωρισμένοι,
η αγάπη τους περίτου γίνεται δρακοντεμένη.

Πκοιος αντέκοψεν⁷ ποττέ του τον αέραν για το τζύμμαν
τζι έκαμέν το για ν' αλλάξει φυσικόν⁸ τζαι να σταθεί;
Ομπροστά στον Πλάστην ούλλοι εν είμαστιν παρά φτύμμαν,
έν' αβόλετον⁹ ο νόμος ο δικός του να χαθεί
τζαι για τούτον μιτσιοί μιάλοι για την Μάναν λαχταρούσιν
έν' η γέννα, έν' το γάλα, έν' τα χνώτα που τραβούσιν.

Είντα γάλαν ήταν τότες τζείντο γάλαν που βυζάσαν
ας αμπλέψουν να το δούσιν· είμαστιν ούλλοι εμείς.
Αν περνούσιν μαύρα χρόνια σγοιαν τζαι τζείνα που περάσαν
'πό μας ένας έντζε βκαίννει που την στράταν της τιμής
μήτ' επλάστηκεν ποττέ του, τζι αν πλαστεί τζι αννοίξει στόμαν,
νεκρόν εννά τον ξεράσει τζαι του τάφου του το χώμαν.

Δ. Λιέρτης, *Τζυπριώτικα τραούδκια*, τ. Β', Κύπρος 1930

¹ την Μανούλλαν μας: ενν. την Ελλάδα· ² βασταεροί: γεροί, ανθεκτικοί, υγιείς· ³ λαμπρά: φωτιά, ισχυρός πόθος· ⁴ σιούσιν: ησυχάζουν· ⁵ συμπούρκισμαν: αναταραχή· ⁶ τζι' αν τους έχουν προς καλού: ακόμα κι αν (οι ξένοι) τους συμπεριφέρονται καλά· ⁷ αντέκοψεν: πρόβαλε αντίσταση· ⁸ φυσικόν: φυσική κατάσταση ή ιδιότητα· ⁹ αβόλετον: αδύνατο

5. Σε ποιο γραμματικό πρόσωπο μιλάει η ποιητική φωνή στα παραπάνω ποιήματα του Λιέρτη («Οι φόροι», «Οχτώβρης 1931», «Καρτερούμεν μέρα νύχτα») και τι εμβέλεια δίνει αυτό στην ποίησή του; Σε ποιο πεζό της προηγούμενης υποενότητας βρήκαμε κάτι αντίστοιχο;

6. Ποια άλλα ιδιαίτερα γνωρίσματα της ποίησης του Λιπέρτη, θεματικά και μορφολογικά, μπορείτε να αναγνωρίσετε στα παραπάνω ποιήματα;

7. **α)** Παρατηρήστε το στιχουργικό σύστημα στα ανθολογημένα ποιήματα του Λιπέρτη (αριθμός συλλαβών, τελικός μετρικός τόνος) και καταγράψτε τις παρατηρήσεις σας. **β)** Να συγκρίνετε το στιχουργικό σύστημα του Δ. Λιπέρτη με αυτό του Β. Μιχαηλίδη όπως φαίνεται στα αποσπάσματα της «9^{ης} Ιουλίου».

8. Πώς περιγράφει το τοπίο ο Θεόδωρος Πιερίδης στην ενότητα III της ποιητικής του σύνθεσης *Κυπριακή Συμφωνία*; Από τι καταλαβαίνουμε ότι το τοπίο είναι ελληνικό; Με ποιο ή με ποια ποιήματα που είδατε παραπάνω θα το συσχετίζατε από την άποψη αυτή; Μπορείτε να εντοπίσετε στο απόσπασμα στοιχεία χαρακτηριστικά της *κυπριακής* γης;

9. **α)** Ποιο μοτίβο επανέρχεται στο απόσπασμα από την ενότητα IV του ποιήματος του Πιερίδη; Τι υποβάλλει σχετικά με την «αποστολή» του ποιητή; **β)** Σχολιάστε τους χρόνους στο εν λόγω απόσπασμα: ποια εμβέλεια αποκτά έτσι το «τραγούδι» του ποιητή;

10. Να προσδιορίσετε σε πόσα πρόσωπα (ενικού ή πληθυντικού) μιλά η ποιητική φωνή στα αποσπάσματα από την *Κυπριακή συμφωνία*. Τι καθορίζει την αλλαγή του προσώπου κάθε φορά και τι αποτέλεσμα έχει για τον αναγνώστη, κατά τη δική σας άποψη/αίσθηση;

11. Ποιοι νομίζετε ότι είναι οι «εμπόρου» στους οποίους απευθύνεται (καταγγελτικά) ο Θ. Πιερίδης στην αρχή του αποσπάσματος από την ενότητα IX; Ποια προηγούμενα κείμενα της υποενότητας βοηθούν στον συσχετισμό; Υποστηρίζεται η καταγγελία αυτή από την τύχη του νησιού στη νεότερη ιστορία; Τεκμηριώστε τις απαντήσεις σας.

12. **α)** Εξετάστε τη στιχουργική μορφή των αποσπασμάτων από το ποίημα του Θ. Πιερίδη: τι παρατηρείτε; Ποια ενότητα θεωρείτε ότι είναι η πιο ρυθμική και γιατί; Προσπαθήστε να προσδιορίσετε τι προκαλεί αυτόν τον ρυθμό εξετάζοντας τους μετρικούς τόνους (σε κάθε πόση συλλαβές πέφτουν οι μετρικοί τόνοι ανά ημιστίχιο). **β)** Να εξηγήσετε τον τίτλο της σύνθεσης του Πιερίδη *Κυπριακή συμφωνία* με βάση και τις στιχουργικές παρατηρήσεις σας.

13. **α)** Να συγκρίνετε τα αποσπάσματα από την *Κυπριακή συμφωνία* του Θ. Πιερίδη με εκείνα από την «9^η Ιουλίου 1821» του Β. Μιχαηλίδη. Ποιο κοινό φρόνημα εκφράζουν; Σε ποιους στίχους τους κυρίως το εντοπίζετε; **β)** Πού συναντώνται το ποίημα του Θ. Πιερίδη και του Δ. Λιπέρτη «Οχτώβρης 1931»; Σε ποιους στίχους των δύο ποιημάτων η σύμπτωση γίνεται ιδιαίτερα φανερή;

14. Τι δείχνουν τα παραπάνω για τον χαρακτήρα (την *κοινή βάση*) των αγώνων του κυπριακού λαού στην ιστορική διάρκεια; Με τους αγώνες ποιων άλλων «αλύτρωτων» ελληνικών πληθυσμών μπορούν να συσχετιστούν οι αγώνες των Κυπρίων από την άποψη αυτή;

15. Κατά τη διάρκεια του αγώνα των Κυπρίων για Αυτοδιάθεση-Ένωση (1955-59), σύσσωμος ο ελληνισμός συμμετείχε ποικιλοτρόπως. Εκτός των συλλαλητηρίων που δονούσαν κυρίως την Αθήνα και άλλες μεγάλες πόλεις της Ελλάδας, ο κυπριακός Αγώνας επηρέασε και τη λογοτεχνία, τόσο την επώνυμη όσο και τη λαϊκή. Το παρακάτω ποίημα της Αγλαΐας Χατζηγιακουμή –μιας ολιγογράμματης γυναίκας από την Κω– γράφτηκε γύρω στα 1958, όταν το Κυπριακό ήταν στην πρώτη γραμμή της επικαιρότητας και η θυσία των ηρώων της συγκινούσε βαθιά:

[Κύπρος]

Κουράγιο, Κύπρος αδελφή, ανδρίζου*, μη λυπάσαι,
θα ειρηνεύσεις, θα χαρείς κι ευτυχισμένη θά 'σαι.
Ανδρίζου μεγαλόνησος εις το μαρτύριό σου
κι αν ανεβαίνεις Γολγοθά, κράτα και το σταυρό σου·
θε νά 'ρτει η ανάσταση, είν' ο Χριστός μαζί σου
και θα σκιρτήσεις, θα χαρείς για την ανάστασή σου.
Κι αν πέσαν λεβεντόπαιδα για την ελευτερία,
για της πατρίδος του Χριστού την πίστη την αγία,
κι αν υποφέρεις πάντοτε δεινών και μαρτυρίων,
έγινες μεγαλόνησος και τόπος των αγίων.
Μυρόβλυτη η χώρα σου, το σώμα σου χρυσάφι,
αθάνατη η δόξα σου, το κύρος σου δε χάθη.
Ανδρίζου και μην το ξεχνάς ποτέ το αναστήτω
γλυκοχαράζει η λευτεριά, ζήτω και πάλι ζήτω.
Δώδεκα άστρα λαμπερά μαζί με τη σελήνη
την Κύπρο θέλουν να ιδούν το φως τους να λαμπρύνει.
Τά 'στρον είν' τα Δωδεκάνησα και η Ελλάς σελήνη
αυτό το μέγα μήνυμα η Κως μας σου το δίνει.
Αυτό το μέγα μήνυμα η Κως μας σου το στέλλει
κι όλα τα Δωδεκάνησα κι όποιος καλό σου θέλει.

Αγλαΐα Κ. Χατζηγιακουμή, *Ποιήματα και Εικονογραφήματα*, Αθήνα 2003

*ανδρίζου: δείξε θάρρος

16. Τι απαντάει το ποίημα της Χατζηγιακουμή στο ποίημα του Δ. Λιπέρτη «Οχτώβρης 1931»; Πώς συνομιλεί με την ενότητα ΙΧ από την *Κυπριακή συμφωνία* του Θ. Περίδη; Σε ποια κοινή βάση συναντώνται το λαϊκό στιχούργημα της Χατζηγιακουμή με την «9^η Ιουλίου» του Β. Μιχαηλίδη;

17. Να εντοπίσετε κοινά μοτίβα –εικόνες και μεταφορές– στην περιγραφή τόσο των *δεινών* της αγωνιζόμενης Κύπρου όσο και της πίστης για *αίσια έκβαση* του αγώνα σε όλα τα παραπάνω ποιήματα.

18. Ποιο από τα σκίτσα της σ. 46 του βιβλίου σας θα μπορούσε να εικονογραφεί το στιχούργημα της Χατζηγιακουμή, και γιατί;

19. Να ερμηνεύσετε το «μήνυμα» που στέλνει η Κως (και όλα τα Δωδεκάνησα) στην αγωνιζόμενη Κύπρο, αναζητώντας ιστορικές πληροφορίες για την τύχη των Δωδεκανήσων στα χρόνια πριν και μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

- Α. Παστελλάς, Άδεια θρανία
- Γ. Παπαδόπουλος, Το γράμμα και η οδός

1. Πώς συνάπτονται σχολείο και αγώνας στο ποίημα του Ανδρέα Παστελλά; Εξετάστε ποιες λέξεις συγκροτούν τον σχολικό κόσμο και ποιες αναφέρονται στον Αγώνα του '55-'59. Από τι φαίνεται στο ποίημα ότι η σημασία του αγώνα βρίσκεται στην ανατροπή της καθιερωμένης τάξης; Πώς αντιλαμβάνεστε τη φράση «όλοι παρόντες» σε ένα ποίημα με τίτλο «Άδεια θρανία»;
2. Δείτε τη φωτογραφία κάτω από το ποίημα του Παστελλά στο βιβλίο σας: με τι «όπλα» πολεμούσαν οι μικροί μαθητές; Στο φως αυτής της διαπίστωσης προσπαθήστε να ερμηνεύσετε τη χρήση των κεφαλαίων στη φράση «γράφατε ... στα μικρά σας γόνατα την Ιστορία του Ανθρώπου»: ποιο φρόνημα των νεαρών αγωνιστών εκθειάζει ο ποιητής-εκπαιδευτικός;
3. Διαβάστε το παρακάτω ποίημα του Ν. Βρεττάκου. Ποια λέξη θα αλλάζατε σε αυτό, έτσι που να ταιριάζει στους νεαρούς ήρωες του ποιήματος του Παστελλά;

Ελεγείο πάνω στον τάφο ενός μικρού αγωνιστή

Πάνω στο χώμα το δικό σου λέμε τ' όνομά μας.
Πάνω στο χώμα το δικό σου σχεδιάζουμε τους κήπους και τις πολιτείες μας.
Πάνω στο χώμα σου Είμαστε. Έχουμε πατρίδα.

Νικηφόρος Βρεττάκος, *Παραμυθένια Πολιτεία* (1947), *Τα ποιήματα*, τ. Α',
Τρία Φύλλα, Αθήνα, 1992

4. Πώς συνομιλεί το ποίημα του Γιάννη Παπαδόπουλου με εκείνα του Θ. Πιερίδη και του Α. Παστελλά; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με στοιχεία τόσο του περιεχομένου όσο και της εκφοράς του λόγου (σε ποιο πρόσωπο μιλά η ποιητική φωνή).
5. Σε αντίθεση με τα προηγούμενα ποιήματα του Αγώνα, στα οποία ο τόνος είναι ηρωικός, στο συγκεκριμένο του Γ. Παπαδόπουλου αισθανόμαστε ένα τέλος. α) Από ποιο γραμματικό στοιχείο γίνεται αυτό αισθητό; β) Ποιο εξωκειμενικό στοιχείο του ποιήματος δικαιολογεί την αίσθηση του απολογισμού;
6. Ποιες ομάδες του πληθυσμού προσθέτει ο Παπαδόπουλος στους μαθητές-αγωνιστές του Παστελλά; Τι υπογραμμίζεται έτσι στα δύο ποιήματα;
7. Πώς συνομιλεί το ποίημα του Παπαδόπουλου με τη φωτογραφία στην ίδια σελίδα του βιβλίου σας; Υπογραμμίστε τους πιο σχετικούς στίχους στο κείμενο.
8. Εξετάστε τον παραλήπτη και τη διεύθυνση του γράμματος στο ποίημα του Παπαδόπουλου. Πού βρίσκεται το παράδοξο μεταξύ αποστολέα και παραλήπτη και τι θέλει να τονίσει με αυτό ο ποιητής;

9. Στην αρχή του ποιήματος του Γ. Παπαδόπουλου γίνεται λόγος για «πρεσβείες» και «τηλεγραφήματα»: πώς συνδέονται αυτά με την «ξένη βασίλισσα»; (δείτε και το γλωσσάρι).

10. Παρατηρήστε σε ποιο πρόσωπο μιλά η ποιητική φωνή στο ποίημα «Το γράμμα και η οδός» και ανατρέξτε σε άλλα κείμενα της ενότητας στα οποία εντοπίζετε μιαν ανάλογη επιλογή: πώς συνδέεται αυτή με το θέμα τους;

11. Τα ποιήματα της υποενότητας «Η αγωνιζόμενη Κύπρος» αναπλάθουν γεγονότα-ορόσημα της νεότερης και σύγχρονης κυπριακής ιστορίας (1821, 1931, 1955-59). Αφού τα μελετήσετε στο σύνολό τους, προσδιορίστε ποιο κοινό αίτημα τα συνδέει και τι φανερώνει αυτό για τον δεσμό Κύπρου – Ελλάδας.

12. Να σχολιάσετε τη χρήση της διαλεκτικής γλώσσας σε «εθνικά ποιήματα» αυτής της ενότητας, όπως του Β. Μιχαλίδη και του Δ. Λιπέρτη, και να την συνδέσετε με το ποίημα του Μ. Πιερή «Διαλεκτικόν», το οποίο παρατέθηκε προηγουμένως.

■ **Α. Παστελλάς, Άδεια θρανία**

■ **Λ. Ντάρελ, Πικρολέμονα**

■ **Κ. Μόντης, Κλειστές πόρτες**

1. Να εξετάσετε πώς παρουσιάζονται στα αποσπάσματα των μυθιστορημάτων του Λ. Ντάρελ και του Κ. Μόντη αντίστοιχα (α) οι κρατούμενοι/αγωνιστές της ΕΟΚΑ και οι ηγέτες τους, (β) οι Άγγλοι αποικιοκράτες. Καταγράψτε τις παρατηρήσεις σας αντικριστά σε δύο στήλες, η μία για το κείμενο του Ντάρελ, η άλλη για το κείμενο του Μόντη: τι διαπιστώνετε για τη σχέση των δύο κειμένων από την αντιπαραβολή αυτή;

2. Τα αποσπάσματα από τα μυθιστορήματα τόσο του Ντάρελ όσο και του Μόντη έχουν κοινό θέμα. **α)** Εξετάστε από ποια οπτική γωνία το παρουσιάζει ο καθένας τους και τι εικόνα σχηματίζει ο αναγνώστης κάθε φορά. **β)** Ποια οπτική συμερίζεστε εσείς, ποιο κείμενο σας πείθει περισσότερο, και γιατί;

3. **α)** Σε ποιο πρόσωπο γίνεται η αφήγηση σε καθένα από τα αποσπάσματα των Ντάρελ και Μόντη; **β)** Με τι ύφος περιγράφει ο κάθε συγγραφέας τα περιστατικά; Τι επιτυγχάνεται έτσι, σε κάθε περίπτωση; (σκεφτείτε πώς επηρεάζουν οι τρόποι αυτοί εσάς ως αναγνώστες).

4. Τι ρόλο παίζουν οι παρενθέσεις στο απόσπασμα από τις *Κλειστές πόρτες*; Ποια ακόμη ιδιαίτερα στοιχεία διακρίνετε στο ύφος του πεζού του Κ. Μόντη, και πώς θα τα ερμηνεύατε; Αναζητήστε άλλα κείμενα του ποιητή για να επιβεβαιώσετε τις παρατηρήσεις σας.

5. Να αντιπαραβάλετε και να σχολιάσετε τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται ο αγώνας της μαθητιώσας νεολαίας το 1955-59 στο αφήγημα του Λ. Ντάρελ σε σχέση με το ποίημα του Α. Παστελλά. Πώς κρίνετε τη στάση των δύο λογοτεχνών, οι οποίοι υπήρξαν και δάσκαλοι των παιδιών για τα οποία γράφουν;

6. Ο αγώνας της ΕΟΚΑ, η δράση των μαθητών, τα κρατητήρια της Κοκκινοτριμιθιάς, η θυσία απλών ανθρώπων υπήρξαν πραγματικά. Ποια σχέση βλέπετε να έχει η λογοτεχνία με την ιστορική πραγματικότητα, διαβάζοντας τα παραπάνω κείμενα;

7. Αναζητήστε το κείμενο του Νίνου Φενέκ Μικελλίδη που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Ελευθεροτυπία* (25/05/2007) με τίτλο: «Λόρενς Ντάρελ: Φιλέλληνας ή προδότης;» στην ιστοσελίδα: http://archive.enet.gr/online/online_issues?pid=51&dt=25/05/2007&id=23502940. Να συγκρίνετε τη μαρτυρία του Μικελλίδη με τα πιο πάνω λογοτεχνικά κείμενα.

8. Τι εικόνα νομίζετε ότι θα σχημάτιζαν στην Αγγλία οι αναγνώστες του μυθιστορήματος του Ντάρελ για τα στρατόπεδα και γενικά για τον κυπριακό Αγώνα του '55-'59; Τι συμπέρασμα βγάζετε απ' αυτό για τη χρήση αλλά και για τη σημασία της λογοτεχνίας στη μεταφορά-απόδοση της πραγματικότητας;

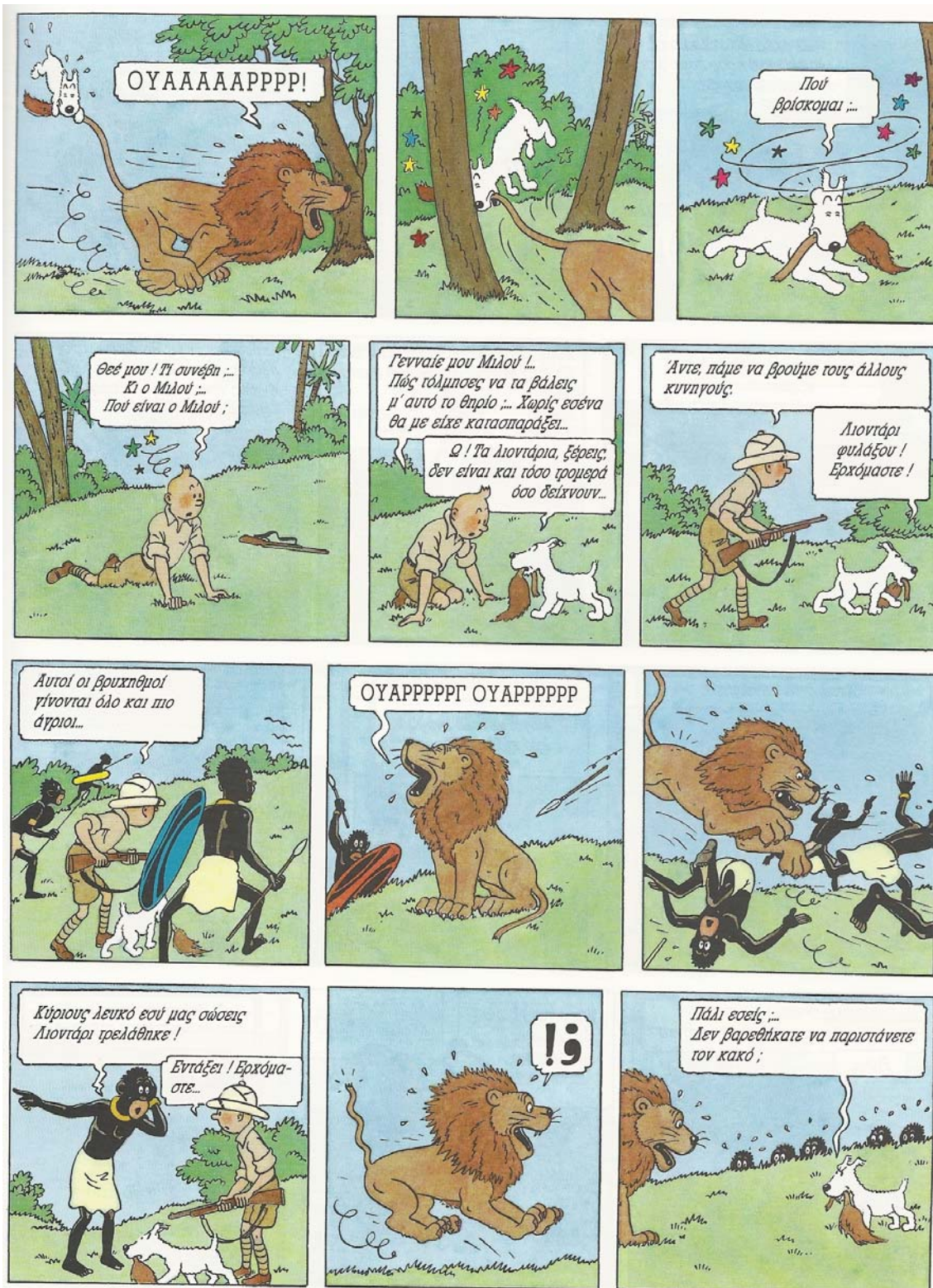
9. Νομίζετε ότι σήμερα υπάρχουν στον κόσμο ανάλογα φαινόμενα: δίκαιοι αγώνες οι οποίοι ενδεχομένως παρουσιάζονται διαστρεβλωμένα, μέσω του Τύπου, της λογοτεχνίας, άλλων μορφών τέχνης και μέσω των επικοινωνιών; Δώστε παραδείγματα, αφού κάνετε μια μικρή έρευνα.

10. Δείτε τα σκίτσα κάτω από το κείμενο του Ντάρελ στο βιβλίο σας. Ποιες πτυχές του κυπριακού Αγώνα προβάλλονται σ' αυτά; Εξετάστε πώς το κάθε σκίτσο περνά το μήνυμά του, προσέχοντας ιδιαίτερα τις αναφορές σε γνωστά σύμβολα-«σήματα» της δυτικής κουλτούρας, όπως η Σταύρωση, ο βρετανικός Λέων, η ιστορική φράση του Λεωνίδα.

11. Τα παρακάτω καρέ προέρχονται από το τεύχος κόμικς του βέλγου Ερζέ «Ο Τεν Τεν στο Κογκό» που εκδόθηκε το 1931, όταν ακόμα το Κογκό ήταν βελγική αποικία. **α)** Να εντοπίσετε τα φυλετικά στερεότυπα της αποικιοκρατικής νοοτροπίας που αναπαράγονται τόσο σ' αυτό όσο και στο κείμενο του Ντάρελ. **β)** Με ποιους άμεσους τρόπους προωθεί τα εν λόγω στερεότυπα η τέχνη των κόμικς; Προσέξτε τόσο τα *εικονογραφικά* στοιχεία (πώς σκιστάρνται οι ιθαγενείς σε σχέση με τον Ευρωπαίο και τον σκύλο του, πώς αντιδρούν απέναντι στο λιοντάρι) όσο και τα *γλωσσικά* (τον τρόπο που μιλούν). **γ)** Ποιο ή ποια από τα καρέ θεωρείτε ότι προβάλλει πιο έντονα αυτά τα στερεότυπα και γιατί;

[Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων]

Πηγή: Hergé, *Ο Τεντέν στο Κονγκό*, Μαμούθ comix, Αθήνα 1997

12. Μελετήστε την παρακάτω γελοιογραφία. **α)** Ποιον γνωστό μύθο αξιοποιεί ο σκιτσογράφος για να σατιρίσει την άποψη την οποία προβάλλει και ο Ντάρελ ότι οι νεαροί αγωνιστές της ΕΟΚΑ ήταν «τρομοκράτες»; **β)** Η γελοιογραφία ανταποκρίνεται σε πραγματικά γεγονότα; Με ποια φωτογραφία του ανθολογίου σας θα την συνδέατε από την άποψη αυτή; **γ)** Αν το σκίτσο ξανασχεδιαζόταν για να υποστηρίξει την αποικιοκρατική θέση ανθρώπων όπως ο Ντάρελ, πώς θα μπορούσε να διαφοροποιηθεί;

Πηγή: Χρύσανθος Χρυσάνθου, *Γελοιο-γραφώντας την ιστορία του κυπριακού, «Αρμίδα» και Σ.Ο.Φ.Ι.Α., Λευκωσία 2009*

- Γ. Σεφέρης, *Λεπτομέρειες στην Κύπρο*
- Λ. Κάσδαγλη, *Κύπρος '74*

1. Να προσδιορίσετε στοιχεία του πολιτισμού (μυθολογικά, ιστορικά, λαογραφικά κ.ο.κ.), τα οποία συνθέτουν τον «κόσμο της Κύπρου» σε καθένα από τα παραπάνω ποιήματα του Γ. Σεφέρη και της Λ. Κάσδαγλη.
2. Με την πρώτη ανάγνωση αυτών των ποιημάτων, ποιες άλλες μορφές τέχνης σάς έρχονται στο νου; Ποιοι στίχοι (ή/και περικειμενικά στοιχεία: τίτλος, αφιέρωση κλπ.) ανακαλούν συγκεκριμένες τέχνες στα δύο ποιήματα;
3. Στο ποίημα του Σεφέρη γίνεται λόγος για «περιδιάβαση». Αν θεωρήσουμε ότι και το ποίημα της Κάσδαγλη είναι μια περιδιάβαση, σε τι διαφοροποιείται η περιδιάβαση των δύο ποιητών στον χώρο και στον χρόνο; Ποιες ιστορικές περιόδους διακρίνετε σ' αυτήν; Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας.
4. Ποιοι στίχοι του ποιήματος της Κάσδαγλη θεωρείτε ότι αντιστοιχούν στην εποχή που ο Σεφέρης γνώρισε την Κύπρο και έγραψε το ποίημά του «Λεπτομέρειες στην Κύπρο»;
5. Με ποιο από τα ποιήματα της πρώτης υποενότητας «Όμορφη και παράξενη πατρίδα...» θα συσχετίζατε στενότερα το ποίημα της Κάσδαγλη και γιατί;
6. α) Τι παίζει βασικό ρόλο στη σύνταξη του ποιήματος της Κάσδαγλη και στο νόημά του; (επιχειρήστε να το διαβάσετε ακολουθώντας πιστά τη στίξη του).
β) Δοκιμάστε να αντικαταστήσετε το ερωτηματικό στο τέλος του ποιήματος με τελεία: το νόημα είναι το ίδιο; Τι τόνο αισθάνεστε ότι δίνει στο ποίημα το ερωτηματικό;
7. Ο τίτλος του ποιήματος της Κάσδαγλη είναι αναγκαίος για την κατανόηση του περιεχομένου του; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.
8. Να προσδιορίσετε τι περιγράφεται στο ποίημα «Λεπτομέρειες στην Κύπρο» του Σεφέρη από «στροφή» σε «στροφή». Πώς κλιμακώνεται και τι εξυπηρετεί αυτή η δομή;
9. Να συσχετίσετε τον τίτλο του ποιήματος του Σεφέρη με το περιεχόμενό του: σε τι δίνει έμφαση ο ποιητής και τι νομίζετε ότι θέλει να αναδείξει με τον τρόπο αυτό; Ποια άλλη γνωστή δραστηριότητά του στο νησί επιβεβαιώνει την ίδια πρόθεση;
10. Το ποίημα του Σεφέρη «Λεπτομέρειες στην Κύπρο» γράφεται στα μέσα της δεκαετίας του 1950. Πώς εξηγείτε το γεγονός ότι τόσο ο καλόγερος, που ζωγραφίζει την κολόκα, όσο και ο ίδιος ο ποιητής αφιερώνουν την τέχνη τους για να περιγράψουν αμαρτωλούς της μεσαιωνικής εποχής; Σε ποιο κείμενο της ενότητας μας παραπέμπει αυτό αυτόματα και τι φανερώνει για τον κόσμο της Κύπρου (τον χαρακτήρα και τις αξίες του) ακόμη στα χρόνια του '50;

11. Ο Σεφέρης έγραψε με αφορμή τα ταξίδια του στην Κύπρο: «Είναι περίεργο να το λέει κανείς σήμερα: η Κύπρος είναι ένας τόπος όπου το θαύμα λειτουργεί ακόμη». Αποτυπώνεται αυτή η αίσθηση στο ποίημά του «Λεπτομέρειες στην Κύπρο»;

12. Να αντιπαραβάλετε τους τελευταίους στίχους των ποιημάτων του Γ. Σεφέρη και της Λ. Κάσδαγλη: ποιο κοινό αίσθημα εκφράζουν και από πού πηγάζει αυτό για τον κάθε ποιητή αντίστοιχα; (Συμβουλευτείτε και τα περικειμενικά στοιχεία των δύο ποιημάτων: εισαγωγικό σημείωμα, γλωσσάρι).

13. Στις σελίδες 34-35 του βιβλίου σας θα δείτε τον μνημειώδη πίνακα του Αδαμάντιου Διαμαντή «Ο κόσμος της Κύπρου». Επιχειρήστε να «ταυτίσετε» μορφές που σκιαγραφούνται στα ποιήματα των Γ. Σεφέρη και Λ. Κάσδαγλη (αλλά και του Ν. Καρούζου) με πρόσωπα που εικονίζονται στον πίνακα.

14. Αναζητήστε και συγκρίνετε τις φωτογραφίες που τράβηξε ο Σεφέρης στην εκδρομή με τον Διαμαντή με το ποίημά του «Λεπτομέρειες στην Κύπρο». Διαπιστώνετε κάποια διαφοροποίηση στην ποιητική απόδοση των εικόνων;

15. Ποια στιγμιότυπα νομίζετε ότι θα πρόσεχε και θα φωτογράφιζε στο νησί ένας επισκέπτης σαν τον Σεφέρη *σήμερα*; Ποια στοιχεία, κατά την άποψή σας, συγκροτούν τον κόσμο, την ταυτότητα της σύγχρονης Κύπρου, τα οποία θα άξιζε να αποτυπωθούν; (Συγκρίνετε τις εκτιμήσεις σας με τα ποιήματα των Β. Λοϊζίδη και Γ. Χαριτωνίδη στο βιβλίο σας).

■ Π. Λιασίδης, Βαρώσιν

■ Κ. Μόντης, «Στιγμές»

■ Κ. Πλησής, Επίμετρο Π. Να μνημονεύονται

1. Πώς αποδίδεται ο καημός για την αιχμαλωσία του Βαρωσιού από τον Παύλο Λιασίδα; Σε ποιο σημείο του ποιήματος, κατά τη γνώμη σας, κορυφώνεται αυτός ο καημός;

2. Με ποια άλλα ποιήματα κυρίων δημιουργών της ενότητας θα συγκρίνατε το «Βαρώσιν» από την άποψη της μορφής; Ποια χαρακτηριστικά του στιχουργήματος του Λιασίδα προδίδουν την ποιητάρικη καταγωγή του, σε σχέση/αντίθεση με την επεξεργασία των πρώτων;

3. Ποιες εικόνες-σύμβολα του ευτυχισμένου παρελθόντος ανακαλούν τα ποιήματα «Κύπρος Ι» του Κ. Μόντη και «Βαρώσιν» του Π. Λιασίδα; Τι κάνει το ποίημα του Μόντη πιο έντεχνο;

4. Να δείξετε πώς συνομιλούν μεταξύ τους οι Στιγμές του Μόντη οι οποίες ανθολογούνται στο βιβλίο σας, προσδιορίζοντας τους σταθμούς της ιστορίας που «αφηγούνται» εξελικτικά.

5. Τι είδους απώλειες καταγράφει στο ποιητικό του μνημόσυνο ο Κυριάκος Πλησής; Γιατί νομίζετε ότι επικεντρώνεται σ' αυτές;

[Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων]

6. Ποιους καταγγέλλει στο ποίημά του ο Πλησής για τις παραπάνω απώλειες; Με τι μέσα κάνει αιχμηρότερη (ειρωνικότερη) την καταγγελία του;

7. Στα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη συναντήσαμε ένα άλλο «τέκνο της Εσπερίας», τον γάλλο ναύαρχο Δεριγνύ. Ο ρόλος του εκεί είναι ίδιος με αυτόν που αποδίδει στον δυτικό κόσμο ο Πλησής; Αναζητήστε πληροφορίες για τον ρόλο που έπαιξαν «τέκνα της Δύσης» στα ιστορικά γεγονότα που πλαισιώνουν τα δύο κείμενα.

8. Τόσο το ποίημα του Πλησή όσο και οι Στιγμές του Μόντη «Της εισβολής», «[Άτιτλο]» καταγγέλλουν το ίδιο γεγονός. Τι θέλουν να υπογραμμίσουν οι δύο ποιητές με τον τρόπο (από τη σκοπιά) που το παρουσιάζουν;

9. Συσχετίστε τα πρόσωπα που πρωταγωνιστούν στο ποίημα του Κ. Μόντη «Μια μητέρα μπροστά στο μνημείο του Αγνώστου Στρατιώτη» και «Άδεια θρανία» του Α. Παστελλά. Ποια διάσταση αποκτά μέσα από αυτά ο αγώνας και το δράμα της Κύπρου; Με ποια ακόμη κείμενα της υποερότητας θα συνδέατε τα δύο ποιήματα από την άποψη αυτή (του *οικείου* δράματος, της *προσωπικής* εμπλοκής των ανθρώπων με την Ιστορία); Να συνδυάσετε τα ποιήματα με τη συλλογή φωτογραφιών της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Κύπρου στο site http://library.ucy.ac.cy/digital_library/greek/simae/eoka_photo_gr.htm (δείτε για παράδειγμα τις Μάνες ηρώων).

- **Κ. Χαραλαμπίδης, Παιδί με μια φωτογραφία**
- **Φ. Σταυρίδης, Η γριά γιαγιά μου**
- **Γ. Φιλίππου Πιερίδης, Μινιατούρες**
- **Μ. Γιασίν, Ποίημα για τις μέρες που δεν μας ανήκουν**
- **Λ. Ζαφειρίου, Γυναίκες στο Λεονάρισσο**

1. Σε ποιες συνέπειες της τραγωδίας του 1974 αναφέρονται τα παραπάνω κείμενα; Να εντοπίσετε τα κεντρικά πρόσωπα σε καθένα από αυτά και στη συνέχεια να συγκροτήσετε ένα μωσαϊκό του δράματος του '74. Προσθέστε σ' αυτό οποιοδήποτε άλλο πρόσωπο νομίζετε ότι απουσιάζει από εδώ, αλλά υπήρξε μέρος της ίδιας τραγωδίας.

2. Εξετάστε τη λειτουργικότητα των τίτλων στα ποιήματα του Κυριάκου Χαραλαμπίδη, Φοίβου Σταυρίδη και Λεύκιου Ζαφειρίου, σε σχέση με το περιεχόμενό τους: τους κρίνετε εύστοχους και γιατί;

3. **α)** Συγκρίνετε τον χρόνο γραφής/δημοσίευσης των ποιημάτων «Γυναίκες στο Λεονάρισσο» και «Επίμετρο Π. Να μνημονεύονται»: τι επιβεβαιώνει το ποίημα του Λ. Ζαφειρίου το οποίο «προβλέπει» το ποίημα του Κ. Πλησή; Σε ποιο σημείο του ποιήματος του Ζαφειρίου γίνεται αυτό φανερό; **β)** Με αφορμή τις προειδοποιήσεις των ποιητών, κάντε μια μικρή έρευνα για την κατάσταση των μνημείων στο κατεχόμενο τμήμα του νησιού και συζητήστε τρόπους για τη διάσωση της πολιτισμικής κληρονομιάς.

4. Να προσδιορίσετε τι συνδέει και τι διαφοροποιεί τα πρωταγωνιστικά πρόσωπα και την ψυχολογία τους στα ποιήματα του Λ. Ζαφειρίου και του Φ. Σταυρίδη.

5. Πώς αντιμετωπίζεται/βιώνεται η παρουσία των γυναικών στο Λεονάρισσο, και από ποιους; Ποια συνέπεια της μακρόχρονης κατοχής αναδεικνύεται έτσι από τον Ζαφειρίου;

6. **α)** Στο ποίημα του Χαραλαμπίδη «Παιδί με μια φωτογραφία» υπάρχει μια παράδοξη εικόνα: ο αγνοούμενος παρουσιάζεται με το κεφάλι κάτω, όπως οι μορφές στα τραπουλόχαρτα. Πού στοχεύει το ποιητικό αυτό εύρημα; **β)** Πώς αποδίδεται η ίδια ιδέα στην εικόνα που πλαισιώνει το ποίημα του Χαραλαμπίδη στο βιβλίο σας; Ποια από τις δύο αποδόσεις του δράματος των αγνοουμένων σας φαίνεται πιο δραματική, και γιατί;

7. **α)** Πού διαδραματίζεται το ποίημα του Χαραλαμπίδη και ποια στοιχεία του κειμένου το τεκμηριώνουν; Σε ποια καθημερινή εικόνα των πρώτων ιδίως χρόνων της Εισβολής παραπέμπει η σκηνοθεσία του ποιήματος;

β) Να σχολιάσετε το «πάγωμα» της εικόνας στη σκηνή της συνάντησης με το παιδί. Ποια ψυχολογική κατάσταση υποδηλώνει; Να την συγκρίνετε με τη φωτογραφία που παρατίθεται εδώ.

Πηγή: Ιστορικό λεύκωμα Κύπρος. Οικονομία και Επιχειρήσεις. 50 χρόνια (1960-2010), Nomisma Εκδοτική, Λευκωσία 2010, σ. 47.

8. Το ποίημα του Χαραλαμπίδη φαίνεται χωρισμένο σε στροφές, όπως τα παραδοσιακά ποιήματα. Να αποδείξετε ότι η εντύπωση αυτή δεν ισχύει και ότι οι «στροφές» είναι στην πραγματικότητα νοηματικές ενότητες. Επιχειρήστε να τις τιτλοφορήσετε.

9. Τι σας θυμίζει το ποίημα του Φ. Σταυρίδη καθώς το διαβάζετε; Μέσα από ποια στοιχεία/αναφορές καταλαβαίνουμε ότι αναφέρεται στο γεγονός της Εισβολής;

10. Συγκρίνετε το ποίημα του Φ. Σταυρίδη με αυτό του Μ. Γιάσιν: **α)** ποια πραγματικότητα περιγράφει το καθένα (που είναι οι δύο όψεις του ίδιου προβλήματος); **β)** Η οπτική γωνία από την οποία βλέπει και σχολιάζει ο κάθε ποιητής τα δεινά και τις συνέπειες της δοκιμασίας του 1974 οδηγεί τελικά σε διαφορετικές ελπίδες/προσδοκίες/επιθυμίες; Αιτιολογήστε το.

11. Από πού φαίνεται στο ποίημα του Σταυρίδη η άρρηκτη σχέση, το «δέσιμο» του τόπου και των ανθρώπων του; Ποιες πράξεις της γιαγιάς μαρτυρούν τον πόνο του ξεριζωμού και ταυτόχρονα την πίστη της επιστροφής;

12. Εκτός από την εικόνα της γιαγιάς στη σ. 40 του βιβλίου σας, ποια άλλη εικόνα σε αυτό θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί για την εικονογράφηση του ποιήματος του Σταυρίδη; Ποια θα προτιμούσατε εσείς και γιατί;

13. Μέσω ποιου “πρωταγωνιστή” ο Γ. Φ. Πιερίδης αποδίδει την απώλεια και τη θλίψη του ξεριζωμού στη «Μινιατούρα» με τον αριθμό 7; Θεωρείτε επιτυχημένο το εύρημά του, σε σύγκριση λ.χ. με τη γιαγιά στο ποίημα του Σταυρίδη ή το παιδί στο ποίημα του Χαραλαμπίδη, και γιατί;

14. Πώς αξιοποιείται το ίδιο εύρημα στο παρακάτω απόσπασμα από το ποίημα «Αρχή Ινδίκτου» του Κ. Χαραλαμπίδη; Σε ποιον χώρο μετατοπίζεται (και γίνεται οξύτερο) το βίωμα του ξεριζωμού και της προσφυγιάς στον ίδιο σου τον τόπο;

Αρχή Ινδίκτου

[...]
Ζηλεύω τις ποντίκες τουτουνού του δρόμου,
τ’ αδέσποτα σκυλιά, τους άγριους γάτους
που ερχόμενοι Ακροπόλεως και κατεβαίνοντας
οδό Πεντέλης και Ιλαρίωνος εκβάλλουν
στην Πνυταγόρου μου¹ – καλότυχα παιδιά!

Ήθελα νά ’μουνα η ποντίκα του σπιτιού μου,
τ’ αδέσποτο σκυλί που μπαίνει στην αυλή μου
κι ο άγριος γάτος που ανοίγει το ψυγείο
να βρει το ξεχασμένο του κοτόπουλο.

Και νά 'μouνα το φίδι κι η τσουκνίδα,
το δέντρο που ξεράθηκε, η σπασμένη πόρτα,
πόθος ελίχρυσος² που σκοτωμένος πέφτει
να κοιμηθεί σε δίχτυα της αράχνης.

Σεπτέμβρης 1980

Κ. Χαραλαμπίδης, *Αμμόχωστος Βασιλεύουσα*, Άγρα, Αθήνα ²1997

¹στην **Πνυταγόρου μου**: ο ποιητής αναφέρεται στο δρόμο που βρίσκεται το σπίτι του στην κατεχόμενη από τον Αύγουστο του 1974 Αμμόχωστο· ²**πόθος ελίχρυσος**: το διακοσμητικό φυτό «αμάραντο», βρίσκεται στο εσωτερικό των σπιτιών

15. Η γιαγιά στο ποίημα του Φ. Σταυρίδη παρουσιάζεται «εκατόχρονη». Θεωρείτε ότι ο χαρακτηρισμός αφορά μια συγκεκριμένη γιαγιά ή έχει πιο γενικό, *συμβολικό* χαρακτήρα; Τι πιστεύετε ότι αντιπροσωπεύει;

16. Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Στρ. Μυριβήλη *Η Παναγιά η Γοργόνα*. α) Να εντοπίσετε τα κοινά σημεία ανάμεσα στην πρόσφυγα από την Εισβολή του '74 γιαγιά του ποιήματος του Σταυρίδη και στον πρόσφυγα από τη Μικρασιατική Καταστροφή του 1922 δάσκαλο του Μυριβήλη. β) Από πού φαίνεται και πώς δικαιολογείται το διαφορετικό πνεύμα/διάθεση που διαπνέει τα δύο κείμενα; (Στην απάντησή σας να λάβετε υπόψη και περικειμενικά στοιχεία, όπως ο χρόνος γραφής/δημοσίευσής τους).

Ο δάσκαλος είχε κατέρτει¹ πια πολύ, ένα τσουβάλι κόκαλα ήταν, εκεί που καθόταν σωριασμένος. Ζούσε με τη μικρή σύνταξη που έπαιρνε από την υπηρεσία, τώρα που τα χρόνια τον καταπήραν και το ρακί τον σακάτεψε. Περνούσε τις μέρες του αποτραβηγμένος κι αμίλητος. Έτρωγε λίγο, έπινε όλη τη σύνταξή του, και σερνόταν από ταβέρνα σε ταβέρνα, κακομοίρης κι αξιοδόακρυτος.

Η Σμαραγδή είχε κάμποσες μέρες να τόνε δει, και τώρα που τον αντίκρισε με λιγδωμένα ρούχα να κάθεται αναδιπλωμένος μια κουβαρίτσα πάνω στην πέτρα και να βλέπει την Ανατολή, ένιωσε ένα σφίξιμο στην καρδιά για την κατάντια του. Πήγε κοντά και τον καλησπέρισε. [...]

– Δε βλέπω πια καλά, της παραπονέθηκε. [...]

Άπλωσε το σκελετωμένο χέρι και της έδειξε αντίκρυ. Η μεγάλη στεριά της Ανατολής απλωνόταν απέραντη και απλησίαστη, κείθε από τη θάλασσα. Το Αιγαίο κυμάτιζε και τραγουδούσε ανάμεσα στο νησί και στη Μικρασία, και το τραγούδι του ήταν πάντα το τραγούδι της απελπισιάς. Η συνθήκη συνθήκη, η φιλία φιλία με την Τουρκία, όμως η στεριά της απαγορευμένη. Ο παράδεισος απόμεινε κλειστός για τους διωχμένους, που δοκίμασαν να δαγκάσουν το απαγορευμένο μήλο της λευτεριάς.

Η Σμαραγδή κοίταξε προς τη μεριά που της έδειχνε ο γέρος.

– Βλέπεις; Αυτού-δα που ασπρίζουν στην ακρογιαλιά κάτι σπίτια, ε;

– Βλέπω, δάσκαλε.

– Ε, κοίτα τώρα εκεί δεξιά. Είναι ένα τζαμί, ο μιναρές του ξεκόβει πάνω στο κόκκινο βάθος. Από κει ξεκινά ένα μονοπάτι. Ανεσκαλώνει² προς το χαμοβούνι με γυριστές κορδέλες. Ύστερα χάνεται. Το βλέπεις; Αυτή την ώρα που γέρνει ο ήλιος, ξεχωρίζει καθαρά.

– Το βλέπω.

Ο γέρος άφησε το τεντωμένο χέρι του να πέσει πάνω στο γόνατο. Αναστέναξε:
– Εχ! Εγώ όμως δεν το βλέπω πια... Κι αυτό είναι το χειρότερο. Αυτό το μονοπάτι που βλέπεις κατεβαίνει από την άλλη μεριά το λόφο. Πέφτει μέσα σε μια πλατωσιά. Εκεί... είναι το χωριό μας. Το σπίτι μου... Εκεί δεν είναι πια χέρσα η γης. Παντού τρέχουν νερά. Τώρα τ' αμπέλια μας θά 'ναι στο τρύγος τους, τα μποστάνια γεμάτα καρπούζια, πεπόνια. Οι απιδιές, οι ροδιές θα βουλιάζουν απ' τον καρπό. Τις στυλώναμε με χοντρές διχάλες, να, σαν πατερίτσες ψηλές, για να μη σπάσουν. Ύστερα είναι ο κάμπος. Όλο στάρι. Όλα αυτά ήταν Ελλάδα. Πάπου προς πάπου. Απ' το Βυζάντιο... Πριν απ' το Βυζάντιο... Από τότες που τούτο το νησί έστειλε τις αιολικές αποικίες πέρα, ως το Σίγειο! Και όλ' αυτά τα προδώσαμε. Τα πουλήσαμε. Τόσοι αιώνες ιστορία... Τόση δουλειά... Τόσα αίματα...

Σώπασε με φωνή ραϊσμένη.

Ένας γεροντόβηχας τότε βασάνισε κάμποσην ώρα. Σαν ξαναπήρε την ανάσα του, γύρισε το πρόσωπο προς την κοπέλα που στεκόταν όρθια. Η Σμαραγδή πρόσεξε πως και το κεφάλι έτρεμε σαν το χέρι του.

– Ε, παιδάκι μου... Αυτό είναι το χειρότερο. Ως τώρα ερχόμουν εδώ και τά 'βλεπα. Τώρα τώρα άρχισαν και δε μ' ακούν μηδέ τα μάτια μου. Κοιτάζω, κοιτάζω, βάζω το χέρι, τίποτα. Όλα είναι θολά, η θάλασσα, ο ουρανός και η Ανατολή, μπερδεμένα, μια κουβάρα... Τώρα πια όλα τά 'χασα... Όλα εξόν αυτά που κράτησα κλεισμένα εδώ μέσα...

Έβαλε το χέρι στο στήθος. [...]

Στράτης Μυριβήλης, *Η Παναγιά η Γοργόνα*, Εστία, Αθήνα 1989
(α' αυτοτελής δημοσίευση: 1949)

¹είχε κατέρπει: είχε καταβληθεί (από τα γηρατειά και τα βάσανα)· ²ανεσκαλώνει: ανεβαίνει κλιμακωτά

17. Πώς εκφράζεται το αίσθημα της «χαμένης πατρίδας» στο παρακάτω, νεότερο ποίημα του Γιώργου Χαριτωνίδη; Με ποια άλλα κείμενα της υποενότητας συνδέεται σε ό,τι αφορά τις (τοπο)ιστορικές αναφορές;

47

«Στην παραλία του κατεχόμενου χωριού Ριζοκάρπασο,
μπροστά στη βυζαντινή εκκλησία του Αϊ-Φίλωνα,
αν κοιτάξεις προς τη θάλασσα δεξιά σου,
η περιοχή λέγεται
Ακτή των Αχαιών».
Δεν εντυπωσιάστηκε ο Αθηναίος.
Έμεινε απαθής το ίδιο
σαν να άκουε από ξεναγό
να του ονοματίζει περιοχή
της Μιλήτου ή της Εφέσου.

Γιώργος Χαριτωνίδης, *Με την κίνηση των υαλοκαθαριστήρων*, Κέδρος, Αθήνα 2008

18. Γιατί, πιστεύετε, «δεν εντυπωσιάστηκε ο Αθηναίος»; Τι έχει αλλάξει καθοριστικά στον χρόνο που γράφεται/δημοσιεύεται το παραπάνω ποίημα; Να εντοπίσετε στο κείμενο τη λέξη-κλειδί.

- Θ. Πιερίδης, *Κυπριακή συμφωνία*
- Π. Μηχανικός, *Ωδή για ένα σκοτωμένο τουρκάκι*
- Μ. Γιασίν, *Ποίημα για τις μέρες που δεν μας ανήκουν*
- Κ. Χαραλαμπίδης, *Παιδί με μια φωτογραφία*

1. Ποιος είναι ο ρόλος της προμετωπίδας (μότο) στο ποίημα του Παντελή Μηχανικού; Πώς αποδεικνύεται μέσα στο ποίημα;
2. Τι κοινό συνδέει την «Ωδή» του Π. Μηχανικού (α) με το «Παιδί με μια φωτογραφία» του Κ. Χαραλαμπίδη, (β) με την *Κυπριακή συμφωνία* του Θ. Πιερίδη; Να εντοπίσετε τα σχετικά στοιχεία στα κείμενα.
3. Διαβάστε το ποίημα του Γ. Σεφέρη που ακολουθεί. Πώς συνομιλεί, στο πνεύμα, με το ποίημα του Π. Μηχανικού, αλλά και με άλλα της ενότητας που αναφέρονται στο δράμα της Κύπρου; (Προσέξτε ιδιαίτερα τη σχέση μονών – ζυγών στροφών, καθώς και την κατακλείδα: τελευταία στροφή).

Αγιάννα Β'

ΑΝΟΙΞΗ 1156¹

(Στίχοι για μουσική)

Κάτω απ' τη γέρικη συκομουριά
τρελός ο αγέρας έπαιζε
με τα πουλιά με τα κλωνιά
και δε μας έκρενε.²

Ωρα καλή σου, ανάσα της ψυχής,
ανοίξαμε τον κόρφο μας
έλα να μπεις έλα να πεις
από τον πόθο μας.

Κάτω απ' τη γέρικη συκομουριά
ο αγέρας σκώθη κι έφυγε
κατά τα κάστρα του βοριά
και δε μας έγγιξε.

Θυμάρι μου και δεντρολιβανιά,
δέσε γερά το στήθος σου
και βρες σπηλιά και βρες μονιά³
κρύψε το λύγνο σου.

Δεν είναι αγέρας τούτος του Βαγιού
δεν είναι της Ανάστασης
μα είν' της φωτιάς και του καπνού
της ζωής της άχαρης.

Κάτω απ' τη γέρικη συκομουριά
στεγνός ο αγέρας γύρισε·
οσμίζονταν παντού φλουριά
και μας επούλησε.

Γιώργος Σεφέρης, *Ημερολόγιο Καταστροφώματος Γ'* (1955),
Ποιήματα, Ίκαρος, Αθήνα 1992

¹«Την άνοιξη 1156 ο Γάλλος τυχοδιώκτης Renaud de Chatillon, Πρίγκιπας της Αντιόχειας, οργάνωσε πειρατική εκστρατεία εναντίον της Κύπρου. «Το νησί», γράφει ο Runciman, «ποτέ δεν συνήλθε εντελώς από το διαγούμισμα αυτό των Φράγκων και των Αρμενίων συμμάχων τους», *A History of the Crusades*, II, σ. 348.» (Σημ. του Ποιητή)
²έκρνε: μιλούσε· ³μονιά: φωλιά αγριμιού

4. Αναζητήστε τι σημαίνει «ωδή» σε ένα λογοτεχνικό Λεξικό. Επιβεβαιώνεται η σημασία του όρου στο ποίημα του Π. Μηχανικού; Πώς θα ορίζατε τη σχέση του τίτλου με το περιεχόμενο του ποιήματος;

5. Να εξηγήσετε τους τελευταίους στίχους σε εισαγωγικά στο ποίημα του Μηχανικού, λαμβάνοντας υπόψη α) τα ιστορικά γεγονότα του χρόνου *γραφής* του (Απρίλιος 1964) και β) τον χρόνο *δημοσίευσης* του ποιήματος (1975). Τι διαπιστώνετε για τη λειτουργία της ποίησης (τη δυνατότητα της «φωνής του ποιητή») να δια-βλέπει και να προ-βλέπει εξελίξεις;

6. Γιατί, πιστεύετε, ο Π. Μηχανικός επιλέγει *αυτό* το σκηνικό πλαίσιο και *αυτό* το θέμα για την «Ωδή» του; Τι συμβαίνει, αντίστοιχα, στο ποίημα του Μ. Γιασίν; Σχολιάστε τον στόχο των δύο ποιητών με αυτές τις επιλογές τους.

7. Ποιο είναι το παράδοξο (το «ανάποδο») στα ποιήματα των Π. Μηχανικού, Μ. Γιασίν και Κ. Χαραλαμπίδη; Τι θέλει μ' αυτό να αναδείξει ο κάθε ποιητής στο συγκεκριμένο ποίημά του;

8. Ο Μ. Γιασίν συνθέτει ένα «σπονδυλωτό» ποίημα από επιμέρους μέρη-επεισόδια, στα οποία το ποιητικό υποκείμενο ανασυγκροτεί τον τόπο και τους ανθρώπους του από ορισμένα «ίχνη». Ποια είναι αυτά τα ίχνη και γιατί, πιστεύετε, ο ποιητής επιλέγει τα συγκεκριμένα στοιχεία για να μιλήσει για την τραγωδία του νησιού;

9. Τι αισθήματα προκαλεί στο ποιητικό υποκείμενο η «επόμενη μέρα» για τον εαυτό του (την ταυτότητά του); Πώς συνδέεται η κρίση αυτή με τον τίτλο «Ποίημα για τις μέρες που δεν μας ανήκουν»; Σχολιάστε τι είδους συναισθήματα σας προκαλεί η ομολογία αυτή.

10. Να αντιπαραβάλετε τα ποιήματα των Π. Μηχανικού / Μ. Γιασίν: **α)** Ποια αισθήματα διακατέχουν τους δύο ποιητές για το γεγονός που περιγράφουν και ποιοι στίχοι των ποιημάτων τους το επιβεβαιώνουν; **β)** Οι ποιητές είναι διαφορετικής καταγωγής (ε/κύπριος – τ/κύπριος): πώς εξηγείτε τη σύμπτωση των αισθημάτων τους, καθώς περιγράφουν τον γενέθλιο τόπο την «επόμενη μέρα»;

11. α) Ποιους νομίζετε ότι κρίνουν με τα ποιήματά τους ο Μηχανικός και ο Γιασίν; Τι τους προσάπτουν; β) Ποια είναι η δική τους θέση για τις συγκρούσεις, τη βία, τον πόλεμο; Να στηρίζετε τις απαντήσεις σας με στοιχεία και από τα δύο ποιήματα.

- Λ. Μαχαιράς, *Εξήγησις της γλυκείας χώρας...*
- Μ. Πιερός, *Λεόντιος Μαχαιράς, γραμματικός*
- Π. Μηχανικός, *Ένα τραγούδι για τον Ριμαχό*
- Ρ. Κατσελλή, *Πρόσφυγας στον τόπο μου*
- Γ. Φ. Πιερίδης, *Μινιατούρες*

1. Ποιες διακειμενικές αναφορές στο χρονικό του Λ. Μαχαιρά διακρίνεται στο ποίημα του Μ. Πιερός; Ελέγξτε τον τίτλο, τη γλωσσική έκφραση, «δάνεια» λέξεων/φράσεων, άμεσες (ονομαστικές) αναφορές κ.τ.ό.

2. Σε ποιο σημείο του κειμένου του Πιερός διαπιστώνετε την «ιστορική μέθοδο», ότι δηλαδή η ιστορική «σκηνοθεσία» του ποιήματος σχολιάζει σύγχρονα γεγονότα; Εξετάστε αν η μέθοδος που επιλέγει ο ποιητής είναι βάσιμη, αν επαληθεύεται δηλαδή από τη μακρά ιστορία της Κύπρου (ανακαλέστε τις ιστορικές γνώσεις σας ή και πληροφορίες για ανάλογες εισβολές και κατακτήσεις του νησιού στη μακρά διάρκεια του χρόνου).

3. Γιατί, πιστεύετε, ο νεότερος ποιητής (Πιερός) επιλέγει ειδικά τον Μαχαιρά για να σχολιάσει τη συγκαρινή πραγματικότητα του τόπου του; Συγκρίνετε το ποίημά του με τα ανθολογημένα αποσπάσματα από το Χρονικό του μεσαιωνικού χρονογράφου και δείξτε με ποια από αυτά συνομιλεί στενότερα ως προς «το καμίνιν της καρκιάς και τον καμόν» για τις τύχες του τόπου.

4. Ποια άλλα κείμενα της υποενότητας ανακαλούν επίσης παλαιότερα καθιερωμένα κείμενα και τι «υπενθυμίζουν» στους αναγνώστες αντίστοιχα;

5. Πού θέτει ανοιχτά το ζήτημα της ευθύνης στο ποίημά του ο Πιερός; Να συσχετίσετε τη θέση του με εκείνη της Ρήνας Κατσελλή στο ημερολόγιό της, αφού υπογραμμίσετε τα σχετικά σημεία στα δύο κείμενα.

6. Πώς συνομιλεί η «Μινιατούρα» αρ. 13 του Γ. Φ. Πιερίδη με τους στοχασμούς της Ρ. Κατσελλή;

7. Ποιος κίνδυνος παραμονεύει, σύμφωνα με τη «Μινιατούρα» αρ. 13 του Γ. Φ. Πιερίδη; Να εντοπίσετε σε ποια ποιήματα κύπριων δημιουργών της ενότητας αποδεικνύεται βάσιμος. Ποιο από τα ποιήματα αυτά εισηγείται μια λύση; Να την σχολιάσετε.

8. α) Σε τι στοχεύουν οι επαναλήψεις στο ποίημα του Π. Μηχανικού «Ένα τραγούδι για τον Ριμαχό»; β) Το συγκεκριμένο ποίημα συγκροτείται από ερωτήσεις: να αποδείξετε ότι πρόκειται για ρητορικές ερωτήσεις εξετάζοντας και τη στίξη του κειμένου, εκτός από το περιεχόμενό του.

9. Τι διαφοροποιεί αισθητά το «Ένα τραγούδι για τον Ριμαχό» από τα ποιήματα του Αγώνα που είδατε παραπάνω, όπως λ.χ. του Γ. Παπαδόπουλου («Το γράμμα και η οδός») ή του Θ. Πιερίδη (*Κυπριακή συμφωνία*); Πώς το αιτιολογείτε;

10. Σχολιάστε τη λειτουργία των χρόνων στο ποίημα του Μηχανικού «Ένα τραγούδι για τον Ριμαχό». Ποια σημασία έχει ιδιαίτερα η χρήση του ενεστώτα στο τελευταίο μέρος; (Λάβετε υπόψη και τον χρόνο δημοσίευσης).

11. Τι αντιπροσωπεύουν ως σύμβολα ο Ριμαχό, η Αγαπημένη και «οι άλλοι» στο ποίημα του Μηχανικού; (συμβουλευτείτε το εισαγωγικό σημείωμα). Πώς χαρακτηρίζεται η στάση του ήρωα από τους «άλλους» και πώς κρίνεται από τον ποιητή; Ποια είναι η προσωπική σας γνώμη για τη στάση που οφείλει να έχει κανείς απέναντι στην πατρίδα;

12. α) Γιατί το ποίημα του Μηχανικού «Ένα τραγούδι για τον Ριμαχό» συγκαταλέγεται στα ποιήματα «της ευθύνης»; Να επισημάνετε στο κείμενο τα στοιχεία που, κατά τη γνώμη σας, το πιστοποιούν. β) Σε τι διαφέρει η μέθοδος του Π. Μηχανικού από εκείνη του Μ. Πιερίδη;

13. Αναζητήστε το ποίημα «Αφροδίτη» επίσης του Μηχανικού (ανθολογείται, μεταξύ άλλων, στα *Κείμενα Κυπριακής Λογοτεχνίας*, τ. Β', Υ.Π.Π. – Π.Ι. – Υ.Α.Π., Λευκωσία 2012, σ. 196). α) Πώς συνδέεται με το ποίημα της Λ. Κάσδαγλη «Κύπρος '74» και ποια καινούρια διάσταση προσθέτει σ' αυτό; β) Πώς συσχετίζεται με το «Ένα τραγούδι για τον Ριμαχό»;

■ Δ. Χατζής, *Το διπλό βιβλίο*

■ Κ. Χαραλαμπίδης, *Άρδανα II*

■ Ή. Μελεάγρου, *Προτελευταία εποχή*

■ Ρ. Κατσελλή, *Πρόσφυγας στον τόπο μου*

■ Γ. Χαριτωνίδης, *Με την κίνηση των βαλοκαθαριστήρων*

1. Και οι δύο πρωταγωνιστές στα κείμενα του Κυριάκου Χαραλαμπίδη και του Δημήτρη Χατζή επιστρέφουν στη γενέθλια γη. Πόσο πραγματική είναι αυτή η επιστροφή; Τι εμποδίζει τον νόστο, την *ψυχική* επανασύνδεση ανθρώπου / τόπου σε κάθε περίπτωση;

2. Στο απόσπασμα του Χατζή «Η τελευταία αρκούδα του Πίνδου» υπάρχουν δύο Ελλάδες: α) Να τις σκιαγραφήσετε, όπως παρουσιάζονται στο αφήγημα, και να εξηγήσετε τη λειτουργικότητά τους στο κείμενο (στη «δέση» και στη «λύση» της ιστορίας). β) Με ποια ποιήματα της ενότητας συνδέεται η πρώτη εκδοχή της Ελλάδας και με ποια η δεύτερη;

3. Να σχολιάσετε τη λύση που βρίσκει ο ήρωας του Χατζή για να αποφύγει (ή να αντέξει) τη σκληρή πραγματικότητα: α) Για ποιον λόγο, πιστεύετε, ο Σκουρογιάννης επιστρέφει *στη φύση* στο τέλος του αποσπάσματος; Τι αντιπροσωπεύει «η φύση» σε αυτή την περίπτωση; β) Σε ποιο ποίημα της ενότητας βρίσκουμε μια ανάλογη επιστροφή *προς τα πίσω*; Ποια ιδέα θέλουν να μεταδώσουν οι δύο δημιουργοί ως προς τη σχέση ανθρώπου / τόπου, ποια είναι η αληθινή «πατρίδα» κατ' αυτούς;

4. Πώς επιβεβαιώνεται στα «Άρδανα II» η άποψη ότι η τέχνη του Κ. Χαραλαμπίδη διακρίνεται για τον ιδιαίτερο γλωσσικό της πλούτο, αλλά και για τη διαχρονική γνώση του ελληνικού πολιτισμού; Γιατί νομίζετε ότι συμβαίνει αυτό στο συγκεκριμένο κείμενο;
5. Τι δυσχεραίνει την ειδολογική κατάταξη του κειμένου «Άρδανα II» του Χαραλαμπίδη (πεζό ή ποίημα); Ποιο άλλο κείμενο της ενότητας παρουσίαζε μια ανάλογη «μεικτή φύση»; Ποια στοιχεία του «Άρδανα II» μας επιτρέπουν να το συνδέσουμε με το αρχαίο ελληνικό δράμα;
6. Ποιο σημείο στο ποιητικό αφήγημα του Χαραλαμπίδη προκαλεί πιο έντονα τα συναισθήματά σας και γιατί;
7. Να συσχετίσετε τα «Άρδανα II» του Χαραλαμπίδη με το ποίημά του «Αρχή Ινδίκτου» που παρατέθηκε πιο πάνω. Πώς συνομιλούν μεταξύ τους;
8. Πού συναντώνται τα «Άρδανα II» του Κ. Χαραλαμπίδη με το ποίημα «Λεπτομέρειες στην Κύπρο» του Γ. Σεφέρη;
9. Στο ποιητικό αφήγημα του Χαραλαμπίδη η επιστροφή στο πατρικό σπίτι εξιστορείται σαν «όνειρο». Συζητήστε πραγματικά βιώματα από τη δική σας επιστροφή, ή δικών σας ανθρώπων στα κατεχόμενα μετά το άνοιγμα των οδοφραγμάτων, και συγκρίνετε την εμπειρία με τα αισθήματα του αφηγητή στα «Άρδανα II».
10. Το μυθιστόρημα *Προτελευταία εποχή* της Ήβης Μελεάγρου αναφέρεται σε γεγονότα που συνέβησαν στην Κύπρο πριν από την τουρκική εισβολή. **α)** Ποιες αναφορές στο κείμενο (λέξεις, φράσεις κλπ.) προσδιορίζουν για ποια γεγονότα πρόκειται και πώς αυτές οι αναφορές «προοικονομούν» την τραγική εξέλιξη, τον ολοσχερή διαμελισμό του νησιού το 1974; **β)** Να ερμηνεύσετε τον τίτλο του έργου *Προτελευταία εποχή* με βάση τα παραπάνω.
11. Στο κείμενο της Μελεάγρου έχουμε «διττή αφήγηση»: τα ίδια γεγονότα περιγράφονται από δύο αφηγητές και από δύο διαφορετικές χρονικές σκοπιές: «πριν / τώρα». **α)** Να προσδιορίσετε τα όρια των δύο αφηγήσεων στο απόσπασμα. **β)** Πώς εξυπηρετεί αυτή η τεχνική το θέμα του μυθιστορήματος;
12. Με ποιον τρόπο αποτυπώνονται οι σκέψεις και τα αισθήματα των δύο αφηγητών στο απόσπασμα από το μυθιστόρημα της Μελεάγρου; Ποιος τύπος αφήγησης επικρατεί (πρωτοπρόσωπη; τριτοπρόσωπη; εσωτερικός μονόλογος;)
13. Τι αντιπροσωπεύει το «γραφείο» στο απόσπασμα, ιδίως στο κομμάτι της αφήγησης του Ίωνα; Σκεφτείτε με ποιον χώρο θα μπορούσε να αντικατασταθεί χωρίς να αλλάξει κάτι ουσιαστικά στην ιστορία. Ποια στοιχεία της επίπλωσης επιτρέπουν αυτό τον συσχετισμό;
14. Να συγκρίνετε τα αισθήματα των δύο πρωταγωνιστών/αφηγητών πριν και τώρα στο απόσπασμα από την *Προτελευταία εποχή*. Πώς ερμηνεύετε την πλήρη αντιστροφή τους; Σας θυμίζει κάτι αυτή η αντιστροφή, σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας βρήκαμε μια ανάλογη αμφιθυμία;

15. Τι δυσκολεύει την ταύτιση του «ξένου», του «οικείου», των «δικών μας» και των «άλλων», με έναν λόγο τον προσδιορισμό *ταυτότητας* στο κείμενο της Μελεάγρου; Να παραθέσετε χωρία και από τις δύο αφηγήσεις –του Ίωνα και του Οσμάν– τα οποία κάνουν αισθητή τη δυσκολία αυτή. Σχολιάστε ιδιαίτερα τις τελευταίες φράσεις του κειμένου από την άποψη αυτή.

16. Να αντιπαραβάλετε τα αισθήματα των πρωταγωνιστών/αφηγητών στο κείμενο της Μελεάγρου με εκείνα που αποπνέουν τα ποιήματα των Π. Μηχανικού («Ωδή...») και Μ. Γιασίν. Να συζητήσετε τις παρατηρήσεις σας.

17. Σχολιάστε το παρακάτω παράθεμα από την αφήγηση του Οσμάν: με τι θα το συνδέατε;

«όμως στο υπόλοιπο νησί που είναι επικράτεια των άλλων, αυτός δεν είναι δυνατό να πάει, δεν είναι ο όποιος όποιος για να κυκλοφορεί από κει σαν να τους αναγνωρίζει, αν θέλουν οι δυο νέοι ας πάνε, δεν θα τους εμποδίσει, αν και δεν πιστεύει πως η κόρη του θα παραβλέψει και θα πάει, μήτε ο άντρας της... αυτός πιθανό νά 'ναι αυστηρότερος στο θέμα, καθώς δεν είναι καν ντόπιος....»

18. Σε ποια βάση συνομιλεί το ποίημα του Χαριτωνίδη αρ. 48 με το κείμενο της Μελεάγρου;

19. Να εντοπίσετε τα στοιχεία στο κείμενο της Ρ. Κατσελλή που δείχνουν ότι ανήκει στο **ημερολογιακό** είδος.

20. Το μυθιστόρημα της Μελεάγρου αφορμάται από τις διακοινοτικές ταραχές του 1963-'64. Ποιες αναφορές στο κείμενο της Κατσελλή λειτουργούν ως σημεία επαφής με το κείμενο της Μελεάγρου και δείχνουν την εξέλιξη της ιστορίας μια δεκαετία μετά;

21. Στο ημερολόγιο της Κατσελλή τίθεται ευθέως το ζήτημα της ευθύνης και της ελληνοκυπριακής πλευράς. **α)** Αναζητήστε πληροφορίες για τα γεγονότα που αναφέρονται και βρείτε τη σχέση τους με την τραγωδία της Κύπρου. **β)** Ποια διάσταση στο ζήτημα αυτό δίνει η συγγραφέας; Σχολιάστε κυρίως τη φράση: «Μικρά πiónια για να κερδηθεί το παιχνίδι της Παγκόσμιας Ανοησίας».

22. Ποιο είναι το μεγάλο στοίχημα που θέτει η τραγωδία του τόπου της, κατά την πρόσφυγα Ρ. Κατσελλή; Πώς συνδέεται με το «βαθιά ανθρώπινο μήνυμα» της μαρτυρίας της, σύμφωνα με το εισαγωγικό σημείωμα;

23. Βρείτε γιατί το βιβλίο της Κατσελλή «κυκλοφόρησε με ψευδώνυμο», όπως αναφέρεται στο εισαγωγικό σημείωμα.

24. Διαβάστε το παρακάτω κείμενο-μαρτυρία της Στέλλας Σπύρου (γραμμένο ένα χρόνο μετά την Εισβολή). Η πρωταγωνίστρια και αφηγήτρια είναι εγκλωβισμένη στην κατεχόμενη Κερύνεια, έγκλειστη στο ξενοδοχείο «Ντόουμ» μαζί με άλλους Κερυνειώτες. Στο απόσπασμα αποτολμά μια επίσκεψη στο κατελημμένο από Τούρκους σπίτι της, για τελευταία φορά, πριν τη μετακίνησή της στο Μπέλλα-Πάις και από κει στη Λευκωσία.

Κερόνεια 1975

Οι τελευταίοι των εγκλείστων Κερυνειωτών. Μια μέρα, ο Κ. Ζαμπαρλούκος, ο Γ. Παντελίδης, τα παιδιά κι εγώ, η νεολαία δηλαδή, από τους τελευταίους 33 ανθρώπους του «Ντόουμ», βγαίνουμε από τη φυλακή μας έξω, στην πόλη μας. Περπατούμε μέχρι το λιμάνι. Καράβια, πλεύμενα, βάρκες, σιωπηλά, τα μάτια τους καρφωμένα στη στεριά, ν' αναζητούν τους ανθρώπους τους. Ποθούν να σπάσουν δεσμούς με τη στεριά, ν' αρμενίζουν. Η κόκκινη σημαία τους με μαχαιρώνει. Τα σπίτια άψυχα. Απομακρύνομαι με τα παιδιά από το λιμάνι. Στην οδό Ελευθερίας, πινακίδες τούρκικες, σπίτια παραδομένα στη φθορά. Τοίχοι αγαπημένων σπιτιών, βαμμένοι χρώματα άδικα, κίτρινα, πορτοκαλιά, κόκκινα. Δημοτική Αγορά, η Αγορά μας με πρόσωπο ξένο. Άγνωστοι κυκλοφορούν,πραμάτειες ανατολίτικες, μυρωδιές ακαθόριστες. Οι μανάβηδες [...], ο κρεοπώλης [...], ο ψαροπούλης [...] δεν είναι στις θέσεις τους. [...] Οι δρόμοι μας δεν είναι καθαροί, δεν τους φροντίζουν πια οι άνθρωποι του Δημαρχείου μας [...]. Λείπουν από τα γραφεία τους [...]. Πού είναι; Βγαίνουμε στην οδό Ελευθερίας, στην οδό Ελλάδος. Περνούμε από σαράντα ξένα κύματα, σηκώνω το κουρνιαχτό των εχθρών, η μύτη κλείνει, δεν αναπνέω, με κοφτερή ματιά, κλείνω όλα τα καταστήματα και την πόρτα του επιπλοποιείου των θείων Αντρέα και Χρυσού Σπύρου, του θείου Γιάννη Μάρκου, να μην μπαίνουν οι ξένοι. Τούρκοι στρατιώτες με άσπρα κράνη, μαυριδεροί, άσχετοι με τον τόπο κυκλοφορούν.

Αντηχούν ακόμη φωνές Ελληνικές στους τοίχους των σπιτιών μας. Κρατώ τον Φοίβο, τον Γλαύκο από τα χεράκια φτάνουμε στο σπίτι μας. Το κλειδί είναι πάντα στην τσάντα της μητέρας. Μια Τουρκάλα ανοίγει την πόρτα μας.

- Είναι το σπίτι μας, λέω.
- Μας φέρνουν από το Αρμενοχώρι Λεμεσού, μας παίρνουν στις Βάσεις, στην Τουρκία, ύστερα εδώ...

Προχωρώ, τα παιδιά είναι ήδη στον κήπο. Μπαίνω στη σάλα μας, έπιπλα δικά μας και ξένα. Το πιάνο, στη θέση του. Φωνές ευτυχισμένες με τυλίγουν, πάει σβήνουν, συνέρχομαι, τρέμω, κρυνώνω. Φέρνει σε δίσκο ποτήρια με λεμονάδα η Τουρκάλα. Στα ποτήρια μας. Δίπλα της δυο αγόρια. Έρχονται από τον κήπο ο Φοίβος, και ο Γλαύκος με μάτια φωτιές, κρατούν δυο αυτοκινητάκια παιγνίδια αφημένα στον κήπο πριν το κακό. Σ' αγκαλιά φύλλων είναι, αστράφτουν μια στιγμή και τα θωρούν. Δεν απλώνω χέρι στη λεμονάδα, πνίγομαι.

- Το πιάνο, μην το ανταλλάξεις, θα το πάρω.
- Θα μου δώσουν τηλεόραση.

Στον κήπο όπου ανθούν τριανταφυλλιές, κυκλάμινα, βιολέτες, γιασεμί, κρίνοι, άγρια χόρτα τώρα φυτρώνουν αγκαθερά, με σφίγγουν, ο ήλιος χάνεται. Ούτε ένα τριαντάφυλλο δεν βρίσκω, κόκκινο σαν αίμα, να μυριστώ να διώξω τ' άγρια χόρτα κι όλα τ' αγκαθερά. Πουθενά τριανταφυλλιές, όλο χόρτα και καλαμπόκια. Η Τουρκάλα πλησιάζει, κρατά μπουκαλάκι με κολόνια, ένδειξη φιλοξενίας μάλλον. Μυρωδιά φτηνής κολόνιας γεμίζει το σαλόνι μας. Προσπαθεί να μας ραντίσει, δεν θέλω, τι γυρεύουν οι ξένοι στο σπίτι μας; Τα χεράκια των παιδιών αναζητώ, ελπίδα και σωτηρία μου, κλείνω την πόρτα του σπιτιού μου. Έξω, ανατριχιαστική σκοτεινιά. Φτάνουμε στο «Ντόουμ», δεν ξέρω από ποιον δρόμο.

Στο σπίτι μας, μορφές λατρεμένες, των γονιών μας, ήπιες φωνές, η βράκα του παππού, τα ποδήλατα, οι μέλισσες, τα περιστέρια, στο πιάνο το Für Elise, η εφηβεία μας κουρνιασμένη στη Μαυρομμάτα, η θέρμη της γάτας Λίλης, η υγρή μουσούδα του Ροζιέ, της Ροζίνας, η κούκλα μου Σούζη με τα σβησμένα μάτια.

Τη νύκτα οι δρόμοι της Κερόνειας, όλο μυστήριο. Σε βουνό, θάλασσα, Κάστρο, με οδηγούν. Αρχαίοι πρόγονοι νυκτοπερπατούν, μαζί και η γιαγιά. Μιλούν για πύργους, πολιορκίες, πειρατές, κατακτητές, φωτιές, τη Χρυσοκάβα, τον Αη-Γιώρκη του Κάστρου, εσπερινούς της Χρυσοπολίτισσας, για Ρήγαινες, Ρηγάδες, για την Κωνσταντινούπολη, για καμπάνες, για τα

[Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων]

τυραννισμένα κορμιά των ελιών στον Αη-Δημήτρη. Μελετά η γιαγιά σ' αγνάρια τη μοίρα των ανθρώπων, θωρεί σκαριά στον βυθό, την τραμουντάνα* εξομολογεί, την όστρια* φυγαδεύει. Μονοπάτια κρυφά καταμετρά, φωνές παραμυθιών μνημονεύει «κάθοντα σκοτώνω εκατό, αλίμονο αν σηκωστώ» χρυσό σιτάρι του παππού στα σακούλια θησαυρίζει. Σταυροκοπιέται, μνημονεύει ζώντας και νεκρούς. Ξημέρωμα, αγναντεύει τη θάλασσα, τον ουρανό, τα χελιδόνια και τα «σημάδκια του τζαιρού». Νυχτοπερπατά στα ορατά, και στ' αφανέρωτα.

Στέλλα Σπύρου, *Στην Κερύνεια επί πτερύγων Αγγέλου*, Λευκωσία 2005

***τραμουντάνα, όστρια**: άνεμοι (βόρειος και νότιος, αντίστοιχα)

25. Ποιες αντίστοιχες καταστάσεις στα δύο κείμενα, της Ρ. Κατσελλή και της Στ. Σπύρου, διεκτραγωδούν τη μοίρα των Ελλήνων της Κύπρου; Με ποια άλλη συμφορά του ελληνισμού θα την παρομοιάζατε;

26. α) Να περιγράψετε τα συναισθήματα των πρωταγωνιστριών των δύο κειμένων, όπως προκύπτουν από την αφήγηση (υπογραμμίστε τα πιο χαρακτηριστικά χωρία). β) Εξετάστε το ύφος των κειμένων της Κατσελλή και της Σπύρου: ποιο είναι πιο άμεσο (δραματικό) και ποιο πιο στοχαστικό και «αποστασιοποιημένο»;

27. Ποια σημεία στο κείμενο της Σπύρου κινούν πιο έντονα συναισθήματα, κατά τη γνώμη σας, και γιατί;

28. Συγκρίνετε τα κείμενα του Κ. Χαραλαμπίδη «Άρδανα II» και της Στ. Σπύρου «Κερύνεια 1975» σε ό,τι αφορά τη σκηνή της επίσκεψης στο πατρικό σπίτι. Πώς εξηγείτε τις αντιστοιχίες, παρά το γεγονός ότι η πρώτη συνιστά φαντασία (ένα «όνειρο») του πρόσφυγα ήρωα, ενώ η δεύτερη αποτελεί πραγματική εμπειρία για την επίσης πρόσφυγα ηρωίδα;

■ Ζακ Λακαριέρ, Νεκρή ζώνη – Πρώτη στάση Άγιος Κασσιανός

■ Β. Γκουρογιάννης, Κόκκινο στην Πράσινη γραμμή

1. α) Με ποια «σήματα» ο Ζακ Λακαριέρ και με ποια ο Βασίλης Γκουρογιάννης αποτυπώνουν στα κείμενά τους τη σημερινή κατάσταση στο διαιρεμένο νησί; β) Σε ποιους προβληματισμούς καταλήγουν; Τους συμερίζεστε ή όχι, και γιατί;

2. Πού συναντώνται οι απόψεις του Ζ. Λακαριέρ και της Ρ. Κατσελλή σε ό,τι αφορά την ουσία του κυπριακού προβλήματος; Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας υπογραμμίζοντας τα σχετικά σημεία στα δύο κείμενα.

3. Σχολιάστε την κατάληξη του αποσπάσματος από το μυθιστόρημα *Κόκκινο στην Πράσινη γραμμή* του Γκουρογιάννη. Θεωρείτε τις ερωτήσεις που θέτει ο συγγραφέας εκεί «ρητορικές» ή όχι, και γιατί;

4. Το κείμενο του Λακαριέρ χωρίζεται σε 3 παραγράφους. Ποιο είναι το θέμα της καθεμιάς; Να δώσετε από έναν αντιπροσωπευτικό τίτλο.

5. Διαβάστε την τελευταία φράση στο κείμενο του Λακαριέρ: πού κυρίως επαληθεύεται το περιεχόμενό της μέσα στο κείμενο και πού βρίσκεται η «ειρωνεία»;
6. Εντοπίστε σε ποια σημεία του κειμένου ο προβληματισμός του Λακαριέρ προεκτείνεται από την Κύπρο στον υπόλοιπο κόσμο. Ποια είναι η πρόθεσή του; (συμβουλευτείτε και το εισαγωγικό σημείωμα για να απαντήσετε).
7. Εξετάστε αν είναι θεμιτός ο συσχετισμός της Κύπρου με τις περιοχές που αναφέρονται στην τελευταία παράγραφο του κειμένου του Λακαριέρ, αναζητώντας στοιχεία για αυτές.

- Γ. Χαριτωνίδης, *Με την κίνηση των βαλοκαθαριστήρων*
- Β. Λοϊζίδης, *Μικροαστοί*
- Θ. Κουγιάλης, *Περί ποντικών*
- Π. Νικολάου, *Πιο πίσω*
- Α. Κάσδαγλη, *Κύπρος '74*
- Γ. Σεφέρης, *Λεπτομέρειες στην Κύπρο*

1. Τι κριτικάρει το ποίημα του Γιώργου Χαριτωνίδα με τον αριθμό 40; Ποια μέσα χρησιμοποιεί ο ποιητής για να ενισχύσει τον τόνο της κριτικής του;
2. Την τεχνική ποιου άλλου κύπριου ποιητή, που ανθολογείται στην ενότητα, σας θυμίζει η μορφή του ποιήματος του Χαριτωνίδα;
3. Ποιες συνήθειες του σύγχρονου κύπριου αστού επικρίνει ο Βάκης Λοϊζίδης στο ποίημά του; Γιατί μιλάει σε πρώτο πληθυντικό πρόσωπο; Θεωρείτε δικαιολογημένη την κριτική του;
4. Σχολιάστε τους τελευταίους στίχους στο ποίημα του Λοϊζίδα. Σε τι αποσκοπεί η αναφορά στο «όραμα του παιδιού», τι προειδοποιεί ο ποιητής τους συμπατριώτες του;
5. Τι εισηγείται το ποίημα του Πολύβιου Νικολάου για το σπάσιμο νοοτροπιών σαν αυτές που περιγράφονται στα ποιήματα των Γ. Χαριτωνίδα και Β. Λοϊζίδα; Ποιο είναι το παράδοξο στην προτροπή που απευθύνει ο ποιητής προς τους σύγχρονους Κυπρίους; Το θεωρείτε πράγματι παράδοξο; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.
6. Με τι πνεύμα ασκεί κριτική στα κοινωνικά ήθη του τόπου του ο Θεοκλής Κουγιάλης στο «Περί ποντικών»; Σε τι διαφέρει το ύφος του από τα ποιήματα των άλλων κυπρίων ομοτέχνων του; Πώς συμβάλλει η μορφή σε αυτό;
7. α) Να προσδιορίσετε τις κοινωνικές ομάδες τις οποίες σατιρίζει ο Κουγιάλης στο ποίημά του. Τι θέση έχουν στην κοινωνική ιεραρχία; β) Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο ποιητής επέλεξε το συγκεκριμένο ζώο για να στιγματίσει τις συγκεκριμένες συμπεριφορές; (Στις απαντήσεις σας συμβουλευτείτε και το εισαγωγικό σημείωμα).

8. Τι ρόλο παίζουν τα επίθετα στο ποίημα του Κουγιάλη και πώς λειτουργεί η πρόθεση *παρα-* στη σημασία τους;

9. Να σχολιάσετε την τελευταία στροφή του ποιήματος «Περί ποντικών». Πιστεύετε ότι η ποίηση έχει ή δεν έχει δύναμη σε μια εποχή «παρα-ποιητική»; Επαληθεύεται αυτό από τα εξεταζόμενα κείμενα;

10. Ποιο από τα τρία ποιήματα των Χαριτωνίδη – Λοϊζίδη – Κουγιάλη, κατά την άποψή σας, είναι πιο αιχμηρό, πιο οξύ στην καταγγελία του, και γιατί; Στην απάντησή σας να λάβετε υπόψη και τη σχέση μορφής – περιεχομένου.

11. Αν κατατάσσατε σε μια κλίμακα τα ήθη που στηλιτεύονται στα παραπάνω ποιήματα, ποια θα ήταν τα πιο σοβαρά και ποια τα λιγότερο σημαντικά; Να δικαιολογήσετε την ιεράρχησή σας.

12. Ποια κοινωνικά θέματα ή πρόσωπα, εκτός από αυτά που περιγράφουν οι παραπάνω ποιητές, πιστεύετε ότι θα κέντριζαν σήμερα έναν σατιρικό ποιητή; Ποιες στάσεις/ιδέες/συμπεριφορές προκαλούν *εσάς* περισσότερο για να τις σατιρίσετε;

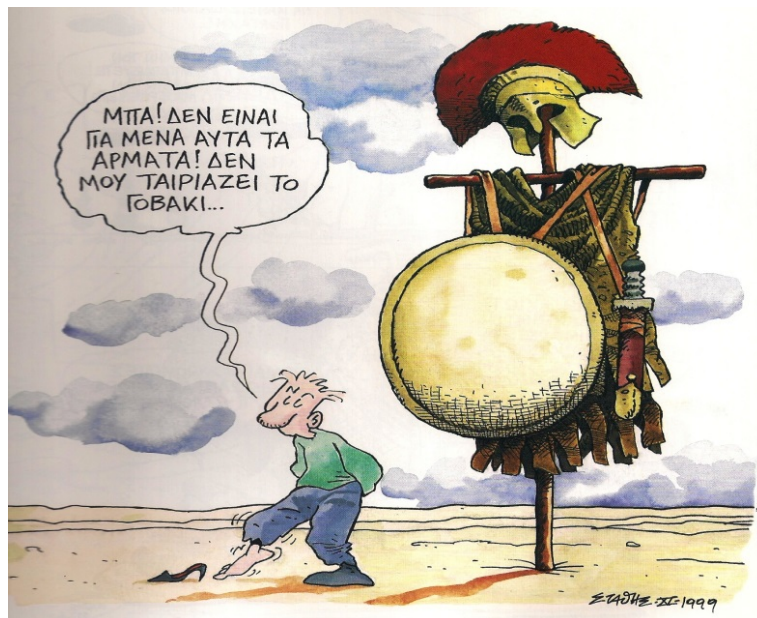
13. Ποια εικόνα του κόσμου της Κύπρου σχηματίζει κανείς διαβάζοντας τα παραπάνω ποιήματα; Να την συγκρίνετε με εκείνην που συνθέτουν τα ποιήματα των Γ. Σεφέρη και Λ. Κάσδαγλη για το νησί και να εξηγήσετε τις διαφορές.

14. Να επισημάνετε τους μεταφορικούς τρόπους με τους οποίους δηλώνεται η διαίρεση του νησιού στο ποίημα της Κάσδαγλη και σ' εκείνο του Λοϊζίδη. Αισθάνεστε καμιά διαφορά στην ένταση, τη συγκινησιακή φόρτιση των δύο ποιημάτων; Πού την αποδίδετε;

15. Τόσο η **αλληγορία** όσο και η **μετωνυμία** είναι μεταφορικά σχήματα: με τους τρόπους αυτών οι ποιητές παρουσιάζουν κάτι *με άλλα λόγια* ή *με άλλο όνομα*. Αφού αναζητήσετε σχετικά παραδείγματα λ.χ. σε ένα λογοτεχνικό Λεξικό, να εντοπίσετε σε ποιο από τα ποιήματα, της Κάσδαγλη ή του Κουγιάλη, γίνεται χρήση της αλληγορίας και σε ποιο χρήση μετωνυμίας. Λειτουργούν με τον ίδιο τρόπο στα δύο ποιήματα; Ποιον στόχο υπηρετούν σε καθένα από αυτά;

16. Συγκρίνετε τα “θανάσιμα αμαρτήματα” που στιγματίζονται στο ποίημα του Γ. Σεφέρη «Λεπτομέρειες στην Κύπρο» με τις “δημόσιες αμαρτίες” οι οποίες περιγράφονται στα νεότερα ποιήματα των Γ. Χαριτωνίδη, Θ. Κουγιάλη, Β. Λοϊζίδη: τι συμπεράσματα βγάζετε για την κοινωνία που περιγράφουν; Ποιες είναι οι επιφανειακές διαφορές και ποιες οι βαθύτερες ομοιότητες που διαφαίνονται;

17. Παρατηρήστε τη γελοιογραφία του Στάθη που ακολουθεί. Ποιο είναι το θέμα της και πού βρίσκεται η καυστικότητα της; Με ποια ποιήματα σε αυτή την ενότητα θα την συσχετίζατε;

Πηγή: Στάθης Σταυρόπουλος *Οι Γελοτοποιοί*, Πατάκης, Αθήνα 2002

[Ομαδοσυνεργατικές ασκήσεις – Διαθεματικές δραστηριότητες]

1. Πώς ορίζεται η ανθρωπογεωγραφία (ο τόπος και οι άνθρωποι) της πατρίδας-Ελλάδας στα ποιήματα των δημιουργών που ανθολογούνται στην αρχή της ενότητας; Δείτε τους εκφραστικούς τρόπους, τα σχήματα λόγου, τα στοιχεία που επιλέγονται/τονίζονται στην περιγραφή. Συγκρίνετε με αντίστοιχα κείμενα στην ενότητα «**Λογοτεχνία και Οικολογία**» του βιβλίου *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* της Β΄ Γυμνασίου. Καταγράψτε τις παρατηρήσεις σας.
2. Συγκεντρώστε τους όρους (λέξεις/εκφράσεις, προσδιορισμούς, τοπογραφικά στοιχεία κλπ.), με τους οποίους δηλώνεται η «**ιθαγένεια**», το αίσθημα δηλαδή του τόπου ως πατρίδας, σε όλα τα κείμενα της ενότητας, πεζά και ποιητικά. Ποια είναι η κοινή συνισταμένη τους, ποιος τόπος αναγνωρίζεται ως πατρίδα (ανεξαρτήτως της στάσης των συγγραφέων);
3. Να χωρίσετε τα κείμενα της ενότητας σε δύο κατηγορίες με κριτήριο το πώς περιγράφουν τον τόπο και τους ανθρώπους του. Ποιες λειτουργίες της λογοτεχνίας μπορείτε να διακρίνετε με βάση την ομαδοποίηση που κάνατε; Σας εκφράζει κάποια περισσότερο; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.
4. Με βάση τα ανθολογημένα κείμενα (και άλλα που μπορείτε να αναζητήσετε), συζητήστε **i.** για τις σχέσεις διαλεκτικής – κοινής γλώσσας (πώς εμπλουτίζει η πρώτη τη δεύτερη, τι περιορισμούς υφίσταται, από τι μπολιάζεται), **ii.** για τη σχέση λαϊκής – λόγιας γλώσσας (των μορφωμένων), **iii.** για τη σχέση γραπτού – προφορικού λόγου. Να εκθέσετε τις σκέψεις σας για την κατάσταση της ελληνικής γλώσσας σήμερα, όπως την βιώνετε στον τόπο σας και στη ζωή σας.
5. Με αφορμή τα κείμενα της ενότητας, σκεφτείτε πάνω στη σχέση ιστορίας και λογοτεχνίας: η λογοτεχνία έχει στόχο να αποδώσει πιστά το ιστορικό περιστατικό; το μεταχειρίζεται διδακτικά; το αξιοποιεί ιδεολογικά; το ανασυνθέτει φωτίζοντας κρυμμένες όψεις;...
6. Δοκιμάστε να κατατάξετε ιστορικά όλα τα ποιήματα της ενότητας. **α)** Ποιες ιστορικές περιόδους εντοπίζετε; **β)** Ποια από τα ποιήματα δεν μπορούν να ενταχθούν κάπου και γιατί; Τι χαρακτήρα τους δίνει αυτό;
7. Ο ποιητής Οδυσσεάς Ελύτης δήλωσε: «Πολύ συχνά μου έτυχε να με ρωτήσουνε στις συνεντεύξεις: Για ποιο λόγο η ποίηση η ελληνική γυρίζει στην μοίρα του φορέα της; Καμιά σχεδόν ποίηση ξένης χώρας δεν ασχολείται με την Ιστορία και την μοίρα του λαού της. Τους απάντησα: Επειδή ο Ελληνισμός έζησε πάντοτε κοντά στον κίνδυνο». Να τεκμηριώσετε τη θέση του ποιητή με αναφορές σε ποιητικά (αλλά και πεζά) κείμενα της ενότητας.
8. Οι υπόδουλοι λαοί/πληθυσμοί, διαχρονικά και οικουμενικά, αντιμετωπίζονται από τους κατακτητές-δυνάστες τους ως άνθρωποι β΄ κατηγορίας. Να αναζητήσετε κείμενα στην ενότητα τα οποία το επαληθεύουν. (Ανατρέξτε και στην ενότητα των «**Οικουμενικών αξιών**» για επιπλέον παραδείγματα).
9. Εντοπίστε σε ποια κείμενα της ενότητας, πεζά και ποιητικά, φανερώνονται όψεις του ελληνικού «**φιλότιμου**» (της τιμής, της αξιοπρέπειας, της φιλοπατρίας). Διερευνήστε αν η ιδιότητα αυτή είναι αποκλειστικό ελληνικό γνώρισμα ή συναντάται και σε άλλους λαούς, όπως λ.χ. οι Ιρλανδοί ή οι Πολωνοί: κάντε μια μικρή έρευνα για τους αγώνες αυτών των λαών ενάντια σε κατακτητές και δυνάστες στη νεότερη ιστορία τους.

10. Συγκεντρώστε όλα τα κείμενα της ενότητας τα οποία θίγουν το ζήτημα της **ευθύνης** και προσπαθήστε να διακρίνετε ποιοι θεωρούνται ως υπαίτιοι από τους δημιουργούς. Στη βάση αυτή, συζητήστε το ζήτημα της προσωπικής και συλλογικής ευθύνης στη μοίρα ενός τόπου· αφορά μόνο τον ξένο παράγοντα;

11. Σε πολλά από τα κείμενα της ενότητας παρουσιάζονται «παράδοξα», δηλαδή εμπειρίες, καταστάσεις ή συμπεριφορές που δεν είναι κανονικές. Αφού τις εντοπίσετε, σχολιάστε τον τρόπο με τον οποίο θέτουν τα κείμενα αυτά το πρόβλημα της «ταυτότητας» σε κρίσιμες ιστορικές (και προσωπικές) στιγμές.

12. Να εντοπίσετε σε ποια κείμενα της ενότητας γίνεται πιο αισθητό το πρόβλημα της **ταυτότητας** («πού ανήκω, ποιος είμαι»). Ποια γεγονότα και εμπειρίες παραβιάζουν τον φυσικό δεσμό ανθρώπου / τόπου σε κάθε περίπτωση; Ποιο είναι το κυρίαρχο στοιχείο-μοτίβο που εκφράζει αυτό τον δεσμό (και τη θραύση του) στα κείμενα που μελετήσατε;

13. Καταγράψτε τις αλλαγές στην κοινωνική σύνθεση, τις δραστηριότητες και τις αξίες των Ελλήνων (και της Κύπρου), έτσι όπως προκύπτουν μέσα από τα παλαιότερα και νεότερα λογοτεχνικά κείμενα της ενότητας.

14. Τα κείμενα της ενότητας αυτής έχουν τονισμένο το στοιχείο της «**εντοπιότητας**» (αναφέρονται σε έναν συγκεκριμένο τόπο). Μετά τη μελέτη τους, θεωρείτε ότι αφορούν αποκλειστικά τον συγκεκριμένο τόπο, ή εκφράζουν αξίες τις οποίες μπορούν να νιώσουν και άνθρωποι από άλλες χώρες/πατρίδες; Ποιες είναι αυτές οι οικογενειακές αξίες;

15. Έχοντας εξετάσει συνολικά τα κείμενα της ενότητας, πώς θα όριζες εσύ τελικά την έννοια της «πατρίδας»: ως κάτι στενά γεωγραφικό ή ως ένα αίσθημα, και ποιο;

Ειδικότερα για τον λογοτεχνικό γραμματισμό:

16. Το **χρονικό**, το **απομνημόνευμα**, το **ημερολόγιο-μαρτυρία** δεν θεωρούνται καθαυτό λογοτεχνικά, αλλά παραπληρωματικά ή «μεταιχμιακά» είδη: μεταξύ ιστορίας – λογοτεχνίας, υποκειμενικότητας – αντικειμενικότητας, στοχασμού – αισθήματος κ.ο.κ. Εντοπίστε στα κείμενα του Μαχαιρά, του Μακρυγιάννη, της Κατσελλή, της Σπύρου, ποια στοιχεία τους συνηγορούν υπέρ αυτής της άποψης. Να προσδιορίσετε τα ειδοποιά (διακριτικά) γνωρίσματα του κάθε είδους με γνώμονα τα κείμενα αυτά, ή άλλα ανάλογα που θα εντοπίσετε.

17. Με αφορμή τα κείμενα νεότερων λογοτεχνών της ενότητας που χρησιμοποιούν ως πηγή είτε το *Χρονικό* του Μαχαιρά, είτε τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη, είτε άλλα καθιερωμένα κείμενα, συζητήστε τη σχέση που αναπτύσσουν συχνά τα κείμενα μεταξύ τους, για ό,τι δηλαδή ονομάζουμε «**διακειμενικότητα**» στη λογοτεχνία: πρόκειται για απλή «αντιγραφή» παλαιότερων κειμένων σε νεότερα ή για προσαρμογή σε νέα δεδομένα, και με τι στόχο;

18. Να εξετάσετε τα ποιήματα της ενότητας με κριτήριο τη μορφή τους. Ποιες βασικές διαφορές μεταξύ παραδοσιακού και νεωτερικού ποιητικού λόγου διακρίνετε;

19. Ποια από τα ποιητικά κείμενα της ενότητας, κατά τη γνώμη σας, έχουν πιο έντονο λυρικό χαρακτήρα; Σε ποια κείμενα, αντίθετα, είναι πιο τονισμένος ο δραματικός χαρακτήρας και σε ποια κυριαρχεί η στοχαστική ή η σκωπτική / ειρωνική διάθεση; Πού αποδίδετε τον χαρακτήρα αυτό, σε κάθε περίπτωση;

1. Επισκεφθείτε την ιστοσελίδα <http://www.gnto.gov.gr/el/posters#ad-image-0>, όπου θα βρείτε το αρχείο του ΕΟΤ με διαφημιστικές αφίσες της Ελλάδας από το 1920 και εξής. Με βάση αυτές, επιχειρήστε να αποτυπώσετε τα *διαχρονικά* χαρακτηριστικά του τόπου και των ανθρώπων του. Φροντίστε το κείμενό σας να έχει λογοτεχνικό ύφος.

2. α) Δοκιμάστε να αποδώσετε, σε μορφή διηγήματος, την εικόνα της Ελλάδας όπως την περιγράφουν οι ποιητές στην πρώτη υποενότητα. β) Εναλλακτικά, γράψτε ένα κείμενο στο οποίο να εκφράζετε την άποψή σας για το αν η εικόνα αυτή αντιπροσωπεύει σήμερα τον τόπο και τους ανθρώπους της χώρας, ή όχι. Για τεκμηρίωση μπορείτε να αξιοποιήσετε και φωτογραφικό ή άλλο υλικό (π.χ. δημοσιογραφικά άρθρα).

3. Ποια χαρακτηριστικά γνωρίσματα πιστεύετε ότι συνθέτουν τον «ελληνικό κόσμο» σήμερα; Σε ποια απ' αυτά πιστεύετε ότι θα έπρεπε να ασκήσει κανείς εποικοδομητική κριτική; Τι θα διαφοροποιούσατε εσείς *άμεσα* στον τόπο όπου ζείτε; Να αναπτύξετε τις απόψεις σας σε ένα μικρό δοκίμιο.

4. Δοκιμάστε να παρουσιάσετε το περιστατικό που περιγράφει ο Μακρυγιάννης στο δεύτερο απόσπασμα των *Απομνημονευμάτων* του από τη σκοπιά του εγγράμματος δυτικού Δεριγνύ (υποθέστε ότι ξέρει ελληνικά). Να χρησιμοποιήσετε ως πρότυπο απομνημονεύματα γραμμένα στη γλώσσα των μορφωμένων της εποχής.

5. Εργαστείτε σε δύο ομάδες:

Η πρώτη να επιλέξει αποσπάσματα από τα *Απομνημονεύματα* του Μακρυγιάννη με οδηγό το δοκίμιο του Γ. Σεφέρη «Ένας Έλληνας – ο Μακρυγιάννης» (περιλαμβάνεται στον α' τόμο των *Δοκιμών* του από τις εκδόσεις Ίκαρος) και το δοκίμιο του Γ. Μπαμπινιώτη «Γλώσσα και ύφος στον Μακρυγιάννη» (απόσπασμα του οποίου παρατίθεται πιο πάνω).

Η δεύτερη να αναζητήσει χειρόγραφα του Μακρυγιάννη (σε μια έγκυρη φιλολογική έκδοση των *Απομνημονευμάτων* ή και άλλων έργων του), για να εξετάσει αν ισχύουν τα παρακάτω λόγια του Σεφέρη:

Γιατί το γράψιμό του είναι, σχεδόν ολότελα, μια δική του εφεύρεση. «Γράψιμο απελέκητο» το ονομάζει. Δεκαεφτά μήνες έβαλε ο Βλαχογιάννης για να το ξεδιαλύνει, να το αποκρυπτογραφήσει θά 'πρεπε να πούμε, και να το αντιγράψει. Όταν αντικρίσει κανείς μια σελίδα του πυκνού χειρογράφου, καταλαβαίνει αμέσως το γιατί. Φωνητική αποτύπωση της ρουμελιώτικης προφοράς με ιδιότροπα συμπλέγματα γραμμμάτων, που μοιάζουν ένα ατέλειωτο αραβούργημα. Πουθενά διακοπή, παράγραφος ή στίξη. Κάποτε μόνο μια κάθετη γραμμή δείχνει ένα σταμάτημα. Το κατεβατό μοιάζει σαν κάτι παλιούς τοίχους που, κοιτάζοντάς τους, θαρρείς πως συλλαβίζεις την κάθε κίνηση του χτίστη, που συναρμολόγησε την αμέσως επόμενη πέτρα με την προηγούμενη, την αμέσως επόμενη προσπάθεια με την προηγούμενη, αποτυπώνοντας πάνω στην τελειωμένη οικοδομή τις περιπέτειες μιας αδιάσπαστης ανθρώπινης ενέργειας – αυτό το πράγμα που μας συγκινεί και λέγεται ύφος ή ρυθμός. Στο γράψιμο του Μακρυγιάννη, που είναι αδιάβαστο για τον απροειδοποίητο αναγνώστη, συλλαβίζεις, πολύ περισσότερο από τις λέξεις, την επίμονη βούληση του συγγραφέα να ζωγραφίσει στο χαρτί τον εαυτό του.

Γιώργος Σεφέρης, «Ένας Έλληνας – ο Μακρυγιάννης», *Δοκιμές*, τ. Α', Ίκαρος, Αθήνα 1992

Συνδυάζοντας τις διαπιστώσεις από τις αναγνώσεις σας, συζητήστε στην ολομέλεια γιατί τα απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη θεωρούνται «μνημείο του νεοελληνικού λόγου».

6. Επισκεφθείτε το site http://library.ucy.ac.cy/digital_library/greek/simae/eoka_photo_gr.htm και εντοπίστε φωτογραφίες για τη δράση των μαθητών την περίοδο του Αγώνα 1955-59. Επιλέξτε μία απ' αυτές και γράψτε ένα μικρό ποίημα –στο πρότυπο των *Στιγμών* του Μόντη– ή ένα μικρό διήγημα με πρωταγωνιστές τα πρόσωπα της φωτογραφίας και με πλαίσιο δράσης εκείνη την εποχή.
7. Ένας από τους νεαρούς ήρωες του αγώνα της ΕΟΚΑ υπήρξε και ο μαθητής Ευαγόρας Παλληκαρίδης, ο οποίος έγραφε ποιήματα, ορισμένα από τα οποία έχουν μελοποιηθεί. Αναζητήστε τα ποιήματά του και στη συνέχεια παρουσιάστε τα στην τάξη (ακούγοντας παράλληλα και τις μελοποιήσεις τους).
8. Να υποθέσεις ότι είσαι μαθητής/ρια τη δεκαετία του '50 και συμμετέχεις στις διαδηλώσεις για το Κυπριακό. Αφού συλλέξεις σχετικά στοιχεία, να περιγράψεις σε μορφή ημερολογίου την ατμόσφαιρα, τους πόθους, τις προσδοκίες καθώς και τα συνθήματα και τα τραγούδια που ακούγονταν στις διαδηλώσεις, δίνοντας λογοτεχνική χροιά στο κείμενό σου.
9. Δουλεύεις ως δημοσιογράφος σε μια από τις μεγαλύτερες κυπριακές εφημερίδες της εποχής (π.χ. στον *Κυπριακό Φύλακα* ή στην *Ελευθερία*). Βρες έναν κατάλληλο τίτλο και γράψε το πρωτοσέλιδο για την εφημερίδα σου στο οποίο να παρουσιάζεις τα γεγονότα της 19^{ης} Οκτωβρίου 1931 ή της 1^{ης} Απριλίου 1955, αντλώντας ιδέες από τα λογοτεχνικά κείμενα της ενότητας με σχετικό θέμα (μέχρι 200 λέξεις).
10. Μοιραστείτε σε «δημοσιογραφικές ομάδες» και ψάξτε για επιζώντες αγωνιστές της ΕΟΚΑ για να καταγράψετε τις εμπειρίες τους από τα δραματικά γεγονότα. Διαλέξτε μία από τις συνεντεύξεις και παρουσιάστε την στους συμμαθητές σας πλαισιωμένη με φωτογραφικό υλικό.
11. Συνδυάζοντας στοιχεία από τα κείμενα των Λ. Ντάρελ, Κ. Μόντη, Α. Παστελλά, Ν. Φ. Μικελλίδη, επιχειρήστε να συνθέσετε ένα κείμενο στο οποίο θα αναδιηγείστε οι ίδιοι τα περιστατικά, με τρόπο που να βρίσκεται όσο γίνεται πιο κοντά στην αλήθεια των γεγονότων. Είστε ελεύθεροι να διαλέξετε εσείς το είδος του κειμένου (πεζό, ποιητικό, χρονικό, μαρτυρία) και το ύφος του.
12. Διαβάστε ολόκληρο το τεύχος κόμικς «Ο Τεν Τεν στο Κογκό» και στη συνέχεια παρουσιάστε το στην τάξη, αναδεικνύοντας όλα τα σημεία στα οποία προβάλλονται φυλετικά ή άλλα αποικιοκρατικά στερεότυπα. Δείτε και το σχετικό άρθρο στην ιστοσελίδα: <http://www.tovima.gr/world/article/?aid=328714>.
13. Διερευνήστε αν υπάρχουν και άλλα ποιήματα στην ποιητική συλλογή του Γ. Σεφέρη *Ημερολόγιο Καταστρώματος Γ'* τα οποία επαληθεύουν τη φράση του ποιητή «η Κύπρος είναι ένας τόπος όπου το θαύμα λειτουργεί ακόμη».
14. Αφού διαβάσετε τα υπόλοιπα ποιήματα της κυπριακής συλλογής του Σεφέρη *Ημερολόγιο Καταστρώματος Γ'*, να παρουσιάσει ο καθένας/η καθεμιά σας στην τάξη το αγαπημένο σας, εξηγώντας γιατί σας άρεσε. Εναλλακτικά, μπορείτε να ανακατανεύμετε τα κείμενα της συλλογής με βάση θεματικά, ιστορικά, ή άλλα κριτήρια (π.χ. μορφολογικά) με τη βοήθεια του καθηγητή σας.

15. Να εντοπίσετε στις ημερολογιακές καταγραφές του ποιητή [*Μέρες Στ' (20 Απρίλη 1951 – 4 Αυγούστου 1956)*, επιμ. Π. Μέρμηγκας, Ίκαρος, Αθήνα 1986] όσες αναφέρονται στην περιδιάβασή του στο νησί μαζί με τον ζωγράφο Διαμαντή: αφού τις παρουσιάσετε στην τάξη, να συζητήσετε ποια επιπλέον στοιχεία δίνουν για την επίσκεψη του Σεφέρη στην Κύπρο.

16. Αναζητήστε στην έκδοση *Αδαμάντιος Διαμαντής & Γιώργος Σεφέρης. Αλληλογραφία 1953-1971* (φιλολογική επιμέλεια Μ. Πιερής, Στιγμή, Αθήνα 1985) τα γράμματα που αντάλλαξαν, από τον Δεκέμβρη του 1953 μέχρι τον Αύγουστο του 1954, ο Διαμαντής και Σεφέρης. Αφού συνεξετάσετε επιστολές, ποιήματα, ημερολόγιο (σε ομάδες), να συζητήσετε στην ολομέλεια και να καταγράψετε τα συμπεράσματά σας για την επίδραση που είχε στην ψυχή του Σεφέρη η επαφή του με την Κύπρο και τους ανθρώπους της.

17. Δοκιμάστε να δώσετε άλλους τίτλους στα ποιήματα των Γ. Σεφέρη και Λ. Κάσδαγλη που να ταιριάζουν στο περιεχόμενό τους. Κάντε το ίδιο και για άλλα κείμενα της ενότητας, όποια σας κίνησαν περισσότερο το ενδιαφέρον.

18. Φανταστείτε ότι είστε ένας επισκέπτης σαν τον Γ. Σεφέρη και κάνετε ένα οδοιπορικό στη σύγχρονη Κύπρο. Γράψτε ένα ημερολόγιο, φροντίζοντας να το διανθίσετε και με φωτογραφικό υλικό, στο οποίο να παρουσιάζονται χαρακτηριστικές όψεις της σύγχρονης πραγματικότητας στο νησί. Συνεργαστείτε σε ομάδες με συμμαθητές/-τριές σας που κατάγονται από διαφορετικές περιοχές της Κύπρου σαν «ανταποκριτές».

19. Να διερευνήσετε την πρώτη χρήση της persona (προσωπείου) του «Ριμάκο» ανατρέχοντας στα ποιήματα της συλλογής του Κ. Χαραλαμπίδη *Το αγγείο με τα σχήματα*. **α)** Εντοπίστε ομοιότητες ή διαφορές με την αξιοποίηση του προσωπείου από τον Π. Μηχανικό και άλλους κύπριους λογοτέχνες. Ποια διάσταση αποκτά η φιγούρα αυτή στα κείμενα των δεύτερων;

β) Δημιουργήστε μια νέα εκδοχή της αλληγορικής μορφής του «Ριμάκο» σε ένα δικό σας ποίημα, επιλέγοντας εσείς το θέμα και το ύφος του (ειρωνικό, σατιρικό ή άλλο).

γ) Εναλλακτικά, δοκιμάστε να γράψετε ένα ποίημα με θέμα την ατομική και συλλογική ευθύνη απέναντι στην πατρίδα, στα πρότυπα του ποιήματος «Ένα τραγούδι για τον Ριμαχό» του Π. Μηχανικού, επινοώντας ωστόσο ένα δικό σας διαφορετικό προσωπείο.

20. Να έρθετε σε επαφή με μεγαλύτερους σε ηλικία πρόσφυγες, ζητώντας τους να σας διηγηθούν τα πρώτα δύσκολα χρόνια ζωής στους προσφυγικούς συνοικισμούς. Καταγράψτε τη μαρτυρία τους σε γραπτό λόγο, φροντίζοντας ώστε το κείμενό σας να διατηρεί την αμεσότητα της αφήγησης.

21. Διαβάστε το βιβλίο του Β. Γκουρογιάννη *Κόκκινο στην Πράσινη γραμμή* και παρουσιάστε στην τάξη αποσπάσματά του που συνομιλούν με κείμενα της ενότητας τα οποία αναφέρονται στα γεγονότα της Εισβολής. Συζητήστε αν η αλλαγή σκοπιάς και η χρονική απόσταση επιφέρει αλλαγές στην πρόσληψη των γεγονότων, και ποιες.

22. Γράψτε ένα τρίστιχο στο πνεύμα του ποιήματος του Γ. Χαριτωνίδη, εστιάζοντας όμως στο τι μας λείπει και όχι στο τι μας περισσεύει σήμερα.

23. Να συμπληρώσετε με νέες στροφές το ποίημα του Θ. Κουγιάλη, ώστε να εκπροσωπούνται και οι κατηγορίες ανθρώπων που γίνονται στόχος στα ποιήματα των Γ. Χαριτωνίδη και Β. Λοϊζίδη.
24. Δοκιμάστε να αντικαταστήσετε στο ποίημα του Κουγιάλη τον ποντικό με ένα άλλο ζώο (με τις ανάλογες προσαρμογές ώστε να διατηρηθεί ο ρυθμός), επιδιώκοντας να κάνετε ακόμα αιχμηρότερη τη σάτιρα.
25. Εμπνευστείτε από την περιγραφή της «νεκρής ζώνης» στο κείμενο του Ζ. Λακαριέρ και γράψτε ένα κείμενο (ή φτιάξτε ένα σκίτσο) που να αποτυπώνει την κατάσταση όπως την βλέπετε εσείς.
26. Οι Κύπριοι, και γενικότερα οι Νεοέλληνες, σε ποιήματα όπως εκείνα του Γ. Χαριτωνίδη, του Β. Λοϊζίδη, του Τ. Νικηφόρου, φαίνεται να υιοθετούν μια υλιστική/καταναλωτική συμπεριφορά, η οποία όμως δεν δίνει λύσεις στα ουσιαστικά προβλήματα του τόπου. Ποια είναι, κατά τη γνώμη σας, τα πιθανά αίτια αυτής της στάσης; Εσείς συμφωνείτε με τις απόψεις των ποιητών για τη σημερινή κατάσταση; Πώς κρίνετε τη λύση του Π. Νικολάου; Αναπτύξτε τις απόψεις σας σε ένα δοκίμιο περίπου 600 λέξεων (αξιοποιώντας, αν θέλετε, και εικονιστικό υλικό όπως, λόγου χάρη, γελοιογραφίες).
27. Ποιο γεγονός της επικαιρότητας γίνεται στόχος της παρακάτω γελοιογραφίας του Στάθη; Δοκιμάστε να διακωμωδήσετε ποιητικά το ίδιο πράγμα, αντλώντας ιδέες για τη μορφή και το ύφος από τα ποιήματα «κοινωνικής κριτικής» της ενότητας.

Στάθης Σταυρόπουλος *Οι Γελοιοποιοί*, Πατάκης, Αθήνα 2002

[Άλλες δημιουργικές δραστηριότητες]

1. Ο ποιητής Οδ. Ελύτης ασχολήθηκε και με την τέχνη του **κολάζ**, συνθέτοντας τοπία που συνομιλούν με τους στίχους του. Δοκιμάστε να αποδώσετε με την ίδια μορφή τέχνης τις εικόνες από τα ποιήματα που εξετάσατε σε αυτή την ενότητα.
2. Εμπνευστείτε από το ελληνικό τοπίο, όπως το περιγράφουν οι ποιητές στην αρχή της ενότητας, και αποδώστε το με ζωγραφιές. Μπορείτε εναλλακτικά να συνθέσετε την εικόνα που έχετε εσείς για τον τόπο σας φτιάχνοντας κολάζ με φωτογραφίες, πίνακες, σκίτσα ή άλλα αντικείμενα. Χρησιμοποιήστε στίχους από τα ποιήματα ή φράσεις από τα πεζά της ενότητας ως λεζάντες. Να κάνετε μια μικρή έκθεση στην τάξη με τα έργα σας.
3. **α)** Ακούστε τις μελοποιήσεις που σας προτείνονται για τα κείμενα της ενότητας. Με ποιον τρόπο η μουσική ενισχύει το περιεχόμενο των στίχων; **β)** Αναζητήστε στο youtube ή αλλού μελοποιημένους στίχους με θέμα τον ελληνικό / κυπριακό τόπο και φτιάξτε ένα ρεπερτόριο αγαπημένων τραγουδιών. Ποια από τις δύο τέχνες, η ποίηση ή η μουσική, αισθάνεστε ότι δίνει περισσότερες δυνατότητες στην ενσυναίσθηση (να «νιώσετε» τον τόπο);
4. Εξετάστε το εικονιστικό υλικό (φωτογραφίες, πίνακες, εικόνες) το οποίο πλαισιώνει τα κείμενα της ενότητας. Ποιο μέρος του θα εντάσσατε στον παραδοσιακό κόσμο και ποιο στη νεότερη ελληνική / κυπριακή πραγματικότητα; “Αφηγηθείτε” την ιστορία του τόπου με οδηγό αποκλειστικά τις εικόνες αυτές (βάζοντάς τις σε κατάλληλη σειρά).
5. Αναζητήστε εικόνες-αγιογραφίες-θρησκευτικούς πίνακες της βυζαντινής και της δυτικής τεχνοτροπίας και συγκρίνετέ τις με τους στίχους του ποιήματος «Η Ορθοδοξία» του Ν. Καρούζου. Τι παρατηρείτε; Σε ποια από τις δύο παραδόσεις ανήκει ο κόσμος του ποιήματος;
6. Να εντοπίσετε πίνακες λαϊκών και επώνυμων ελλήνων ζωγράφων, παλαιότερων και νεότερων, οι οποίοι αποτυπώνουν τον τόπο. Σε τι διαφέρει το ύφος τους, ο τρόπος που αποδίδουν το ελληνικό τοπίο;
7. Συγκρίνετε την εικαστική απόδοση του τόπου στους παραπάνω πίνακες με την ποιητική του έκφραση στα λογοτεχνικά κείμενα της ενότητας. Ποια από τις δύο μορφές τέχνης –η ποίηση ή η ζωγραφική– αισθάνεστε ότι αφήνει περισσότερο «χώρο» στο να φανταστείτε τον τόπο και κεντρίζει περισσότερο τη δημιουργικότητά σας;
8. Ο αγωνιστής του '21 και αυτοδίδακτος λαϊκός καλλιτέχνης Παναγιώτης Ζωγράφος, απεικόνισε με οδηγίες του στρατηγού Μακρυγιάννη σημαντικά ιστορικά περιστατικά του Αγώνα της Ανεξαρτησίας. Δείτε στην ιστοσελίδα http://www.youtube.com/watch?v=fOOCGmFG_c4 (ή αλλού) τους πίνακές του και συγκρίνετε τη ναΐφ (απλοϊκή) εικαστική απόδοση των περιστατικών με το λαϊκό ύφος των απομνημονευμάτων του Μακρυγιάννη. Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της «λαϊκής τέχνης» που αναδύονται από τη σύγκριση αυτή;
9. Αναζητήστε και εξετάστε αντίστοιχα τους πίνακες του ναΐφ ζωγράφου Μ. Κκάσιαλου, οι οποίοι αποτυπώνουν με απλό τρόπο τη ζωή στην Κύπρο. Ποιους στίχους σας θυμίζουν και από ποια ποιήματα της ενότητας;

10. Στις σελίδες 34-35 του βιβλίου σας θα δείτε τον μνημειώδη πίνακα του Αδ. Διαμαντή «Ο κόσμος της Κύπρου». Προσπαθήστε να εντοπίσετε σε αυτόν τη μορφή του πάτερ Κωνσταντίνου τον οποίο φωτογράφησε ο Σεφέρης (δείτε τη φωτογραφία στη σ. 15 του βιβλίου σας) και στον οποίο αναφέρεται ο ποιητής στο ποίημά του «Λεπτομέρειες στην Κύπρο» (είναι ο καλόγερος που πλουμίζει την κολόκα). Πώς αποδίδει καθεμιά από τις τρεις τέχνες – λογοτεχνία, ζωγραφική, φωτογραφία– τη μορφή του;
11. Αναζητήστε το λεύκωμα *Κύπρος. Μνήμη και αγάπη. Με το φακό του Γιώργου Σεφέρη* (επιμ. Ε. Χ. Κάσδαγλης, Πολιτιστικό Κέντρο Λαϊκής Τράπεζας, Λευκωσία 1990) και εξετάστε όσες φωτογραφίες έχουν εκδοθεί σε αυτό από τα τρία ταξίδια του Σεφέρη στην Κύπρο. Τι ενδιέφερε κυρίως τον ποιητή να φωτογραφίζει;
12. Προσπαθήστε να αντιστοιχίσετε φωτογραφίες του λευκώματος αυτού με στίχους από τα ποιήματα της συλλογής *Ημερολόγιο Καταστρώματος Γ'.* Τι συμπεράσματα βγάζετε γενικά για την κυπριακή εμπειρία του Σεφέρη, ποιον κόσμο της Κύπρου (ανα)συγκροτούν φωτογραφίες και ποιήματα;
13. Δημιουργήστε ένα «κολάζ»: τοποθετήστε σε έναν πίνακα στην τάξη σας τις φωτογραφίες του Σεφέρη μαζί με ποιήματα της ενότητας «Ο τόπος μου και οι άνθρωποι», με το περιεχόμενο των οποίων θεωρείτε ότι συνομιλούν. Γράψτε ένα σύντομο σημείωμα που να δικαιολογεί τον συσχετισμό φωτογραφιών – ποιημάτων.
14. Δείτε το ντοκιμαντέρ «Σεφέρης – Διαμαντής, Ο κόσμος της Κύπρου» (συμπαγωγή του Π.Ι.Κ. και της Εκπαιδευτικής Τηλεόρασης του Υ.Π.Θ.Α.Π.Ε., 2012-13) και εξετάστε αν και πώς αυτό εμπλουτίζει την ανάγνωση των κυπριακών ποιημάτων του Γ. Σεφέρη.
15. Παρακολουθήστε την ταινία «Γιώργος Σεφέρης / Ημερολόγια Καταστρώματος» του Στέλιου Χαραλαμπίδου (2001). Ποιο άλλο ταξίδι του ποιητή νιώθετε ότι καθόρισε τον τρόπο με τον οποίο αντίκρισε τον κόσμο της Κύπρου κατά τις επισκέψεις του στο νησί; Υποστηρίξτε το με στοιχεία και από τη βιογραφία του ποιητή.
16. Υπάρχουν περιγραφές στο ποίημα της Λ. Κάσδαγλη που θα μπορούσαν να αποδοθούν είτε φωτογραφικά είτε ζωγραφικά; Να τις επισημάνετε και να τις «οπτικοποιήσετε» με όποια τέχνη προτιμάτε.
17. Να συγκρίνετε την εικόνα του κόσμου της Κύπρου στο ποίημα της Λ. Κάσδαγλη και στα κείμενα του Γ. Σεφέρη (ποιήματα, ημερολόγιο, αλληλογραφία, αλλά και φωτογραφίες) με τις εντυπώσεις από το ίδιο νησί στα ταξιδιωτικά κείμενα της Άννας Μπράσεϋ και του Νίκου Καζαντζάκη, που περιλαμβάνονται στην ενότητα «Το ταξίδι στη λογοτεχνία» του βιβλίου σας *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* της Β' Γυμνασίου. Να εντοπίσετε τις πιο χαρακτηριστικές ομοιότητες και διαφορές και να τις αιτιολογήσετε.

18. Εμπνευστείτε από τα ηρωικά πρόσωπα που αναφέρονται στο κείμενο του Δ. Νόλλα, ή και σε άλλα κείμενα της ενότητας, και αποδώστε τη μορφή και την πράξη τους εικαστικά ή με όποια άλλη μορφή έκφρασης επιθυμείτε (δραματοποίηση, ποίημα, τραγούδι κλπ.)

19. Με αφορμή το κείμενο του Δ. Νόλλα αναζητήστε στην παρακάτω ιστοσελίδα <http://national-pride.org/2013/05/20/kizlar-kaitesi> (και όχι μόνο) πληροφορίες για το «KIZLAR KAITESI! Το άγνωστο «Ζάλογγο» του ΠΟΝΤΟΥ!!!», καθώς και για τον ποντιακό χορό κιζλάρ και μάθετε την ιστορία του (μπορείτε να απευθυνθείτε και στον Σύλλογο Ποντίων Κύπρου). Προσπαθήστε να διδαχθείτε και στη συνέχεια να παρουσιάσετε τον ποντιακό χορό στην τάξη.

20. Ακούστε το ποίημα του Νίκου Γκάτσου (οι στίχοι του παρατίθενται πιο κάτω), μελοποιημένο από τον Σταύρο Ξαρχάκο και σε ερμηνεία Νίκου Ξυλούρη στην ιστοσελίδα: http://www.stixoi.info/stixoi.php?info=Lyrics&act=details&song_id=3760. Ποια αρετή, σύμφωνα με τον Γκάτσο, έχει χαθεί και ποιες συμπεριφορές φανερώνουν ότι τα διδάγματα του Μακρυγιάννη έχουν ξεθωριάσει στην ψυχή και στο μυαλό των σύγχρονων Ελλήνων; Σε ποια ποιήματα της ενότητας σας παραπέμπουν οι στίχοι αυτοί;

Μπαρμπα Γιάννη Μακρυγιάννη δεν μας τά' γραφες καλά. Δες ο Έλληνας τι κάνει για ν' ανέβει πιο ψηλά.	Μπαρμπα Γιάννη Μακρυγιάννη πάρε μαύρο γιαταγάνι κι έλα στη ζωή μας πίσω το στραβό να κάμεις ίσο.	Μπαρμπα Γιάννη Μακρυγιάννη δεν μας τά' γραφες σωστά. Το φιλότιμο δε φτάνει για να πάει κανείς μπροστά.
--	--	--

21. Αναζητήστε και άλλες γελοιογραφίες ή κόμικς σύγχρονων ελλήνων σκιτσογράφων (όπως ο Στάθης), στις οποίες έχουν χρησιμοποιηθεί εθνικοί ήρωες ή/και εθνικά σύμβολα. Να τις παρουσιάσετε στην τάξη εξηγώντας πώς αξιοποίησε τα σύμβολα ο γελοιογράφος και εμπνευστείτε από αυτές για μια δική σας αντίστοιχη, με επίκαιρο θέμα.

1. Συνδυάζοντας λογοτεχνικά κείμενα και εικαστικά έργα να ετοιμάσετε μια έκθεση για την ομορφιά του τόπου και των κτισμάτων του. Μπορεί να γίνει χρήση των «συνεικόνων» (κολάζ) του Οδ. Ελύτη, των ζωγραφιών του Θεόφιλου και του Φ. Κόντογλου, του Αδ. Διαμαντή, του Μ. Κκάσιαλου, του Τ. Κάνθου, των χαρακτηρισμών του Τάσσου και της Βάσως Κατράκη, και άλλων καλλιτεχνών, ακόμα και δικών σας πρωτότυπων ζωγραφιών. Η έκθεση μπορεί να συνδυαστεί με αντίστοιχες μουσικές και τραγούδια. Στο τέλος, να καταγράψετε ή να συζητήσετε προφορικά τις παρατηρήσεις σας για την απουσία αυτής της ομορφιάς από τη σημερινή αστική ζωή και τα συναισθήματα που σας προκαλεί (ανακαλώντας και κείμενα της ενότητας «Λογοτεχνία και Οικολογία» του βιβλίου σας της Β΄ Γυμνασίου).
2. Επισκεφτείτε στην ιστοσελίδα <http://www.ekebi.gr/Fakeloi/makrygiannis/default.htm> του ΕΚΕΒΙ τον φάκελο «Στρατηγός Μακρυγιάννης». Δημιουργήστε έναν ανάλογο φάκελο στην ιστοσελίδα του σχολείου σας για κάποιον άλλο αγωνιστή του '21 ή του κυπριακού Αγώνα.
3. Κάντε μια έρευνα και για άλλους αγωνιστές του '21 οι οποίοι έγραψαν (ή υπαγόρευσαν) απομνημονεύματα. Συγκρίνετε τη γλώσσα και το ύφος τους με εκείνο του Μακρυγιάννη και αξιολογήστε το αποτέλεσμα με κριτήριο τη λογοτεχνικότητα.
4. Κρίνοντας από το περιεχόμενο των δύο αποσπασμάτων που ανθολογούνται στην ενότητα, ποια πιστεύετε ότι μπορεί να είναι τα συναισθήματα του στρατηγού Μακρυγιάννη, καθώς κάνει τον απολογισμό της δράσης του και της κατάστασης του έθνους στα *Απομνημονεύματά* του; Για να το επαληθεύσετε, διαβάστε κατά ομάδες και παρουσιάστε στην τάξη παραδείγματα από το σύνολο του έργου. Μία από τις ομάδες να κάνει μια έρευνα σε βιβλία ιστορίας και σε έγκυρες ηλεκτρονικές πηγές για τα χρόνια δράσης του Μακρυγιάννη, προκειμένου να εντοπίσει τις ιστορικές αφορμές (γεγονότα, εσωτερικές διαμάχες, ανάμειξη ξένων δυνάμεων κλπ.) που οδήγησαν τον αγωνιστή να γράψει σκέψεις όπως εκείνες στο πρώτο απόσπασμα των *Απομνημονευμάτων*.
5. Ο Γάλλος ναύαρχος Δεριγνύ, τον οποίο αναφέρει ο Μακρυγιάννης, υπήρξε ένας από τους πολλούς Ευρωπαίους φιλέλληνες οι οποίοι συνέδραμαν στον αγώνα των Ελλήνων για Ανεξαρτησία.
 - α) Βρείτε πληροφορίες για το φιλελληνικό κίνημα της εποχής, ξεκινώντας από το σχολικό σας βιβλίο Ιστορίας (*Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία Γ΄ Γυμνασίου*, Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 2008, σελ. 35-36) και επεκτείνοντας την έρευνα στο διαδίκτυο (δείτε λ.χ. το σχετικό αφιέρωμα της Δημόσιας Βιβλιοθήκης Ρόδου στην ιστοσελίδα http://www.rhodeslibrary.gr/info/2006_1/A3.html, και αλλού).
 - β) Κάντε ένα αφιέρωμα ειδικά για τους φιλέλληνες εκείνους οι οποίοι υπήρξαν και αξιόλογοι λογοτέχνες (όπως ο λόρδος Μπάιρον, ο Β. Ουγκώ, ο Π. Σέλλεϋ κ.ά.) Δημιουργήστε μια μικρή ανθολογία με έργα τους αφιερωμένα στην ελληνική υπόθεση και παρουσιάστε τα στην τάξη ή αναρτήστε τα στην ιστοσελίδα του σχολείου σας.
6. Να συγκεντρώσετε και να παρουσιάσετε στην τάξη όσα ποιήματα του Κ. Π. Καβάφη μιλούν για την ελληνική γλώσσα και για τον ελληνισμό της περιφέρειας. Χαρτογραφήστε τον ελληνικό κόσμο της Διασποράς ή του «Μείζονος Ελληνισμού» σχολιάζοντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του όπως διαφαίνονται μέσα από τα ποιήματα του Αλεξανδρινού.

7. Ο Διονύσιος Σολωμός έγραψε στα χρόνια της Επανάστασης: «Μήγαρις [= μήπως] έχω άλλο στο νου μου, πάρεξ [= εκτός από] ελευθερία και γλώσσα;» Λίγο αργότερα, στα χρόνια της γλωσσικής επανάστασης (του μαχόμενου δημοτικισμού), ο Γιάννης Ψυχάρης δήλωσε: «Γλώσσα και πατρίδα είναι το ίδιο. Να πολεμά κανείς για την πατρίδα του ή για την εθνική τη γλώσσα, ένας είναι ο αγώνας. Πάντα αμύνεται περί πάτρης». Αφού συσχετίσετε τα παραπάνω με την παράγραφο 158 από το *Χρονικό* του Μαχαιρά αλλά και με τα ποιήματα της ενότητας που αναφέρονται στο ζήτημα της γλώσσας, συζητήστε αν είναι αναγκαίο κανείς να αμύνεται περί γλώσσας. Υπάρχουν όρια σε αυτόν τον αγώνα; Αναζητήστε πληροφορίες για το γλωσσικό ζήτημα και τους «γλωσσοαμύνητες» για να σχηματίσετε ολοκληρωμένη άποψη.

8. Να αναζητήσετε και να παρουσιάσετε έργα νεοελλήνων λογοτεχνών αφιερωμένα στην Κύπρο (ποιητικές συλλογές, μεμονωμένα ποιήματα και πεζά, ημερολόγια κλπ). Σχολιάστε τον τρόπο με τον οποίο αποδίδουν την εικόνα του νησιού, λαμβάνοντας υπόψη πότε γράφονται αλλά και σε ποια ιστορική περίοδο της Κύπρου αναφέρονται (σύγχρονη ή παλαιότερη).

9. Με αφορμή το ποίημα του Π. Λιασιδή, αναζητήστε στοιχεία για τους ποιητάρηδες της Κύπρου (μπορείτε να συμβουλευτείτε τη συγκεντρωτική έκδοση του Κ. Γ. Γιαγκουλλή, *Κύπριοι λαϊκοί ποιητές*, Εκδόσεις Χρ. Ανδρέου, τ. Α', Λευκωσία 1982· τ. Β', Λευκωσία 1983, όπου συγκεντρώνονται πολλά δείγματα τέτοιας ποίησης).

10. «Τότες ήρθε ο καλόγερος [...] κι έπιασε να πλουμίζει την κολόκα»: συγκεντρώστε στοιχεία για την παραδοσιακή αυτή τέχνη, της διακόσμησης της κολοκύθας, στην Κύπρο και διερευνήστε πώς συνδέεται με την κυπριακή ποιητική συλλογή του Γ. Σεφέρη *Ημερολόγιο Καταστροφάτος Γ'*.

11. Κάντε μια έρευνα ανατρέχοντας σε ιστορικά βιβλία, στο διαδίκτυο, στον Τύπο της εποχής, για την κοινωνική και οικονομική κατάσταση στην Κύπρο την περίοδο της Αγγλοκρατίας (1878-1960). Επικεντρωθείτε στις συνθήκες ζωής του αγροτικού και εργατικού κόσμου, την κοινωνική ανισότητα, τη δυσβάσταχτη φορολογία. Παρουσιάστε τα ευρήματά σας στην τάξη και συγκρίνετε την εικόνα με εκείνη που καταγράφουν τα σχετικά λογοτεχνικά κείμενα της ενότητας.

12. Να συγκεντρώσετε πληροφορίες για τα «Οκτωβριανά του '31» και να τις παρουσιάσετε στην τάξη (εκτός από τα βιβλία της Ιστορίας, θα σας φανούν χρήσιμες και μαρτυρίες όπως αυτές που ανθολογούνται στο βιβλίο *Η κυπριακή εξέγερση του 1931*, Ε.Π.Ο.Κ., Λευκωσία 1983). Αξιολογήστε αν η κατάσταση και το κλίμα που δίνει ο Δ. Λιπέρτης στο ποίημά του «Οκτώβρης 1931» αντιστοιχούν στην ιστορική πραγματικότητα. Να αναζητήσετε και άλλα λογοτεχνικά κείμενα με το ίδιο θέμα και να συντάξετε μια μικρή ανθολογία (διερευνήστε και τη δράση του, νεαρού τότε, Κ. Μόντη στο κίνημα αυτό).

13. Με αφορμή τους πρώτους στίχους από το ποίημα του Γ. Παπαδόπουλου «Το γράμμα και η οδός», αναζητήστε πληροφορίες και συντάξτε ένα χρονικό με τα (ειρηνικά) διαβήματα των Κυπρίων πριν την ανάληψη του ένοπλου αγώνα κατά της βρετανικής αποικιοκρατίας το 1955-59: από πότε ξεκινούν, τι μορφή έχουν, σε ποιες Αρχές απευθύνονται, πώς αντιμετωπίζονται από τους Βρετανούς.

14. Οι «φίλοι του άλλου πολέμου» [του Β΄ Παγκοσμίου], όπως αποκαλεί ο Γ. Σεφέρης τους Άγγλους στο ποίημά του «Σαλαμίνα της Κύπρος», παρά τη φιλελεύθερη ιδεολογικά στάση τους, εντούτοις, απέναντι στον αγώνα των Κυπρίων για Αυτοδιάθεση-Ένωση αντέδρασαν με αποικιοκρατική υπεροψία, τηρώντας ούτε λίγο ούτε πολύ τη στάση του Λ. Ντάρελ (φίλου του Σεφέρη ως την εποχή του κυπριακού Αγώνα). Αναλογικά με το δίπτυχο των κειμένων *Πικρολέμονα – Κλειστές Πόρτες*, που μελετήσατε στην ενότητα, παρουσιάστε την αλληλογραφία του Σεφέρη με τον επίσης φίλο του και κατά τα άλλα φιλέλληνα Πάτρικ Λη Φέρμορ [Γιώργος Σεφέρης, P. L. Fermor & J. Rayner *Αλληλογραφία (1948-1971)*, φιολ. επιμ. Φ. Δημητρακόπουλος – Β. Λαμπροπούλου, Λευκωσία 2007 (Δημοσιεύματα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών – XLVIII)] και σταθείτε ειδικά στις επιστολές 16, 20, 29, 30, 31, 32, 33. Δείτε επίσης τι γράφει ο Σεφέρης στο ημερολόγιό του αλλά και στην αλληλογραφία του με τον Γιώργο Θεοτοκά για τη στάση των Άγγλων στο Κυπριακό.

15. α) Συγκεντρώστε πληροφορίες για τη μαθητική δράση στα χρόνια του Αγώνα της ΕΟΚΑ (π.χ. μάχη της Σεβερείου σχολής). Να τις παρουσιάσετε στην τάξη ομαδοποιημένες ανάλογα με το είδος του υλικού: φωτογραφίες, μαρτυρίες, λογοτεχνικές αναφορές κ.ο.κ.

β) Επεκτείνετε την έρευνά σας ψάχνοντας στο διαδίκτυο αλλά και σε αρχεία εφημερίδων για να συγκεντρώσετε φωτογραφικό και γενικότερα δημοσιογραφικό υλικό από τις εκδηλώσεις και την κοινωνικοπολιτική δράση των νέων στις δεκαετίες 1950-1960, όχι μόνο στην Κύπρο αλλά και στην Ελλάδα. Στη συνέχεια οργανώστε μια μικρή έκθεση του υλικού αυτού παρουσιάζοντάς το κατά θέματα: π.χ. τραγούδια, καλλιτεχνική έκφραση, πολιτική δράση, διαδηλώσεις για μεγάλα ιστορικά – κοινωνικά – πολιτικά γεγονότα κ.ο.κ. Μία από τις ομάδες εργασίας θα μπορούσε να αναλάβει τον σχολιασμό του υλικού σε γραπτό κείμενο, αξιοποιώντας και τα ποιήματα και πεζά της ενότητας.

16. Με αφορμή το λαϊκό στιχούργημα της Αγλ. Χατζηγιακουμή για την Κύπρο, κάντε μια μικρή έρευνα σε δύο ομάδες:

Η πρώτη ομάδα να αναζητήσει στον ελληνικό Τύπο της εποχής ή και σε άλλες πηγές για άλλα τέτοια ποιήματα με θέμα τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα της Κύπρου. Ως πλαισίωση, συλλέξτε φωτογραφικό και γενικότερα δημοσιογραφικό υλικό για τις διαδηλώσεις που γίνονταν στην Αθήνα και σε άλλα μέρη της Ελλάδας για την ένωση της Κύπρου με τον εθνικό κορμό την περίοδο αυτή.

Η δεύτερη ομάδα να βρει και να παρουσιάσει αντίστοιχο υλικό (ποιήματα, τραγούδια, μυθιστορήματα, λαϊκές εικονογραφήσεις) για άλλες περιοχές του ελληνισμού, εκτός από την Κύπρο, οι οποίες αγωνίστηκαν για Ένωση με την Ελλάδα (λ.χ. η Κρήτη – πβ. Ν. Καζαντζάκης, *Ο Καπετάν Μιχάλης*). Εντοπίστε και συζητήστε στην ολομέλεια τους κοινούς τόπους στη ρητορική των κειμένων αλλά και στην «αφήγηση» της εικόνας.

17. Να συγκεντρώσετε στοιχεία από έντυπες και ηλεκτρονικές πηγές: μαρτυρίες, φωτογραφικά ντοκουμέντα, ιστορικά έγγραφα, λογοτεχνικά έργα κλπ. για τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922) και την ανταλλαγή των πληθυσμών που ακολούθησε. Πλούσιο σχετικό υλικό παρέχει, μεταξύ άλλων πηγών, το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών (<http://www.kms.org.gr/>). Συνθέστε μια παρουσίαση στην οποία να φαίνονται οι αντιστοιχίες με την τραγωδία της Κύπρου (να δώσετε έμφαση στα λογοτεχνικά έργα αλλά και στο φωτογραφικό υλικό). Συζητήστε τι κάνει το βίωμα του ξεριζωμού *πιο τραγικό* στην περίπτωση της Κύπρου.

18. Να συγκεντρώσετε ποιήματα και πεζά για σημαντικά ιστορικά γεγονότα του ελληνισμού της Κύπρου, γραμμένα από Κύπριους και άλλους Έλληνες λογοτέχνες (ή και ξένους). Να τα συγκρίνετε μεταξύ τους: υπάρχουν διαφορές στην απόδοση του βιώματος και πώς τις αιτιολογείτε; (Για υλικό μπορείτε να ανατρέξετε σε παλαιότερα ανθολόγια λογοτεχνίας, αλλά και σε νεότερες ανθολογίες του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου της Κύπρου και των Πολιτιστικών Υπηρεσιών του Υ.Π.Π.)

19. Ψάξτε και για άλλες λογοτεχνικές μαρτυρίες, χρονικά ή ημερολόγια προσφύγων, όπως εκείνα της Ρ. Κατσελλή και της Στ. Σπύρου, και δημιουργήστε ένα ανθολόγιο με τίτλο «Μαρτυρίες για την Εισβολή». Εξετάστε αν οι μαρτυρίες των *γυναικών* προσφύγων διαφοροποιούνται από εκείνες των *ανδρών* και ως προς τι.

20. Εργαστείτε σε δύο ομάδες: η πρώτη ομάδα να ετοιμάσει ένα νοσταλγικό οδοιπορικό στην Κερύνεια με τίτλο «Η Κερύνεια πριν την καταστροφή» συλλέγοντας παλιές φωτογραφίες, αναμνήσεις-μαρτυρίες για παραδοσιακές γειτονιές, συνήθειες, γιορτές, τοπικές γεύσεις κλπ. Η δεύτερη ομάδα να οργανώσει μια έκθεση με θέμα «Η καταστροφή του 1974: *πρόσφυγας στην ίδια σου την πατρίδα*», συγκεντρώνοντας οπτικοακουστικό υλικό για την προσφυγιά (λ.χ. από τα αρχεία του Ρ.Ι.Κ.) Και στις δύο περιπτώσεις αξιοποιήστε λογοτεχνικά κείμενα, της ενότητας και άλλα, με τα οποία θα συνοδεύσετε το υλικό σας.

21. Αναζητήστε την πνευματική επιθεώρηση Κοζάνης *Η παρέμβαση* (προσιτή και ηλεκτρονικά: iparemvasi.blogspot.com) και ανατρέξτε στο τεύχος Ιούν-Ιουλ.-Αυγ. 2010. Δείτε το αφιέρωμα «*Τα μετά την εισβολήν. Ανθολόγιον Κυπρίων ποιητών*» στις σελ. 93-110.

α) Να εξετάσετε ποια ποιήματα από την ανθολογία αυτή συμπληρώνουν ή εμπλουτίζουν τις πτυχές του κυπριακού δράματος σε σχέση με τα ποιήματα του βιβλίου σας.

β) Να συγκρίνετε τα παραπάνω ποιήματα με ανθολογίες τουρκοκύπριων ποιητών σε μετάφραση (π.χ. «*Ανεμόεσσα Κύπρος*». *Ανθολογία. 24 Τουρκοκύπριοι Ποιητές*, μτφρ.-επιμ. Ιωσήφ Ιωσηφίδης, εκδ. Αριστοτέλους, Λεμεσός 2007 ή *Σύγχρονοι Τουρκοκύπριοι Ποιητές*, μτφρ.-επιμ. Γιώργος Μολέσκης, Τόπος, Αθήνα 2010). Τι διαπιστώσεις κάνετε ως προς τα θέματα που τους απασχολούν;

22. Αφού συλλέξετε στοιχεία από τα βιβλία σας της Ιστορίας και της Τέχνης ή από άλλες πηγές, να δημιουργήσετε έναν κατάλογο με τους αρχαιολογικούς χώρους, τις εκκλησίες και άλλα μνημεία της ελληνικής –και παγκόσμιας– πολιτιστικής κληρονομιάς (π.χ. ψηφιδωτά Κανακαριάς), τα οποία βρίσκονται στην κατεχόμενη Κύπρο. Αναζητήστε πληροφορίες για την τύχη που είχαν μετά το 1974 αυτοί οι θησαυροί. Συγκεντρώστε παράλληλα και όσα λογοτεχνικά κείμενα αφορούν στο ίδιο θέμα και παρουσιάστε τα στην τάξη σας. Να συντάξετε ένα υπόμνημα προς την Ουνέσκο αξιοποιώντας τα στοιχεία που βρήκατε και προτείνοντας τρόπους για τη διάσωση των μνημείων.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ και εφηβεία

- **A. Ρεμπώ, *Το μεθυσμένο καράβι***
- **Άγγ. Σικελιανός, *Δαίδαλος***
- **K. Βάρναλης, *Ύμνος της Νιότης***
- **Οδ. Ελύτης, *Κάτω στις μαργαρίτας το αλωνάκι***

1. Ο έφηβος στο ποίημα του Ρεμπώ είναι (σαν) ένα καράβι που, αφηφώντας τους κινδύνους, αφήνεται ακυβέρνητο να οδηγηθεί σ' ένα ταξίδι όλο και πιο μακριά. Ποια εικόνα και ποιο σύμβολο χρησιμοποιεί αντίστοιχα ο Σικελιανός για να περιγράψει την ίδια εφηβική λαχτάρα;
2. Να συγκρίνετε τις εικόνες στο απόσπασμα από το *Μεθυσμένο καράβι* του Ρεμπώ με εκείνες του Ελύτη στο «Κάτω στις μαργαρίτας το αλωνάκι» και να τις αξιολογήσετε από την άποψη της δημιουργικής φαντασίας (της τόλμης τους).
3. Να σχολιάσετε τον τίτλο του ποιήματος του Ρεμπώ με βάση το περιεχόμενό του. Δοκιμάστε να προτείνετε έναν άλλο τίτλο ταιριαστό στο περιεχόμενο του ποιήματος.
4. Το ποίημα του Ρεμπώ έχει γνωρίσει αρκετές μεταφράσεις στην ελληνική γλώσσα. Παρακάτω δίνεται αυτή του Καίσαρα Εμμανουήλ. Να συγκρίνετε τις δύο αποδόσεις (του Αλ. Μπάρα στο βιβλίο σας και του Κ. Εμμανουήλ εδώ) αξιολογώντας ποια, κατά τη γνώμη σας, αποδίδει καλύτερα την εφηβική «τρέλα» του πρωτοτύπου. Εξετάστε πόσο συμβάλλει ο ρυθμός των δύο αποδόσεων στην κρίση σας.

Το μεθυσμένο καράβι (Le bateau ivre)

Καθώς κατέβαινα απαλά απ' τα γαληνά ποτάμια,
Είδα πως αρρυμούλκητο, δίχως πλοηγούς κυλούσα:
Κραυγαστικοί Ερυθρόδερμοι τους είχαν στόχο βάλει,
Αφού τους κάρφωσαν γυμνούς σε παρδαλούς πασσάλους.

Το πλήρωμά μου ολόκληρο παντέρημο είχα αφήσει,
Στάρια της Φλάντρας φέρνοντας κι εγγλέζικα μπαμπάκια.
Όταν με τους πιλότους μου τελείωσε εκείνη η αντάρα,
Οι ποταμοί μ' αφήσαν πια να κατεβώ όπου θέλω.

Μες στον τρελό τον παφλασμό των παλιρροιών, τον άλλο
Χειμώνα, πιο απειθάρχητο κι απ' τα παιδιά, είχα τρέξει!
Κι όσα χερσόνησα άφησα στο δρόμο μου ποτέ τους
Δεν είχαν νιώσει σαματά πιο θριαμβικό από κείνο.

Πηγή: http://erythrolefkometerizi.blogspot.com/2009/08/blog-post_3955.html

5. Ανατρέξτε στο απόσπασμα από το *Εμβατήριο του Ωκεανού* του Γιάννη Ρίτσου, το οποίο περιλαμβάνεται στο βιβλίο σας *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* της Β΄ Γυμνασίου. Πού συναντάται το όραμα των εφήβων του Ρίτσου με εκείνο του Ρεμπώ; Τι περιεχόμενο του δίνει ο Βάρναλης στον «Ύμνο της Νιότης»;

6. Ποια εικόνα έχει για τον εαυτό του ο ποιητικός ήρωας του Ρεμπώ και ποια είναι η σχέση του με τους κοινούς ανθρώπους; Σε ποιους στίχους και από ποιους χαρακτηρισμούς το διαπιστώνουμε;

7. Να εντοπίσετε τους όρους (κυρίως τα επίθετα και τα ρήματα) με τα οποία αποδίδεται η νεανική ορμή –σε αντίθεση με την κοινή στάση και φρόνηση– στα ποιήματα του Ρεμπώ, του Σικελιανού και του Βάρναλη.

8. «Μοίρα στον Ίκαρο ήταν να πετάξει και να χαθεί...»: α) Πού αποδίδει ο Σικελιανός την αγάπη του κινδύνου που οδήγησε τον Ίκαρο στην πτώση; (να αναφέρετε τους σχετικούς στίχους). β) Ανατρέξτε στο ποίημα του Ρεμπώ, αλλά και στα βιογραφικά του, και συζητήστε κατά πόσο ο παραπάνω στίχος του Σικελιανού ταιριάζει και στη «μοίρα» του γάλλου ποιητή-εφήβου.

9. Ποιοι στίχοι στο ποίημα του Σικελιανού αποκαθιστούν την εικόνα του άφρονα (απερίσκεπτου) Ίκαρου και αποδίδουν «νόημα» στην πράξη του; Ποια πιστεύετε ότι είναι η αξία που της αναγνωρίζει ο ποιητής;

10. Παρατηρήστε τι διαστάσεις δίνει στον χαμό του έφηβου-Ίκαρου και στον θρήνο για την απώλειά του ο λυρισμός του Σικελιανού: τι επιτυγχάνει με αυτό τον τρόπο ο ποιητής;

11. Ο Σικελιανός δεν ενσωμάτωσε μόνο αρσενικά αλλά και θηλυκά εφηβικά πρότυπα στην ποίησή του. Πώς παρουσιάζεται η Νιότη στο παρακάτω απόσπασμα από το ποίημά του «Διθύραμβος II»; Βλέπετε κοινά στοιχεία με τον Ίκαρο αλλά και με τον έφηβο του Ρεμπώ;

Νιότη σκιρτάει πεντάχαρη, σαν ελυμπίσιο αλάφι!
Νιότη, παρθένα Αρτέμιδα, της Νίκης κυνηγήτρα
πώς δρασκελάει και πέτεται, όπου γκρεμοί και τράφοι!

Λυρικός Βίος Β΄ (Διθύραμβος II)

Πηγή: Λία Παπαδάκη, *Το εφηβικό πρότυπο και η δελφική προσπάθεια του Άγγελου Σικελιανού*, Κ.Ν.Ε., Ε.Ι.Ε., Αθήνα 1995

12. Αν και ο έφηβος-ήρωας του Σικελιανού είναι ο Ίκαρος, το ποίημά του που ανθολογείται στην ενότητα επιγράφεται «Δαίδαλος». Αναζητήστε τη σχέση των δύο μυθολογικών προσώπων και προσπαθήστε να ερμηνεύσετε την επιλογή του ποιητή.

13. Στο τελευταίο μέρος του ποιήματος, ο Σικελιανός αναφέρεται στη θάλασσα που «λέει και ξαναλέει τ' όνομα του εφήβου, θρηνώντας για το τέλος του»: για ποια θάλασσα πρόκειται; Διαβάστε όλο τον μύθο και εντοπίστε στον χάρτη πού βρίσκεται η θάλασσα αυτή.

14. Αναζητήστε το απόσπασμα από την Ωδή του Ανδρέα Κάλβου «Εις Σάμον» (στην ενότητα των «Οικουμενικών αξιών») και εξηγήστε πώς αξιοποιεί εκείνος τον μύθο του Ίκαρου. Εντοπίζετε διαφορές ή ομοιότητες στο πνεύμα των δύο κειμένων, στον χειρισμό δηλαδή του μύθου από τους δύο έλληνες ποιητές; Αιτιολογήστε τις απόψεις σας με γνώμονα και τα αντίστοιχα εισαγωγικά σημειώματα.

15. Η σύνθεση του Ρεμπώ *Μεθυσμένο καράβι* κυριαρχείται από την εφηβική φαντασίωση ταξιδιών σε εξωτικούς τόπους. Ανατρέξτε στην υποενοότητα «Φανταστικά και συμβολικά ταξίδια» του βιβλίου *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* της Β΄ Γυμνασίου και εντοπίστε ποιήματα με τα οποία μπορεί να συνδεθεί. Ποιο αίσθημα κυριαρχεί σ' αυτά σε αντίθεση με τον έφηβο του Ρεμπώ; Πώς το εξηγείτε;

- **Χ. Γκιμπράν, Ο Προφήτης**
- **Κ. Παλαμάς, Πατέρες**
- **Κ. Βάρναλης, Ύμνος της Νιότης**

1. Να περιγράψετε με απλά λόγια τι συμβουλεύει ο Κωστής Παλαμάς τη νέα γενιά για τη στάση που πρέπει να τηρήσει απέναντι στους «πατέρες» (στα παραδεδεγμένα). Πώς κρίνετε την άποψή του;

2. Να συγκρίνετε τις συμβουλές που απευθύνει ο Παλαμάς στους νέους με τις αντίστοιχες του Γκιμπράν προς τους γονείς. **α)** Ποια κοινά σημεία εντοπίζετε στο πνεύμα τους; **β)** Πώς “συνομιλούν” μεταξύ τους τα δύο κείμενα: εξετάστε σε τι ύφος συμβουλεύει ο Παλαμάς τους νέους και εξ ονόματος ποιων μιλάει ο Γκιμπράν.

3. Πού συναντάται το απόσπασμα από το *Εμβατήριο του Ωκεανού* του Ρίτσου, που αναφέρθηκε πιο πάνω, με το κείμενο του Γκιμπράν; Από ποια σκοπιά εκφράζεται στο καθένα το αίτημα για τη χειραφέτηση των νέων;

4. Ποια κεντρική ιδέα/εικόνα του ποιήματος του Βάρναλη λειτουργεί ως σύνδεσμος ανάμεσα στα ποιήματα του Παλαμά και του Γκιμπράν;

5. Πώς πραγματώνεται στα ποιήματα του Ρεμπώ και του Σικελιανού το βαθύτερο μήνυμα του *Προφήτη* του Γκιμπράν;

6. Εξετάστε τον συμβολισμό του **περιβολιού** και του **τόξου** στα ποιήματα του Παλαμά και του Γκιμπράν αντίστοιχα: τους κρίνετε εύστοχους για το πνεύμα του καθενός από τα δύο ποιήματα, και γιατί;

7. Όλο το ποίημα του Παλαμά αποτελείται από μεταφορές (αλληγορίες): να τις εντοπίσετε και να τις αποκωδικοποιήσετε. Παρατηρήστε πώς ο μεταφορικός λόγος τελικά γίνεται πιο καίριος σε σχέση με τον κυριολεκτικό: για να το επαληθεύσετε, δοκιμάστε να μετατρέψετε τις μεταφορές σε κυριολεξίες.

8. α) Με ποιον τρόπο δηλώνεται, σε γραμματικό επίπεδο, ο παραινετικός/προτρεπτικός χαρακτήρας του ποιήματος του Παλαμά; (προσέξτε την έγκλιση των ρημάτων)
β) Πώς εκφράζεται η επαναστατικότητα των νέων στο ίδιο ποίημα; Να υπογραμμίσετε χαρακτηριστικές εκφράσεις και λέξεις-κλειδιά.

9. Πώς δηλώνεται στιχουργικά η νοηματική τομή που χωρίζει το ποίημα του Παλαμά σε δύο μέρη; Σε ποιο άλλο ποίημα της υποενοότητας διαπιστώνετε κάτι ανάλογο;

10. Εξηγήστε **α)** γιατί ο Παλαμάς γράφει ένα ποίημα προς τους νέους με τίτλο «Πατέρες», και **β)** τη χρήση του α΄ πληθυντικού προσώπου στον «Ύμνο της Νιότης» του Βάρναλη, λαμβάνοντας υπόψη το κοινωνικοϊστορικό και ιδεολογικό πλαίσιο των αρχών του 20ού αιώνα. (Σταθείτε ιδιαίτερα στην εθνική αναπτέρωση μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και στην κορύφωση της Μεγάλης Ιδέας, που στηρίζει την αστική ιδεολογία του Παλαμά, αλλά και στην πίστη για κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα που διαπνέει τη σοσιαλιστική ιδεολογία του Βάρναλη).

11. Τι περιεχόμενο έχουν οι λέξεις με κεφαλαίο στα ποιήματα του Παλαμά και του Βάρναλη; Δοκιμάστε να τις μεταφέρετε από το ένα ποίημα στο άλλο και εξετάστε αν ταιριάζουν καλύτερα στο ιδεολογικό κλίμα του καθενός, όπως περιγράφεται παραπάνω.

12. Το ποίημα του Σικελιανού «Δαίδαλος» είναι έμμετρο (γραμμένο σε 11σύλλαβο). Τι το κάνει να φαίνεται ελευθερωμένο σε σχέση με τη στιχουργική κανονικότητα των ποιημάτων του Παλαμά και του Βάρναλη;

13. Να κατατάξετε τα ποιήματα που ανθολογούνται στην υποενοότητα (των Ρεμπώ, Παλαμά, Σικελιανού, Βάρναλη, Ελύτη, Γκιμπράν) σε μια κλίμακα από τα πιο έμμετρα στα πιο «ελεύθερα» (πεζόμορφα).

■ Μ. Κουμανταρέας, Ο γιος του θυρωρού

■ Γ. Κατσούρης, Η μοτοσικλέτα του Αντρέα

1. Από πόσες και ποιες σκοπιές (οπτικές γωνίες) παρουσιάζεται η μορφή του έφηβου Ζήση στο αφήγημα του Μένη Κουμανταρέα; Προσπαθήστε να ανασυνθέσετε την προσωπικότητά του (εμφάνιση - συνήθειες - χαρακτήρας) μέσα απ' αυτές.

2. Να εξετάσετε τη σχέση του αφηγητή-κουρέα με τα γεγονότα και τα πρόσωπα της ιστορίας: **α)** Ποια είναι η θέση του ανάμεσα στους άλλους πρωταγωνιστές και πώς αυτή συμβάλλει στην πλοκή και στην εξέλιξη της ιστορίας; **β)** Συγκρίνετε την οπτική γωνία του αφηγητή σε σχέση με τα άλλα πρόσωπα της ιστορίας: είναι προνομιακή ή περιορισμένη; Κατά τη γνώμη σας, αρκεί *μία* οπτική (του κουρέα ή του γέρου θυρωρού ή του Ζήση) για να σχηματίσει ο αναγνώστης ολοκληρωμένη γνώση της ιστορίας;

3. Στο αφήγημα του Κουμανταρέα είναι εμφανής η ψυχική απόσταση που δημιουργείται μεταξύ εφήβων και ενηλίκων. Σε ποια σημεία την διαπιστώνετε και πού την αποδίδετε, τόσο με βάση το κείμενο όσο και από τις δικές σας εμπειρίες;

4. α) Ποιες αλλαγές παρατηρεί ο κουρέας στον Ζήση σε σχέση με το παιδί που γνώρισε;
β) Τι είδους αντίδραση αναμένει απ' αυτόν στην αλλόκοτη συμπεριφορά του γέρου και τι διαπιστώνει τελικά; Ποιο συμπέρασμα βγάζει για τα στερεότυπα που έχουν συχνά οι μεγάλοι για τους νέους; Συμφωνείτε με την άποψή του;
5. Πώς περιγράφεται ο θυρωρός που καταφτάνει ως πελάτης στο κουρείο; Τι είδους επίδραση έχει το πένθος πάνω του; Ποιον θεωρεί υπεύθυνο και τι εκπλήσσει στη συμπεριφορά του;
6. Ο Ζήσης φαίνεται να έχει πολλές ομοιότητες με τον χαμένο γιο του θυρωρού. Πώς τις εξηγείτε;
7. Το παρακάτω ποίημα του Βύρωνα Λεοντάρη θα μπορούσε να αποτελεί ένα ακόμα επεισόδιο της ιστορίας του Κουμανταρέα. α) Σε ποιο σημείο της θα το ενσωματώνατε;
β) Ποια χαρακτηριστικά της νεότητας τονίζουν τα δύο κείμενα;

ΒΥΡΩΝ ΛΕΟΝΤΑΡΗΣ

Οδόσημο κινδύνου

Η σύνθεση του Βύρωνα Λεοντάρη (γεν. 1932) «Οδόσημο κινδύνου» αποτελείται από τρία μέρη. Εδώ παρατίθεται το πρώτο από αυτά, όπου το άλμα στον χρόνο (από το σήμερα πίσω στον Όμηρο) γίνεται για να τονιστούν ζητήματα διαχρονικά: η τόλμη αλλά και η τραγική απώλεια της ζωής στον ανθό της νιότης, η λησμονιά που επιφέρει ο χρόνος και η λειτουργία της τέχνης ως «σήματος».

Γι' αυτόν που χάθηκε στη φονική στροφή
είχαμε στήσει οι φίλοι του εικονοστάσι οδόσημο κινδύνου
ξύλινο ομοίωμα ναΐσκου
με το εικονισματάκι του προστάτη αγίου του και το φυλαχτό
- που δεν τον φύλαξε...

Επιθυμία της μάνας του που ευλαβικά τηρούσε
συνήθειες που μοιάζουν με πανάρχαιες.

Τα χρόνια κι οι βοριάδες που έγειραν τα πεύκα στον γκρεμό
το ρήμαξαν κι ό,τι έμεινε ένα κούτσουρο
(ξύλον αύον όσον τ' όργυι' υπέρ αίης...
σήμα βροτοίο πάλαι κατατεθνηώτος...)¹
με μόνο μια ημερομηνία μισοσβησμένη

Για νά 'ναι τώρα αυτή η ημερομηνία ο νεκρός
για νά 'μαι τώρα μόνο εγώ να ξέρω
ποια νιότη τρέχοντας εδώ να παραβγεί το τέλος της
συγκρούστηκε με τη ζωή που ερχόταν από αντίθετα.

Βύρων Λεοντάρης, *Εν γη αλμυρά*, Έρασμος, Αθήνα 1996

Ήλιάδα, Ραψωδία Ψ, στίχοι 327-341: *Μέχρι μια οργιά απ' το χόμα, ζύλο ξερό εξέχει ... το μνήμα θα είναι κάποιου θνητού από παλιά πεθαμένου.* Ο Όμηρος αφηγείται τους αγώνες που αθλοθέτησε ο Αχιλλέας μετά την ταφή του Πατρόκλου. Το *σήμα* ορίστηκε ως το τέρμα της διαδρομής των αρματοδρόμων. Στους στίχους, ο Νέστορας δίνει οδηγίες στον γιο του Αντίλοχο που πρόκειται να λάβει μέρος στους αγώνες.

8. α) Σε ποιον αφανή ήρωα/ηρωίδα της ιστορίας του Κουμανταρέα θα αποδίδετε την «επιθυμία» που εκφράζεται στο ποίημα του Λεοντάρη; **β)** Ποιος από τους πρωταγωνιστές του πεζού θα ταίριαζε για αφηγητή στο ποίημα;

9. Στην ιστορία του Κουμανταρέα προβάλλεται η *σύγχρονη* διάσταση της εφηβικής αποκοτιάς (Ζήσης και Γιάννης). Ποια διάστασή της αναδεικνύει το ποίημα του Λεοντάρη και πώς; (εξετάστε τους εμβόλιμους στίχους στο ποίημα).

10. Με ποιο ποίημα της υποενότητας συναντάται το ποίημα του Λεοντάρη ως προς την πηγή της έμπνευσής τους; Αναζητήστε περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα μυθολογικά πρόσωπα από τα οποία εμπνέεται ο Λεοντάρης (δείτε το γλωσσάρι): πώς συσχετίζονται με τα πρόσωπα και το περιεχόμενο του ποιήματός του;

11. Από ποια σκοπιά πραγματεύεται το οδυνηρό θέμα της απώλειας μιας νέας ζωής το πεζό του Κουμανταρέα και από ποια σκοπιά το ποίημα του Λεοντάρη; Ποια σκοπιά προσθέτει το παρακάτω ποίημα της Μαρίας Κέντρου-Αγαθοπούλου και σε ποιο εύρημα στηρίζεται;

ΜΑΡΙΑ ΚΕΝΤΡΟΥ-ΑΓΑΘΟΠΟΥΛΟΥ

Ο μοτοσυκλετιστής

Τι ν' απόγινε άραγε
εκείνος ο θορυβοποιός
της νύχτας
Καβάλα στο μηχανικό του ζώο
να κραδαίνει την άσφαλτο
Χωρίς φρένο
Να παίζει ώρα ύπνου
με τις φρένες μας
εδώ μέσα
στο σακατεμένο κρανίο

Προχτές το μεσονύχτι
που κοίταζα απ' το παράθυρό μου
το νέο φεγγάρι
άκουσα θόρυβο παράξενο
νά 'ρχεται από ψηλά
και μου φάνηκε πως τον είδα
έναν άγγελος πάνω στη μοτοσυκλέτα

[Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων]

να διασχίζει τους δρόμους τ' ουρανού
κι απ' το σπασμένο καθρεφτάκι του
να με κοιτάζει περίλυπος

Βγάλε μου σε παρακαλώ
μια ωραία φωτογραφία
να τη στείλω στο κορίτσι μου
έτσι απάνω στη μοτοσικλέτα μου
με το ένα χέρι στο χειρόφρενο
το άλλο να σιάζει τα σγουρά μαλλιά μου
Θέλω να φαίνεται καλά
το καινούριο μου πέτσινο
το σιδερένιο κράνος
Να διακρίνεται προπάντων
ο ίλιγγος στο πρόσωπό μου
κι εκείνο του θανάτου
το αναπόφευκτο.

Μαρία Κέντρου-Αγαθοπούλου, *Θαλασσινό ημερολόγιο*, Διαγώνιος, Θεσσαλονίκη 1981

12. Με αφορμή τα παραπάνω ποιήματα του Λεοντάρη και της Κέντρου-Αγαθοπούλου αλλά και το πεζό του Κουμανταρέα, σχολιάστε τη λειτουργία της τέχνης ως «σήματος» μνήμης.
13. Σε τι διαφέρει η οπτική αλλά και ο τρόπος (το ύφος) που παρουσιάζονται τα γεγονότα στο κείμενο του Γιάννη Κατσούρη σε σχέση με εκείνο του Κουμανταρέα;
14. Να εντοπίσετε τα στοιχεία του χιούμορ που υπάρχουν στο διήγημα του Κατσούρη.
15. Να περιγράψετε πώς παρουσιάζεται ο Αντρέας **α)** μέσα από τα μάτια της παρέας των αγοριών, **β)** μέσα από τις αντιδράσεις των μεγάλων εντοπίζοντας τα σχετικά σημεία στο διήγημα του Κατσούρη.
16. Ποιον ρόλο παίζει ο διάλογος των παιδιών στο διήγημα «Η μοτοσικλέτα του Αντρέα»; Τι αποσκοπεί να τονίσει;
17. Πόσες και ποιες σκηνές διακρίνετε στο κείμενο του Κατσούρη; Σε ποιο σημείο και με ποιο εύρημα γίνεται η μετάβαση από την πραγματικότητα στη φαντασία;
18. **α)** Να σχολιάσετε τον διάλογο των προσώπων κατά την «απόδρασή» τους με τη μοτοσικλέτα στο αφήγημα. Από πού νομίζετε ότι έχει «αποδράσει» καθένας τους;
β) Τι συνεπάγεται για τον αφηγητή η αντίστροφη μετάβαση από τον φανταστικό στον πραγματικό κόσμο στο τέλος του διηγήματος; Ποιο «τέλος» σηματοδοτεί για τη ζωή του;
19. Σύμφωνα με το εισαγωγικό σημείωμα, το αφήγημα του Κατσούρη ανήκει στο είδος «του μαγικού ρεαλισμού»: ποια στοιχεία του κειμένου το επιβεβαιώνουν; Για να το επαληθεύσετε, συγκρίνετε το διήγημα του Κατσούρη με ένα καθαρά ρεαλιστικό αφήγημα όπως λ.χ. του Κουμανταρέα.

20. Τι εντύπωση σας έκανε το εύρημα του Κατσούρη; Σε τι μετατρέπει μια κατά τα άλλα απλή (συμβατική) ιστορία; Ποια «πραγματικότητα», πέρα από την άμεσα αντιληπτή, αναδεικνύει;

21. Αναζητήστε και εξετάστε ανάλογους τρόπους σε άλλα λογοτεχνικά κείμενα της ενότητας (π.χ. ο εξωτισμός στον Ρεμπώ, ή οι υπερρεαλιστικές εικόνες στον Ελύτη, ή οι μεταφορές στον Παλαμά, ή τα μυθολογικά σύμβολα στον Σικελιανό κ.ο.κ.). Τι δείχνουν οι τρόποι αυτοί για τις δυνατότητες της λογοτεχνίας, της «δημιουργικής φαντασίας»: ποιες ακόμη προοπτικές/όψεις της πραγματικότητας ανοίγουν στον αναγνώστη;

22. α) Με ποιο μέσο συνδέεται η νεανική τόλμη στα κείμενα των Μ. Κουμανταρέα, Γ. Κατσούρη, Β. Λεοντάρη και Μ. Κέντρου-Αγαθοπούλου; Γιατί φαίνεται να ασκεί τόση γοητεία στους εφήβους; Σήμερα με ποιο μέσο έχει αντικατασταθεί (όπως διαφαίνεται στο τέλος του διηγήματος του Κατσούρη); **β)** Συζητήστε τι ελευθερίες προσφέρει το κάθε μέσο αλλά και τους κινδύνους από τη χρήση του για τους εφήβους.

23. Να συγκρίνετε τα παραπάνω κείμενα, πεζά και ποιήματα, με τα κείμενα της «λογοτεχνίας του δρόμου» στη θεματική ενότητα «Το ταξίδι στη λογοτεχνία» του βιβλίου σας της Β΄ Γυμνασίου. Ποιον κοινό πόθο και αίσθημα εκφράζουν οι περιπέτειες των πρωταγωνιστών τους;

■ Π. Ιωαννίδης, Ο Αστραπόγιαννος

■ Α. Χιόνης, Το τριακοστό πέναλτι

■ Γ. Ιωάννου, Το παλιό σχολείο

1. Ποιες αναφορές στα κείμενα του Πάνου Ιωαννίδη, Αργύρη Χιόνη και Γιώργου Ιωάννου μας βοηθούν να καταλάβουμε ότι οι ιστορίες που αφηγούνται ανήκουν σε μια περασμένη εποχή, λίγο-πολύ κοινή για τους τρεις έλληνες συγγραφείς, η οποία συμπίπτει με τον καιρό της δικής τους εφηβείας;

2. Και στα τρία αφηγήματα υπάρχουν στοιχεία χιούμορ. Να κατατάξετε τα αποσπάσματα με βάση το κριτήριο αυτό, ξεκινώντας από το κείμενο που, κατά τη γνώμη σας, έχει πιο έντονο χιουμοριστικό χαρακτήρα. Στην κατάταξη μπορείτε να συμπεριλάβετε και άλλα κείμενα της ενότητας όπου το στοιχείο αυτό είναι αισθητό (π.χ. του Κατσούρη και του Βλαχογιάννη). Η χρήση/λειτουργία του χιούμορ στα κείμενα αυτά είναι ίδια; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας με αναφορά στο θέμα και στον στόχο του κάθε κειμένου.

3. Να αποδώσετε σε γενικές γραμμές τα πορτρέτα των εφήβων οι οποίοι πρωταγωνιστούν στα αποσπάσματα των Ιωαννίδη, Χιόνη και Ιωάννου με γνώμονα τα πιο χαρακτηριστικά τους στοιχεία.

4. Να μελετήσετε τη χρήση της πρωτοπρόσωπης αφήγησης στα κείμενα των Ιωαννίδη, Χιόνη και Ιωάννου. **α)** Σε ποιο γραμματικό πρόσωπο εκφέρεται; Τι σκοπό έχει αυτή η αφηγηματική επιλογή κατά τη γνώμη σας;

[Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων]

β) Εξετάστε αν ο πρωτοπρόσωπος αφηγητής είναι ταυτόχρονα και ο *κεντρικός* ήρωας στα τρία κείμενα. Ποιες διαφορές εντοπίζετε μεταξύ των κειμένων από την άποψη αυτή; Να σχολιάσετε με ποιον τρόπο ο τύπος αφήγησης και ο ρόλος του αφηγητή στα τρία κείμενα συμβάλλει στην αληθοφάνεια (αξιοπιστία) των ιστοριών.

5. Ποιο από τα κείμενα των Ιωαννίδη, Χιόνη και Ιωάννου πιστεύετε ότι έχει λιγότερο μυθοπλαστικό χαρακτήρα και προσεγγίζει περισσότερο την αυτοβιογραφική *μαρτυρία*; Ποια στοιχεία του συμβάλλουν σ' αυτό;

6. Ποιες ιστορικές συνθήκες και κοινωνικές/ταξικές διακρίσεις μπορούμε να διακρίνουμε σε καθένα από τα παραπάνω κείμενα; Τι ρόλο παίζουν στα συγκεκριμένα κείμενα; Να το αποδείξετε σε συνάρτηση με το θέμα τους.

7. Ποια γνωρίσματα –σωματικά και ψυχικά– ξεχωρίζουν τον Λεωνίδα στο διήγημα «Το τριακοστό πέναλτι»; Ποια είναι τα αντίστοιχα γνωρίσματα του Νικηφόρου; Τι προκύπτει από τη σύγκριση των χαρακτηριστικών τους για την (αναπόφευκτη) σχέση μεταξύ τους;

8. Θεωρείτε ότι η αφήγηση «κατευθύνει» τη συμπάθεια ή την αντιπάθεια του αναγνώστη σε έναν από τους δύο πρωταγωνιστές στο διήγημα του Χιόνη και πώς;

9. Ο Λεωνίδας παρουσιάζεται σαν μια μορφή-πρότυπο για την παρέα του: σε ποια σημεία του διηγήματος του Χιόνη φαίνεται αυτό; Θα αποτελούσε και για σας «παράδειγμα» και για ποιο γνώρισμα του χαρακτήρα του κυρίως;

10. Να συγκρίνετε την επίδραση που ασκεί ο Λεωνίδας στους συνομηλίκους του με αυτή που ασκεί αντίστοιχα ο Αντρέας στα παιδιά στο διήγημα του Κατσούρη. Ποια είναι η πηγή της γοητείας του καθενός για την παρέα των αγοριών που τους περιστοιχίζουν;

11. Εξετάστε την τελική κρίσιμη αναμέτρηση στο διήγημα: τι αισθήματα προκαλεί στο κοινό –στην παρέα αλλά και στους αναγνώστες– η προσπάθεια του Λεωνίδα στο μονότερμα με τον Νικηφόρο; Με ποιο αφηγηματικό μέσο επιτυγχάνεται η δημιουργία «ατμόσφαιρας»;

12. **α)** Να συγκρίνετε τις μυθολογικές αναφορές στο διήγημα του Χιόνη με τις αντίστοιχες στα ποιήματα του Α. Σικελιανού «Δαίδαλος» και του Β. Λεοντάρη «Οδόσημο κινδύνου»: ποιον στόχο εξυπηρετούν στο κάθε κείμενο;

β) Βρίσκετε εύστοχο ή υπερβολικό, στην ιστορία του Χιόνη, το όνομα του κεντρικού ήρωα καθώς και τον παραλληλισμό της εστίας (του τέρματος) με τις Θερμοπύλες; Γιατί;

13. Έχετε έρθει σε ανάλογη κατάσταση με εκείνην που περιγράφει είτε το απόσπασμα του Χιόνη («μονομαχία» με έναν συνομήλικο) είτε το απόσπασμα του Ιωαννίδη (συμμετοχή σε σχολική παράσταση); Συζητήστε ή καταγράψτε τις αντίστοιχες εμπειρίες σας.

14. Να σχολιάσετε την καταληκτική φράση στο κείμενο του Ιωάννου. Ρωτήστε τους καθηγητές σας στο σχολείο αν την συμμερίζονται.

15. Να σχολιάσετε την επιλογή των επαγγελμάτων που προτείνονται στους έφηβους του Ιωάννου. Πόσα έχουν αλλάξει σε σχέση με τον επαγγελματικό προσανατολισμό των μαθητών από τότε; Ποια είναι τα επαγγέλματα που η κοινωνία σήμερα θεωρεί πετυχημένα και προσοδοφόρα;

16. Ανατρέξτε στο απόσπασμα του Σταντάλ και εξετάστε εκεί το κίνητρο που ωθεί τον νεαρό Ζιλιέν να θέλει να ακολουθήσει το εκκλησιαστικό ή το στρατιωτικό στάδιο. Πόσο ρεαλιστικό σας φαίνεται στο πλαίσιο των συνθηκών που αντιμετωπίζει ο ήρωας; Θα αποτελούσε λόγο για τη δική σας σταδιοδρομία *σήμερα*; Εξηγήστε γιατί.

17. Ποια συναισθήματα σας γεννούν τα αποσπάσματα των Ιωαννίδη, Χιόνη και Ιωάννου σε σχέση με τα κείμενα των Σταντάλ, Τουαίν, Ντίκενς; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

- Σταντάλ, *Το κόκκινο και το μαύρο*
- Μ. Τουαίν, *Ο πατέρας του Χωκ*
- Κ. Ντίκενς, *Μεγάλες προσδοκίες*

1. Τα μυθιστορήματα απ' όπου είναι παρμένα τα αποσπάσματα του Σταντάλ και του Μαρκ Τουαίν θεωρούνται αντιπροσωπευτικά του «μυθιστορήματος της μαθητείας». Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο όρος *μαθητεία* στο συγκεκριμένο είδος σημαίνει «δοκιμή, παιδεμός, αναζήτηση», να βρείτε στοιχεία στα δύο κείμενα που τον επαληθεύουν.

2. Τι είδους συνθήκες ζωής και ποιες ψυχολογικές εμπειρίες αναδεικνύουν τα ρεαλιστικά αφηγήματα του Σταντάλ και του Τουαίν;

3. Πώς θα χαρακτηρίζατε την κοινωνία στην οποία εκτυλίσσεται η υπόθεση των δύο έργων; Πιστεύετε ότι τα χαρακτηριστικά της εκλείπουν σήμερα; Σε ποια περιβάλλοντα είναι πιθανόν να ισχύουν;

4. Να συγκρίνετε το περιβάλλον στο οποίο μεγαλώνουν οι ήρωες του Σταντάλ και του Τουαίν: ποιο από τα δύο περιβάλλοντα σας φαίνεται πιο ξεπεσμένο, οικονομικά και ηθικά, και από ποια στοιχεία του κειμένου το καταλαβαίνουμε;

5. Πώς σκιαγραφούνται οι οικογενειακές σχέσεις στα δύο παραπάνω κείμενα; Υπάρχουν πραγματικοί δεσμοί οι οποίοι συνδέουν τους δύο εφήβους με την οικογένειά τους και ιδίως με τους πατεράδες τους; Πού οφείλεται αυτό, κατά τη γνώμη σας;

6. Ποιος τύπος αφήγησης –πρωτοπρόσωπη ή τριτοπρόσωπη– επικρατεί στο απόσπασμα του Τουαίν και ποιος σ' εκείνο του Σταντάλ; Τι επιτυγχάνει έτσι ο κάθε συγγραφέας; (παρατηρήστε πώς ο κάθε τύπος αφήγησης επηρεάζει τον βαθμό γνώσης ή συμμετοχής του αφηγητή στα δρώμενα).

[Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων]

7. Εξετάστε τη λειτουργία της **περιγραφής** και του **διαλόγου** στα αποσπάσματα των Σταντάλ και Τουαίν: πώς συμβάλλουν οι δύο αφηγηματικοί τρόποι στη σκιαγράφηση των ηρώων (εμφάνιση, χαρακτήρας, προτιμήσεις); Ποιον τρόπο εφαρμόζει *κυρίως* ο κάθε συγγραφέας; Ποια πλεονεκτήματα παρουσιάζει η κάθε μέθοδος για τη διαγραφή των χαρακτήρων, κατά την άποψή σας;

8. Σε ποιο σημείο του αποσπάσματος και με ποιον τρόπο (σχήμα) δίνεται η διαφορά του Ζιλιέν από τους αδελφούς του, στο κείμενο του Σταντάλ, και με ποιον αφηγηματικό τρόπο, αντίστοιχα, δηλώνεται η αντίθεση πατέρα – γιου στο απόσπασμα του Τουαίν;

9. Τόσο στο απόσπασμα του Σταντάλ όσο και σ' εκείνο του Τουαίν έχουμε εκτενή περιγραφή ενός *συγκεκριμένα χαρακτήρα*: ποιος είναι αυτός σε κάθε περίπτωση, και τι εξυπηρετεί η λεπτομερής περιγραφή της εξωτερικής του εμφάνισης;

10. Τι χαρακτήρα προδίδουν οι αντιδράσεις των δύο ηρώων (Ζιλιέν και Χωκ) αντίστοιχα; Ποια κοινά στοιχεία εντοπίζετε στην προσωπικότητά τους και σε τι διαφέρει η συμπεριφορά τους;

11. Ποιο από τα δύο κείμενα, του Σταντάλ ή του Τουαίν, θεωρείτε ότι δίνει περισσότερα στοιχεία του εσωτερικού κόσμου, της ψυχολογίας του εφήβου; Μέσω ποιας τεχνικής επιτυγχάνεται αυτό;

12. Ποια ασχολία των νεαρών ηρώων στα αποσπάσματα των Σταντάλ και Τουαίν εξοργίζει τους πατέρες τους; Για ποιον λόγο συμβαίνει αυτό, με βάση τα κείμενα; Ισχύει σήμερα μια τέτοια αντιμετώπιση των γονιών για αυτό τον λόγο;

13. Συζητήστε τον παραδοσιακό τρόπο «συμμόρφωσης» που χρησιμοποιούν οι πατέρες στα κείμενα των Σταντάλ και Τουαίν. Έχει αποτέλεσμα στους δύο νεαρούς και γιατί; Ποιος τρόπος, κατά τη γνώμη σας, θα ήταν πιο αποτελεσματικός;

14. Τι αισθήματα γεννά στην ψυχή σας η ανάγνωση των κειμένων του Τουαίν και του Σταντάλ; Η σχέση πατέρων – γιων σε αυτά ανταποκρίνεται στο ιδεώδες που σκιαγραφούν το ποίημα «Πατέρες» του Παλαμά και το απόσπασμα από τον *Προφήτη* του Γκιμπράν;

15. Διαβάστε το παρακάτω διήγημα του Δημήτρη Χατζή. Πώς παρουσιάζονται σ' αυτό οι ενδοοικογενειακές σχέσεις; Να συγκρίνετε τα αισθήματα και τη συμπεριφορά του πατέρα προς το παιδί του σε σχέση με την αντίστοιχη συμπεριφορά των πατέρων προς τους γιους τους στα αποσπάσματα των Σταντάλ και Τουαίν.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ

Το βάφτισμα

Δυο μέρες τώρα μάνα και γιος αλωνίζανε μοναχοί τους –γερασμένη κιόλας εκείνη, το παιδί δεν είχε πατήσει τα δεκατρία. Το παιδί γύριζε με τη φοράδα στ' αλώνι, η μάνα ερχόταν, μάζευε τον καρπό, μάζευε το σανό. Η χρονιά ήταν κακή, το γέννημα λιγοστό και πλαγιασμένο. Και χρωμένο. Ο πατέρας τη δεύτερη μέρα απ' τ' αλώνισμα τους άφησε κι έφυγε. Παρακάτω απ' το χωριό είχαν αρχίσει και φτιάχνανε πάλι τους δρόμους κι οι χωριάτες, όσοι μπορούσαν, τελειώνοντας με το θέρισμα, άφηναν τις άλλες δουλειές στις γυναίκες και τα παιδιά τους και κατεβαίναν εκεί – για τα μεροκάματα. Έτσι κάναν κάθε καλοκαίρι. Και πήγε κι αυτός, ο πατέρας.

Το πρώτο βράδυ που γύρισε πίσω, το παιδί κοιμότανε κιόλας αποσταμένο δίπλα στο σβησμένο τζάκι. Πήγε κοντά, στάθηκε ορθός και το κοίταξε μια φορά. Γύρισε το μάτι του, κοίταξε και τη γυναίκα. Αυτή του 'γνεψε με το κεφάλι κουνώντας το канаδου φορές πάνω και κάτω – ήθελε να του πει, ναι. Έκατσε να φάει, σήκωσε τα μάτια του και πάλι κοίταξε τη γυναίκα.

– Και πώς τα πήγε;

– Αψύ παιδί... Και φιλότιμο.

Αυτός σκούπισε τα μουστάκια του, για να κρύψει το χαμόγελο.

– Απόστασε κι αυτό και την παίδεψε και τη φοράδα πολύ.

– Τη φοράδα – όχι... Μην τον αφήνεις.

Η γυναίκα κούνησε το κεφάλι:

– Και τι να του κάνω; Όλη μέρα ασταμάτητα... Με το ζόρι να τον σταματήσω για το ψωμί.

Ο πατέρας χαμογέλασε πάλι και πάλι σκούπισε τα μουστάκια του.

– Μα τη φοράδα – όχι. Μην τον αφήνεις... Και τα κατάφερε;

– Όλα για σένα... Να σ' ευχαριστήσει.

– Και το πουλάρι;

– Ε, τι θέλεις εσύ. Από πίσω κι αυτό.

– Κι αλωνίζει κι αυτό;

– Παίζει, μωρέ.

Ο πατέρας χαμογέλασε πάλι και δε σκούπισε αυτή τη φορά τα μουστάκια του. Καλά ήταν έτσι. Και τ' αλώνισμα με τη φοράδα και το παιδί – και το μεροκάματο το δικό του στο δρόμο. Έπεσε δίπλα στο παιδί και κοιμήθηκε ευχαριστημένος.

Το δεύτερο βράδυ γυρίζοντας ξαναβρήκε το παιδί κοιμισμένο. Ξεναστάθηκε και το κοίταξε λίγο. Κοίταξε και τη γυναίκα, μα δεν είπε τίποτα. Έκατσε να φάει και πάλι δεν ρώτησε τίποτα. Ύστερα σηκώθηκε, πήγε κοντά της. Κάτι είχε στο νου του· συλλοή, στενοχώρια. Η γυναίκα δε μίλησε, περίμενε.

– Και πώς τα πήγατε;

Η γυναίκα σήκωσε τις πλάτες.

– Και πότε λες να τελειώσετε;

– Ξέρω; Πέντε μέρες ακόμα;

Σώπασαν.

– Θα σας πάρω, λέω, τη φοράδα, είπε τέλος αυτός.

– Για το δρόμο;

– Είπαν, θέλουν και κάρα... Πέντε μέρες όσο να τελειώσετε εσείς – πέντε μεροκάματα για τη φοράδα, άλλα πέντε για το κάρο...

– Και στ' αλώνι;

Την κοίταξε στα μάτια. Γύρισε κοίταξε και το παιδί που κοιμόταν.

– Το πουλάρι.

– Μικρό δεν είναι ακόμα, Βαγγέλη;

[Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων]

- Θα βαστάξει, βαστάει αυτό...
- Κι αδοκίμαστο ακόμα κι ακαπίστρωτο... κι ακαλίγωτο, μουρμούρισε η γυναίκα... Αυτό είναι να παίζει μονάχα...
- Δε θα παίζει όλο τον καιρό...
- Και ζάπι¹ ποιος θα το κάνει;
- Από μένα καλύτερα αυτός.

Δε μίλησαν άλλο. Ο πατέρας έπεσε δίπλα στο παιδί κι αποκοιμήθηκε γρήγορα. Η γυναίκα είχε ακόμα δουλειές. Τέλειωσε. Κατέβηκε τότε και στο κατώι, έβαλε φρέσκο σανό στη φοράδα, έβαλε και στο πουλάρι. Καθώς γύρισε και την κοίταξε, τ' άρπαξε το κεφάλι και το 'σφιξε μια φορά πάνω στα μαραμένα της στήθια. Όταν ανέβηκε πάνω, πήγε και στο παιδί που κοιμόταν, το χάιδεψε κι αυτό μια φορά.

Το πρωί ο πατέρας έξεψε τη φοράδα στο κάρο. Το παιδί στεκότανε δίπλα του με το μακρύ καμουτσίκι στα χέρια. Πίσω του πάλι το πουλάρι. Όλο το καλοκαίρι έτσι πήγαινε πίσω του σαν το μανάρι², σαν το ζαγάρι³. Το παιδί σηκωνόταν από το χάραμα, κατέβαινε στο κατώι και το 'βγαζε έξω. Το 'παιρνε και το τραβούσε για το λιβάδι, για το βουναλάκι να το βοσκήσει, μα περνούσε πάντα μέσ' απ' τα χωράφια. Κάθε τόσο σταματούσε, κοίταζε γύρω, πηδούσε μέσα στ' αραποσίτια, του 'κοβε ένα αγίνωτο καλαμπόκι και του το 'δινε στο στόμα. Το πουλάρι κατάπινε το χλωρό καρπό και γυρνούσε τα στρογγυλά του μάτια και το κοιτούσε. Τότε το παιδί δε μπορούσε να μην του κλέψει κι άλλο. Τ' απόγεμα το 'παιρνε πάλι να το κατεβάσει στο ρέμα να το ποτίσει:

- Να το καβαλήσω, πατέρα;
- Όχι, ακόμα είναι μικρό...
- Αυτό, πατέρα;
- Σε σκότωσα.

Δεν το καβαλίκευε εκεί. Το πότιζε στο ρέμα, ύστερα ξαπλωνόταν ανάσκελα. Το πουλάρι δίπλα του σκάλιζε με το μπροστινό του ποδάρι τις πέτρες· γιατί να στέκονται εκεί; τότε το καβαλούσε, χωρίς καπίστρι, χωρίς τίποτα και τραβούσε πέρα, πίσω απ' το βουναλάκι να μην τους ιδούνε. Κάποτε αργούσαν, χανόντανε μαζί· βράδιαζε και δεν είχαν γυρίσει. Η μάνα έβγαινε τότες στην πόρτα, κοίταζε γύρω· πού χαθήκανε πάλι;

- Στέργιο, φώναζε. Γύριζε το παιδί το κεφάλι, στύλωνε και το πουλάρι τ' αυτιά του. Τ' ακούγανε τ' όνομα και τα δυο.

Όταν θερίζανε το χωράφι, το παιδί τούς έφερνε το ψωμί, τους κουβαλούσε νερό, βοηθούσε τη μάνα του στο δεμάτιασμα. Και το πουλάρι από πίσω. Σα σταματούσανε καμιά φορά τη δουλειά, πηδούσε ξαφνικά, τ' άρπαξε το λαιμό, κρεμόταν στο στήθος του και το 'σφιγγε, το 'σφιγγε όσο που ν' αρχίσει κι αυτό να τινάζεται και να σηκώνεται ολόρθο στα πισινά του ποδάρια. Τότε χαιρότανε.

- Κοίτα πατέρα...
- Κοίτα τώρα στ' αλώνι, μην το παιδέψεις πολύ, είπε ο πατέρας.
- Εγώ πατέρα;
- Σιγά να το πας... Είναι αμάθετο ακόμα...

Ο πατέρας τράβηξε τον καρόδρομο ανάμεσα στα χωράφια, το παιδί πήρε τον ανήφορο για τ' αλώνι. Το πουλάρι γύρισε, κοίταξε μια φορά τη φοράδα κι ύστερα έτρεξε πίσω του και στάθηκε δίπλα στ' αλώνι. Το παιδί το χάιδεψε στο λαιμό. Του πέρασε το καπίστρι. Αυτό τέντωσε τα ρουθούνια, τινάχτηκε λίγο, το δέχτηκε. Το 'δεσε στο στειλιάρι τ' αλωνιού και χάρηκε που μήτε εκεί δε στενοχωρήθηκε και πολύ. Μπήκε μπροστά του, χωρίς να πάρει την τριχιά απ' το καπίστρι.

- Άιντε, Στέργιο...

Αρχισε να τρέχει γύρω τ' αλώνι, όλο κοιτάζοντας πίσω του. Το πουλάρι κίνησε, έτρεξε και κείνο πίσω του, μια φορά, δυο φορές, ύστερα στάθηκε· δεν τ' άρεσε το παιχνίδι. Σταμάτησε και

το παιδί. Πήγε κοντά, του χάιδεψε το λαιμό και ξαναξεκίνησε κοιτάζοντας πάντοτε πίσω του. Το πουλάρι δε σάλεψε, πολεμούσε να δαγκώσει το καπίστρι. Το παιδί γέλασε, πήγε πάλι κοντά του.

– Κοίτα, Στέργιο... Πόσα δεμάτια. Και ποιος θ' αλωνίσει;

Πήρε την τριχιά στα χέρια του και ξαναξεκίνησε. Ξεκίνησε πίσω και το πουλάρι. Ο ήλιος ανέβηκε ψηλότερα, άναψε ολόγυρα η πέτρα, έκαιγε ο τόπος. Παιδί και πουλάρι μουσκευτήκανε στον ιδρώτα. Κάθε φορά που το πουλάρι σταματούσε, ζοριζόταν και τσίναγε με τα λουριά και τα σκοινιά τ' ασυνήθιστα, το παιδί τραβούσε δυνατώτερα την τριχιά. Ερχόταν τότες και κείνο. Η δουλειά πήγαινε σιγά. Οι ώρες περνούσαν κι ούτε τα πρώτα δεμάτια δεν είχαν τελειώσει.

Το παιδί σταμάτησε, σταμάτησε και το πουλάρι και παιδευότανε πάλι να λευτερώσει το κεφάλι του. Το παιδί σκούπισε τον ιδρώτα απ' τα μάτια του, σκούπισε και το πουλάρι με τα μπράτσα του. Έκατσε λίγο στην άκρη απ' τ' αλώνι. Δυο μέρες με τη φοράδα δεν το 'χε νιώσει καθόλου πως δούλευε. Τρεις ώρες μονάχα και το κορμί του σουβλιζότανε τώρα, η πλάτη του πονούσε απ' το τράβηγμα, το δεξί του χέρι ξεράθηκε...

Σηκώθηκε, μάζεψε τον καρπό, έριξε καινούρια δεμάτια, πήρε την τραχιά και μπήκε πάλι μπροστά.

– Έλα, Στέργιο μου... έλα.

Το πουλάρι πήγε και κείνο γοργά. Ένα αγεράκι φύσηξε απ' το βουνό, δρόσισε λίγο, το πουλάρι πήγαινε τώρα μοναχό του. Το παιδί ένιωσε την πλάτη του ν' αλαφρώνει. Τ' άφησε να τρέχει και στάθηκε δίπλα.

– Άιντε, Στέργιο... Στέργιο μου...

Το πουλάρι πήγαινε τώρα μοναχό του, το παιδί έτρεχε δίπλα του.

– Στέργιο... Στέργιο... Κοίτα, πατέρα.

Και πήγαινε και το πουλάρι γοργά και χαιρότανε, όλο χαιρότανε πλιότερο το παιδί. Ύστερα πήγε από πίσω, όπως πήγαινε δυο μέρες με τη φοράδα. Κροτάλισε δυνατά το καμουτσίκι στον αέρα, από χαρά κι από περηφάνια. Η δουλειά πήγαινε γοργά, σε λίγο θα χρειάζονταν καινούρια δεμάτια. Και ξαφνικά το πουλάρι σταμάτησε.

– Άιντε, Στέργιο...

Τίποτα. Κροτάλισε δυνατά το καμουτσίκι στον αέρα. Το πουλάρι δε σάλεψε. Το σήκωσε ψηλά μ' όλη τη δύναμή του και το κατέβασε στ' αναμμένα καπούλια. Μια φορά, δυο φορές. Το πουλάρι τινάχτηκε ξαφνιασμένο, έκανε μια να σηκωθεί στα πισινά του ποδάρια, φρούμαξε – σκοινιά, λουριά το πνίζαν– απόμεινε στο ζυγό κι έτρεμε ολόβολο. Το παιδί είδε το γυαλισμένο του τρίχωμα ν' αυλακώνεται πάνω στο ιδρωμένο κορμί –δυο βαθιές χαρακίλες– κι απόμεινε με το χέρι υψωμένο. Πέταξε το καμουτσίκι στα στάχια, έτρεξε και τ' αγκάλιασε το στήθος. Το πουλάρι χαμήλωσε το κεφάλι του και το 'τριψε πάνω στο δικό του. Και τότε το παιδί δεν μπόρεσε να κρατήσει τα δάκρυα. Το 'σφιγγε, σφιγγότανε πάνω στο στήθος του κι έκλαιγε με λυγμούς.

Ο ήλιος όλο κι ανέβαινε. Το κάμα δυνάμωνε. Το παιδί ξαναπήρε το καμουτσίκι στα χέρια και μπήκε πάλι από πίσω. Δεν έκλαιγε πια.

– Άιντε, Στέργιο.

Τ' άλογο έσκυψε μια φορά τ' ωραίο κεφάλι, ύστερα το τίναξε πίσω και κάλπασε πάνω στα στάχια.

– Ει-χω, φώναξε το παιδί κι η φωνή του ήταν χαρούμενη κι άγρια.

Είχανε βαφτιστεί και τα δυο.

Δημήτρης Χατζής, *Ανυπεράσπιστοι*, Το Ροδακίό, Αθήνα 2000

¹κάνω ζάπι: δαμάζω, επιβάλλομαι· ²μανάρι: αρνί που ταΐζεται ιδιαίτερα, θρεφτάρι· ³ζαγάρι: κυνηγετικός σκύλος

[Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων]

16. Τι περιγράφεται στο διήγημα του Χατζή; Θεωρείτε ότι το διήγημα αυτό μπορεί να συγκαταλεχθεί στο ίδιο είδος με τα μυθιστορήματα «της μαθητείας», όπως το περιγράψαμε παραπάνω; Γιατί;
17. Στο «Βάπτισμα» του Χατζή βλέπουμε την προσπάθεια των μελών της οικογένειας για επιβίωση σε φτωχά περιβάλλοντα. Πού βρίσκεται η βασική διαφορά με τα αντίστοιχα αποσπάσματα του Σταντάλ και του Τουαίν;
18. Με ποια λέξη (μεταφορά) περιγράφεται η μετάβαση του νεαρού ήρωα του Χατζή από την ξεγνοιασιά της παιδικής ηλικίας στη σκληρή πραγματικότητα της ενηλικίωσης; Από πού φαίνεται η κεντρική σημασία της στο κείμενο;
19. Εξετάστε τη λειτουργία του διαλόγου στο διήγημα του Χατζή: σε τι δίνει έμφαση σε σχέση με τα κείμενα των Σταντάλ και Τουαίν, και γιατί πιστεύετε ότι γίνεται αυτό;
20. Τι νομίζετε ότι συμβολίζει το δάμασμα του πουλαριού στο διήγημα του Χατζή; Σε ποιο άλλο κείμενο της ενότητας υπάρχει το ίδιο μοτίβο ως μεταφορά (μετωνυμία) του «δαμάσματος» της ατίθασης εφηβικής ψυχής και της μύησης στον κόσμο; Συγκρίνετε τις σκηνές στα δύο κείμενα.
21. Στο απόσπασμα του Κάρολου Ντίκενς περιγράφεται μια «μεταιχμιακή» στιγμή για τον νεαρό ήρωα. Από ποια άποψη μπορούμε να πούμε ότι το απόσπασμα αυτό “συνεχίζει” το απόσπασμα του Σταντάλ (αλλά και του Τουαίν);
22. Τι είδους συναισθήματα δοκιμάζει ο Πιπ στην προοπτική της νέας ζωής που του ανοίγεται στο Λονδίνο; Με ποιον τρόπο περιγράφονται/αποδίδονται αυτά *αφηγηματικά*;
23. Πώς η προοπτική της «μεγάλης ζωής» στην αγγλική πρωτεύουσα επιδρά στις ιδέες και στον χαρακτήρα του χωριατόπαιδου; Να περιγράψετε τη συμπεριφορά του Πιπ απέναντι στους συγχωριανούς του και, ιδίως, απέναντι στους παιδικούς του φίλους και συντρόφους, Τζο και Μπίντυ. Πώς κρίνετε τη στάση του απέναντί τους;
24. Μέσα από ποιες ενέργειες εκφράζεται η φιλία από τη μεριά του Τζο και της Μπίντυ στο απόσπασμα του Ντίκενς;
25. Να περιγράψετε τα ανάμεικτα συναισθήματα του Πιπ, καθώς απομακρύνεται από το χωριό του στην τελική σκηνή του αποσπάσματος του Ντίκενς. Πώς δικαιολογούνται;
26. Τι αντιπροσωπεύει τελικά η «φυγή» από το χωριό για τον ορφανό Πιπ; Με ποια λέξη-κλειδί φωτίζεται το νόημά της στο απόσπασμα; Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας βρίσκουμε ανάλογες «αποδράσεις» και ποια είναι η σημασία τους για την πορεία ενηλικίωσης/αυτοσυνειδησίας του ήρωα;
27. Ποια στοιχεία στα αποσπάσματα του Σταντάλ και του Ντίκενς φανερώνουν σε ποια (περασμένη) εποχή διαδραματίζεται το έργο του γάλλου και του άγγλου συγγραφέα;

- Α. Φρανκ, *Το ημερολόγιο*
- Μπ. Σμιθ, *Ένα δέντρο μεγαλώνει στο Μπρούκλιν*
- Έ. Σωτηροπούλου, *Μάτια μέσα στη νύχτα*

1. Το *Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ* είναι διάσημο για τη μαρτυρία που παρέχει σχετικά με τα δεινά μιας οικογένειας Εβραίων στα χρόνια του ναζισμού. Με βάση το συγκεκριμένο απόσπασμα, τι φαίνεται να «βασανίζει» την Άννα περισσότερο;
2. Να σκιαγραφήσετε τις σχέσεις στην οικογένεια της Άννας, σύμφωνα με το ημερολόγιό της. Με ποιον αισθάνεται μεγαλύτερο δέσιμο (ή αδυναμία), και γιατί;
3. Σε ποιους λόγους αποδίδει η Άννα την κακή σχέση με τη μητέρα της; Πώς θα ήθελε να είναι η σχέση της μαζί της;
4. α) Τι αντιπροσωπεύει για την Άννα ο πατέρας της; Υπογραμμίστε χαρακτηριστικές φράσεις της στο απόσπασμα. β) Να συγκρίνετε τη στάση της Άννας απέναντι στον πατέρα της με εκείνη του Ζιλιέν απέναντι στον δικό του πατέρα στο απόσπασμα του Σταντάλ: πού μπορούμε να αποδώσουμε τις διαφορές;
5. Να αντιπαραβάλετε τα συναισθήματα της Άννας απέναντι στους γονείς της με εκείνα της Φράνσης στο απόσπασμα της Μπ. Σμιθ (αναφορικά με τη μητέρα της) και της Μιράντας στο κείμενο της Έ. Σωτηροπούλου (αναφορικά με τον πατέρα της). Τι διαπιστώσεις κάνετε;
6. Ποια είναι η σχέση της Άννας με την αδελφή της, τη Μαργκότ; Σε ποια άλλα πεζά κείμενα της ενότητας οι σχέσεις μεταξύ αδελφών παίζουν πρωτεύοντα ρόλο;
7. Τι εικόνα έχουν για την Άννα οι δικοί της, σύμφωνα με τα λεγόμενά της στο απόσπασμα; Ανταποκρίνεται αυτή στην εικόνα του εαυτού της όπως προβάλλεται στην ημερολογιακή της εξομολόγηση;
8. Να σχολιάσετε τον χαρακτήρα και τα συναισθήματα της Άννας απ' όσα γράφει στο ημερολόγιό της. Της δίνετε δίκιο; Θεωρείτε υπερβολική την αντίδρασή της; Τι σας λέει η δική σας εμπειρία;
9. Κατά πόσο, πιστεύετε, οι δεδομένες ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες της οικογένειας επηρεάζουν τη σχέση της Άννας με τους δικούς της; Τι είδους συνθήκες, αντίστοιχα, φαίνεται να είναι πολύ πιεστικές στην περίπτωση της οικογένειας της Φράνσης; Ποια στοιχεία στα δύο κείμενα οδηγούν προς αυτή την κατεύθυνση;
10. Με ποιους από τους έφηβους ήρωες της ενότητας (Ζιλιέν, Χωκ, Πιπ, Λεωνίδα, κλπ.) θα συγκρίνατε/αντιστοιχούσατε την κοινωνικο-οικονομική κατάσταση της Φράνσης και της Άννας Φρανκ; Ποια στοιχεία των αποσπασμάτων βοηθούν στην αντιστοίχηση;

[Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων]

11. Να σκιαγραφήσετε τη μητέρα της Φράνσης στο *Ένα δέντρο μεγαλώνει στο Μπρούκλιν*, με βάση τον διάλογο και γενικά τη συμπεριφορά της απέναντι στην κόρη της στο απόσπασμα. Να την συγκρίνετε με τη μορφή της μητέρας στο *Ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*, όπως παρουσιάζεται μέσα από την οπτική (μόνο) της κόρης της.

12. **α)** Ποια σημεία ταύτισης της Φράνσης με τη μητέρα της εντοπίζετε στο απόσπασμα της Σμιθ; **β)** Ποιες αντιφάσεις διακρίνετε στα αισθήματα της έφηβης για τη μητέρα της; Με ποιον τρόπο ξεπερνιούνται/επιλύονται στο τέλος;

13. Ποια είναι η γνώμη σας για την εξήγηση που δίνει η μικρή Φράνση στην τελευταία παράγραφο του αποσπάσματος της Σμιθ; Σε ποιο άλλο κείμενο η «ανάγκη» φέρνει κοντά μητέρα και κόρη επιλύοντας τα μεταξύ τους προβλήματα;

14. Τόσο η Φράνση όσο και η Άννα Φρανκ καταφεύγουν στο γράψιμο και στο διάβασμα. Ποια ψυχολογική ανάγκη τις ωθεί σε κάθε περίπτωση; Ποιο είναι το δικό σας καταφύγιο στις δύσκολες στιγμές;

15. Για ποιους λόγους νομίζετε ότι πολλοί άνθρωποι και ειδικά τα παιδιά/οι έφηβοι κρατούν ημερολόγιο; Εσείς κρατάτε ημερολόγιο; Σχολιάστε σε γενικές γραμμές τι καταγράφετε σ' αυτό.

16. Διαβάστε το παρακάτω κείμενο της Ειρήνης της Αθηναίας γραμμένο στον Μεσοπόλεμο. Πώς βιώνεται από την αφηγήτρια η απώλεια της μητέρας και η σχέση με τον πατέρα; Ποια λέξη/φράση αποτελεί το επανερχόμενο μοτίβο στο κείμενο; Εξετάστε τη σχέση του μοτίβου με τα συναισθήματα της αφηγήτριας που δίνουν τον τόνο, την κυρίαρχη διάθεση στο αφήγημα.

ΕΙΡΗΝΗ Η ΑΘΗΝΑΙΑ

Το παιδί με τις δυο μητέρες

Γ΄

Η μεγάλη μεγάλη εποχή προχωρούσε. Μεγάλωνα. Πώς μεγάλωσα χωρίς να υπάρξω μικρή; Τα παράδοξα συναισθήματα κατακάθισαν μέσα μου. [...]

Μεγάλωνα, έτσι, είτε αλλιώς... Όχι πως γινόμουν ένα κορίτσι σαν τα άλλα, με την απερίσπαστη και γαλήνια ψυχή. Ούτε όμως ήμουν πάντα λυπημένη. Οι δυο διαθέσεις, ζούσαν μέσα μου ανακατωτά. Πιο πρόχειρο είχα το δάκρυ, αλλά δε με εμπόδιζε να φαντάζομαι τη χαρά. Το πιο πολύ που έκανα ήταν να ονειρεύομαι. Όχι σπουδαία πράγματα... Ένα σπιτάκι με λουλούδια και με λαχανικά, που να μη λείπει από την αυλή ούτε ο ορνιθώνας. Θα ήθελα ακόμα να είχα μέλισσες, περιστέρια, σπάνια πουλιά. Να δούλευα, όχι να καθόμουν. Ν' άκουγα το νερό που έτρεχε στις γούρνες, τη βοή των ανέμων και των δασών. Να χαιρόμουν τη βραδιά. Παιδάκια να έπαιζαν γύρω μου, ξανθά παιδάκια. Να μου μιλούσαν. Κι εγώ να τους έλεγα σε παραμύθια όσα δε γνώρισα όταν ήμουν μικρή, μα τα έζησα με την καρδιά.

Μεγάλωνα – ένα χλωμό κορίτσι. Και ήμουν κάποτε σαν εκείνα τα ξαφνιασμένα, που τα βλέπομε και δεν τα πιστεύομε, να περιπλανιώνται στις θάλασσες και τα βουνά. Και ήμουν, τάχα, μια ονειροπαρμένη, ή κάποια άλλη, τέτοιου είδους άρρωστη, χωρίς να έχω γνωρίσει καμιά.

Στο σπίτι μας δεν είχαμε πολλά λόγια. Η μητέρα ολημερίς καταγίνονταν για να περνάμε καλά. Μου έδειχνε πώς γίνονταν τα πράματα που έκανε με τα χέρια της. Τι πρέπει να ξέρει ένα κορίτσι. Μα δεν καταλάβαινα ποια σχέση είχαν αυτά με τη ζωή. Σε μένα η ζωή φάνταζε σαν όνειρο, παραμύθι, τραγούδι. Έξω από τα καθημερινά του βίου. Ήταν κάτι που ξεδιπλώνονταν στην ψυχή και στη σκέψη...

Τις Κυριακές και τις γιορτές βγαίναμε έξω με τον πατέρα. Μπροστά πήγαιναν οι μικρές, πίσω αυτός κι εγώ. Και κάθε τόσο γύριζε και με κοιτούσε. Περιπατούσαμε πάντα τον ίδιο δρόμο, φθάναμε στην ιδιαν εξοχικήν ερημιά. Τότε ο πατέρας κοιτάζοντας μακριά, μας μιλούσε. Μας έλεγε ότι προκόβουν στη ζωή τα καλά παιδιά. Μας μιλούσε, ακόμα, για τα ζώα που συναντούσαμε. Άκοπα και φυσικά κατάληγε στους ανθρώπους, τους ταλαιπωρημένους ανθρώπους. Μιλώντας, με κίνηση αργή, σκούπιζε το μέτωπό του, ενώ οι αδερφές μου έπαιζαν κάπου εκεί κοντά...

Σε καμιά ώρα μας γύριζε πίσω. Από τον ίδιο δρόμο και με το ίδιο βήμα. Μας εξηγούσε ό,τι βλέπαμε. Έφερνε το λόγο στο θυμάρι, στον κέδρο, στην ελιά, και από τα μικρά επήγαινε στα μεγάλα. Μας παράστανε τον πατέρα του, που ζωσμένος άρματα επόπτευε την πλάση από τα ψηλά βουνά. Για τη μητέρα του, που ποτέ δεν θέλησε να γνωρίσει την πολιτεία. Και για τον πατέρα της μητέρας μου, τον ταπεινό αγιογράφο με την εκστατική ψυχή, που πριν αρχίσει την εικόνα, νήστευε, μεταλάβαινε και βυθιζόταν σε προσευχή.

Για τι άλλο μας μιλούσε ακόμα; Πού να τα θυμηθώ! Για τον ουρανό που είναι σαν κρύσταλλο, ώστε να βλέπει τι κάνομε ο Θεός. Για τα μυρμήγκια και τα κοτσύφια που αγωνίζονται όμοια με μας. Για τα νερά και τους λόγγους του χωριού του. Τα σπίτια τα πεντακάθαρα και τα ηλιακά, με τις αδρές, σιωπηλές γυναίκες. Και τους αγνούς άντρες, που κοκκίνιζαν όταν μιλούσαν, καθώς αυτός... Μας ιστορούσε τι μεγαλείο είχαν εκεί πάνω οι νεροποντές. Όταν άρχιζαν δε σταματούσαν, μα έκαναν να σταματούν οι δουλειές.

Πόσα δε μου έλεγε!...

Μετά τον περίπατο, ο πατέρας καθόταν στην πολυθρόνα τους σιωπηλός, με κάποιο αόριστο φως και χαμόγελο σαν να γύριζαν στο νου του όσα μας είχε διηγηθεί.

Η μεγάλη μεγάλη εποχή προχωρούσε. Μεγάλωναν τα παιδιά. Ό,τι μας έρχονταν, χαρές ή λύπες, οι γονείς μου το περνούσαν σιωπηλά. Ο κόσμος άρχισε και για μένα να ζωντανεύει, να παίρνει νόημα και σκοπό. Άρχισα να βλέπω τους ανθρώπους όπως είναι. Δε μιλούσαμε για την περασμένη μου ζωή... Ο πατέρας μου τη θυμόταν σαν να μου είχε κάνει κακό. Όμως μέσα μου υπήρχε. «Το παιδί! το παιδί!» Βούιζε μια ανήσυχη φωνή, εκεί που καθόμουν ή μέσα στον ύπνο μου. Έβλεπα το σπίτι μας, απέναντι στη μισοχτισμένη εκκλησιά. Τον πευκώνα. Και κείνην, που αν και κοιμόταν, στύλωνε κάθε τόσο απάνω μου μάτια ανοιχτά. Έβλεπα την ψηλή κάμαρά μου, με το παράθυρο προς τη μακρινή πεδιάδα. Και τον εαυτό μου να κοιτά. Την Πηγή. Τα φυτά μας, που όλη τη νύχτα έκαιγε από πάνω τους το μικρό φως. Και όπως θα φαινόταν, όποιος περνούσε απ' έξω, θα νόμιζε ότι το σπίτι μας είναι νοσοκομείο, ή ότι κάναμε νυχτέρι. Άκουγα ως και την περπατησιά της Θεοδώς. Ανάπνεα εκείνη την παγερήν ησυχία και τάχα ζητούσα να κρυφτώ. Έβλεπα τη μανούλα να φεύγει κάθε τόσο από τη ζωή και να ξαναγυρίζει. Κι έκανα στον ύπνο μου χαρά. Να πηγαίνομε μ' ένα αμάξι κλειστό κατά τη θάλασσα και να μου μιλεί. «Θέλω να γίνεις σαν εμένα... Σε ώρες ορθρινές, που εγώ ακόμα μισοκοιμόμουν, να μου λέει για τη ζωή της κι εγώ να νομίζω πως είναι παραμιλητό και να φοβάμαι. Έβλεπα τις γυναίκες που είχαν δουλέψει στο σπίτι μας. Τον Δημήτρη, τον παλιόν υπηρέτη, που άλλοτε συνόδευε τα βράδια με το κλεφτοφάναρο την «κυρά». Στερνά, την αρρώστια...

[Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων]

Η μεγάλη μεγάλη εποχή προχωρούσε. Μεγάλωνα. Με παλιές συνήθειες και με καινούργιες, με διπλά φυσικά. Κάτω από το βλέμμα των δικών μου και κείνης, που τόσο υπήρχε στην ανάμνησή μου, ώστε, πολύ συχνά, όταν σάλευε η πορτιέρα ή έτριζε το πάτωμα, νόμιζα πως θα παρουσιασθεί.

Τα χρόνια περνούσαν κι όμως μου φαίνονταν πως γύριζαν πάλι από την αρχή. Η έρημος, ενώ την είχα διαβεί, ήταν όλο μπροστά μου.

Ειρήνη η Αθηναία, *Εποχές*, εκδόσεις Φλάμμα, Αθήνα 1934· περιλαμβάνεται στην ανθολογία *Η Μεσοπολεμική Πεζογραφία*, τόμ. Γ', Σοκόλης, Αθήνα 1992

18. Τι υπαινίσσεται ο τίτλος «Το παιδί με τις δύο μητέρες» στο κείμενο της Ειρήνης της Αθηναίας; Πόσο επηρεάζει το γεγονός αυτό το «μεγάλωμα» της αφηγήτριας, την ψυχοσυναισθηματική της κατάσταση, και τι επιπτώσεις έχει γενικά στη ζωή ενός εφήβου, κατά τη γνώμη σας;

19. Δείτε και το πιο κάτω απόσπασμα από το «Τσίρκο» (1950) της Μιμίκας Κρανάκη. **α)** Εξετάστε ποιον ρόλο παίζει η φίλια για τις δύο ηρωίδες: τι αναπληρώνει στην περίπτωση της Μαριέττας και τι δίνει στην «ετερόφωτη» Έλσα από την άλλη. **β)** Μέσω ποιου μοτίβου (επαναλαμβανόμενης φράσης) υπογραμμίζεται η σημασία της σχέσης των δύο κοριτσιών στο απόσπασμα; Ποια άλλα στοιχεία στο κείμενο την φανερώνουν;

ΜΙΜΙΚΑ ΚΡΑΝΑΚΗ

Τσίρκο

[Η Μαριέττα μεγαλώνει με τον παππού της και τη mademoiselle. Η μητέρα της ουσιαστικά απουσιάζει – είναι ψυχασθενής. Μεγαλώνει με όλες τις συνηθισμένες παιδικές χαρές και λύπες. Έχει ένα δεσμό με τον Ντένη, μέλος της νεανικής της παρέας, ορθόδοξο φροϋδιστή κατά τις επιταγές της μόδας και ύστερα με τον ήρεμο και σταθερό Αλέξη που κερδίζει το ψωμί του δουλεύοντας υπάλληλος στην τράπεζα. Αποκτά μια στενή, θερμή φιλική σχέση με την Έλσα, συμφοιτήριά της στο επαγγελματικό τμήμα χορού.]

[...]

Εκείνη τη χρονιά το Πάσχα είχε πέσει αργά. Οι γιορτές στ' αδειανό σπίτι είχαν το πρόσωπο της τρέλας. Η ιδιαίτερη σιωπή του δρόμου, ένιωθες πίσω απ' τις γρίλιες τους ανθρώπους παραφαγωμένους και καλοπροαίρετους κι οι κάμαρες μεγάλωναν μεγάλωναν. Η Μεγάλη Παρασκευή έφτασε ασφυχτική όπως πάντα, γεμάτη καμπάνες βιολέτες και παιδικούς επιτάφιους με τη μαμά και το πρώτο παγωτό της χρονιάς στην πλατεία Συντάγματος. Μέρα καμωμένη από λιβάνι. Ο Αλέξης είχε δουλειά. Ο σοβαρός κόσμος των ανδρών. Ευτυχώς η θεία Κούλα ήταν σκυλί. Το επαγγελματικό δεν είχε διακοπές. Η Μαριέττα ξεχάστηκε λίγες ώρες μέσα στο ξάναμμα της δουλειάς, μα στην πόρτα ξαναβρήκε το σταχτί πρόσωπο της ημέρας. Δε γινόταν να γυρίσει σπίτι της. Δε γινόταν. Κίνησε ν' ανέβει στον Αϊ-Γιώργη τον Λυκαβηττό.

– Για πού Μαριέττα;

Γύρισε κι είδε πίσω της την Έλσα.

– Μμμ... Έλεγα ν' ανέβω στον Αϊ-Γιώργη για τον επιτάφιο.

– Μπα! Τι σύμπτωση. Κι εγώ έχω δώσει ραντεβού εκεί πάνου με τον μπαμπά και τον Νίκο. Σε πειράζει ν' ανεβούμε μαζί;

– Μα τι λες! Κάθε άλλο.

Ήταν αλήθεια. Σ' αυτές τις στιγμές ο τελευταίος σκούληκας της γης που θα κατάφερνε να γεμίσει την ώρα ήταν πολύτιμος.

– Δύσκολη μέρα, ε; Σε πειράζουν και εσένα οι γιορτές;

Γύρισε και κοίταξε την Έλσα σαστισμένη. Είχε μαζέψει όλο της το κουράγιο η καημένη για να πει μια φράση επίσημη και αποφασιστική, μα τώρα που ένιωθε το βλέμμα της Μαριέττας στο μάγουλό της έγινε κατακόκκινη.

– Ξέρεις... εξακολούθησε... πολλές φορές στη σχολή ήθελα να σου μιλήσω... μα... καταλαβαίνεις... ήταν δύσκολο.

Οι λέξεις βγαίνουν με δυσκολία κι είχε γουρλώσει τα μάτια της απ' το κόμπιασμα.

– Δεν ξέρω... ντρεπόμουν... στο βάθος είσαι πολύ κλειστός άνθρωπος... Έχω ακούσει τόσα πολλά... Ξέρω γιατί φοράς μαύρα... και όλα τ' άλλα... Τα κουτσομπολιά βλέπεις. Ήθελα να σου πω να... μιλάμε πότε πότε... αν θέλεις...

– Μα... μα βέβαια. Γιατί όχι; Είναι να ρωτάς; Φοβάμαι, όμως, Έλσα μου, πως δεν είμαι στο ύψος της υπόθεσης.

Τα βήματά τους έγιναν πιο αληθινά και τα λόγια χάσαν κάθε σημασία. Κάτω, ως τη θάλασσα, βούιζε η πολιτεία. Η μαυρίλα της συσκότισης. Πού και πού ένα φως. Να 'ταν η Έλσα κάποιον απ' αυτά τα φώτα;

– Μα δε χρειάζεται να κάνεις τίποτα. Δεν καταλαβαίνω τι εννοείς. Ήθελα μονάχα να ξέρεις πως... πως... είμαι φίλη σου... Μπορείς να μου πεις οτιδήποτε. Όσο αστείο κι αν σου φαίνεται... Το ξέρω πως δεν είναι σπουδαίο αυτό που μπορώ να σου δώσω... Είμαι κι εγώ ετερόφωτη κι έχω ανάγκη από 'να είδος τρόμπας πλάι μου για να στέκουμαι στα πόδια μου. Μα είναι περίεργο. Όταν μπορώ να βοηθήσω έναν άλλον, αισθάνομαι δυνατή.

Τώρα πια είχε ολότελα ξεθαρρέψει. Τόσο τρυφερά τα λιγνά παιδιάτικα πόδια. Ένα τζιτζίκι που βγήκε το μεσημέρι ξεχειλίζοντας απ' αγάπη και κουνούσε τις αντένες του παράφορα.

– Θα 'θελα να σου πω ευχαριστώ... μα κάπως διαφορετικά... καταλαβαίνεις... κάτι που να μην είναι λόγια...

Καινούργιο το βράδυ και το πρόσωπο της Έλσας, πρώτη φορά πρόσεξε πόσο έντονα ήταν τα ρουθούνια της κι η γραμμή των χειλιών. Καινούργιος κι ο κ. Κεσίσογλου.

– Ο πατέρας μου, η δεσποινίς Καραλή... ξέρεις μπαμπά... σου 'χω μιλήσει. Μαριέττα, να κι ο αδελφός μου.

Η κοιλίτσα του Κεσίσογλου ήταν γεμάτη απ' τις μεταξωτές κάλτσες που φαμπρικάριζε. Ο Νίκος ήταν ένας έφηβος γεμάτος σπυριά. Μάντευες πως κάτω απ' το πρώτο μακρύ παντελόνι οι τρίχες των ποδιών του μεγάλωναν αηδιαστικά. Ωστόσο οι τρεις τους είχαν μια ενότητα που θα μπορούσες να την πεις οικογένεια. Η κυρία Κεσίσογλου θα 'χε βάψει κόκκινα αυγά, θα 'χε φτιάξει τσουρέκια, α μπορεί και κουλουράκια με γλυκάνισο, όπως τα 'φτιαχνε η μαμά.

Όταν χωρίστηκαν –«και του χρόνου ελεύθεροι»– ο κ. Κεσίσογλου είπε:

– Αν δεν έχετε τίποτα καλύτερο να κάνετε, θέλετε να φάτε μαζί μας την Κυριακή του Πάσχα, δεσποινίς Καραλή;

Κουλουράκια με γλυκάνισο. Ο Αλέξης. Θέλεις; ρωτούσαν τα μάτια της Έλσας.

– Μα φοβάμαι πως θα σας ανησυχίσω. Ίσως να θέλετε να 'στε μεταξύ σας... ξέρω κι εγώ...

– Τι είναι αυτά που λέτε. Λοιπόν, σύμφωνοι, σας περιμένουμε. Ελάτε ό,τι ώρα θέλετε.

Κουλουράκια με γλυκάνισο.

Η Έλσα έγινε παράλληλη, κατά κάποιο τρόπο, με τον Αλέξη. Η κουβέντα, η λεπτομέρεια μαζί της αποχτούσε σημασία. Θυμάσαι έχει προσέξει και εκείνα τα έκπληχτα «ναι», η κατάφαση της κάθε στιγμής. Έπειτα, πρώτη φορά η Μαριέττα μπόρεσε να κλάψει μπροστά σ' άλλον άνθρωπο. Απλά κι ήσυχα. Τα μάτια της ήταν χρόνια στεγνά. Τα βράχια του Φιλοπάππου εκείνο το βράδυ ήταν σκληρά κι η Αθήνα κάτω φυλλωσιές φυλλωσιές, σύννεφο. Η Έλσα είχε σαστίσει. Η δυστυχία που διάβασε μια στιγμή, μια μονάχα, στα μάτια της Μαριέττας ήταν ένα δώρο πάρα πολύ βαρύ.

Σφίξανε τα χέρια κι όταν γυρίσαν στην πόλη το βράδυ εκείνο της φιλίας ήταν φωτιές αναμμένες στους δρόμους. Τ' Αγιαννιού του Ρηγανά. Οι μάρμαρες καίγοντας στα σοκάκια κι η γειτονιά είχε μαζευτεί ένα γύρο και πηδούσανε από πάνω. Ανθρώπινη ζεστασιά των βραδινών δρόμων, ιδρωμένες φούχτες και καλντερίμια όλο ρόζους. Πήδησαν μια δυο τρεις ποιος ξέρει πόσες φορές πάνω απ' τη φωτιά. Εδώ παρακάτω παρακάτω. Άλλη μια φορά. Κι άλλη. Κι άλλη. Τώρα που είναι μεγάλη η φλόγα. Χοπ! και βγαίνουν απ' την άλλη μεριά. Γέλια, γέλια. Το βράδυ ήρθε κι ακούμπησε στην άκρη της παλάμης τους, ένα τόπι χρωματιστό να το πετάξεις ψηλά. Η φιλία δεν είναι μονάχα των αγοριών. Δρόμοι πάλι δρόμοι ώρες αχόρταγες θα μπορούσαν να περπατάνε κουβεντιάζοντας.

– Ξέρεις, έλεγε η Έλσα, εγώ έρχομαι στο επαγγελματικό κυρίως για λόγους... πώς να στο πω... ψυχοθεραπευτικούς. Είναι ένας τρόπος για να λύνουμαι κομμάτι, να μαλακώνω. Ειδεμή, ξέρω πως δεν μπορώ να γίνω χορεύτρια. Δεν έχω και πολλή υγεία... Εσύ τι σκέφτεσαι να κάνεις μετά το επαγγελματικό;

– Μα... θα χορέψω... φαντάζομαι. Θα προσπαθήσω να σπρώξω το πράγμα όσο παίρνει κι ακόμα περισσότερο. Δεν ξέρω διόλου ως που μπορώ να φτάσω, μα αυτό δεν έχει σημασία, δεν είν' έτσι;

– Ω! Φυσικά.

– Θα 'θελα πολύ να πάω έξω, όταν τελειώσει ο πόλεμος. Να δούμε.

Από ώρα μασούλιζε μια ερώτηση στο στόμα της. Κάποτε τ' αποφάσισε.

– Δε μου λες, Μαριέττα... αν θες φυσικά, θα μου απαντήσεις... τι είναι ακριβώς για σένα ο Αλέξης;

Να το. Πρώτη φορά. Όμως τούτο έσκαβε βαθύτερα τη φιλία τους.

– Είναι πολύ απλό και πολύ δύσκολο να σου εξηγήσω. Θε μου! Να 'ξερες πόσο δε μ' αρέσει να εξηγώ. Μου φαίνεται σαν να με γδέρνουν. Τέλος πάντων. Για να σου μιλήσω απλά, τον αγαπώ. Πέρ' απ' αυτό είναι πολλά πράγματα που δεν είναι κοινά. Μα ένας άντρας δεν είναι θεός. Είναι το χόμα που με σηκώνει. Θα 'θελα να κάναμε πολλά παιδιά και να πεθαίναμε την ίδια στιγμή, χέρι με χέρι. Δεν ξέρω αν καταλαβαίνεις...

– Ναι... βέβαια... Δηλαδή για σένα είναι λυμένα τα προβλήματα.

Το 'πε μ' έναν ελαφρότατο τόνο μομφής που 'κανε τη Μαριέττα άθελά της να γελάσει.

– Μα δεν το βρίσκω διόλου απαραίτητο να υπάρχουν προβλήματα για να τρωγόμαστε με δαύτα.

Είχαν φτάσει πια στους μεγάλους δρόμους. Φλούδες από σύννεφο, η μυρουδιά της σκόνης πιο έντονη κι η κουρασμένη άσφαλτος.

– Δε μου λες. Ο μπαμπάς μου 'δωσε σήμερα το μισθό μου. Θέλεις να πάμε στον Άνταμς να πιούμε ένα Σάμος;

Μισθός ήταν το χαρτζιλίκι της.

– Ακούς, λέει!

Με την Έλσα δεν είχε εγωισμό. Την άφηνε να πληρώνει δίχως στεναχώρια. Τα δικά της παπούτσια ήταν μπαλωμένα και τα βάζα του σπιτιού είχαν εξανεμιστεί. Η φιλία δεν ήταν μονάχα των αγοριών. [...]

Μιμικά Κρανάκη, *Τσίρκο*· περιλαμβάνεται στην ανθολογία *Η Μεταπολεμική Πεζογραφία*, τ. Ε', Σοκόλης, Αθήνα 1988

20. Τι είδους προβλήματα αντιμετωπίζει η έφηβη Μαριέττα στο κείμενο της Κρανάκη; Να τα συγκρίνετε με εκείνα που απασχολούν την Άννα Φρανκ και τη Φράνση: ποια κοινή αιτία έχουν;

21. Τι εμποδίζει αρχικά την Έλσα να προσεγγίσει τη Μαριέττα και πώς «σπάει ο πάγος» μεταξύ τους στη συνέχεια; Εντοπίστε τα σχετικά χωρία στο απόσπασμα της Κρανάκη.

22. Πώς συσχετίζονται οι δραστηριότητες (χορός, γράψιμο, διάβασμα) των ηρωίδων στα κείμενα της Κρανάκη, της Φρανκ και της Σμιθ; Τι αντιπροσωπεύουν οι ασχολίες αυτές και για τις τρεις έφηβες;

23. Ποια «ανάγκη» (κενό) καλύπτει ο επαγγελματικός χορός για τη Μαριέττα στο κείμενο της Κρανάκη; Συζητήστε και αυτό τον λόγο ως κριτήριο για την επιλογή επαγγέλματος από τους νέους, μαζί με εκείνα που είδατε στα κείμενα του Σταντάλ και του Ιωάννου. Οι έφηβοι στα εν λόγω κείμενα μπορούσαν να έχουν μια τέτοια «πολυτέλεια» επιλογής; Γιατί;

24. Με αφορμή το κείμενο της Κρανάκη, διατυπώστε την άποψή σας για τη χρησιμότητα της φιλίας, ειδικά στην εφηβική ηλικία: τι προσφέρει/αντισταθμίζει; Να εξετάσετε το θέμα παίρνοντας υπόψη και τα κείμενα που τονίζουν τη μοναξιά του εφήβου (π.χ. το *Κάπου ν' ανήκεις* του Φ. Μανδηλαρά ή το «Μάτια μέσα στη νύχτα» της Σωτηροπούλου).

■ Έ. Σωτηροπούλου, Μάτια μέσα στη νύχτα

■ Π. Μηλιώρη, Παρά τρίχα

1. Να περιγράψετε την προσωπικότητα της Μάνιας με βάση τις σκέψεις, τις κουβέντες και τις αντιδράσεις της στο νεότερο αφήγημα της Πόλυς Μηλιώρη.

2. α) Σε τι διαφέρει η συμπεριφορά της Μάνιας από τις έφηβες πρωταγωνίστριες των κειμένων που είδατε προηγουμένως (της Ά. Φρανκ, Μπ. Σμιθ, Ειρήνης της Αθηναίας, Μ. Κρανάκη); **β)** Θεωρείτε ότι είναι μόνο ζήτημα χαρακτήρα (προσωπικότητας) ή υπάρχουν και άλλοι λόγοι που εμποδίζουν αυτές τις ηρωίδες να εκφράσουν ελεύθερα τα θέλω τους; Υποθέστε μερικούς τέτοιους λόγους από τα στοιχεία που σας δίνουν τα κείμενα.

3. Ποιες έγνοιες των κοριτσίστικων συντροφιών μπορούμε να ανιχνεύσουμε στα διηγήματα της Μηλιώρη και της Κρανάκη;

4. Ποιο «δίλημμα» αντιμετωπίζει η Μάνια; Το βρίσκετε εξίσου σοβαρό με εκείνο των εφήβων του Ιωάννου ή του Ζιλιέν στο απόσπασμα του Σταντάλ; Τι σημασία αποκτά, ωστόσο, για την ίδια την ηρωίδα; Υπογραμμίστε σχετικές φράσεις στο απόσπασμα.

6. Στο διήγημα της Μηλιώρη, όπως και της Σωτηροπούλου παρά την τριτοπρόσωπη αφήγηση παρακολουθούμε τα γεγονότα «με εσωτερική εστίαση» (από τη σκοπιά του προσώπου). Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας βρίσκουμε την ίδια τεχνική; Τι επιτυγχάνει έτσι ο/η συγγραφέας, τι επιτρέπει στον αναγνώστη να “δει”;

7. Με τι τρόπο (άμεσο ή πλάγιο) διαγράφεται στο κείμενο της Μηλιώρη η αντίθεση της έφηβης Μάνιας με τις μεγαλύτερες γυναίκες, τη μητέρα της και τις κυρίες στο κομμωτήριο; Τι νομίζετε ότι συνιστά η τελική της «έξοδος» από το κομμωτήριο;

8. α) Να αντιπαραβάλετε τους διαλόγους στα διηγήματα της Μηλιώρη και του Κουμανταρέα: ποιος διάλογος νομίζετε ότι συμβάλλει *ουσιαστικά* στην επικοινωνία μεταξύ των προσώπων και ποιος σας φαίνεται εντελώς τυπικός (προσχηματικός); Πώς τεκμηριώνεται αυτό στα κείμενα; β) Συζητήστε ποιες όψεις της ανθρώπινης επαφής αποκαλύπτουν οι δύο διάλογοι σε χώρους κοινωνικής συναναστροφής όπως το κουρείο και το κομμωτήριο (μπορείτε να αναζητήσετε κείμενα με ανάλογη σκηνοθεσία στην ενότητα «Ανθρώπινες σχέσεις – Ανθρώπινοι χαρακτήρες» της σειράς *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* για να κάνετε πιο βάσιμες τις παρατηρήσεις σας).

9. Η Μάνια στο τέλος κάνει το δικό της. Ποιους χειραφετημένους έφηβους και έφηβες της ενότητας σας θυμίζει η στάση της;

10. α) Συγκρίνετε την αυτόνομη στάση της Μάνιας με τις «συμμορφωμένες» ηρωίδες παλαιότερων κειμένων όπως της Μπ. Σμιθ, της Ά. Φρανκ κ.ά., λαμβάνοντας υπόψη την κοινωνική θέση των κοριτσιών χτες και σήμερα. β) Πώς εξηγείτε τη σιωπηλή στάση της επίσης σύγχρονης έφηβης που πρωταγωνιστεί στο απόσπασμα της Σωτηροπούλου;

11. Η Μάνια στο «Παρά τρίχα» επιχειρεί μια θεαματική απόδραση από το κομμωτήριο, διασώζοντας την αυτονομία και την προσωπικότητά της, ενώ η Μιράντα στο «Μάτια μέσα στη νύχτα» υπομένει με φαινομενική καρτερικότητα τη «θεραπεία» στην οποία την υποβάλλουν οι δικοί της και ο γιατρός. Τελικά, ποια από τις δυο ηρωίδες δικαιώνεται στα μάτια του αναγνώστη; Ποια στάση θεωρείτε εσείς πιο υγιή;

12. Μέσα από ποια οπτική προσεγγίζουν τις ενδοοικογενειακές σχέσεις και την κρίση της εφηβείας όλα τα παραπάνω κείμενα (της Ά. Φρανκ, Μπ. Σμιθ, Ειρήνης της Αθηναίας, Μ. Κρανάκη, Π. Μηλιώρη, Έ. Σωτηροπούλου); Ελέγξτε συγγραφέα – αφηγητή – κεντρικό ήρωα.

- Έ. Έσσε, *Ντέμιαν*
- Μ. Μπέρτζες, *Έμιλυ Μπρόγκαν*
- Έ. Σωτηροπούλου, *Μάτια μέσα στη νύχτα*
- Φ. Μανδηλαράς, *Κάπου ν' ανήκεις*

[Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων]

1. Ποια σημερινά προβλήματα των εφήβων πραγματεύονται τα παραπάνω κείμενα; Ποιο κυρίαρχο συναίσθημα χαρακτηρίζει τους νεαρούς ήρωες και τις ηρωίδες τους; Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας.
2. Ο Έμιλ στο απόσπασμα από τον *Ντέμιαν* του Έρμαν Έσσε υποφέρει από κρίση ταυτότητας. Πώς περιγράφει τον παλιό (παιδικό) εαυτό του και πώς βλέπει *τόρα* τον εαυτό του; Τι σας κάνει εντύπωση σε αυτή την περιγραφή;
3. Ο διχασμός του Έμιλ δεν αφορά μόνο τη διαφορά ανάμεσα στην παιδική και την εφηβική ηλικία αλλά και ανάμεσα στην εξωτερική / εσωτερική του εικόνα. Πώς παρουσιάζεται στους έξω (στους γονείς, τους συμμαθητές, τα κορίτσια, τους δασκάλους του) και ποιες είναι οι βαθύτερες επιθυμίες και ανάγκες του;
4. Εξετάστε τα συναισθήματα του Έμιλ απέναντι στον εαυτό του και στους γύρω του: πώς θα τα χαρακτηρίζατε, ως ενοχικά (αισθάνεται τύψεις;) ή αντιφατικά (δεν ξέρει ποιος είναι); Να τεκμηριώσετε την απάντησή σας με λέξεις/φράσεις από το απόσπασμα.
5. Σε τι είδους συνήθειες καταφεύγει ο Έμιλ, προκειμένου να δώσει διέξοδο στην ψυχική ένταση που αισθάνεται; Εσείς έχετε βρεθεί σε παρόμοια κατάσταση, και πώς συμπεριφερθήκατε; Ζητήσατε στήριξη ή βοήθεια από κάποιον / κάποιον;
6. Για ποιον (αντιφατικό) λόγο ο Έμιλ εκδηλώνει αντικοινωνική και αυτοκαταστροφική συμπεριφορά σύμφωνα με τα λεγόμενά του στο απόσπασμα; Ανταποκρίνονται οι προκλητικές του ενέργειες στην πραγματική φύση του και σε ποιο σημείο του αποσπάσματος το διαπιστώνουμε; Εσείς τι θα τον συμβουλευάτε να κάνει;
7. Τόσο ο Λεωνίδας, στο διήγημα του Χιόνη, όσο και ο Έμιλ στο απόσπασμα του Έσσε αποτελούν «πρότυπα» για την παρέα τους. Ποιος δίνει το καλό και ποιος το κακό παράδειγμα με τη συμπεριφορά του; Να συζητήσετε αν έχετε ανάλογα παραδείγματα από συνομηλίκους σας και ποια στάση κρατήσατε.
8. Με τι τρόπο συμπεριφέρεται ο πατέρας του Έμιλ απέναντι στον γιο του; Γιατί νομίζετε ότι η στάση του δεν φέρνει αποτέλεσμα; Τι θα κάνατε εσείς αν ήσασταν στη θέση του για να αντιμετωπίσετε μια τόσο κρίσιμη κατάσταση όσο αυτή του γιου του;
9. Να συγκρίνετε τη συμπεριφορά του πατέρα του Έμιλ με εκείνη άλλων πατέρων σε νεότερα κείμενα της ενότητας (της Φρανκ, του Μαν, της Σωτηροπούλου, του Μπέρτζες). Σε τι διαφέρει γενικά η στάση τους από την αντιμετώπιση των παλαιότερων πατεράδων (σε κείμενα όπως του Τουαίν και του Σταντάλ);
10. Ποια γιορτή σηματοδοτεί στο κείμενο του Έσσε τη μεγάλη τομή, το πέρασμα του Έμιλ στην εφηβεία; Γιατί, πιστεύετε, ο συγγραφέας επέλεξε τη συγκεκριμένη γιορτή, τι αντιπροσωπεύει αυτή για τους ανθρώπους του δυτικού κόσμου;

[Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων]

11. Εντοπίστε στο απόσπασμα πώς η αλλαγή του Έμιλ φανερώνεται στη στάση και στα συναισθήματα των μελών της οικογένειας, όπως τα βλέπει ο νεαρός ήρωας.
12. «Κρίση εφηβείας» σημαίνει το ξύπνημα ενός νέου εαυτού. Πόσο αληθεύει αυτό στην περίπτωση του Έμιλ Σίνκλερ; Ποιοι άλλοι έφηβοι και έφηβες της ενότητας, κατά τη γνώμη σας, βρίσκονται κοντά στην ψυχολογία του Έμιλ;
13. Νομίζετε ότι τα κείμενα του Έσσε και του Μπέρτζες, παρά την απόσταση που τα χωρίζει, μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά, και γιατί; (σκεφτείτε πού θα μπορούσε να καταλήξει ο Έμιλ αν συνέχιζε την αυτοκαταστροφική πορεία του...)
14. Από την οπτική τίνος περιγράφονται οι οικογενειακές σχέσεις στο απόσπασμα του Μέλβιν Μπέρτζες; Ποια διάσταση προσθέτει η οπτική αυτή στις σχέσεις μεγάλων – μικρών, που λείπει γενικά από τα κείμενα της ενότητας;
15. α) Ποια σχέση φαίνεται να είχαν η Έμιλυ Μπρόγκαν με την κόρη της Τζέμμα πριν αυτή εγκαταλείψει την οικογενειακή εστία; β) Πώς επηρέασε η φυγή της τη σχέση του ζευγαριού, της Έμιλυ και του Γκρελ, με βάση το απόσπασμα;
16. Να συγκρίνετε τις πρώτες αντιδράσεις και σκέψεις της Έμιλυ, όταν πληροφορείται ότι η κόρη της είναι στο νοσοκομείο, με τα συναισθήματά της όταν την βλέπει τελικά για πρώτη φορά ύστερα από χρόνια. Πού αποδίδετε την αλλαγή; Εξετάστε και τη συμπεριφορά του πατέρα, Γκρελ, για να σχηματίσετε πιο ολοκληρωμένη γνώμη.
17. «*Η πρώτη μου σκέψη όταν την είδα ήταν: Θεέ μου, μοιάζει με τη μητέρα μου. Κι όμως εγώ θυμόμουν ακόμη εκείνο το δεκατετράχρονο κοριτσάκι που ήταν όταν έφυγε. Η γυναίκα που είχα τώρα μπροστά μου έμοιαζε στ' αλήθεια με τη μητέρα μου, τη δικιά μου μητέρα, με μια ηλικιωμένη γυναίκα*»: σε ποια τραγική συνέπεια της χρήσης ναρκωτικών ουσιών αναφέρεται η Έμιλυ Μπρόγκαν, καθώς αντικρίζει την κόρη της Τζέμμα στο νοσοκομείο;
18. «*Κατάλαβα πως είμαστε σε καλό δρόμο όταν άρχισε να κλαίει. Τα δάκρυα ήταν η απάντηση σ' αυτό που θέλαμε να μάθουμε*»: να σχολιάσετε την ψυχολογική κατάσταση μητέρας και κόρης όταν ξανασυναντιούνται. Ποια νομίζετε ότι είναι η «απάντηση» που δίνουν τα δάκρυα αντί για τις λέξεις;
19. α) Πόσο αναμενόμενη για σας ήταν η έκβαση της τελικής συνάντησης μάνας και κόρης στο νοσοκομείο, με βάση τις αρχικές αντιδράσεις και σκέψεις της Έμιλυ στο απόσπασμα; β) Συζητήστε τα συναισθήματα που δοκιμάσατε ως αναγνώστες από τη συγκεκριμένη κατάληξη: ποιο μήνυμα νομίζετε ότι ήθελε να περάσει με αυτή την «έκπληξη» ο συγγραφέας;
20. Ποια κείμενα της ενότητας βρίσκονται κοντά στο πνεύμα του κειμένου του Μπέρτζες και ποια αντιπαραβάλλονται μαζί του; Εσείς πιστεύετε ότι οι γονείς πρέπει να συγχωρούν τα λάθη των παιδιών τους; Ισχύει και το αντίστροφο: τα παιδιά να συγχωρούν (κατανοούν) τα λάθη των γονιών τους;

21. Να εξετάσετε τη μορφή της μητέρας στο απόσπασμα του Μπέρτζες και σε άλλα κείμενα της ενότητας (π.χ. της Φρανκ, της Σμιθ, του Μανδηλαρά, της Μηλιώρη, του Έσσε, κ.ά.): με ποιες μητέρες βρίσκετε να ταιριάζει ο χαρακτήρας και η συμπεριφορά της Έμιλυ Μπρόγκαν και από ποιες μητρικές φιγούρες αποκλίνει; Ποιο είναι το βασικό χαρακτηριστικό των πρώτων σε σχέση με τις δεύτερες σύμφωνα με την περιγραφή τους στα αντίστοιχα αποσπάσματα;

22. Να συγκρίνετε τη συμπεριφορά της μητέρας στο απόσπασμα του Μπέρτζες με εκείνη του πατέρα στο απόσπασμα της Σωτηροπούλου: σε τι διαφέρει η στάση τους απέναντι στα «προβληματικά» παιδιά τους; Τι ρόλο παίζουν οι άλλοι δυο γονείς (πατέρας Γκρελ – μητέρα της Μιράντας) στα δύο αποσπάσματα;

23. Ποια φαίνεται να είναι η σχέση της Μιράντας με τους γονείς της ή με τον γιατρό που την παρακολουθεί στο αφήγημα της Έρσης Σωτηροπούλου; Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας υπάρχει κενό επικοινωνίας μεταξύ παιδιού και γονιών/μεγαλυτέρων;

24. Στο κείμενο της Σωτηροπούλου, μεγάλο μέρος καταλαμβάνουν η σκηνή της συνομιλίας του πατέρα της Μιράντας με το γκαρσόν στο ζαχαροπλαστείο και η περιγραφή του ιατρού με τη γραμματέα και τους υπόλοιπους ασθενείς. Σε τι νομίζετε ότι εξυπηρετούν οι δύο σκηνές, τι δείχνουν για τη σχέση της Μιράντας με το περιβάλλον της;

25. *«Κοίταζε τους τοίχους που ήταν γεμάτοι ρωγμές από τους σεισμούς. Στο ταβάνι είχε ανοίξει μια βαθιά χαραμάδα και μπορούσε να δει τα σωθικά της οικοδομής έτοιμα να σωριαστούν στο κεφάλι της: σοβάδες, τούβλα, τσιμέντο κι ανάμεσά τους μια ασάβινη βέργα μετέωρη. Στη βάση της βέργας ήταν σφηνωμένο ένα κομμάτι άσπρο χαρτί. Φανταζόταν ότι κάποιος είχε κρύψει ένα σημείωμα εκεί, ένα μήνυμα ζωτικής σημασίας, κι ότι κάποτε θα σκαρφάλωνε και θα μπορούσε να το διαβάσει».*

Ποια είναι η σημασία και ο ρόλος της παραπάνω περιγραφής κατά την άποψή σας; Δίνει απλώς το σκηνικό της εφηβικής «αταξίας» της Μιράντας, που καπνίζει κρυφά από τους γονείς της στην τουαλέτα, ή περιγράφει και κάτι άλλο; Τι μπορεί να συμβολίζει το άσπρο χαρτί με το «μήνυμα ζωτικής σημασίας» για την ηρωίδα; Ποιο μήνυμα πιστεύετε ότι θα μπορούσε να ήταν γι' αυτήν ζωτικής σημασίας και ποιος θα μπορούσε να της το δώσει;

26. Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας, εκτός από αυτό της Σωτηροπούλου, το κάπνισμα παρουσιάζεται σαν σύμβολο εφηβικής αμφισβήτησης και χειραφέτησης;

27. Ποιο μήνυμα αντίθετα «περνάει» το κείμενο του Μπέρτζες στο τέλος του; Ποια «εξάρτηση», τελικά, φαίνεται ότι είναι η πλέον υγιής και σωτήρια; Υπό ποιους όρους; (Για να απαντήσετε, συγκρίνετε ενδεικτικά τα κείμενα του Μπέρτζες, του Μανδηλαρά ή της Μηλιώρη με εκείνα της Σωτηροπούλου, του Σταντάλ ή του Τουαίν).

28. Με αφορμή τα κείμενα του Μπέρτζες και της Σωτηροπούλου, συζητήστε τι κυρίως προκαλεί το «χάσμα των γενεών», και αν τελικά μπορεί αυτό να γεφυρωθεί και με ποιον τρόπο. Υπάρχουν κείμενα στην ενότητα, εκτός από του Μπέρτζες, που υποστηρίζουν αυτή τη δυνατότητα;

- **Τ. Μαν, Τόνιο Κρέγκερ**
- **Έ. Έσσε, Ντέμιαν**
- **Φ. Μανδηλαράς, Κάπου ν' ανήκεις**
- **Έ. Σωτηροπούλου, Μάτια μέσα στη νύχτα**

1. Να εντοπίσετε στο κείμενο του Φίλιππου Μανδηλαρά τις πράξεις, ασχολίες, προτιμήσεις κλπ. με τις οποίες ο έφηβος αφηγητής δηλώνει τη διαφορετικότητά του σε σχέση με τους συμμαθητές και το περιβάλλον του.
2. Ποιο είναι, κατά την άποψή σας, το κυριότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο ήρωας του Μανδηλαρά και σε ποια σημεία του αποσπάσματος φαίνεται καθαρά; Σε τι διαφέρει η αντιμετώπισή του από εκείνην λ.χ. του Έμιλ στο κείμενο του Έσσε ή της Μιράντας στο κείμενο της Σωτηροπούλου; Εσείς πώς θα το διαχειριζόσασταν;
3. Η Β' Γυμνασίου, στο κείμενο του Μανδηλαρά, παρομοιάζεται «σαν φιλικός αγώνας ποδοσφαίρου». Η στάση και τα συναισθήματα του νεαρού πρωταγωνιστή για τον «αγώνα» αυτό είναι ίδια με εκείνα του Λεωνίδα στο διήγημα του Χιόνη; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας αντιπαραβάλλοντας στοιχεία από τα δύο κείμενα.
4. Ο Τόνιο Κρέγκερ στην ομώνυμη νουβέλα του Τόμας Μαν είναι ένας έφηβος κλειστός με έντονες τάσεις αυτοανάλυσης και αναπαράστασης της εσωτερικής του ζωής (των συναισθημάτων, των διαθέσεων και των σκέψεών του): να βρείτε σημεία στο απόσπασμα τα οποία επιβεβαιώνουν τη διαπίστωση αυτή. Πόσο κοντά βρίσκεται από ψυχολογικής πλευράς στους εφήβους του Μανδηλαρά, της Σωτηροπούλου και του Έσσε;
5. **α)** Πώς αντιλαμβάνεται ο Τόνιο τον εαυτό του σε σχέση με τους άλλους; Να εντοπίσετε το σχετικό χωρίο στο απόσπασμα του Τ. Μαν. **β)** Ποιες είναι οι επιπτώσεις της εσωστρέφειας του Τόνιο στις σχέσεις του με τους άλλους: τους συνομηλίκους του, τους καθηγητές ή τους γονείς του; Να τις συγκρίνετε με τις αντίστοιχες επιπτώσεις που έχει η συμπεριφορά του Έμιλ στο κείμενο του Έσσε.
6. Τι αντιπροσωπεύει η «σκοτεινή μουσική» για τον έφηβο του Μανδηλαρά με βάση την εξομολόγησή του στο απόσπασμα; Συγκρίνετε τα κίνητρά του με άλλους ήρωες της ενότητας οι οποίοι ασχολούνται επίσης με τη μουσική, όπως λ.χ. ο Τόνιο Κρέγκερ.
7. Εκτός από τη μουσική, ο έφηβος του Μανδηλαρά μνεύεται και στις εικαστικές τέχνες. Σε ποια άλλη τέχνη, εκτός από τη μουσική, καταφεύγει με τη σειρά του ο Τόνιο για να εκφράσει την εσωτερικότητά του; Πώς αισθάνονται οι δύο έφηβοι για τις ενασχολήσεις τους αυτές και τι τους επηρεάζει (θετικά ή αρνητικά);
8. **α)** Πού αλλού στην ενότητα συναντάμε εφήβους με αντίστοιχες κλίσεις προς τις τέχνες; Πιστεύετε ότι η τέχνη (σε όποια μορφή της) μπορεί να αποτελέσει εκφραστική διέξοδο στα άγχη και τις δυσκολίες της εφηβείας; **β)** Εσείς εξωτερικεύετε με ανάλογους τρόπους τον ψυχικό σας κόσμο και με ποιους ακριβώς; Πώς σας αντιμετώπισε το οικογενειακό και σχολικό σας περιβάλλον;
9. Πώς σκιαγραφείται η σχέση του έφηβου πρωταγωνιστή με τους γονείς του στο κείμενο του Μανδηλαρά; Σε τι μοιάζει και σε τι (κυρίως) διαφέρει συγκριτικά με άλλα κείμενα της ενότητας στα οποία περιγράφονται οι σχέσεις αυτές;

10. Να περιγράψετε τη σχέση του Τόνιο με τους γονείς του. Σε ποιον από τους δύο έχει περισσότερη αδυναμία και πώς ερμηνεύεται αυτή με βάση το κείμενο; Ποιες αναλογίες μπορούμε να βρούμε με τις εξομολογήσεις της Άννας Φρανκ για τη σχέση της με τους δικούς της γονείς;
11. Από πού φαίνεται στο απόσπασμα του Μανδηλαρά ο ρόλος και η σημασία του έρωτα (της σεξουαλικής ταυτότητας) στην αυτοσυνειδησία του νεαρού αφηγητή; Σε ποια ακόμη κείμενα της ενότητας, πεζά και ποιητικά, οι σχέσεις με το άλλο φύλο, ή και με άτομα του ίδιου φύλου, παίζουν κεντρικό ρόλο στη συγκρότηση της ταυτότητας του εφήβου;
12. Μέσα από ποιες σχέσεις του Τόνιο εκφράζεται στη νουβέλα του Τ. Μαν (α) η «λαχτάρα» του εφήβου να αγαπηθεί και (β) η «ιδέα» του έρωτα, η εξιδανίκευσή του; Να εντοπίσετε τα σχετικά χωρία στο κείμενο.
13. **α)** Τι αντιπροσωπεύει για τον 14χρονο Τόνιο ο Χανς Χάνσεν; Τι θαυμάζει σ' αυτόν και γιατί, παρόλα αυτά, δεν θέλει να γίνει όπως ο Χανς; **β)** Τι συνιστά αντίστοιχα για τον 16χρονο πλέον Τόνιο η ξανθιά Ίνγκε Χολμ; Σε τι διαφοροποιείται ο έρωτάς του γι' αυτήν από τη σχέση του με τον Χανς;
14. Θεωρείτε ότι τα χαρακτηριστικά της Ίνγκε που την καθιστούν ίνδαλμα στα μάτια του Τόνιο είναι πράγματι ξεχωριστά; Πώς εξηγείτε τη λατρεία του; Τι λειτουργεί ενισχυτικά;
15. Να συγκρίνετε τον έρωτα του Τόνιο για την Ίνγκε με το φλερτ του «Σούμι» για την Έστι στο μυθιστόρημα του Άμος Οζ: τι διαφορές εντοπίζετε;
16. Ποια φαίνεται να είναι η συμπεριφορά του Χανς και της Ίνγκε απέναντι στον Τόνιο, με βάση το απόσπασμα του Τ. Μαν; Ανταποκρίνονται στα αισθήματά του; Πώς αντιδρά αυτός σε κάθε περίπτωση; Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας με χωρία από το κείμενο.
17. Η φιλία, η αγάπη, ο έρωτας που αισθάνεται ο Τόνιο για τον Χανς, τη μητέρα του, την Ίνγκε είναι μπερδεμένα μέσα του και συνοδεύονται από αντιφατικές συμπεριφορές, αλληλοσυγκρουόμενα αισθήματα και προβληματισμούς. Να αναφέρετε σχετικά χωρία από το απόσπασμα. Σε τι μπορούμε να αποδώσουμε τα τόσο ρευστά και ευμετάβλητα συναισθήματα του ήρωα;
18. «Ξέρεις πόσα πράγματα παρερμηνεύα τότε; Κι ήταν μόλις ένα χρόνο πριν» (Μανδηλαράς) – «Κι ένας ενθουσιασμός γέμισε την καρδιά του [του 16χρονου Τόνιο], πολύ μεγαλύτερος από κείνον που τον πλημμύριζε πότε πότε κοιτάζοντας τον Χανς Χάνσεν, τότε που ήταν ακόμα ένα μικρό κουτό αγόρι» (Τ. Μαν): πώς εξηγείτε το γεγονός ότι τόσο ο έφηβος ήρωας του Μανδηλαρά όσο και ο Τόνιο δεν αναγνωρίζουν τον εαυτό τους μόλις ένα-δύο χρόνια πριν;

19. Πιστεύετε ότι ο ψυχισμός και η συμπεριφορά του Τόνιο, όπως και του ανώνυμου έφηβου του Μανδηλαρά αποτελούν καθαρά ατομικές ιδιομορφίες («παραξενιές») ή σχετίζονται με την κρίση της εφηβείας (την αναζήτηση ταυτότητας); Σε ποιους άλλους ήρωες και ηρώιδες της ενότητας μπορούμε να διακρίνουμε ανάλογα χαρακτηριστικά στην ιδιοσυγκρασία και τη στάση τους; Το πιστοποιεί και η εμπειρία σας;
20. **α)** Τι υποδεικνύει το τέλος του αποσπάσματος από τη νουβέλα του Μαν σχετικά με τα αισθήματα και τους όρκους που χαρακτηρίζουν την εφηβική ηλικία; **β)** Τι πιστεύετε ότι σηματοδοτεί για τον Τόνιο η γνώση της παροδικότητας των αισθημάτων της εφηβικής ηλικίας, παρά την ένταση με την οποία αυτά εκδηλώνονται; Συμφωνείτε ότι η γνώση αυτή είναι το πέρασμά του στην ενηλικίωση, και γιατί;
21. Να υπογραμμίσετε φράσεις στο απόσπασμα του Τ. Μαν που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σαν μότο ζωής, π.χ. «εκείνος που αγαπάει περισσότερο είναι κι ο ηττημένος» κ.ο.κ.
22. Να συγκρίνετε γενικά τα εφηβικά πορτρέτα του Έμιλ Σίνκλερ, της Μιράντας, του Τόνιο Κρέγκερ και του αυτοδιηγητικού ήρωα του Μανδηλαρά όπως σκιαγραφούνται στα αντίστοιχα αποσπάσματα. Ποιες ομοιότητες ή διαφορές εντοπίζετε;
23. Τι αναδεικνύει η πρωτοπρόσωπη αφήγηση στα κείμενα του Έσσε, του Μπέρτζες και του Μανδηλαρά; Να τα συγκρίνετε με κείμενα τριτοπρόσωπης αφήγησης (όπως της Σωτηροπούλου και του Τ. Μαν): πώς επιτυγχάνεται σε αυτά η αναπαράσταση της εσωτερικής ζωής των ηρώων;
24. Εξετάστε αν οι τίτλοι στα κείμενα του Μανδηλαρά και της Σωτηροπούλου αντιστοιχούν (και πώς) στο περιεχόμενο των αποσπασμάτων. Ποιους τίτλους θα επιλέγατε εσείς στα αποσπάσματα των Έσσε, Μπέρτζες και Τ. Μαν, αντί για τα ονόματα των πρωταγωνιστών;
25. Διαβάστε μαζί με τα κείμενα των Φ. Μανδηλαρά και Τ. Μαν το ακόλουθο απόσπασμα από τη μυθιστορηματική βιογραφία του σπουδαίου γάλλου ποιητή Σαρλ Μπωντλαίρ (Charles Baudelaire, 1821-1867), γραμμένη από τον Γιάννη Μπεράτη. Συγκρίνετε τους ήρωες και τις αντιδράσεις τους (α) σε σχέση με το σχολικό περιβάλλον, (β) σε σχέση με το «ίνδαλμα» της μητέρας, καθώς και τις εσωτερικές τους αναζητήσεις και κλίσεις. Ποια γενικά συμπεράσματα βγάζετε από τη σύγκριση για τη σημασία των παραγόντων αυτών στην ψυχοσωματική ανάπτυξη των εφήβων;

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΕΡΑΤΗΣ

«Η Αυγή»

2

Αυτό το Λύκειο ήταν ένα πένθιμο μακρόστενο γκρίζο χτίριο, άβαφτο, όλο με βαριά αγκωνάρια, που σου πλάκωνε, μόλις το κοιτούσες, την καρδιά. Σαν έκλεισε η βαριά σιδερένια εξώπορτα πίσω του και προχώρησε στον υγρό και θολωτό πλακόστρωτο διάδρομο, που τα βήματα αντηχούσαν τόσο παγερά και κούφια, ο Κάρολος ένιωσε πως μια καινούργια περίοδος, που δε θα 'χε πια καμιά σχέση μ' ό,τι ήξερε και μ' ό,τι είχε αγαπήσει ως τα τότε, άρχιζε γι' αυτόν.

Η ζωή μες στο Λύκειο, όπως και σ' όλα τα σχολεία, ήτανε σκληρή κι άχαρη. Οι σκληραγωγημένες συνήθειές του τον πειράζανε τρομερά, αλλά ήταν πάντα καλύτερες απ' την ακίνητη πλήξη των τάξεων με τα σκεβρωμένα μαύρα θρανία, το σταχτή βροχερό ουρανό και το χασμούρημα του δασκάλου· ήτανε κάποια σκληρή αυτοτιμωρία, που δεν την απόφευγε. Ολιγόλογος, κλειστός, με ακαθόριστες και διαφορούμενες ευγενικές απαντήσεις, δεν προκαλούσε την εμπιστοσύνη των συμμαθητών του και τα παιγνίδια τους δεν τον ενδιαφέρονε. Ένιωθε ευχαρίστηση ν' αποτραβιέται σε μια γωνιά με τα μάτια καρφωμένα στον απέναντι γυμνό τοίχο, να μένει ώρες έτσι. Τι σκεφτότανε; Ούτε κι ο ίδιος δεν ήξερε. Όχι, δε σκεφτότανε. Αυτός ένιωθε σα να 'χει ένα θεατράκι με μαριονέτες μέσα στο κρανίο του, που περνούν, περνούν και μορφάζουν, η καθεμιά με το δικό της τρόπο, χωρίς να λένε αυτό που γυρεύουν. Και μετά; Μετά τίποτε, μετά ο απέναντι γυμνός τοίχος κι οι ίδιες, πάντα οι ίδιες φωνές των συμμαθητών του που παίζουσε στην αυλή. Η μητέρα του; Ω! η μητέρα του τώρα πια τον είχε καλά ξεχάσει, μαζί με τον αγαπημένο της κύριο Οπίκ. Τώρα θα τρώγανε, και μετά θα βγαίνανε περίπατο, και μετά πάλι θα ξαναγυρίζανε σπίτι τους να κοιμηθούνε. Ο κ. Οπίκ θα 'βγαζε τις μπότες του, η μητέρα του τον κορσέ της, και θ' αναστενάζανε κι οι δυο τους με μια τόσο γλυκιά ανακούφιση! Αυτός, το ορκίζεται, ποτέ του δε θα παντρευτεί. Θα πάει κάπου μακριά, θα κάνει ένα μακρινό ταξίδι, κι εκεί θα 'ναι όλα ωραία κι απαλά, γλυκά και μυρωμένα. Και θα ζήσει εκεί, ναι! όλη τη ζωή του θα τη ζήσει εκεί, κοντά σ' ένα ακρογιάλι, ή κοντά σ' ένα ποτάμι, ή μπορεί σε κάποια λίμνη –ποιος ξέρει;– και θα 'χει κι ένα βιβλίο μαζί του, να! τον Βιργίλιο που κρατάει.

Στις ελεύθερες ώρες του άρχισε να γράφει τα πρώτα του Λατινικά ποιήματα πάνω στα θεματάκια που τον απασχολούσαν. Είναι τόσο περίεργα πάντα αυτά τα πρώτα ανούσια παιχνιδίσματα ενός ποιητή, εκεί που ακόμα δε μπαίνει καμιά ατομικότητα, παρά είναι μονάχα η πιο στοιχειώδης εξάσκηση της τεχνικής, και μοιάζουνε τόσο με τις αδέξιες και κωμικές κινήσεις του μωρού, που αρχίζει να κινείται πριν να σκεφτεί!

Γιατί έγραφε ο Κάρολος; Τι τον έσπρωχνε σ' αυτό; Ποια ανάγκη και ποια επιταγή; Κι αν κανένας προτείνει τη *μίμηση* σαν αιτία και σαν εξήγηση του φαινομένου, τι τον έκανε ακριβώς να μιμείται, ή καλύτερα να διαλέξει αυτή τη *μίμηση* των στίχων κι όχι τίποτε άλλο; Γιατί έγραφε ο Κάρολος; γιατί γράφουμε; Δε θα 'ξερα ποτέ ν' απαντήσω τίποτ' άλλο, παρά μόνον αυτό: Πως για να συμπληρώσουμε το κενό που υπάρχει ανάμεσα στους πόθους μας και στις πράξεις μας· δηλαδή; δηλαδή για να ζήσουμε, έστω και στιγμιαία, στην ψευδαισθήση της ζωής έτσι που θα τη θέλαμε, για να δούμε ζωντανεμένο κι υλοποιημένο κάπως, έξω από μας, το τυραννικό κι απίθανο όνειρό μας.

Μα για ένα παιδί, μπορεί να το πει κανείς αυτό; Ναι, αν κρατήσουμε τις αναλογίες, νομίζω πως μπορεί να το πει. Τα όργανά μας είναι ανάλογα με τις ανάγκες μας και τις δυνατότητές μας λέει κάπως η Φυσική.

Όσο τα χρόνια περνούσανε μες στο Λύκειο, τόσο ο χαρακτήρας του Κάρολου γινότανε πιο παράξενος, τόσο όλο κι απομακρυνότανε απ' τις συνηθισμένες ασχολίες κι επιθυμίες της ηλικίας του και των συμμαθητών του. Ο ερμητισμός του κι η άτολμη επιφυλακτικότητά του άρχισαν σιγά σιγά να κάνουν θέση σε μια παγερή ευγένεια, με μια ελαφρότατη υποσκίαση ειρωνείας, που ίσως δεν ήτανε τίποτ' άλλο παρά μια πιο ανδρωμένη εκδήλωσή τους, που έκανε όμως τον άλλον ν' αποτραβιέται ακόμα περισσότερο.

Αυτή η μοναξιά του δεν τον βάραινε, ούτε τον στεναχωρούσε. Άρχισε να βρίσκει μια πικρή απόλαυση σ' αυτήν, που ηδονικά του ενδυνάμωνε την αυθυποβολή που είχε δημιουργήσει στον εαυτό του, πως είναι πεταμένος εκεί, παραγνωρισμένος απ' όλους, εξιλαστήριο θύμα αυτός, της κακίας, της ελαφρομυαλιάς και της απιστίας των γυναικών. Τα πρώτα ποιήματα που είχε καταφέρει να κάνει, μη διαθέτοντας ακόμα κρίση και προπάντων συγκριτική ικανότητα, όπως συμβαίνει συνήθως σε παρόμοιες περιστάσεις, τον ανεβάζανε στα ίδια του τα μάτια βάζοντάς τον δίπλα στα πρότυπά του. Από κει ξεκινούσε μια ακράτητη περηφάνια κι ένας αγάλινωτος εγωισμός, κι η πικρή μόνιμη ιδέα της εγκατάλειψής του απ' τη μητέρα του έκλεινε τώρα φαρμακερές ηδονές.

Τον είχαν παρατήσει κι εγκαταλείψει αυτόν, κι είχαν προτιμήσει εκείνον τον άξεστο και βαρुकέφαλο Οπίκ, που μύριζε φανταρίλα και καραβάνα. Μα, βλέπεις, εκείνος διέθετε μια στολή και χρυσά γαλόνια, κι οι γυναίκες τρελαίνονται τόσο για τα λαμπερά αντικείμενα! Οι γυναίκες! Με τι περιφρόνηση την πρόφερε αυτή τη λέξη. Ποτέ δε θα πιστέψει γυναίκα αυτός, ποτέ δε θα τη θεωρήσει σαν κάτι γλυκό κι απάνεμο, σαν κάτι που μπορείς να προσκυνήσεις και να λατρεύεις! Α! πώς θα 'θελε να τις εκδικηθεί όλες μαζί, σαν βγει από τούτη τη φυλακή, για το κακό που του κάνανε, να τις κουρελιάσει και να τις λερώσει!

Και δεν είναι ένα παιδικό ή εφηβικό παραλήρημα μόνο αυτό. Είναι κάτι που θα επηρεάσει βαθύτατα όλη τη μετέπειτα ζωή του, και θα 'χει τις φοβερότερες συνέπειες. [...]

Γιάννης Μπεράτης, *Αυτοτιμωρούμενος – Ο Κάρολος Μπωντλαίρ ως τα τριάντα*, εκδ. Γκοβόστη, Αθήνα 1935 στην ανθολογία *Η Μεσοπολεμική Πεζογραφία*, τόμ. Στ', Σοκόλης, Αθήνα 1993

26. Η εφηβεία είναι ηλικία αναζητήσεων και σταδιακής συγκρότησης ταυτότητας (σεξουαλικής και άλλης): από πού τεκμηριώνεται αυτό στα κείμενα των Μαν, Έσσε, Μανδηλαρά, Μηλιώρη, Σωτηροπούλου (αλλά και του Μπεράτη); Με τι συνδέεται η σταδιακή συγκρότηση ταυτότητας σε κάθε περίπτωση;

27. Αναζητήστε πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του Μπωντλαίρ για να δείτε **α)** αν επιβεβαιώνεται η «πρόβλεψη» για την εξέλιξή του στο παραπάνω απόσπασμα του Μπεράτη, και **β)** τη σχέση του με τον άλλο «καταραμένο» (= αντικομοφομιστή) ποιητή της ενότητας, τον έφηβο Ρεμπώ.

- Αλ. Παπαδιαμάντης, Όνειρο στο κύμα
- Γ. Βλαχογιάννης, Ο Πετεινός

1. Έχοντας υπόψη ότι το «βουκολικό/ποιμενικό» είδος στη λογοτεχνία περιγράφει τη ζωή και τις σχέσεις (ιδίως τις ερωτικές) σε μια απλή και ειρηνική κοινωνία βοσκών μακριά από το αστικό περιβάλλον –χαρακτηριστικά μοτίβα του: ο έρωτας, η μουσική, η προσωποποίηση της φύσης–, να εντοπίσετε αντίστοιχα χαρακτηριστικά στο «ηθογραφικό διήγημα» του Παπαδιαμάντη.
2. Τόσο το «Όνειρο στο κύμα» του Παπαδιαμάντη όσο και «Ο Πετεινός» του Βλαχογιάννη θεωρούνται **ηθογραφικά διηγήματα**, πλησιάζουν ωστόσο και στην **ψυχογραφία** (στη σκιαγράφιση, δηλαδή, ψυχολογικών χαρακτηριστικών και ιδιοτήτων). Προσπαθήστε να διακρίνετε τα ηθογραφικά από τα ψυχογραφικά στοιχεία στα δύο διηγήματα, αφού συμβουλευτείτε και ένα Λεξικό λογοτεχνικών όρων (δείτε λ.χ. στον σύνδεσμο <http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/document/document.php?course=DSGLA111&openDir=/4e5b63b5pt3d/4e9c5b7dfwj6> το λήμμα *Ηθογραφία*).
3. Εξετάστε τον χώρο στον οποίο τοποθετούν τις ιστορίες τους οι Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης και Γιάννης Βλαχογιάννης. Γιατί πιστεύετε οι δύο συγγραφείς επέλεγον αυτό το σκηνικό, αντί να τοποθετήσουν την ιστορία τους στην πόλη; Τι αντιπροσωπεύει/συμβολίζει η «φύση» εδώ;
4. Τι ρόλο παίζουν τα ζώα στο ξύπνημα του ερωτισμού των εφήβων στα διηγήματα του Βλαχογιάννη και του Παπαδιαμάντη; Σε ποιο από τα δύο διηγήματα ο ρόλος αυτός είναι πιο τονισμένος (κεντρικός); Να εντοπίσετε τα σχετικά μοτίβα (= στοιχεία που επανέρχονται επίμονα) στα δύο κείμενα.
5. Ποιες από τις αισθήσεις κυριαρχούν στα διηγήματα του Παπαδιαμάντη και του Βλαχογιάννη; Να δείξετε, με αναφορές στα κείμενα, πώς η καθεμιά συμβάλλει στη συναισθηματική-ερωτική αφύπνιση των ηρώων και ποια είναι εντονότερη στο καθένα από αυτά.
6. **α)** Ποια σημασία έχουν τα **παρατσούκλια** των δύο εφήβων στο διήγημα του Βλαχογιάννη; **β)** Προσέξτε τις **ομωνυμίες** κοριτσιού – κατσίκας και κυρ Μόσχου – Μοσχούλας στο διήγημα του Παπαδιαμάντη: τι αποκαλύπτουν για την **κυρίαρχη** φιγούρα (και το θεματικό επίκεντρο) του διηγήματος;
7. Από τη σκοπιά ποιου φύλου περιγράφεται το ερωτικό ξύπνημα των εφήβων, αντίστοιχα, στα διηγήματα του Παπαδιαμάντη και του Βλαχογιάννη;
8. **α)** Ποια στερεότυπα της **γυναικείας** ομορφιάς εξαίρονται στο διήγημα του Παπαδιαμάντη και με τι τρόπους; **β)** Ποια αντίστοιχα στερεότυπα για την **ανδρική** ομορφιά εντοπίζετε στο διήγημα του Βλαχογιάννη και μέσω ποιου “πρωταγωνιστή”;

9. Τι είδους *κοινωνικά στερεότυπα* για το άλλο φύλο ανιχνεύετε στα δύο κείμενα; Πώς κατασκευάζονται αυτά, από ποιες πηγές πληροφόρησης των ηρώων;
10. Να συγκρίνετε τις δύο Μοσχούλες (του Παπαδιαμάντη και του Βλαχογιάννη) ως προς την εξωτερική εμφάνιση και ως προς τη συμπεριφορά. Ποιες διαφορές διαπιστώνετε; Στις απαντήσεις σας να λάβετε υπόψη και το γλωσσικό-ρητορικό *ύφος* της περιγραφής από τους δύο συγγραφείς.
11. Συγκρίνετε τη συναισθηματική κατάσταση και τις αντιδράσεις του βοσκόπουλου και του Στέφανου απέναντι στις θηλυκές «προκλήσεις» που αντιμετωπίζει ο καθένας τους αντίστοιχα στα διηγήματα του Παπαδιαμάντη και του Βλαχογιάννη.
12. Να περιγράψετε πώς κλιμακώνονται τα συναισθήματα του νεαρού βοσκού όταν αντιλαμβάνεται τη Μοσχούλα στη θάλασσα και κατά την προσπάθειά του να την σώσει στο διήγημα του Παπαδιαμάντη.
13. Σε τι διαφέρει η εμπειρία του πρώτου έρωτα για τον έφηβο βοσκό από εκείνη του έφηβου Στέφανου; Πώς φαίνεται να καθορίζει η εμπειρία αυτή τον μετέπειτα βίο του βοσκόπουλου στο διήγημα του Παπαδιαμάντη; Τι τροπή φαντάζεστε ότι παίρνει η ζωή του Στέφανου με βάση το διήγημα του Βλαχογιάννη;
14. Το «Όνειρο στο κύμα» δομείται πάνω στην αντίθεση: ευτυχισμένη εφηβεία – μίζερη ωριμότητα. Πώς συμβάλλουν στην ανάδειξη αυτής της αντίθεσης τα επίπεδα του χρόνου και η αντιδιαστολή του τόπου στο διήγημα;
15. Σε ποιο σημείο του διηγήματος του Παπαδιαμάντη έχουμε **προοικονομία**, σε ποιο **επιβράδυνση** και σε ποιο **περίληψη**; Πώς εξυπηρετεί καθεμιά από τις τεχνικές αυτές την αφήγηση και τον θεματικό στόχο του συγγραφέα στο συγκεκριμένο αφήγημα;
16. «*Η τελευταία χρονιά που ήμην ακόμη φυσικός άνθρωπος...*»: **α)** Τι νομίζετε ότι εννοεί ο αφηγητής με τη δήλωση αυτή στο διήγημα του Παπαδιαμάντη; **β)** Σε τι είδους άνθρωπο εξελίχτηκε στη συνέχεια και από ποια χωρία του κειμένου φαίνεται; Να συγκρίνετε την κατάληξη του νεαρού βοσκού με την κατάληξη του αφηγητή-πρωταγωνιστή στο διήγημα του Κατσούρη «*Η μοτοσικλέτα του Αντρέα*».
17. «*είναι απλή θυγάτηρ της Εύας, όπως όλαι*»: Πώς καταλαβαίνετε τη φράση αυτή στο διήγημα του Παπαδιαμάντη; Ποια επίδραση φαίνεται να είχε το «όνειρο στο κύμα» στη συνείδηση και στην κατοπινή ζωή του βοσκόπουλου; Παίζει κάποιον ρόλο σ' αυτήν, κατά την άποψή σας, η θρησκευτική αγωγή που έλαβε το βοσκόπουλο σύμφωνα με το διήγημα;
18. Πώς συνδέονται το «*σχοίνιασμα*» της Μοσχούλας και «*το σχοινί*» στο οποίο αναφέρεται ο αφηγητής στο τέλος του διηγήματος του Παπαδιαμάντη; Τι νομίζετε ότι συμβολίζουν τα δύο;

19. Ο Στέφανος και η Μοσχούλα στο διήγημα «Ο Πετεινός» υιοθετούν μια επιθετική συμπεριφορά μεταξύ τους, τόσο λεκτικά όσο και σωματικά. Τι υποδηλώνει αυτή στην πραγματικότητα;

20. Στο τέλος του διηγήματος του Βλαχογιάννη υπάρχει η αλληγορία μιας «κοκορομαχίας». Τι ακριβώς συμβολίζει κατά τη γνώμη σας; Πώς συνδέονται οι δύο αντίμαχοι; (προσέξτε την περιγραφή του πετεινού, καθώς και το παρατσούκλι του ήρωα).

21. Τόσο στο διήγημα του Παπαδιαμάντη όσο και σ' αυτό του Βλαχογιάννη τα ζώα τελικά θυσιάζονται. Ποια συναισθήματα προκαλεί η απώλειά τους στους έφηβους ήρωες της κάθε ιστορίας και τι συμβολίζει αυτή η «απώλεια» για τους ίδιους τους εφήβους, όπως φαίνεται από τα κείμενα;

22. Να εντοπίσετε τα στοιχεία του χιούμορ (ή και της ειρωνείας) που υπάρχουν στα διηγήματα του Παπαδιαμάντη και του Βλαχογιάννη. Ποιο από τα δύο κείμενα θεωρείτε ότι έχει μεγαλύτερες δόσεις χιούμορ και σε ποιο το χιούμορ σάς φαίνεται πιο πικρό (τείνει στον αυτοσαρκασμό); Εξηγήστε γιατί.

23. Εξετάστε τους αφηγηματικούς τρόπους (περιγραφή, διάλογος, τύπος αφήγησης, εστίαση/σκοπιά, απόδοση των σκέψεων και αισθημάτων των προσώπων κ.τ.ό.) στα διηγήματα του Παπαδιαμάντη και του Βλαχογιάννη και εξηγήστε πώς υπηρετούν το περιεχόμενο των κειμένων.

24. Να συγκρίνετε από την άποψη της αφηγηματικής τεχνικής τα διηγήματα των Παπαδιαμάντη, Βλαχογιάννη, Κουμανταρέα και Κατσούρη. **α)** Σε ποιο ή σε ποια από αυτά έχουμε «αυτοδιηγητικό» αφηγητή, δηλαδή έναν αφηγητή που διηγείται τη δική του ιστορία; Πώς αντιλαμβάνεστε τη φράση «Διά την αντιγραφίην» στο τέλος του διηγήματος του Παπαδιαμάντη; **β)** Τι είδους εστίαση (παντογνωσία ή σκοπιά του προσώπου) έχουμε στο καθένα από τα τέσσερα παραπάνω αφηγήματα; Πώς αποτυπώνεται αυτή στον γραμματικό τύπο της αφήγησης (α' ή γ' πρόσωπο); Με ποιους άλλους αφηγηματικούς τρόπους γίνεται αισθητή;

- Γ. Θεοτοκάς, *Αργώ*
- Η. Βενέζης, *Ο κυνηγός με τα κίτρινα άστρα*
- Κ. Πολίτης, *Eroïca*
- Α. Βουσβούνης, *Προμήνευμα*
- Ά. Τερζάκης, *Η ξωθιά του ποταμού*
- Μ. Λυμπεράκη, *Τα ψάθινα καπέλα*

1. Πώς παρουσιάζεται η σχέση των δύο αδελφών, του Αλέξη και του Λίνου, στο απόσπασμα από την *Αργώ* του Γιώργου Θεοτοκά;

2. Σε ποια ακόμη κείμενα της ενότητας περιγράφονται σχέσεις μεταξύ αδελφών (του ίδιου ή του άλλου φύλου) και ποιον ρόλο διαδραματίζουν εκεί; Εξετάστε σε ποια κείμενα τα αδέλφια παρουσιάζονται ως «βουβά»/δευτερεύοντα πρόσωπα και πού αντίθετα εμφανίζονται ως συμπρωταγωνιστές/-στριες.
3. Μεταξύ Αλέξη και Λίνου είναι ξεκάθαρη η αντίθεση στον χαρακτήρα, τις ιδέες, τις προτιμήσεις και τις επιθυμίες τους. **α)** Φτιάξτε ένα πίνακα με δύο στήλες όπου θα παρουσιάζετε αυτές τις διαφορές αντιστικτικά. **β)** Με ποιους εφηβικούς χαρακτήρες από άλλα κείμενα της ενότητας θα μπορούσαμε να συσχετίσουμε τον καθένα από τους δύο αδελφούς;
4. Ο Λίνος καπνίζει, αδιαφορώντας για τις επιπτώσεις στην υγεία του που του επισημαίνει ο αδελφός του. Τι νομίζετε ότι αντιπροσωπεύει το κάπνισμα γι' αυτόν και με ποιους ήρωες/ηρωίδες της ενότητας συναντάται από την άποψη αυτή;
5. Πώς τοποθετούνται τα δύο αδέλφια απέναντι στο δίλημμα «σκέψη ή δράση»; Τι είδους ζωή ονειρεύεται ο καθένας τους και σε ποιες προκλήσεις θέλει να φανεί αντάξιος;
6. Γιατί αντιδρά ο Λίνος στο πρότυπο ζωής που του υποδεικνύει ο μεγαλύτερος αδελφός του; Θεωρείτε ότι είναι μόνο ζήτημα χαρακτήρα ή έχει να κάνει και με την ηλικία του; Με ποιον άλλο παράγοντα μπορεί να σχετίζεται;
7. Η σχέση πατέρα – γιου (και αδελφών) στο κείμενο του Θεοτοκά στηρίζεται σε μια ακριβώς *αντίθετη* εικόνα απ' ό,τι στα κείμενα των Σταντάλ και Τουαίν: ποια είναι αυτή και τι διάσταση δίνει στην «επανάσταση» του Λίνου, στην ανάγκη του για χειραφέτηση;
8. **α)** Τι πιστεύετε ότι εννοεί ο Λίνος με τη φράση «θέλω ηρωισμό»; Ποιον ή ποιους εφηβικούς χαρακτήρες της ενότητας σας θυμίζει η λαχτάρα του αυτή; **β)** Πώς εμπλουτίζει το περιεχόμενό της ο Αλέξης από τη δική του σκοπιά;
9. «ο μόνος σκοπός της ζωής είναι να τη ζει κανείς όσο μπορεί, όσο βαστά πιο δυνατά και πιο πλούσια»: ποιος από τους εφήβους της ενότητας κάνει πράξη τη δήλωση αυτή του Λίνου;
10. Γιατί η Μύκονος επανέρχεται επίμονα στη σκέψη του Αλέξη; Με ποια φιγούρα συνδέεται και ποιο θέμα, κεντρικό στην εφηβεία, αναδεικνύεται έτσι στο απόσπασμα;
11. Ποια εικόνα της σχολικής ζωής παρουσιάζεται στα σχετικά σχόλια του Λίνου (αλλά και του Αλέξη); Σε ποια κείμενα αυτής ή άλλης ενότητας του βιβλίου *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* σάς παραπέμπει;
12. Εξετάστε το σκηνικό στο οποίο γίνεται η κουβέντα μεταξύ Αλέξη και Λίνου στο απόσπασμα της *Αργώς*: πιστεύετε ότι η επιλογή του μέρους και της ώρας είναι τυχαία; Δείξτε πώς επηρεάζει τους στοχασμούς και τη διάθεση των δύο αδελφών μέσα στο κείμενο.

13. Προσπαθήστε να φανταστείτε ή να αναπαραστήσετε δραματικά τη σκηνή της συνομιλίας/σύγκρουσης μεταξύ Αλέξη και Λίνου. Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας έχουμε αντίστοιχες σκηνές με έντονη θεατρικότητα; Ποια είναι η αφηγηματική τεχνική που κυριαρχεί και εκεί;

14. Στο απόσπασμα από την *Αιολική γη* του Ηλία Βενέζη συμπλέκονται δύο θέματα ιδιαίτερα ευαίσθητα για την εφηβική ψυχολογία. Ποια είναι αυτά και μέσα από ποιο κεντρικό μοτίβο (και επεισόδιο) παρουσιάζονται «καμουφλαρισμένα», σαν παιχνίδι;

15. Εξετάστε το όνομα της ηρωίδας αλλά και το παρατσούκλι που της δίνει χαϊδευτικά ο κυνηγός στο κείμενο του Βενέζη: πώς σχετίζονται με το θέμα του αποσπάσματος;

16. α) Τι υποδηλώνει η συμπεριφορά της Άρτεμης απέναντι στον κυνηγό με τα κίτρινα άστρα; Τι εκπροσωπεί γι' αυτήν ο κυνηγός; **β)** Ποια αισθήματα δείχνει να τρέφει η Άρτεμη για την άγνωστή της Ντόρις και πώς τα εξηγείτε;

17. Ποια φαίνεται να είναι τα αισθήματα του Πέτρου απέναντι στον κυνηγό με τα κίτρινα άστρα και πώς μπορεί να αιτιολογηθεί η δική του στάση απέναντί του;

18. Για ποιους λόγους ο μικρός Πέτρος σημαδεύει και σκοτώνει τη νυφίτσα; Τι επιχειρεί να αποδείξει στον εαυτό του και στην αδελφή του με την πράξη αυτή; Πώς εξηγείτε την αντίδραση της Άρτεμης τόσο απέναντί του όσο και απέναντι στο σκοτωμένο ζώο;

19. Στο απόσπασμα του Βενέζη οι δύο μικροί ήρωες -και αδελφοί- αναμετρίονται με το γεγονός του θανάτου. Να συγκρίνετε τις επιπτώσεις που έχει γι' αυτούς ο θάνατος της νυφίτσας με τις επιπτώσεις που έχει ο θάνατος του Αντρέα στην παρέα της *Eroïca* του Κ. Πολίτη.

20. Πώς διαγράφονται οι χαρακτήρες των δύο αδελφών, της Άρτεμης και του Πέτρου, στο απόσπασμα από την *Αιολική γη*; Να τους συγκρίνετε με αντίστοιχους χαρακτήρες αγοριών και κοριτσιών που πρωταγωνιστούν σε άλλα κείμενα της υποενότητας (ειδικότερα, την Άρτεμη με τις ηρωίδες του Βλαχογιάννη, του Κ. Πολίτη, της Λυμπεράκη / τον Πέτρο με τους κεντρικούς ήρωες του Παπαδιαμάντη, Βλαχογιάννη, Θεοτοκά, Κ. Πολίτη).

21. Να εντοπίσετε στο απόσπασμα από την *Αιολική Γη* στοιχεία του παραμυθιού (ή και του αρχαίου μύθου) και ποιητικότητας στο ύφος και τη σκηνοθεσία, και να εξηγήσετε τη λειτουργία τους. Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας υπάρχουν ανάλογα στοιχεία και τεχνικές; Τι εξυπηρετούν εκεί;

22. Ποιους συμβολισμούς, κατά τη γνώμη σας, εμπεριέχει το μοτίβο του κυνηγιού στο απόσπασμα του Βενέζη;

23. Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα από το διήγημα του Αντρέα Πανάτου: τι συμβολίζει το «κυνήγι» εδώ και ποια στοιχεία στη σύλληψη και στο ύφος του διηγήματος υπηρετούν τον στόχο του συγγραφέα:

ΑΝΤΡΕΑΣ ΠΑΝΑΤΟΣ

Το κυνήγι

[...]

Κάποτε κυνηγούσα, λέει σ' ένα χωριό με το Σάββα, τον πιο μερακλή κυνηγό της περιοχής. Προχωρούσαμε σ' ένα λαγκάδι και... νάτος ο λαγός, πετιέται απ' τ' αμπέλι με τα σκυλιά να τρέχουν ξωπίσω του. Με τεράστιους πήδους πάει κατά τον καλαμιώνα.

Αδύνατο να πω τη λέξη καλαμιώνας χωρίς να πέσω σε συλλογή. Πάντα με δυναστεύει η μνήμη του, η ηχητική, από θρόισμα φύλλων. Κι ας έφτιαξα ένα σωρό φλογέρες από τότε, καμιά δεν έφερε εκείνη την πρώτη μουσική, απαλή σαν χάδι, σαν ψίθυρο αγαπημένων χειλιών.

Ακόμη λίγο θα χωθεί στον καλαμιώνα, θα τον χάσω. Πρέπει να τον ντουφεκίσω. Οι ντουφεκισμοί απαγορεύονται στα όνειρα· δεν ακούεται καν ήχος. Το σόι ντουφεκισμός χωρίς ήχο; Παρ' όλα αυτά γονατίζω ψύχραιμα και φέρνω το ντουφέκι σε θέση βολής. Προσπαθώ να τον πετύχω, να μη μου φύγει, να μη μου κλέψουν οι σβώλοι τα σκάγια και πατώ την σκανδάλη. Η ντουφεκιά ούτε που ακούεται κι ο καπνός στην άκρη της κάννης μου ένα μικρό συννεφάκι όλο κι όλο.

Βλέπω τον λαγό να τρεκλίζει, να πέφτει, και τα σκυλιά να ορμούν κατά πάνω του, έτοιμα να τον μαγκώσουν. Αλλά νάτος πάλι. Σηκώνεται και γυρίζει σαν σβούρα που παίρνει τις τελευταίες της στροφές με τα σκυλιά να σβουρίζουν κι αυτά μαζί του. Και ξαφνικά, όλοι κι όλα χάνονται, πάνε, χώνονται στον καλαμιώνα.

– Μπράβο, φίλε μου, τον πέτυχες, φωνάζει καταχαρούμενος ο Σάββας και τρέχει κι αυτός στον καλαμιώνα.

Να λοιπόν που πάτησα τη σκανδάλη. Καιρός ήταν. Το κυνήγι μπορεί να είναι ωραίο σπορ, αλλά για μένα κατάντησε επιφύλαξη. Ο Σάββας γυρίζει μωτρωμένος. Λαγός πουθενά και το χειρότερο ούτε και σκυλιά. Σαν ν' άνοιξε η γη και τα κατάπιε. Πάει κι ο Σάββας θυμωμένος, χώνεται ξανά στον καλαμιώνα, χάνεται κι αυτός. Δύσκολο πράμα το κυνήγι. Δεν πιάνεται εύκολα ένας λαγός.

Μια άλλη φορά πάλι λέει, πηγαίναμε με το κορίτσι μου στη Πάφο με το ολοκαίνουργιο μας αυτοκίνητο. Τα ολοκαίνουργια αυτοκίνητα επιτρέπονται στα όνειρα. Πήγαμε, φάγαμε, ήπιαμε, είδαμε το ηλιοβασίλεμα, τα κατακόκκινα σύννεφα, τις θαλασσινές ηλιανταύγειες. Στον γυρισμό μερακλωμένοι τραγουδούσαμε αγκαλιασμένοι. «Δυο πόρτες έχει η ζωή, άνοιξα μια και μπήκα».

Όλα είναι μια χαρά: το αυτοκίνητο κυλά απαλά στην άσφαλτο, οι προβολείς σχίζουμε το σκοτάδι κι ο αέρας παιχνιδιάρης μας χαϊδεύει τα μαλλιά. Και ξαφνικά νάτος πάλι ο λαγός να προχωρεί μπροστά μας μ' έναν υπέροχο καλπασμό –τ' αυτιά του τσιτωμένα να γράφουν ένα τεράστιο «V», το σήμα της νίκης, στην άσφαλτο– να τρέχει χαρούμενος και να με προκαλεί.

– Έλα... πιάσε με αν μπορείς...

Μου τη δίνει. Πετάγομαι απάνω, πατώ γκάτσι.

– Μη, αγάπη μου, θα σκοτωθούμε, το κορίτσι μου φωνάζει.

– Ο λαγός... να ο λαγός, δεν βλέπεις τον λαγό;

– Ποιο λαγό;

Έτσι είναι όλες οι γυναίκες. Δεν μπορούν να διακρίνουν τον λαγό. Μόνο «αγαπάς με – αγαπάω σε» ξέρουν να λένε, δεν ξέρουν από κυνήγια και λαγούς. Όμως εγώ τον βλέπω τον λαγό να προχωρεί μπροστά μου με τεράστιους πήδους και πατώ γκάτσι, αδιαφορώντας αν το κυνήγι αυτό είναι ανορθόδοξο και σε κλειστή κυνηγετική περίοδο, αδιαφορώντας για τις φωνές του κοριτσιού μου που ουρλιάζει:

– Μη...η...η...

Με χέρι σταθερό οδηγώ τ' αυτοκίνητό μου κατευθείαν στον στόχο, να τον γραπώσω επιτέλους τον λαγό. Κοντεύω. Διακρίνω τα πισινά του πόδια να τινάζονται στον αέρα, τη μικρή ουρά του ν' ανεβοκατεβαίνει μαζί με το σώμα του, το μουσούδι του να γυρίζει κάθε τόσο προς εμένα, σαν να μου λέει:

– Έλα, πιάσε με αν μπορείς.

Κι ύστερα μπαμ... μάλιστα μπαμ, χωρίς όπλο. Είναι μια ειδική περίπτωση και σε ειδικό όνειρο.

Ξυπνώ και λαγός πουθενά. Το κορίτσι μου δεν θυμάται τίποτα. Έτσι είναι όλες οι γυναίκες, δεν θυμούνται τίποτα. Όλο ξεχνούν. Το αυτοκίνητό μου όμως είναι όλο σπασίματα μπροστά-μπροστά σαν να 'πεσε σε βράχο.

Πρέπει ν' αλλάξω μεθόδους, να οργανωθώ, να μηχανευτώ κάτι, αλλά τελικά πρέπει να πιάσω κι εγώ ένα λαγό. Αλλιώςτικα η ζωή μου θα πάει στράφι.

Αντρέας Πανάτος, *Ανθολογία Κυπριακού Διηγήματος. Από το 1960 έως το τέλος του 20ού αιώνα*, τ. Β', Πολιτιστικές Υπηρεσίες Υπουργείου Παιδείας και Πολιτισμού, Λευκωσία 2007

24. Σε τι διαφέρει η παρέα των παιδιών στην *Eroïca* του Κοσμά Πολίτη από τις παρέες που συναντάμε σε άλλα κείμενα της ενότητας (όπως λ.χ. η παρέα των παιδιών στο διήγημα του Χιόνη ή η παρέα του Έμιλ στο κείμενο του Έσσε);

25. Ποια θέματα φαίνεται να απασχολούν τα παιδιά της παρέας στην *Eroïca*; Νομίζετε ότι η σύνθεση της παρέας επηρεάζει τα ενδιαφέροντα και τους προβληματισμούς τους, ως προς τι και σε ποιον βαθμό; (για να απαντήσετε, εξετάστε τι είδους θέματα απασχολούν άλλες παρέες στα κείμενα της ενότητας).

26. Ο Λοΐζος, ο αρχηγός της παρέας στην *Eroïca*, λάμπει διά της απουσίας του στο απόσπασμα: μέσα από ποιες πράξεις, σκέψεις, σχόλια των υπολοίπων φαίνεται η θέση που κατέχει στην παρέα;

27. Ποια χαρακτηριστικά των κεντρικών προσώπων της παρέας, του Λοΐζου και του Αλέκου, τους φέρνουν κοντά με άλλους ήρωες εφηβικών μυθιστορημάτων της ενότητας (και σε ποιους);

28. Σε τι διαφέρει το περιβάλλον μέσα στο οποίο αναπτύσσονται οι (ερωτικές, συντροφικές κ.ά.) σχέσεις των παιδιών στην *Eroïca* σε σύγκριση λ.χ. με τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη και του Βλαχογιάννη; Από ποια στοιχεία του αποσπάσματος το καταλαβαίνουμε;

29. Πώς παρουσιάζονται οι μεγάλοι και τι σχέση έχουν με τους μικρούς στο απόσπασμα της *Eroïca*; Υπάρχει «επαφή»; Από πού τεκμηριώνεται αυτό στο απόσπασμα; Να συγκρίνετε την παρουσία και τον ρόλο των μεγάλων στην ιστορία του Κ. Πολίτη με τον αντίστοιχο ρόλο που έχουν στο απόσπασμα από *Τα ψάθινα καπέλα* της Λυμπεράκη.

30. Πώς επιβεβαιώνεται στο απόσπασμα ο δίσημος τίτλος (έρως – ήρωας) του μυθιστορήματος του Κ. Πολίτη; Σε ποια από τα άλλα μυθιστορήματα εφηβείας αυτής της ενότητας θα ταίριαζε ο ίδιος τίτλος κατά τη γνώμη σας;

31. Συγκρίνετε τη σχέση των κεντρικών χαρακτήρων, Λοΐζου και Αλέκου, στο απόσπασμα της *Eroïca*, με τη σχέση ανάμεσα στον Λεωνίδα και τον Νικηφόρο στο διήγημα του Χιόνη «Το τριακοστό πέναλτι». Ποια φαίνεται να είναι η αιτία του ανταγωνισμού των πρώτων, για ποιο «έπαθλο» ανταγωνίζονται;
32. Το σύμπλεγμα έρωτας – θάνατος είναι αισθητό και στο απόσπασμα της *Eroïca*. Ποιες φαίνεται να είναι οι επιπτώσεις του θανάτου του Αντρέα στην παρέα, στη σύνθεση αλλά και στη δυναμική της από τα λεγόμενα του αφηγητή και μέλους της ομάδας;
33. Να συγκρίνετε τον τρόπο που αντιδρά ο Αλέκος απέναντι στον Πιερ (το «Παπακοκάκι») με τον τρόπο που ο Πέτρος συμπεριφέρεται στην Άρτεμη ύστερα από τη συνάντησή τους με τον κυνηγό με τα κίτρινα άστρα στην *Αιολική γη* του Βενέζη. Ποιο κίνητρο ωθεί, σε κάθε περίπτωση, τα δυο αγόρια να αντιδράσουν με αυτό τον τρόπο;
34. Ο Αλέκος δείχνει μια ιδιαίτερη προτίμηση στα βιβλία (όπως και άλλα παιδιά της παρέας). Σε ποια ακόμη κείμενα της ενότητας τα βιβλία είναι στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των εφήβων (με θετικό ή αρνητικό τρόπο);
35. Ποια ψυχική διάθεση/κατάσταση της εφηβείας επικρατεί στο απόσπασμα από την *Eroïca* και ποιο είναι το βασικό χαρακτηριστικό της; Να εντοπίσετε σχετικά χωρία στο κείμενο. Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας περιγράφεται μια ανάλογη ψυχική διάθεση «στο μεταίχμιο» ανάμεσα στην παιδικότητα και την ενηλικίωση;
36. Να σχολιάσετε την καταληκτική παράγραφο του αποσπάσματος της *Eroïca* σε συνδυασμό με το ποιητικό απόσπασμα του Τάσου Λειβαδίτη που περιλαμβάνεται στη σ. 60 του βιβλίου σας της Α΄ Γυμνασίου (στην υποενότητα «Η Εδέμ της παιδικής ηλικίας»).
37. Τόσο στο απόσπασμα από την *Eroïca* του Κ. Πολίτη όσο και στο απόσπασμα από το *Προμήνεμα* του Αντώνη Βουσβούνη έχουμε ένα ερωτικό τρίγωνο: να συγκρίνετε τον τρόπο που συμπεριφέρεται η Μόνικα απέναντι στον Αλέκο (εξαιτίας του Λοΐζου) με τον τρόπο που αντιδρά η Λία στη σαφή προτίμηση που δείχνει ο Αλέξης για τη θεία Γιάννα. Πού αποδίδετε τον διαφορετικό τρόπο αντίδρασης των δύο ηρωίδων;
38. Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας, εκτός από το *Προμήνεμα*, η ερωτική ατμόσφαιρα συνταιριάζεται με το θαλασσινό τοπίο σε κάποιο νησί του Αιγαίου; Να δείξετε με στοιχεία από τα κείμενα πώς ο ήλιος και η θάλασσα επιδρούν στην ψυχολογία και την ερωτική διάθεση των ηρώων.
39. Πώς περιγράφεται το ερωτικό ξύπνημα του Αλέξη στο *Προμήνεμα*; Να συγκρίνετε την περιγραφή αυτή με τις αντίστοιχες στα κείμενα του Παπαδιαμάντη και του Βλαχογιάννη και να σχολιάσετε τις μεταξύ τους ομοιότητες και διαφορές.
40. Για ποιους λόγους πιστεύετε ότι ο Αλέξης έλκεται περισσότερο από τη μεγαλύτερή του γυναίκα αντί για τη νεαρή Λία; Τι μπορεί να αντιπροσωπεύει/υποκαθιστά για αυτόν η θεία Γιάννα;

41. Πώς φαίνεται να αντιδρά η θεία Γιάννα στην ερωτική έλξη που αισθάνεται γι' αυτήν ο έφηβος Αλέξης;
42. Το ένστικτο της Λίας την ωθεί σε μια παράτολμη πράξη. Ποια είναι αυτή και γιατί νομίζετε ότι ενεργεί έτσι η ηρωίδα, τι θέλει να προκαλέσει (ή να ελέγξει); Πώς συμβάλλει η πράξη της στην εξέλιξη της ιστορίας; (διερευνήστε την ψυχική κατάσταση και τα «σήματα» των τριών πρωταγωνιστών μετά το επεισόδιο αυτό).
43. Στο απόσπασμα του Βουσβούνη το ερωτικό σκίρτημα των ηρώων εκφράζεται με ντροπή, νευρικό γέλιο (ή σιωπή), ταραχή. Γιατί νομίζετε ότι συμβαίνει αυτό στη συγκεκριμένη περίπτωση;
44. Ο τίτλος του μυθιστορήματος του Βουσβούνη ανταποκρίνεται στο περιεχόμενο του αποσπάσματος και πώς;
45. Να συγκρίνετε την ψυχοσύνθεση της Λίας με εκείνη των άλλων κοριτσιών που πρωταγωνιστούν στα ελληνικά μυθιστορήματα της εφηβείας: τη Μόνικα (της *Eroïca*), την Άρτεμη (της *Αιολικής Γης*) και την Ινφάντα (από *Τα ψάθινα καπέλα*). Σε τι διαφέρουν;
46. Διαβάστε το ακόλουθο απόσπασμα από το μυθιστόρημα του Αλαίν Φουρνιέ *Ο μεγάλος Μωλν* (1913). Πώς παρουσιάζεται σ' αυτό το θέμα του ερωτικού φλερτ ανάμεσα στους νέους; Ένας τέτοιος τρόπος προσέγγισης ανταποκρίνεται στην εποχή μας; Σε ποιο/ποια από τα εφηβικά μυθιστορήματα της ενότητας θα ταίριαζε «ιδιοσυγκρασιακά»; (δοκιμάστε π.χ. να το δείτε ως συνέχεια του *Προμηνήματος* από τη σκοπιά της Λίας, ή του ειδυλλιακού έρωτα του Τόνιο για την Ίνγκε στη νουβέλα του Τ. Μαν, ή της συνάντησης τελικά του Γλαύκου με την «ξωθιά του ποταμού» στο κείμενο του Τερζάκη).

ΑΛΑΙΝ ΦΟΥΡΝΙΕ

Η συνάντηση

Την άλλη μέρα το πρωί, ο Μωλν ετοιμάστηκε από τους πρώτους. Όπως τον είχαν συμβουλέψει, φόρεσε ένα απλό μαύρο κοστούμι περασμένης μόδας, μια ζακέτα σφιχτή στη μέση με μανίκια φουσκωτά στους ώμους, ένα σταυρωτό γιλέκο, ένα πανταλόνι με τόσο φαρδιά μπατζάκια του έκρυβαν τα φίνα παπούτσια-του, κι ένα ψηλό καπέλο.

Η αυλή ήταν ακόμη έρημη όταν κατέβηκε. Έκανε μερικά βήματα και λες και βρέθηκε σε καμιά ανοιξιάτικη μέρα.

Ήταν πραγματικά το πιο γλυκό πρωινό εκείνου του χειμώνα. Είχε λιακάδα, σαν τις πρώτες μέρες του Απρίλη. Η πάχνη έλιωνε, και το βρεμένο χορτάρι έλαμπε σαν νοτισμένο απ' τη δροσιά. Στα δέντρα κελαηδούσαν πλήθος πουλιά, και κάπου-κάπου μια χλιαρή αύρα χάιδευε το πρόσωπο του περιπατητή. [...]

Ο Μωλν έβλεπε για πρώτη φορά μέρα το εσωτερικό του χτήματος. Τα ερείπια ενός τοίχου χώριζαν τον εγκαταλειμμένο κήπο απ' την αυλή, όπου τελευταία είχαν ρίξει άμμο και την είχαν στρώσει με την τσουγκράνα. Στην άκρη των βοηθητικών χτιρίων όπου έμενε ήταν οι στάβλοι, χτισμένοι με μια διασκεδαστική αταξία, που πλήθαινε τις απόμερες γωνιές, στολισμένες με

χαμόδεντρα κι αγριοκληματαριές. Ελατόδασα ξεχύνονταν ως το χτήμα, που το 'κρυβαν απ' όλη την πεδιάδα, εκτός απ' τ' ανατολικά, όπου ξεχώριζες γαλάζιους λόφους γεμάτους βράχια, και πάλι έλατα.

Για μια στιγμή, στον κήπο, ο Μωλν έσκυψε στον ξεχαρβαλωμένο ξύλινο φράχτη που κύκλωνε τη λιμνούλα. Στις άκρες-του απόμεινε λίγο λεπτό χιόνι, κυματιστό σαν αφρός. Είδε τον εαυτό-του να καθρεφτίζεται στο νερό, σαν να 'ταν σκυμμένος στον ουρανό με το κοστούμι-του, κοστούμι ρομαντικού σπουδαστή. Και νόμισε πως είδε έναν άλλο Μωλν. Όχι πια το μαθητή που το 'σκασε μ' ένα χωριάτικο αμάξι, μα ένα πλάσμα χαριτωμένο και ρομαντικό, στις σελίδες ενός ωραίου και πολύτιμου βιβλίου...

[...]

Συνέχισε λοιπόν να τριγυρίζει από 'δω κι από 'κει, ψάχνοντας να βρει την αποβάθρα, γύρω απ' το μακρόστενο πύργο με τις άνισες πτέρυγες, που 'ταν χτισμένος σαν τις εκκλησίες. Όταν ξεπέρασε τη νότια πτέρυγα, είδε ξαφνικά τις καλαμιές που έδιναν την εικόνα ολόκληρου του τοπίου, ίσαμε 'κει που έφτανε το μάτι. Το νερό των βάλτων απ' αυτή τη μεριά έβρεχε τη βάση των τοίχων, κι υπήρχαν, μπροστά σε πολλές πόρτες, μικρά ξύλινα μπαλκονάκια πάνω απ' τα κύματα που πάφλαζαν.

Μην έχοντας τι να κάνει, ο περιπατητής-μας τριγύρισε για κάμποσο στην όχθη, που ήταν στρωμένη με άμμο, σαν να χρησίμευε για να τραβούν έξω τα πλεούμενα. Κοίταζε περίεργα τις μεγάλες πόρτες με τα γεμάτα σκόνη τζάμια που έβγαζαν σε ρημαγμένα ή εγκαταλειμμένα δωμάτια, σε αποθήκες γεμάτες χειράμαξα, σκουριασμένα εργαλεία και σπασμένες γλάστρες, όταν ξαφνικά, από την άλλη άκρη των χιτριών, άκουσε βήματα να τρίζουν στην άμμο.

Ήταν δυο γυναίκες. Η μια πολύ γριά και καμπουριασμένη, η άλλη μια νέα κοπέλα, ξανθιά, ψηλή, μ' ένα χαριτωμένο φουστάνι, που ύστερα από τα χτεσινά μασκαρέματα φάνηκε του Μωλν παράξενο στην αρχή.

Στάθηκαν μια στιγμή για να δουν το τοπίο, ενώ ο Μωλν σκεφτόταν, με μια έκπληξη που του φάνηκε αργότερα αγενέστατη:

– Να τι είναι, δίχως άλλο, αυτό που λένε «εκκεντρική κοπέλα» ίσως καμιά θεατρίνα που την έφεραν για τη γιορτή.

Ωστόσο, οι δυο γυναίκες πέρασαν δίπλα του, κι ο Μωλν, ακίνητος, κοίταξε την κοπέλα. Πολλές φορές αργότερα, όταν τον έπαιρνε ο ύπνος ύστερ' από απελπισμένες προσπάθειες να θυμηθεί τ' ωραίο-της πρόσωπο, που δε συγκράτησε η μνήμη-του, έβλεπε στ' όνειρό-του να περνούν μπροστά-του σειρές από νέες γυναίκες που της έμοιαζαν. Η μια φορούσε ένα καπέλο σαν το δικό-της, η άλλη είχε το ύφος-της. Μια άλλη το τόσο αγνό βλέμμα-της, μια τρίτη τη λεπτή κορμοστασιά-της, και μια άλλη πάλι τα γαλανά μάτια-της. Μα καμιά απ' όλες αυτές δεν ήταν ποτέ εκείνη η ψηλή κοπέλα.

Ο Μωλν πρόλαβε να δει κάτω απ' τα πλούσια ξανθά μαλλιά-της τα κάπως κοφτά χαρακτηριστικά του προσώπου-της, σχεδιασμένα ωστόσο με μια λεπτότητα σχεδόν οδυνηρή. Και καθώς είχε κιόλας περάσει από μπροστά του, κοίταξε και το φόρεμά-της, που 'ταν το πιο απλό και σεμνό φόρεμα που γινόταν...

Σαστισμένος, αναρωτιόταν αν θα τις συνόδευε, όταν η κοπέλα γύρισε ανεπαίσθητα προς το μέρος-του λέγοντας στη συνοδό-της:

– Δε θ' αργήσει νομίζω το καράβι τώρα...

Κι ο Μωλν τις ακολούθησε. Η ηλικιωμένη κυρία, τσακισμένη, τρέμοντας, δεν έπαυε ωστόσο να γελάει, κουβεντιάζοντας χαρούμενα. Η κοπέλα απαντούσε γλυκά. Κι όταν κατέβηκαν στην αποβάθρα, τον κοίταξε με το ίδιο εκείνο αθώο και σοβαρό βλέμμα, που έμοιαζε να λέει:

– Ποιος είστε; Τι κάνετε εδώ; Δε σας ξέρω. Κι όμως, μου φαίνεται πως σας γνωρίζω.

Κι άλλοι καλεσμένοι ήταν τώρα σκορπισμένοι ανάμεσα στα δέντρα, περιμένοντας. Και τρία караβάκια πλεύρισαν στην όχθη, έτοιμα να παραλάβουν τους περιπατητές. Καθώς περνούσαν οι κυρίες, που φαίνεται πως ήταν η πυργοδέσποινα κι η κόρη-της, οι νεαροί χαιρετούσαν με

σεβασμό κι οι δεσποινίδες υποκλίνονταν. Παράξενο πρωινό! Παράξενη διασκέδαση! Έκανε κρύο, παρ' όλο το χειμωνιάτικο ήλιο, κι οι γυναίκες τύλιγαν γύρω στο λαιμό-τους τα μπότα από πούπουλα που ήταν τότε της μόδας...

Η ηλικιωμένη κυρία έμεινε στην όχθη, κι ο Μωλν, χωρίς να ξέρει κι ο ίδιος πώς, βρέθηκε στο ίδιο караβάκι με τη νεαρή πυργοδέσποινα. Ακούμπησε στη γέφυρα, κρατώντας με το 'να χέρι το καπέλο-του που το 'παιρνε ο δυνατός αέρας, και μπόρεσε να κοιτάξει με άνεση την κοπέλα, που είχε καθίσει σ' ένα προφυλαγμένο μέρος. Κι εκείνη τον κοίταζε. Απαντούσε στις φίλες-της, χαμογελούσε, κι ύστερα κάρφωνε τα γαλάζια μάτια-της απάνω του, δαγκάνοντας ανάλαφρα τα χείλη-της.

Απόλυτη σιωπή βασιλεύε στις κοντινές όχθες. Το караβάκι προχωρούσε μ' έναν ήρεμο θόρυβο μηχανής και νερού. Θα 'λεγε κανείς πως βρίσκονταν στην καρδιά του καλοκαιριού. Θα πλεύριζαν, καθώς φαινόταν, στον όμορφο κήπο κάποιου εξοχικού σπιτιού. Η κοπέλα θα 'κανε εκεί τον περίπατό-της, μ' ένα άσπρο ομπρέλινο. Θ' άκουγαν, ώσπου να νυχτώσει, τις τρυγόνες να στενάζουν... Μα ξαφνικά, μια παγωμένη πνοή ήρθε να θυμίσει στους καλεσμένους της παράξενης αυτής γιορτής πως ήταν Δεκέμβρης.

Άραξαν μπροστά σ' ένα δάσος με έλατα. Στην αποβάθρα, οι επιβάτες αναγκάστηκαν να περιμένουν λίγο, σφιγμένοι ο ένας πάνω στον άλλο, ώσπου ένας απ' το караβάκι ν' ανοίξει το λουκέτο του φράχτη. Με πόση συγκίνηση ο Μωλν ξαναθυμόταν αργότερα εκείνη τη στιγμή, στην όχθη του βάλτου, που είχε πολύ κοντά στο δικό-του το χαμένο ύστερα πρόσωπο της κοπέλας! Είχε κοιτάξει το λεπτό-της προφίλ με τόση ένταση, που τα μάτια-του κόντεψαν να γεμίσουν δάκρυα. Και θυμόταν ακόμα πως είδε, σαν λεπτό μυστικό που του εμπιστεύτηκε εκείνη, λίγη πούδρα που 'χε μείνει στο μάγουλό-της...

Όταν βγήκαν έξω, όλα έγιναν σαν σε όνειρο. Ενώ τα παιδιά έτρεχαν με χαρούμενες φωνές, κι οι παρέες σχηματίζονταν και σκόρπιζαν μέσα στο δάσος, ο Μωλν προχωρούσε σε μια αλέα όπου, δέκα βήματα μπροστά, περπατούσε η κοπέλα. Στράφηκε προς το μέρος-της και χωρίς να το σκεφτεί:

– Είστε όμορφη, είτε απλά.

Μα εκείνη τάχυνε το βήμα-της και χωρίς ν' απαντήσει ακολούθησε μια άλλη, διαγώνια αλέα. Άλλοι καλεσμένοι έτρεχαν, έπαιζαν ανάμεσα στα δρομάκια του δάσους, καθένας τριγυρίζοντας κατά το κέφι-του, με οδηγό μονάχα την ελεύθερη φαντασία-του. Ο νεαρός μας θύμωσε πολύ με τον εαυτό-του για την ηλιθιότητα-του, τη χωριατιά-του, την απρέπειά-του. Προχωρούσε στην τύχη, βέβαιος πως δε θα ξανάβλεπε τη χαριτωμένη εκείνη ύπαρξη, όταν την είδε ξαφνικά να 'ρχεται προς το μέρος-του και ν' αναγκάζεται να περάσει δίπλα του, στο στενό εκείνο μονοπάτι. Παραμέρισε με τα δυο γυμνά-της χέρια τις δίπλες του φαρδιού φουστανιού-της. Φορούσε μαύρα παπούτσια, πολύ ανοιχτά. Οι αστράγαλοί-της ήταν τόσο λεπτοί, που λύγιζαν στιγμές-στιγμές τόσο, που φοβόταν ότι θα σπάσουν.

Αυτή τη φορά ο νεαρός χαιρέτησε κι είπε, πολύ σιγανά:

– Θέλετε να με συγχωρέσετε;

– Σας συγχωρώ, είπε εκείνη σοβαρά. Μα πρέπει να πάω να βρω τα παιδιά, αφού αυτά διατάζουν σήμερα. Αντίο.

Ο Αυγουστίνος την παρακάλεσε να μείνει μια στιγμή ακόμα. Της μιλούσε αδέξια, μα με τόση σύγχυση και ταραχή, που βράδυνε το βήμα-της και τον άκουσε.

– Δεν ξέρω καν ποιος είστε, του είπε στο τέλος.

Πρόφερε κάθε λέξη μ' ομοίμορφο τρόπο, τονίζοντάς τες όλες το ίδιο, μα προφέροντας πιο γλυκά την τελευταία... Ύστερα το πρόσωπό-της ξανάπαιρνε εκείνη την ακινησία-του, το στόμα-της σφιγγόταν λίγο, και τα γαλάζια μάτια-της καρφώνονταν μακριά.

– Ούτε κι εγώ ξέρω τ' όνομά-σας, απάντησε ο Μωλν.

Είχαν μπει τώρα σ' ένα γυμνό δρόμο, κι έβλεπαν σε κάποια απόσταση τους καλεσμένους να μαζεύονται γύρω από ένα απομονωμένο σπίτι.

– Να το σπίτι του Φραντς, είπε η κοπέλα. Πρέπει να σας αφήσω...

Δίστασε, τον κοίταξε μια στιγμή, κι είπε χαμογελώντας:

– Τ' όνομά-μου; Είμαι η δεσποινίς Υβόνη ντε Γκαλέ... [...]

– Τ' όνομα που σας έδινα εγώ ήταν πιο όμορφο, της είπε.

– Πώς; Και ποιο ήταν τ' όνομα αυτό; έκανε εκείνη, με την ίδια πάντα σοβαρότητα.

Μα εκείνος φοβήθηκε μην πει καμιά βλακεία, και δεν απάντησε.

– Τ' όνομά-μου είναι Αυγουστίνος Μωλν, συνέχισε εκείνος, κι είμαι σπουδαστής.

– Ω! Σπουδάχετε; είπε εκείνη. Και κουβέντιασαν για λίγο ακόμα. Μιλούσαν αργά, μ' ευχαρίστηση, φιλικά.

Ύστερα η στάση της κοπέλας άλλαξε. Ήταν λιγότερο σοβαρή και λιγότερο αγέρωχη τώρα, μα φαινόταν και πιο ανήσυχη. Θα 'λεγε κανείς πως φοβόταν αυτό που θα 'λεγε ο Μωλν και τρόμαζε προκαταβολικά. Στεκόταν κοντά του τρέμοντας ολόκληρη, σαν χελιδόνι που ακούμπησε για μια στιγμή στη γη και σπαρταράει απ' τον πόθο να ξαναπετάξει.

– Για ποιο λόγο λοιπόν; Για ποιο λόγο; απαντούσε γλυκά στα σχέδια που έκανε ο Μωλν.

Μα όταν εκείνος τόλμησε να της ζητήσει την άδεια να ξανάρθει μια μέρα στ' όμορφο αυτό χτήμα:

– Θα σας περιμένω, απάντησε απλά.

Έφτασαν κοντά στην αποβάθρα. Στάθηκε απότομα και είπε σκεφτικά:

– Είμαστε δυο παιδιά. Κάναμε μια τρέλα. Δεν πρέπει αυτή τη φορά να μπούμε στο ίδιο κότερο. Αντίο, μη μ' ακολουθήσετε.

Ο Μωλν στάθηκε μια στιγμή σαστισμένος, κοιτάζοντας τη να φεύγει. Ύστερα ξανάρχισε να βαδίζει. Και τότε η κοπέλα, μακριά του, τη στιγμή που θα χανόταν ξανά μέσα στο πλήθος των καλεσμένων, γύρισε προς το μέρος-του και για πρώτη φορά τον κοίταξε επίμονα. Να ήταν το τελευταίο σημάδι αποχαιρετισμού; Να ήταν γιατί δεν ήθελε να τον αφήσει να την ακολουθήσει; Ή μήπως είχε ακόμα κάτι να του πει; [...]

Αλαίν Φουρνιέ, *Ο Μεγάλος Μωλν*, μτφρ. Δημήτρης Ζορμπαλάς, Ψυχογιός, Αθήνα 1991

47. Ποιες αντιθέσεις ανάμεσα στον κόσμο των μεγάλων και στον κόσμο των εφήβων, όπως επίσης και μεταξύ του «καθωσπρέπει» αστικού και του φυσικού-ελεύθερου τρόπου ζωής διακρίνονται στο απόσπασμα από *Τα ψάθινα καπέλα* της Μαργαρίτας Λυμπεράκη; Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας υπάρχουν ανάλογες αντιθέσεις;

48. Πώς σκιαγραφούνται οι σχέσεις μεταξύ των κοριτσιών/αδελφών στο απόσπασμα από *Τα ψάθινα καπέλα* της Μ. Λυμπεράκη; Να τις συγκρίνετε με τις αντίστοιχες σχέσεις στα κείμενα της Ά. Φρανκ και της Μ. Κρανάκη και να σχολιάσετε ομοιότητες και διαφορές.

49. Να αντιπαραβάλετε τους χαρακτήρες της Μαρίας και της Κατερίνας με αυτόν της Ινφάντας από τα λεγόμενα και τη στάση τους στο απόσπασμα. Με ποιους κοριτσίστικους χαρακτήρες από άλλα κείμενα της ενότητας θα μπορούσαμε να τις συσχετίσουμε;

50. Θεωρείτε τυχαίο το όνομα που δίνει στο άλογό της η Ινφάντα; Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας είδαμε ότι το όνομα (προσώπου ή ζώου) έχει μεταφορικό/συμβολικό περιεχόμενο; Τι φανερώνει το συγκεκριμένο όνομα για τον συμβολισμό που εμπεριέχει το μοτίβο (και) στο απόσπασμα της Λυμπεράκη;

51. Να εντοπίσετε στο απόσπασμα με ποιον αφηγηματικό τρόπο αποδίδεται η ένταση της προσπάθειας/δοκιμασίας της Ινφάντας να χαλιναγωγήσει και να ελέγξει τον Ρωμαίο. Τι συμβολίζει, κατά την άποψή σας, το τελικό ημέρωμα του αλόγου από την έφηβη; Να συγκρίνετε τη σκηνή με την αντίστοιχη στο διήγημα «Το βάφτισμα» του Δ. Χατζή, το οποίο παρατίθεται πιο πάνω.

52. Στα ελληνικά μυθιστορήματα εφηβείας της λογοτεχνικής γενιάς του 1930, και όχι μόνο σ' αυτά, είναι συχνά ευδιάκριτη η υποβολή και η δημιουργία μιας ονειρικής ατμόσφαιρας: με ποια εκφραστικά μέσα επιτυγχάνονται αυτές και τι εξυπηρετούν;

53. Να εξετάσετε τι ρόλο διαδραματίζει η φύση στα αποσπάσματα από τα μυθιστορήματα εφηβείας της γενιάς του '30 (Βενέζης, Τερζάκης, Λυμπεράκη κ.ά.); Σε ποια ακόμη κείμενα της ενότητας, πεζά και (κυρίως) ποιητικά, η φύση παίζει ανάλογο ρόλο;

- **Β. Μιχαηλίδης, Η Ανεράδα**
- **Παπαδιαμάντης, Όνειρο στο κύμα**
- **Τερζάκης, Η ξωθιά του ποταμού**

1. Πού διαδραματίζεται το ποίημα «Η Ανεράδα» του Βασίλη Μιχαηλίδη; Να συγκρίνετε τον «ειδυλλιακό τόπο», όπως αυτός περιγράφεται στο ποίημα του Μιχαηλίδη με αντίστοιχες αναπαραστάσεις σε πεζά κείμενα της ενότητας: ποια είναι τα ιδιαίτερα γνωρίσματα αυτού του τόπου, τι τον κάνει «μαγικό»;

2. Να περιγράψετε τα συναισθήματα που κυριαρχούν στην ψυχή του νέου όταν συναντά την ανεράδα και πώς αισθάνεται όταν αυτή τον εγκαταλείπει. Να χρησιμοποιήσετε στίχους από το κείμενο.

3. Ο νέος παρομοιάζει την τυχαία συνάντησή του με την ανεράδα σαν την παγίδα όπου πιάστηκε ένα άκακο αρνί. Τι σας θυμίζει αυτή η παρομοίωση, σε ποιο διήγημα βρήκαμε ένα αντίστοιχο μοτίβο; Να συγκρίνετε τη λειτουργία του στα δύο κείμενα επισημαίνοντας ομοιότητες και διαφορές.

4. Να εντοπίσετε στο ποίημα του Μιχαηλίδη τοπία, ήχους, χρώματα/φωτισμούς, (συν)ομιλίες και να επεξηγήσετε τη λειτουργία τους: τι αποσκοπούν να τονίσουν, ποια συναισθήματα δημιουργούν στον αναγνώστη, πώς συμβάλλουν στην εξέλιξη (και στην ανατροπή) της ιστορίας κ.ο.κ.

5. Με ποιες λέξεις/εκφράσεις περιγράφεται η ψυχική κατάσταση, η «έκσταση» του νέου στο ποίημα του Μιχαηλίδη; Ποιοι άλλοι ήρωες/ηρωίδες στην προηγούμενη υποενότητα βιώνουν μian ανάλογη «υπερκόσμια» εμπειρία; Τι αντιπροσωπεύει αυτή για τον έφηβο πρωταγωνιστή, σε κάθε περίπτωση;

[Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων]

6. Αναζητήστε το επεισόδιο με την εμφάνιση της «Φεγγαροντυμένης» στο ποίημα *Κρητικός* του Σολωμού και συγκρίνετέ το με την *Ανεράδα* του Μιχαηλίδη: σε ποιες βασικές μεταφορές και σύμβολα συμπίπτουν οι περιγραφές των δύο ποιητών; Ποιος τύπος της «ιδανικής» γυναικείας μορφής προκύπτει;
7. Τελικά, η εμπειρία του νέου με την ανεράδα αποβαίνει λυτρωτική ή βασανιστική και σε ποιους στίχους του ποιήματος του Μιχαηλίδη γίνεται αυτό αισθητό; Πού αλλού στην ενότητα συναντάμε μιαν αντίστοιχη εμπειρία/κατάληξη για τον νεαρό ήρωα;
8. Να σχολιάσετε την αιτία της δυστυχίας του ώριμου πλέον αφηγητή της «Ανεράδας»: τι *πραγματικά* έχει χάσει; Για να το εξακριβώσετε, αναζητήστε και άλλα κείμενα της ενότητας, πεζά ή ποιητικά, στα οποία υπάρχει η αντίθεση εφηβική ηλικία – ενήλικη ζωή.
9. Το ποίημα του Μιχαηλίδη είναι γραμμένο σε α' πρόσωπο. Θεωρείτε ότι η εμπειρία που περιγράφει ο ποιητής είναι προσωπική ή έχει γενικότερη ισχύ/εφαρμογή; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας με βάση τον «κόσμο» που συνθέτει το ποίημα.
10. Να εξηγήσετε τον ρόλο των ονειρικών και εξωπραγματικών στοιχείων στα κείμενα των Μιχαηλίδη, Παπαδιαμάντη και Τερζάκη σε σύγκριση με τη «Μοτοσυκλέτα του Αντρέα» του Κατσούρη. Με ποιο θέμα συνάπτονται, σε κάθε περίπτωση, και σε ποια ψυχική ιδιότητα του εφήβου (και του κάθε ανθρώπου) παραπέμπουν;

- **Οδ. Ελύτης, Κάτω στις μαργαρίτες το αλωνάκι**
- **Κ. Χρυσάνθης, Χαρούμενο**
- **Ν.-Αλ. Ασλάνογλου, Το βράδυ**
- **Α. Δικταίος, Καλοκαίρι 1956**

1. Ποια ψυχική διάθεση κυριαρχεί στα ποιήματα των Ελύτη, Χρυσάνθη, Δικταίου και Ασλάνογλου; Πόσο οι τίτλοι προδιαθέτουν τον αναγνώστη; Τι κοινό υπάρχει στη σκηνοθεσία τους, σε ποιον χώρο και σε ποια εποχή τοποθετούνται όλα;
2. Με ποιον τρόπο συνάπτεται η εφηβική ηλικία ανθρώπου – φύσης στο καθένα από τα παραπάνω ποιήματα; Να αναφέρετε χαρακτηριστικούς στίχους και εικόνες.
3. Να συγκρίνετε τις εικόνες της φύσης στα ποιήματα του Ελύτη και του Δικταίου: σε ποιο απ' αυτά έχουμε κυριολεκτική περιγραφή και σε ποιο τολμηρές μεταφορές; Να δείξετε πώς οι διαφορετικές αυτές υφολογικές επιλογές αντιστοιχούν στο κλίμα (και στο θέμα) των δύο ποιημάτων.
4. Ακούστε το απόσπασμα του Ελύτη μελοποιημένο από τον Γιάννη Μαρκόπουλο: με ποιον τρόπο η μελοποίηση αποδίδει τον «τρελό χορό» των μελισσόπουλων/αγοροκόριτσων και την έκρηξη της εφηβείας μέσα στο φλεγόμενο καλοκαίρι;

5. Εξετάστε πώς περιγράφει τον κόσμο της εφηβικής ηλικίας στο ποίημά του ο Χρυσάνθης: ποιες μεταφορές χρησιμοποιεί για να περιγράψει τον «δονκιχωτικό» χαρακτήρα της παιδικής φαντασίας και με ποια εικόνα υποβάλλει το αίσθημα του εφηβικού έρωτα; Ποιο κλασικό έργο της παγκόσμιας γραμματείας σάς φέρνει στο νου «το μπαλκόνι» και «η αγάπη των χαμένων παραδείσων»;
6. Τι προσθέτει το ποίημα του Ασλάνογλου στις ανησυχίες της εφηβικής ψυχής, πέρα από το ερωτικό συναίσθημα; Ποιους άλλους «καρπούς» δίνει το άνθισμα της νιότης; Αναφέρετε κείμενα της ενότητας στα οποία οι ήρωες/ηρωίδες καλλιεργούν τέτοιες κλίσεις.
7. «Ο Μάης, ο Μάης, χωρίς χειρόγραφα» (Χρυσάνθης) – «κήποι και ποιήματα ποτιστικά πλημμύρα» (Ασλάνογλου): ποιος από τους ήρωες της ενότητας θα προσυπέγραφε τον πρώτο στίχο, και ποιος αντίστοιχα τον δεύτερο στίχο;
8. **α)** Τι αλλάζει στον «φωτισμό» του ποιήματος του Ασλάνογλου σε σχέση με τα υπόλοιπα ποιήματα που εδώ συνεξετάζονται; **β)** Γιατί, πιστεύετε, ο Ασλάνογλου επιλέγει το βράδυ για να «φωτίσει» το θέμα του; Σε ποιο ελληνικό μυθιστόρημα της εφηβείας είδαμε μια ανάλογη σκηνοθετική επιλογή;
9. Ποια ψυχική κατάσταση βιώνει το ποιητικό υποκείμενο στο ποίημα του Ασλάνογλου και ποιο σχήμα επιλέγει ο ποιητής για να την «περικλείσει»; Βρίσκετε εύστοχη την επιλογή του και γιατί;
10. Σε ποιο άλλο ποίημα της υποενότητας, εκτός από εκείνα του Ελύτη, του Χρυσάνθη και του Ασλάνογλου, υπάρχει μια ανάλογη αίσθηση ευφορίας και αισιοδοξίας ότι η ευτυχία είναι εφικτή και συνδέεται με τα χρόνια της εφηβείας και της νιότης;
11. Στο ποίημα του Δικταίου υπάρχουν τρεις φράσεις-κλειδιά: «καλοσυνάτη ζωή» - «εξαίσιο καλοκαίρι εφετινό» - «ήρεμη ευτυχία». Να αναλύσετε το περιεχόμενό τους με βάση τα ακόλουθα ερωτήματα: **α)** Με τι παρομοιάζει ο ποιητής την καλοσυνάτη ζωή; Σε ποιο πανάρχαιο ελληνικό έθιμο παραπέμπει η παρομοίωση αυτή και τι συναισθήματα δημιουργεί; **β)** Με ποιας ηλικίας τις αισθήσεις αντικρίζει το ποιητικό υποκείμενο τον κόσμο, το καλοκαίρι, και γιατί ειδικά με αυτές; **γ)** Πού βρίσκει την ήρεμη ευτυχία τελικά;
12. Τι ρόλο παίζει η ενδιάμεση «στροφή» στη σύνδεση του πρώτου και του τελευταίου μέρους του ποιήματος του Δικταίου;
13. Σε τι διαφέρουν οι «στροφές» του ποιήματος του Δικταίου από τις κανονικές της παραδοσιακής ποίησης;
14. Ποιο χαρακτηριστικό της νεανικής ηλικίας τονίζεται ιδιαίτερα στο ποίημα του Δικταίου;
15. Ποιος νομίζετε ότι είναι ο «ξένος» στο ποίημα του Δικταίου και τι ξαναβρίσκει «αληθινά», πού επιστρέφει; Τι τον βοηθάει/συνδράμει σ' αυτόν τον νόστο;

16. Ποια εικόνα συμπληρώνει/ολοκληρώνει την ευτυχία του ποιητικού υποκειμένου στους τελευταίους στίχους του Δικταίου; Να αντιπαραβάλετε την εικόνα αυτή με τις εικόνες της οικογενειακής ζωής που εντοπίσατε στα πεζά κείμενα της ενότητας.
17. Να συγκρίνετε όλα τα παραπάνω ποιήματα των Ελύτη, Χρυσάνθη, Δικταίου και Ασλάνογλου με εκείνα της υποενότητας «Η Εδέμ της παιδικής ηλικίας» που περιέχεται στο ανθολόγιο της Α΄ Γυμνασίου. Ποιες αντιστοιχίες διαπιστώνετε στο βίωμα (αλλά και στην ποιητική του απόδοση);

■ Α. Οζ, Σούμχι

■ Κ. Αγγελάκη-Ρουκ, Η σχολική εκδρομή

1. Ποια πτυχή της εφηβικής ζωής αναπαριστά το κείμενο του Άμος Οζ και με ποια άλλα πεζά της ενότητας μπορεί να συσχετιστεί από την άποψη αυτή; Με ποιο από τα ποιήματα έχει στενότερη σχέση, και γιατί;
2. Μια πάγια τακτική των παιδιών και των εφήβων είναι να βγάζουν παρατσούκλια. Εκτός από τον «Σούμχι» και την «Κλημεντίνη», σε ποια ακόμη κείμενα της ενότητας βρίσκουμε κάτι ανάλογο; (Αναζητήστε παραδείγματα και από την ενότητα «Παιδικά - Σχολικά χρόνια» του βιβλίου σας της Α΄ Γυμνασίου).
3. Πώς εκδηλώνεται ο έρωτας του «Σούμχι» για την Έστι και σε ποιες πράξεις τον ωθεί; Πώς αντιδρά εκείνη; Θεωρείτε ασυνήθιστες αυτές τις συμπεριφορές στα θρανία, με βάση την εμπειρία σας;
4. Πώς κρίνουν οι μεγάλοι (γονείς, συγγενείς, δάσκαλοι) τη συμπεριφορά του μικρού ήρωα στο απόσπασμα του Οζ;
5. Με ποιους άλλους εφήβους από κείμενα της ενότητας θα συγκρίνατε τον ερωτευμένο «Σούμχι»; Ποιος παίζει στο κείμενο του Οζ τον ρόλο του θύτη και ποιος του θύματος στο «τυραννικό» ερωτικό παιχνίδι της εφηβείας σε σχέση με τα κείμενα αυτά;
6. Τι, κατά την άποψή σας, συμβολίζει το όνειρο/εφιάλτης του μικρού «Σούμχι» και γιατί πιστεύετε ότι νιώθει γλύκα και τρομάρα μαζί; (δείτε και το τέλος του αποσπάσματος). Ποιος ακόμη έφηβος ήρωας, από εκείνους που είδατε στην ενότητα, δοκιμάζει ανάλογα αντιφατικά συναισθήματα και για ποιον λόγο αυτός;
7. Ποια φράση είναι το επανερχόμενο μοτίβο στο απόσπασμα του Οζ; Τι νομίζετε ότι υπαινίσσεται;
8. Σε τι συμπίπτουν η ιστορία του Οζ και το παρακάτω ποίημα του Χρυσάνθη; Ποια στοιχεία του ποιήματος επιτρέπουν τον συσχετισμό; Από ποια χρονική σκοπιά βλέπει το θέμα ο ποιητής και από ποιες λέξεις το καταλαβαίνουμε;

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Σχήματα φιλιών

Μικρή επανάληψη στα φροντιστήρια της αγάπης
με τόνους καταδεκτικούς
Γι' αυτό επανέρχομαι στα εφηβικά θρανία
κι ιχνογραφώ στα περιθώρια των βιβλίων
τα σχήματα φιλιών.

Κύπρος Χρυσάνθης, *Από τον εξώστη της γης*, Αστρολάβος/ Ευθύνη, Αθήνα 1996

9. Σε ποιο από τα πρόσωπα της ιστορίας του Οζ θα αναθέτατε τον ρόλο του αφηγητή στο ποίημα «Η σχολική εκδρομή» της Κατερίνας Αγγελάκη-Ρουκ, και γιατί;
10. Τι αντιπροσωπεύει η σχολική εκδρομή για τη μαθήτριά-αφηγήτριά; Ισχύει μόνο γι' αυτήν ή για κάθε μαθητή, και πώς το εξηγείτε;
11. Το ποίημα της Αγγελάκη-Ρουκ χωρίζεται σε δυο ενότητες. Ποιος στίχος ορίζει την τομή και ποια διάθεση επικρατεί σε κάθε μία ενότητα;
12. Να συγκρίνετε τις δικές σας σχολικές εκδρομές με την περιγραφή της Αγγελάκη-Ρουκ: ποια στοιχεία σε αυτή την περιγραφή είναι «παλιομοδίτικα» και τι δεν έχει αλλάξει; Τι τόνο δίνουν τα στοιχεία αυτά στο ποίημα και ποιο συναίσθημα προκαλούν στον αναγνώστη;
13. Στο ποίημα της Αγγελάκη-Ρουκ επανέρχεται το θέμα της φιλίας (εδώ μεταξύ κοριτσιών). **α)** Σε ποια άλλα κείμενα απ' αυτά που μελετήσατε αναφέρονται τέτοιες φιλίες και τι σημασία έχουν; **β)** Να συγκρίνετε την περιγραφή της φιλενάδας στο ποίημα «Η σχολική εκδρομή» με την περιγραφή του Τόνιο, για τον δικό του φίλο, στο κείμενο του Τ. Μαν: σε τι μοιάζουν;
14. Να σχολιάσετε το τέλος του ποιήματος της Αγγελάκη-Ρουκ (από τον στίχο «*Τέλειωσε, λέω· η μέρα αυτή...*»). Πώς συνδυάζονται οι σκέψεις αυτές με εκείνες του Τόνιο Κρέγκερ για τη ζωή στο απόσπασμα του Τ. Μαν;
15. Να συγκρίνετε την εικόνα της σχολικής ζωής όπως αποτυπώνεται στο ποίημα της Αγγελάκη-Ρουκ και στο πεζό του Οζ με εκείνη ομόθεμων κειμένων της ενότητας (λ.χ. του Π. Ιωαννίδη ή του Γ. Ιωάννου): πώς συμπληρώνονται μεταξύ τους; Αναζητήστε και άλλα κείμενα της ενότητας με τα οποία μπορείτε να εμπλουτίσετε την εικόνα (π.χ. του Μανδηλαρά, του Τ. Μαν, του Μπεράτη για τον Μπωντλαίρ, του Θεοτοκά), ή ακόμη και κείμενα από την υποενότητα «Σχολείο – σχολική ζωή» της Α' γυμνασίου. Με τις ψηφίδες που σας δίνουν, συνθέστε το παζλ της εφηβικής ζωής στο σχολείο.

- Α. Δικταίος, Καλοκαίρι 1956
- Κ. Αγγελάκη-Ρουκ, Η σχολική εκδρομή
- Α. Σιδέρη, Φορείο
- Οδ. Ελύτης, Κάτω στις μαργαρίτας το αλωνάκι

1. Ποια ψυχική διάθεση αισθάνεστε ότι επικρατεί στα ποιήματα της Σιδέρη και της Αγγελάκη-Ρουκ σε σχέση με το ποίημα του Δικταίου (αλλά και άλλων ποιητών της ενότητας: Ελύτης, Χρυσάνθης, Ασλάνογλου κλπ.); Πώς την αιτιολογείτε;
2. Να συγκρίνετε το ύφος των ποιημάτων της Σιδέρη και της Αγγελάκη-Ρουκ: σε ποιο από τα δύο ο τόνος είναι πιο έντονος και σε ποιο ηπιότερος, πιο «φιλοσοφημένος»; Με ποια μέσα εκφράζεται, αντίστοιχα;
3. Συσχετίστε το ποίημα του Δικταίου με εκείνο της Αγγελάκη-Ρουκ ως προς το ύφος τους: **α)** σε τι εξυπηρετεί ο πεζολογικός χαρακτήρας και το απλό, «κουβεντιαστό» ύφος των δύο ποιημάτων; Ποιο βίωμα μεταφέρει και κάνει οικείο στον αναγνώστη; **β)** Σε τι διαφέρουν τα αφηγηματικά ποιήματα των δύο νεότερων ποιητών από την «Ανεράδα» του Μιχαηλίδη εκτός από τη στιχουργική μορφή; (εξετάστε τους «τρόπους» τους).
4. Από το ποίημα της Σιδέρη απουσιάζει η στίξη και έχουμε **συσσώρευση** ουσιαστικών και ονοματικών προσδιορισμών. Τι ρυθμό δίνουν στο ποίημα αυτές οι υφολογικές επιλογές και πώς «συντονίζεται» ο ρυθμός αυτός με το περιεχόμενο του ποιήματος;
5. Εξετάστε τις μεταφορικές λέξεις/εκφράσεις με τις οποίες η Σιδέρη περιγράφει την εφηβεία: από πού αντλούνται; Σε ποια άλλα ποιήματα και πεζά ελλήνων δημιουργών της ενότητας βρίσκουμε αντίστοιχες περιγραφές της εφηβικής ηλικίας σε *οργανική σχέση* με τη φύση; Τι αποσκοπούν να καταδείξουν αυτές οι περιγραφές κατά τη γνώμη σας;
6. Να συγκρίνετε τις εικόνες (μεταφορές) στα ποιήματα της Σιδέρη και του Ελύτη: τι διαπιστώνετε;
7. Στο ποίημα της Σιδέρη έχουμε μια χαρακτηριστική φιγούρα «**αγοροκόριτσου**»: εντοπίστε τα περιγραφικά στοιχεία που θα ταίριαζαν και σε κορίτσι και σε αγόρι. Ποια ενιαία μορφή (τύπος) «εφήβου» αναδεικνύεται έτσι; Σε ποια άλλα κείμενα της ενότητας, ποιητικά και πεζά, ανιχνεύουμε τέτοιες μορφές;
8. «ελαφρό παιχνίδι του κινδυνοθάνατου»: να σχολιάσετε τον στίχο της Σιδέρη αναφορικά με την εφηβική ηλικία. Αναζητήστε ήρωες και ηρώιδες στην ενότητα των οποίων η δράση επιβεβαιώνει το περιεχόμενο του στίχου.
9. Σε ποιον νομίζετε ότι «απευθύνεται» το ποιητικό υποκείμενο στο ποίημα της Σιδέρη; Πώς δικαιολογείται η χρήση του β' προσώπου στο συγκεκριμένο ποίημα;

10. α) Το ποίημα της Σιδέρη χωρίζεται σε δύο ενότητες: ποιες είναι αυτές και ποιο λεξιλογικό στοιχείο-μοτίβο κυριαρχεί στη δεύτερη; Τι αποσκοπεί να τονίσει η επανάληψή του; **β)** Η λέξη «απεταξάμην», όπως αναφέρεται στο γλωσσάρι, συνδέεται με το Μυστήριο του Βαπτίσματος: τι σημασία αποκτά στο ποίημα της Σιδέρη; (εξετάστε σε τι «απαντά»).

11. Να αντιπαραβάλετε την εικόνα του «ξένου» που ξαναβρίσκει τον αληθινό -εφηβικό- εαυτό του στο ποίημα του Δικταίου «Καλοκαίρι 1956» με το ποιητικό υποκείμενο στο «Φορείο» της Σιδέρη: τι συμβαίνει στη δεύτερη περίπτωση;

12. Να σχολιάσετε τους τρεις τελευταίους στίχους του ποιήματος της Σιδέρη. Σε ποια επαγγελματική πρακτική παραπέμπει «η φόρμα» του τελευταίου στίχου; Τι υπονοεί για την κατάληξη του ποιητικού υποκειμένου στην ενήλικη ζωή;

13. Πώς εξηγείτε την επιλογή του τίτλου «Φορείο» στο ποίημα της Σιδέρη τελικά;

- **Μ. Αναγνωστάκης, Ο ουρανός**
- **Π. Μηχανικός, Πώς μίλησε ένα παιδί πριν πολλά χρόνια**
- **Τζ. Μαστοράκη, Οι μεγάλοι**

1. Τι “απαντούν” τα ποιήματα του Αναγνωστάκη και του Μηχανικού στο «Φορείο» της Σιδέρη, αλλά και στη «Σχολική εκδρομή» της Αγγελάκη-Ρουκ; Ποια στάση φαίνεται να προτείνουν οι δύο ποιητές ως αντίδοτο στην «απομάγευση» της ενηλικίωσης;

2. Τι νομίζετε ότι συμβολίζουν τα δέντρα και το δάσος στο ποίημα του Αναγνωστάκη; Ποια αντίστοιχα σύμβολα εντοπίζετε στο ποίημα του Μηχανικού; Πώς συνδέονται με τη νεότητα στα δύο κείμενα αντίστοιχα;

3. Το ποίημα του Αναγνωστάκη ανακαλεί μια γνωστή συνήθεια των εφήβων, να σκαλίζουν το αγαπημένο όνομα στα δέντρα (ή σε τοίχους και θρανία). Τι περιεχόμενο/νόημα αποκτά στο συγκεκριμένο ποίημα και από ποιες εκφράσεις το καταλαβαίνουμε;

4. Ο προτελευταίος στίχος στο ποίημα του Αναγνωστάκη «Το δικό μας το δάσος δεν το κρύβει ο ουρανός» δημιουργεί μια *ανάποδη εικόνα*: προσπαθήστε να τον ερμηνεύσετε αντικαθιστώντας την αρνητική μορφή του ρήματος («δεν το κρύβει») με μια συνώνυμη έκφραση σε καταφατική μορφή.

5. Δοκιμάστε να μεταφέρετε τον τίτλο του ποιήματος του Αναγνωστάκη στο ποίημα του Μηχανικού: τι παρατηρείτε; Πώς το εξηγείτε; Ποια λέξη θα αλλάζατε, αντίστοιχα, στον τίτλο του ποιήματος του Μηχανικού ώστε να ταιριάζει με το περιεχόμενο του ποιήματος του Αναγνωστάκη;

[Ερωτήσεις ανάλυσης και συνδυασμού των κειμένων]

6. Το ποίημα ποιου έλληνα δημιουργού της ενότητας σας θυμίζουν οι *σπόροι* των ονείρων που *ριζοβολάνε* στο ποίημα του Μηχανικού, και με τους στίχους ποιου άλλου ποιητή θα συσχετίζατε τη φωτεινή ατμόσφαιρα της νικηφόρας πορείας;
7. Συγκρίνετε τις χρονολογίες δημοσίευσης των συλλογών στις οποίες περιλαμβάνονται το ποίημα του Αναγνωστάκη (*Στόχος*, 1970) και το ποίημα του Μηχανικού (*Παρεκκλίσεις*, 1957). Σε ποιες κρίσιμες ιστορικές στιγμές για την Ελλάδα και την Κύπρο γράφονται τα δύο ποιήματα; Προσπαθήστε να αποκρυπτογραφήσετε το μήνυμά τους στο φως αυτών των ιστορικών δεδομένων, εξετάζοντας κυρίως **(α)** τον τελευταίο στίχο του ποιήματος του Αναγνωστάκη, **(β)** τον «προφητικό» τίτλο του ποιήματος του Μηχανικού σε σχέση και με το υπόλοιπο περιεχόμενο.
8. Εξετάστε πώς ορίζεται η «ευτυχία» στο καθένα από τα ποιήματα του Ασλάνογλου («Το βράδυ»), του Δικταίου («Καλοκαίρι 1956») και του Μηχανικού («Πώς μίλησε ένα παιδί...»). Σε τι δίνει έμφαση ο κάθε ποιητής; Ποια από τις τρεις εκδοχές σας εκφράζει περισσότερο, ή πώς θα ορίζατε εσείς το νόημα της «ευτυχίας» από τη σκοπιά της ηλικίας σας; Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.
9. Το ποίημα της Μαστοράκη «Οι μεγάλοι» διαφοροποιείται από την ειδυλλιακή εικόνα των εφηβικών χρόνων που βρίσκουμε σε άλλα ποιήματα (και πεζά) της ενότητας. Γιατί; (εξετάστε σε ποια χρόνια και βιώματα της εφηβικής ηλικίας αναφέρεται η ποιήτρια).
10. Στο ποίημα της Μαστοράκη κυριαρχούν δύο γενιές: η γενιά της Κατοχής («παιδιά» στον Πόλεμο – «μεγάλοι» κατά τη μεταπολεμική περίοδο) και η γενιά του '70, της Μεταπολίτευσης («εμείς»). Πώς συνδέονται στο ποίημα οι γενιές, με ποιο εύρημα της ποιήτριας ανατρέπεται η αντίθεση μεγάλοι – μικροί;
11. Δείτε την αρχή και το τέλος του ποιήματος: ποιο *σχήμα* στηρίζει το ανατρεπτικό εύρημα της Μαστοράκη; Ανάλογο σχήμα υπάρχει και στο «Βράδυ» του Ασλάνογλου: να εξετάσετε αν η λειτουργία του στα δύο ποιήματα είναι ίδια.
12. Στο ποίημα της Μαστοράκη διαπλέκονται δύο εποχές (ιστορικές περίοδοι). Ποια στοιχεία μάς βοηθούν να τις προσδιορίσουμε; Παρατηρείτε καμιά διαφορά στο κλίμα (το «χρώμα») της κάθε εποχής με βάση τα περιγραφικά στοιχεία του ποιήματος, και πώς την αιτιολογείτε;
13. Ποια πεζά κείμενα ελλήνων δημιουργών της ενότητας βρίσκονται κοντά στο κλίμα (στην εποχή) που περιγράφεται στο δεύτερο μέρος του ποιήματος της Μαστοράκη; Να τεκμηριώσετε τις απαντήσεις σας.
14. Στα περισσότερα κείμενα της ενότητας η έμφαση πέφτει στην *ατομική* συνείδηση του προσώπου που πρωταγωνιστεί ή αφηγείται. Προσέξτε σε ποιον αριθμό βρίσκονται τα υποκείμενα και τα ρήματα στο ποίημα της Μαστοράκη: ποια διάσταση αποκτά έτσι η «ατομικότητα», σε ποιο πλαίσιο την εντάσσει η ποιήτρια; Διαπιστώνετε κάτι ανάλογο σε άλλα ποιήματα της ενότητας και πώς δηλώνεται εκεί η συλλογικότητα;

16. Το ποίημα της Μαστοράκη είναι γεμάτο από ιστορικές και κοινωνικοπολιτικές αναφορές. Σε ποια ποιήματα της ενότητας διαφαίνονται έμμεσα (μέσα από σύμβολα) αντίστοιχες αναφορές;

17. Εξηγήστε το νόημα της διακειμενικής αναφοράς της Μαστοράκη στους «Βαρβάρους» του Καβάφη, λαμβάνοντας υπόψη τα ιστορικά συμφραζόμενα της κατοχικής (και μεταπολιτευτικής) γενιάς.

18. Με γνώμονα τη δράση της γενιάς της Κατοχής στα χρόνια μετά τον Πόλεμο (αλλά και της γενιάς στην οποία ανήκει η ποιήτρια-αφηγήτρια), διατυπώστε την άποψή σας σχετικά με το αν το ποίημα της Μαστοράκη μπορεί να θεωρηθεί απάντηση στους «Πατέρες» του Παλαμά ή στον «Ύμνο της Νιότης» του Βάρναλη.

19. Διαβάστε και τα παρακάτω δύο ποιήματα της Μαστοράκη και του Μηχανικού: **α)** πώς αναδεικνύεται σ' αυτά η αγωνιστικότητα των νέων ως το κρίσιμο σημείο καμπής για τη μετάβασή τους στην ενηλικίωση, στην υπεύθυνη ζωή του πολίτη; (εξετάστε και σε ποιο πρόσωπο απευθύνονται οι δύο αφηγητές). **β)** Σε ποια γενιά / ιστορική περίοδο αναφέρεται το καθένα, με βάση τις χρονολογίες γραφής/δημοσίευσής τους;

ΤΖΕΝΗ ΜΑΣΤΟΡΑΚΗ

Περίληψη

Παιδί, η μάνα μου
μου φόραγε κατάσαρκα το πατεριμών
και γαλάζια φυλαχτά της Τήνου.
Έπαιρνε ένα μεγάλο κλειδί
και διπλοκλείδωνε τον ύπνο μου.
Το πρωί μέτραγε τα όνειρα
και τα κατάγραφε σ' ένα τετράδιο.
Τώρα μου ξορκίζει
το τραγούδι απ' τα χείλια
όταν κοιμάμαι
και κάθε βράδυ το κρεβάτι μου
γίνεται ένα κεντημένο κάντρο
που γράφει «Ελευθερία ή Θάνατος».

Τζένη Μαστοράκη, *Το σόι*, Κέδρος Αθήνα 1978

ΠΑΝΤΕΛΗΣ ΜΗΧΑΝΙΚΟΣ

Γράμμα

Αγαπητή μου μητέρα,

Η Αγάπη σου,
σε πληροφορώ
μου δυσκολεύει τη ζωή.
Εδώ πέρα δεν υπάρχει άλλη διέξοδος.
Περπατώ στους δρόμους
με την ύπαρξή μου γραμμένη κάτω απ' τα παπούτσια μου,
που τη ζουλεύει το κάθε μου πάτημα.
Καμιά φορά βγάζουμε το παπούτσι μας
και το πετάμε στον αέρα,
γιατί είναι ανάγκη να παίξουμε.
Κάποια μέρα μπορεί να το χάσω μέσα σ' αυτή την οχλοβοή
μαζί με ό,τι έχει γραμμένο από κάτω.

Εσύ μου είπες να μην τα κάνω όλ' αυτά.
Μα ακριβώς σου γράφω για να σε πληροφορήσω πως δεν γίνεται
διαφορετικά.
Δεν μπορώ να σ' ευχαριστήσω.
Η αγάπη σου με τραβά από τα μαλλιά, όταν εγώ
μάχομαι ολάκερος,
μ' αποσπά δυνάμεις,
αυτή την κρίσιμη στιγμή,
που μόνο με μαντήλια βρεμένα στο αίμα
προσπαθούμε να δροσίσουμε το μέτωπο των ζαλισμένων μας
πεποιθήσεων.

Παντελής Μηχανικός, *Παρεκκλίσεις*, Κύπρος 1957

20. Στα παραπάνω ποιήματα (της Μαστοράκη, του Μηχανικού, του Αναγνωστάκη, αλλά και των Παλαμά, Βάρναλη) το κέντρο βάρους μετατοπίζεται από την ατομικότητα στη συλλογικότητα/αγωνιστικότητα της νέας γενιάς. Πώς το σχολιάζετε; Θεωρείτε ότι είναι σημαντική και αυτή η διάσταση για την αυτοσυνειδησία του εφήβου, και γιατί;

21. Με αφορμή το ποίημα «Οι μεγάλοι» της Μαστοράκη και άλλα κείμενα της ενότητας που εξετάζουν τη σχέση μεγάλων – μικρών, συζητήστε ποια είναι η δική σας σχέση με τη γενιά των γονιών σας: ποια βιώματα και εμπειρίες τους πιστεύετε ότι σας έχουν καθορίσει και ποια δικά σας βιώματα θεωρείτε ότι τους είναι απόλυτα ξένα (ακατανόητα);

22. Στο τεύχος των ερωτήσεων-δραστηριοτήτων της ενότητας «Ανθρώπινες σχέσεις – Ανθρώπινοι χαρακτήρες» της Β' Γυμνασίου περιλαμβάνεται, μεταξύ άλλων, και το ποίημα «Μνήμη» του Θεοδόση Νικολάου. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές διαπιστώνετε στον τρόπο που παρουσιάζει ο ποιητής την αντίθεση μεγάλοι – μικροί, εφηβεία – ενηλικίωση σε σύγκριση με ομόθεμα ποιήματα της παρούσας ενότητας (όπως λ.χ. της Σιδέρη, του Δικταίου, της Αγγελάκη-Ρουκ κ.ά.);

23. Η φράση «Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο» είναι τίτλος ενός διάσημου βιβλίου. Βρείτε ποιο είναι το βιβλίο αυτό, ποιος το έγραψε, ποιο είναι το θέμα του, και εξηγήστε γιατί χρησιμοποιήθηκε σε αυτή την υποενότητα.

1. **α)** Ποια τυπικά γνωρίσματα των εφήβων (και γενικά των παιδιών) μπορείτε να αναγνωρίσετε στα κείμενα της ενότητας; **β)** Αντλήστε στοιχεία από τα κείμενα, ιδίως τα ποιητικά, και συγκροτήστε τη «**μυθολογία**» του κόσμου της εφηβείας. Ποιοι είναι οι «τόποι» της;
2. Αποδείξτε ότι το τρίπτυχο «**ιδέες, έρωτας, ηρωισμός**», που αναφέρει ο Αλέξης στο απόσπασμα της *Αργώς*, αποτελεί την πεμπτούσια της εφηβικής ηλικίας, εντοπίζοντας τα πιο αντιπροσωπευτικά κατά τη γνώμη σας κείμενα της ενότητας που το επαληθεύουν.
3. **α)** Ποιο από τα εφηβικά πρόσωπα των κειμένων που εξετάσατε είναι πιο κοντά στον χαρακτήρα και την ψυχοσύνθεσή σας; Σκιαγραφήστε ένα πορτρέτο του εαυτού σας (σε γραπτό λόγο κατά προτίμηση). **β)** Να αναπτύξετε σε ένα μικρό δοκίμιο τα χαρακτηριστικά της γενιάς σας καθώς και τη γνώμη σας γι' αυτά.
4. Δείτε στο blog e-φηβική μ@τιά: http://efivikimatia.blogspot.com/2012/02/blog-post_294.html, τι έλεγε ο φιλόσοφος Αριστοτέλης για τους νέους. Πόσο διαχρονικές σάς φαίνονται οι παρατηρήσεις του φιλοσόφου, κρίνοντας από τη γενιά σας αλλά και από τους εφήβους της ενότητας; Επιχειρήστε να αντιστοιχήσετε χαρακτηριστικά που διακρίνει ο Αριστοτέλης στη νέα γενιά με συγκεκριμένους εφηβικούς χαρακτήρες της ενότητας.
5. Η ενότητα 6 του βιβλίου «*Ου φέρω τύχην εμήν*». *Αρχαία Ελληνική Γλώσσα για την Α΄ Γυμνασίου*, επιγράφεται «Θησεύς έφηβος». Διαβάστε την και πάλι και παρατηρήστε: **α)** ποια ενδιαφέροντα έχει ο έφηβος Θησεύς, **β)** τι είδους σχέση φαίνεται να έχει με τον παιδαγωγό και τη μητέρα του και **γ)** ποια είναι τα όνειρά του για το μέλλον. Συγκρίνετε το πορτρέτο του μυθολογικού ήρωα, όπως σκιαγραφείται στο εν λόγω βιβλίο, με τις εφηβικές μορφές των αγοριών που πρωταγωνιστούν στην παρούσα ενότητα.
6. Σε ποια κείμενα της ενότητας η υπόσχεση ή η προοπτική της φυγής, της περιπέτειας και του ταξιδιού, σε κυριολεκτικό ή φανταστικό επίπεδο, συναρπάζουν την εφηβική ψυχή; Εξετάστε τη σχέση των κειμένων αυτών με τα κείμενα της ενότητας «**Το ταξίδι στη λογοτεχνία**» στο βιβλίο *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* της Β΄ Γυμνασίου. Ποιους πόθους ή ανάγκες εκπληρώνουν (γενικά) τα ταξίδια εκεί; Ποια ψυχική ανάγκη ειδικά της εφηβικής ηλικίας εκφράζει/συμβολίζει το «ταξίδι» εδώ;
7. Οι έφηβοι που περιγράφονται σε αυτή την ενότητα δεν είναι πλέον παιδιά, ούτε όμως ακόμα μεγάλοι. Ποιες συνθήκες / καταστάσεις / συναισθήματα / στοχασμοί των ηρώων (ή του αφηγητή) φανερώνουν τον **μεταιχμιακό «ου τόπο» της εφηβείας**; Να εντοπίσετε ενδεικτικά χωρία στα κείμενα.
8. Μελετήστε τα κείμενα –ιδίως εκείνα που αναφέρονται στην κρίση της εφηβείας– και καταγράψτε σε έναν κατάλογο τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν ιδιαίτερα την εφηβική ψυχοσύνθεση και «ιδιοσυγκρασία». Ποιοι παράγοντες, με βάση τα κείμενα, «πυροδοτούν» αυτή την υψολογία:

9. Η **αντιφατικότητα** και η **ρευσιτότητα** των συναισθημάτων είναι τυπικό γνώρισμα της εφηβικής ψυχής. Σε ποια πεζά κείμενα της ενότητας το γνώρισμα αυτό γίνεται ιδιαίτερα αντιληπτό;

10. Με κριτήριο τη ματιά του έφηβου πρωταγωνιστή ή πρωταγωνίστριας, να παρουσιάσετε ποιος ορίζεται κάθε φορά ο **Άλλος** στα κείμενα της ενότητας και πώς χρωματίζεται στο καθένα από αυτά (θετικά ή αρνητικά).

11. «Όταν ο ξένος [ο έφηβος] γίνεται αποδεκτός μέσα στην ετερότητά του, τότε βοηθάει στην εξέλιξη του συνόλου»: την άποψη αυτή, την οποία διατυπώνει ο έφηβος ήρωας του Μανδηλαρά, θα μπορούσαν να την προσυπογράψουν και άλλοι ήρωες και ηρωίδες της ενότητας, όπως ο Τόνιο, η Μιράντα, ο Έμιλ, ο νεαρός Μπωντλαίρ στο κείμενο του Μπεράτη κ.ο.κ. Αφού λάβετε υπόψη και το ρητορικό ερώτημα που θέτει η συνομιλήτρια του πρωταγωνιστή στο κείμενο του Μανδηλαρά: (μήπως έμεινες ξένος) «επειδή εσύ δεν επιδίωξες ποτέ να σε γνωρίσουν;» να εκφράσετε την προσωπική σας άποψη αν τελικά η αποδοχή (πρέπει να) στηρίζεται στο μυστήριο -και στον φόβο- του «ξένου» ή στην αληθινή γνώση του Άλλου. Στην απάντησή σας λάβετε ως γνώμονα και τα βιώματά σας από το σχολικό και φιλικό σας περιβάλλον.

12. α) Πώς περιγράφονται «οι μεγάλοι» στα κείμενα της ενότητας; Τι κοινό έχει η σκιαγράφησή τους (και η στάση τους) μέσα από την οπτική των εφήβων;

β) Πώς (μέσα από ποιες στάσεις-αντιδράσεις-συμπεριφορές) δηλώνεται το **χάσμα της επικοινωνίας** μικρών – μεγάλων στα εν λόγω κείμενα; Με τι τρόπο γεφυρώνεται ή επιχειρείται να γεφυρωθεί αυτό το χάσμα, και σε ποια κείμενα; Αναπτύξτε τις σκέψεις/απόψεις σας σχετικά, με βάση και τα βιώματά σας.

13. Συγκεντρώστε όλα τα κείμενα της ενότητας που αναφέρονται στις σχέσεις των εφήβων με το **οικογενειακό τους περιβάλλον** και αναλύστε τα με βάση τους ακόλουθους άξονες:

α) Δείτε σε ποια από αυτά οι ήρωες(-αφηγητές) είναι ορφανοί (από έναν ή και από τους δυο γονείς), αν είναι μοναχοπαίδια ή έχουν αδέρφια. Πώς βιώνεται η κρίση της εφηβείας σε κάθε περίπτωση; Παρατηρείτε διαφοροποιήσεις και, αν ναι, πώς μπορούν να εξηγηθούν;

β) Παρατηρήστε με ποιον από τους δύο γονείς «δένονται» περισσότερο, και με ποιον γονιό κυρίως συγκρούονται, *τα κορίτσια και τα αγόρια*-πρωταγωνιστές. Εντοπίζετε ίχνη του «οιδιπόδειου συμπλέγματος» με βάση τις παρατηρήσεις σας;

γ) Επεκτείνετε τη διερεύνηση και στις **σχέσεις μεταξύ αδελφών**: πώς διαμορφώνονται αυτές μεταξύ αδελφών *του ίδιου και του αντίθετου* φύλου; Ποιες από τις αδελφικές σχέσεις που καταγράφονται στα κείμενα της ενότητας σας φαίνονται πιο συγκρουσιακές (ανταγωνιστικές) και ποιες αντίθετα πιο φιλικές/ανεκτικές; Σε ποια κείμενα οι αδελφικές σχέσεις προβάλλονται σε πρώτο πλάνο και σε ποια βρίσκονται σε δεύτερο πλάνο; Πώς επιδρούν, σε κάθε περίπτωση, οι σχέσεις αυτές στην ψυχολογία και στη συγκρότηση της ταυτότητας (στη διεκδίκηση αυτονομίας) του εφήβου που πρωταγωνιστεί;

14. Εξετάστε τη στάση και τη συμπεριφορά των **γονιών** απέναντι στα παιδιά τους στα κείμενα της ενότητας. **α)** Παρατηρείτε διαφοροποιήσεις ανάμεσα στις παλαιότερες («πατριαρχικές») και στις νεότερες («φιλελεύθερες») οικογένειες; Να τις εντοπίσετε στα κείμενα. **β)** Συγκρίνετε τη μορφή της μητέρας –ή του πατέρα– όπως σκιαγραφείται στα πεζά αποσπάσματα της ενότητας. Σε πόσες και ποιες γενικές κατηγορίες θα κατατάσσατε τις μητρικές και πατρικές φιγούρες των αποσπασμάτων με κριτήριο το ενδιαφέρον που δείχνουν για τα παιδιά τους;

15. Οι οικογενειακές σχέσεις και ο ανταγωνισμός μεταξύ αδελφών έχουν βαθιές ρίζες στις ανθρώπινες κοινωνίες. Αναζητήστε στο βιβλίο *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* της Α΄ Γυμνασίου, στην ενότητα «Λαϊκή παράδοση: Μύθοι-θρύλοι-παραμύθια», τα **λαϊκά παραμύθια** «Η ορφανή» και «Η Σιχούνα» και δείτε πώς σκιαγραφούνται εκεί οι ενδοοικογενειακές σχέσεις. Τι διαπιστώνετε για τον τρόπο που πραγματεύονται το θέμα τόσο η λαϊκή όσο και η επώνυμη λογοτεχνία;

16. Να ανατρέξετε στην ενότητα «**Ανθρώπινες σχέσεις – ανθρώπινοι χαρακτήρες**» και να αναζητήσετε εκεί κείμενα αφιερωμένα στις σχέσεις με τους γονείς (μητέρα – πατέρα). Πώς συμπληρώνουν την εικόνα των οικογενειακών σχέσεων που βλέπουμε στα κείμενα της Εφηβείας, με ποιον τρόπο και από ποιο συναισθηματικό πρίσμα την φωτίζουν;

17. Αφού εντοπίσετε όσα κείμενα της ενότητας, πεζά και ποιητικά, αναφέρονται στη **σχολική ζωή**, να τα συγκρίνετε με ομόθεμα από την ενότητα «Παιδικά - Σχολικά χρόνια» του αντίστοιχου βιβλίου λογοτεχνίας της Α΄ Γυμνασίου. Ποιες επιπλέον πτυχές προσθέτουν τα κείμενα της ενότητας της Εφηβείας; Να τις σχολιάσετε με γνώμονα την αλλαγή της ηλικίας (και τις αλλαγές που συνεπιφέρει αυτή στην ψυχολογία του παιδιού).

18. Εξετάστε πώς τίθεται το ζήτημα της **αγωγής και της επαγγελματικής αποκατάστασης** των εφήβων στα πεζά κείμενα της ενότητας. Να σχολιάσετε ποια στάση κρατούν σήμερα οι γονείς απέναντι στη μόρφωση των παιδιών τους και ποια είναι η δική σας άποψη για τη σημασία της παιδείας –με την ευρύτερη έννοια της καλλιέργειας και της αυτομόρφωσης– στη διαμόρφωση των νέων ανθρώπων (και αυριανών πολιτών).

19. Συζητήστε ποιοι είναι οι δικοί σας προβληματισμοί για τις σπουδές και το επάγγελμα που θα ακολουθήσετε, ειδικά σήμερα, στα χρόνια της κρίσης, στο φως και του παρακάτω παραθέματος από την εξομολόγηση του Έμιλ στο κείμενο του Έ. Έσσε: «*Δεν με ένοιαζε πού θα καταντούσα! [...] αν ο κόσμος δεν χρειαζόταν ανθρώπους σαν και μένα και δεν μπορούσε να τους εξασφαλίσει μια υψηλή και ελκυστική θέση, τότε οι άνθρωποι αυτοί έπρεπε να καταστραφούν. Του κόσμου θά 'ταν όλη η ντροπή!*» Συμμερίζεστε αυτή την άποψη ή όχι, και γιατί; Τι θα απαντούσαν ποιητές όπως ο Παλαμάς, ο Βάρναλης, ο Αναγνωστάκης, η Μαστοράκη ή ο Μηχανικός απέναντι σε αυτή την «ελιτίστικη» άποψη με βάση τα ποιήματά τους που ανθολογούνται στην ενότητα;

20. Η **επαναστατικότητα** είναι βασικό χαρακτηριστικό της εφηβικής ηλικίας. **α)** Σε ποια/ποιες άλλες ενότητες του βιβλίου *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής* εκφράζεται ο ηρωισμός και η αγωνιστικότητα των νέων; (δώστε μερικά παραδείγματα). Με ποιες ακόμη μορφές, εκτός από τη σοβαρή, εκδηλώνεται ο «ηρωισμός» των εφήβων στα κείμενα της Εφηβείας; Να αναφέρετε σχετικά παραδείγματα από τα αποσπάσματα που μελετήσατε.

20. β) Συζητήστε ποιες ανάγκες (ορμές) της εφηβείας καλύπτουν/συμβολίζουν οι «ηρωικές» πράξεις και δοκιμασίες των αγοριών και κοριτσιών της ενότητας. Ποιο περιεχόμενο δίνετε εσείς στον ηρωισμό; Ποιες πράξεις θα θεωρούσατε «ηρωικές» για την ηλικία και στις δεδομένες συνθήκες της ζωής σας;

21. Το κάπνισμα, το ποτό, τα ναρκωτικά, αγαπημένες συνήθειες των «επαναστατημένων» εφήβων όπως δείχνουν τα κείμενα (του Έσσε, της Σωτηροπούλου, του Θεοτοκά), προκαλούν εξάρτηση. Δεν είναι αντιφατικό οι νέοι, που διεκδικούν γενικά την ελευθερία και τη χειραφέτηση, να εξαρτώνται από τέτοιες ουσίες, που μάλιστα έχουν (αυτο)καταστροφικές συνέπειες; Συζητήστε το, αφού βρείτε σε έγκυρες πηγές (ή/και σε συνεργασία με τον καθηγητή σας της Βιολογίας) τι προκαλεί η χρήση ναρκωτικών ουσιών, καπνού και αλκοόλ στη συναισθηματική και σωματική ανάπτυξη του εφήβου.

22. Εντοπίστε σε ποια κείμενα της ενότητας γίνεται λόγος για **φιλίες** και **παρέες**. **α)** Να ομαδοποιήσετε τα κείμενα αναλόγως του τύπου της παρέας: διαπιστώνετε διαφορές ανάμεσα στις κοριτσίστικες, αγορίστικες και μεικτές παρέες/φιλίες; Ποια ενδιαφέροντα φαίνεται να προσελκύουν κυρίως την προσοχή των εφήβων σε κάθε περίπτωση;

β) Να αντιπαραβάλετε τα κείμενα που τονίζουν την αξία της φιλίας (π.χ. του Ντίκενς, της Κρανάκη, της Αγγελάκη-Ρουκ) με εκείνα στα οποία πρωταγωνιστούν μοναχικοί έφηβοι και έφηβες (π.χ. του Μανδηλαρά, της Σωτηροπούλου, του Μπεράτη κ.ά.) Τι προκύπτει από τη σύγκριση για τη σημασία της φιλίας ειδικά στα κρίσιμα χρόνια της εφηβείας; Τι την κάνει αναγκαία, κατά τη γνώμη σας; Σε ποιες περιπτώσεις η παρέα μπορεί να γίνει επικίνδυνη (και σε ποιο/ποια κείμενα της ενότητας φαίνεται αυτό καθαρά);

23. Συγκεντρώστε κείμενα της ενότητας στα οποία εμφανίζεται το σχήμα «**αρχηγός – παρέα**» (π.χ. «Το τριακοστό πέναλτι» του Α. Χιόνη, το απόσπασμα από την *Eroica* του Κ. Πολίτη ή από τον *Ντέμιαν* του Έ. Έσσε, ή ακόμη και η «Μοτοσικλέτα του Αντρέα» του Γ. Κατσούρη). Διερευνήστε μοτίβα όπως ο ανταγωνισμός/συναγωνισμός, το ξεχωριστό του αρχηγού, η υπακοή της παρέας σε αυτόν, ο εκλεκτός «ακόλουθος» κ.ο.κ. **α)** Με βάση αυτά, δημιουργήστε μια **τυπολογία των εφηβικών συντροφιών** έτσι όπως παρουσιάζονται στα λογοτεχνικά κείμενα και εξετάστε αν αυτή αντιστοιχεί στην πραγματική/βιωματική εμπειρία σας. **β)** Επεκταθείτε στη σημερινή κατάσταση και συζητήστε το πρόβλημα των **συμμοριών** που μαστίζει σχολεία και γειτονιές στα μεγάλα αστικά κέντρα σήμερα. Ποια πιστεύετε ότι είναι η ρίζα του κακού και πώς μπορεί να εξαλειφθεί;

24. Το ζήτημα της **ερωτικής αφύπνισης** και της **σεξουαλικής ταυτότητας** είναι κεντρικό στην εφηβεία. **α)** Να εντοπίσετε ποια κείμενα της ενότητας, πεζά και ποιητικά, το πραγματεύονται και να τα κατηγοριοποιήσετε αναλόγως του αν περιγράφουν τον έρωτα/ το ερωτικό ξύπνημα ιδεαλιστικά («ρομαντικά») ή ρεαλιστικά (με την ορμή του ενστίκτου). **β)** Αξιολογήστε τα μοτίβα, τα σύμβολα και τα σχήματα λόγου στα παραπάνω κείμενα, ιδίως στα πρώτα (π.χ. μεταφορές, παρομοιώσεις, προσδιορισμούς, αλληγορική χρήση των ονομάτων κ.ο.κ.) για να συγκροτήσετε μια «**ρητορική του έρωτα**». **γ)** Επικεντρωθείτε στα έργα των Τ. Μαν, Α. Βουσβούνη, Φ. Μανδηλαρά, Η. Βενέζη: ποιες σχέσεις σε αυτά υποδηλώνουν τη ρευστή ακόμα ταυτότητα και σεξουαλική αναζήτηση των ηρώων;

25. Με αφορμή το ποίημα του Μιχαηλίδη και άλλα κείμενα της ενότητας (του Τ. Μαν, του Αλ. Παπαδιαμάντη, του Α. Βουσβούνη κλπ.), να σχολιάσετε τον ρόλο της **γυναίκας-ίνδαλμα** για τη συναισθηματική συγκρότηση και ανάπτυξη του εφήβου. Ποια είναι η πρώτη (αρχετυπική) μορφή της «ιδανικής γυναίκας», σύμφωνα με τα κείμενα αυτά, αλλά και από την εμπειρία σας;

26. Εξετάστε πώς σκιαγραφούνται οι έφηβοι με βάση το **φύλο τους** στα κείμενα της ενότητας: **α)** βρίσκετε διαφορές (ή ομοιότητες) στον τρόπο που βιώνουν την εφηβεία τα κορίτσια σε σχέση με τα αγόρια, και ποιες είναι αυτές; **β)** Διερευνήστε πού γίνονται πιο αισθητές οι διαφορές ή οι ομοιότητες: στα κείμενα της παλαιότερης λογοτεχνίας ή στα νεότερα; Προσπαθήστε να εξηγήσετε το γιατί.

27. Ποιες **έφηβες** έχουν την πρωτοβουλία των κινήσεων στα κείμενα που εξετάσατε; Να προσδιορίσετε τα χαρακτηριστικά τους γνωρίσματα (ειδικά αυτά που είναι κοινά). Σε ποιους λόγους θα αποδίδετε τη χειραφέτηση και τον δυναμισμό τους; Σκεφτείτε λόγους πέρα από την (προφανή) «προσωπικότητα», όπως π.χ. αν είναι μοναχοπαίδια ή αν έχουν αδέρφια, αν έχουν μεγαλύτερη ηλικία από τα αγόρια, ότι ωριμάζουν –και σεξουαλικά– γρηγορότερα από αυτά, κατά πόσο το περιβάλλον τους τις αφήνει να αναπτυχθούν ελεύθερα κ.ο.κ.

28. Σε πολλά κείμενα της ενότητας η σκοπιά (και η γραφή) είναι «**γυναικεία**». Να τα εντοπίσετε και να τα συγκρίνετε με τα αντίστοιχα ανδρών συγγραφέων, με γνώμονα τα εξής:

α) Γενικά θεωρείται ότι η «γυναικεία γραφή» είναι πιο συναισθηματική-υποβλητική-ευαίσθητη, ενώ η «ανδρική» πιο ρεαλιστική-άμεση-ωμή. Επιβεβαιώνεται η παραπάνω διάκριση από κείμενα όπως του Μαν, του Μπέρτζες, του Παπαδιαμάντη, του Τερζάκη, της Σωτηροπούλου, της Μηλιώρη κ.ά.;

β) Εξετάστε αντίθετα αν η «**έμφυλη σκοπιά**», η οπτική και η στάση αγοριών / κοριτσιών στα κείμενα καθορίζεται όχι από το ποιος γράφει (άνδρας ή γυναίκα συγγραφέας) αλλά από *πολιτισμικά δεδομένα και κριτήρια*, όπως η κοινωνική θέση και ο κοινωνικός ρόλος ανδρών και γυναικών, που καθορίζουν και τη νοοτροπία/ευαισθησία σε κάθε εποχή και τύπο κοινωνίας: αγροτική – επαρχιακή/μικροαστική – σύγχρονη αστική. Διερευνήστε παράλληλα τον ρόλο που παίζουν οι *χαρακτηρολογικές* διαφορές (η προσωπικότητα και ιδιοσυγκρασία) κάθε ήρωα/ηρωίδας.

29. Ταξινομήστε τα πεζά κείμενα της ενότητας σε χρονολογική σειρά από τα **παλαιότερα** στα **νεότερα**. Παρατηρείτε αλλαγές στις κοινωνικές συμβάσεις, στις οικογενειακές σχέσεις και (κυρίως) στην ευαισθησία/νοοτροπία των εφήβων, συγκρίνοντας τα παλαιότερα κείμενα με τα νεότερα; Να τις σχολιάσετε με οδηγό το γενικό εισαγωγικό σημείωμα της σ. 123 του βιβλίου σας.

30. Να αντιστοιχίσετε την **κοινωνικο-οικονομική κατάσταση** των οικογενειών των εφήβων της ενότητας και να τις κατατάξετε σε μια κλίμακα από τις πιο φτωχές, στις μεσαίες και στις ανώτερες (αστικές) οικογένειες. **α)** Ποια στοιχεία των κειμένων σας βοηθούν σε αυτή την κατάταξη; **β)** Πόσο βλέπετε να επηρεάζει η κοινωνική θέση τον χαρακτήρα αλλά και τον βαθμό χειραφέτησης των εφήβων, αγοριών και κοριτσιών, που πρωταγωνιστούν στα εν λόγω κείμενα;

31. Να διαχωρίσετε τα κείμενα της ενότητας, πεζά και ποιητικά, με κριτήριο αν η έμφαση πέφτει στην **ατομικότητα του εφήβου** ή στη **συλλογική συνείδηση της γενιάς του**. Με ποια αφηγηματικά / γραμματικά μέσα αναδεικνύονται οι δύο διαστάσεις στα κείμενα και τι τονίζεται σε κάθε περίπτωση; Να σχολιάσετε αν και οι δύο όψεις –η ατομικότητα/ εσωτερικότητα και η ένταξη του εφήβου σε ένα κοινωνικό σώμα/κοινωνικοϊστορικό περιβάλλον– είναι εξίσου αναγκαίες για την κατανόηση της ψυχολογίας του εφήβου και τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του (τη συγκρότηση *ταυτότητας*).

32. Σε πολλά κείμενα της ενότητας βρίσκουμε περιγραφές της εφηβείας παρμένες από τη φύση ή *μέσα* στη φύση. Να εξηγήσετε τον ρόλο και τη λειτουργία των στοιχείων της φύσης στα κείμενα αυτά: το **φυσικό περιβάλλον** λειτουργεί απλώς ως «διάκοσμος», ως σκηνικό πλαίσιο στο ξύπνημα της εφηβείας, ή λειτουργεί και μεταφορικά, ως *σύμβολο* της εφηβικής ηλικίας (υπογραμμίζοντας τη «φυσικότητά» της); Να εντοπίσετε στοιχεία στα κείμενα που το επιβεβαιώνουν.

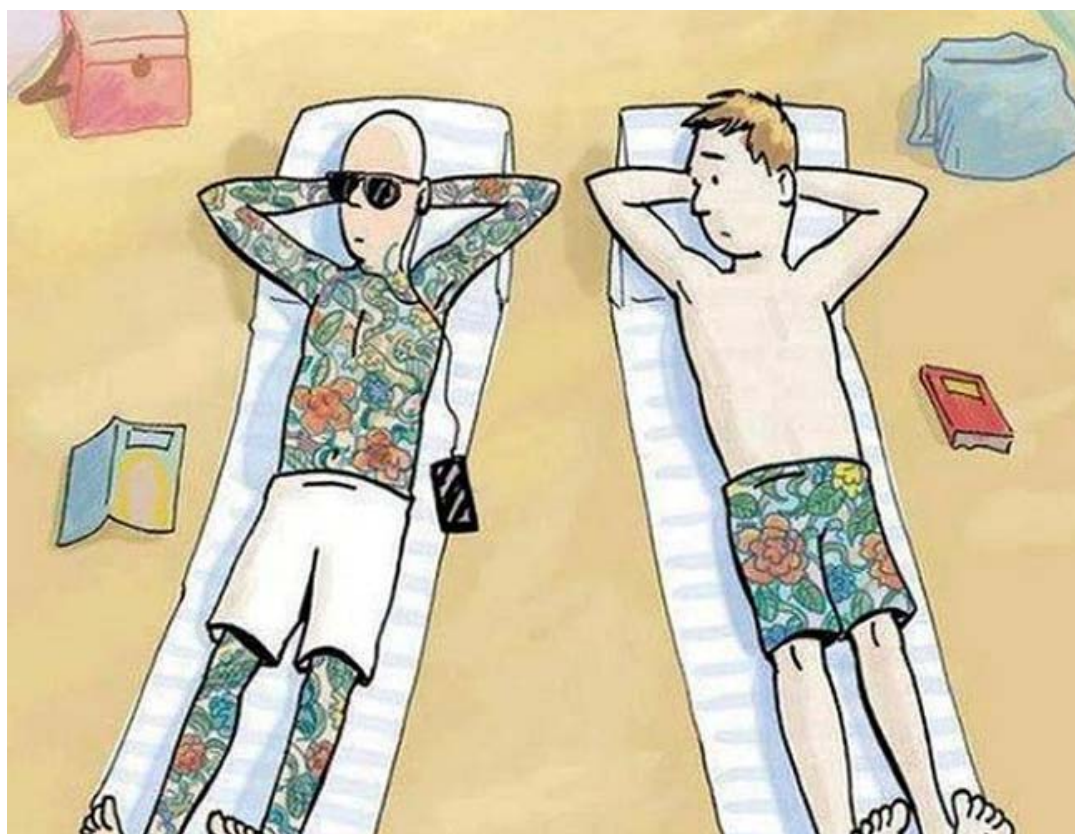
33. Σε αρκετά κείμενα της ενότητας, επίσης, η σχέση των εφήβων με τα **ζώα** αποκτά μια ιδιαίτερη σημασία/συμβολισμό: σε ποια κείμενα την εντοπίζουμε και με ποια κρίσιμα ζητήματα της εφηβικής ηλικίας συνδέεται *κατά κύριο λόγο*;

34. Να συγκρίνετε την επίδραση του περιβάλλοντος (ύπαιθρος / πόλη) στην ψυχοσωματική ανάπτυξη του εφήβου: ο **φυσικός** και ο **αστικός τρόπος ζωής** επιδρούν με τον ίδιο τρόπο στον ψυχισμό και στην έκφραση των εφηβικών αναγκών; Πώς τεκμηριώνεται αυτό στα κείμενα της ενότητας; Ποιο περιβάλλον «απελευθερώνει» με άμεσο τρόπο τον έφηβο και σε ποιο, αντίθετα, ο έφηβος αισθάνεται εγκλωβισμένος και αναζητά άλλους τρόπους (διεξόδους) για την εκτόνωση των ορμών και της ευαισθησίας του; Ποιοι είναι αυτοί;

35. Να εξετάσετε τα ενδιαφέροντα, τα χόμπυ και τις δραστηριότητες των εφήβων στα παλαιότερα και στα νεότερα κείμενα της ενότητας: ποιες σταθερές και ποιες μοντέρνες συνήθειες των νέων διαπιστώνετε;

36. Τι δηλώνουν τα παρακάτω σκίτσα για τις συνήθειες των νέων και των εφήβων *σήμερα*;
α) Τι υπαινίσσεται ο γελοιογράφος στο πρώτο σκίτσο για τις διαπροσωπικές σχέσεις στον αιώνα της Τεχνολογίας; Τι πιστεύετε εσείς ότι χάνεται και τι κερδίζεται με τον σύγχρονο τρόπο «εικονικής επαφής» στα ηλεκτρονικά κοινωνικά δίκτυα δικτύωσης (facebook, twitter κ.ά.);

β) Σχολιάστε το δεύτερο σκίτσο: τι σπρώχνει τους εφήβους, κατά τη γνώμη σας, σε εκκεντρικές εμφανίσεις και συμπεριφορές: η ανάγκη να ξεχωρίσουν (να *αυτοπροσδιοριστούν*) ή η τρέχουσα *μόδα*; Τι θέση παίρνετε εσείς σ' αυτό; Να αιτιολογήσετε την άποψή σας.

Ειδικότερα για τον λογοτεχνικό γραμματισμό

37. Εκτός από το «χάσμα» ή τον διάλογο των γενεών, σε ό,τι αφορά τις σχέσεις μικρών – μεγάλων στα κείμενα, εξετάστε και τον διάλογο μεταξύ των γενεών παλαιότερων και νεότερων ποιητών και πεζογράφων της ενότητας σε επίπεδο περιεχομένου και μορφής. Ενδεικτικά, δείτε τη διακειμενική σχέση των κειμένων Παπαδιαμάντη – Βλαχογιάννη μεταξύ τους και με τα ελληνικά εφηβικά μυθιστορήματα της γενιάς του '30, ή την αντίστοιχη σχέση ανάμεσα στα αποσπάσματα των Σταντάλ – Τουαίν – Ντίκενς με το κείμενο του Μπέρτζες, ή τη σχέση των κειμένων του Τ. Μαν και του Μπέρτζες με εκείνα του Μανδηλαρά και της Σωτηροπούλου αντίστοιχα, ή τη «γυναικεία σκοπιά» στα παλαιότερα κείμενα της Ά. Φρανκ και της Μπ. Σμιθ, σε αντιδιαστολή με τα νεότερα κείμενα της Μηλιώρη και της Σωτηροπούλου. Κάντε κάτι ανάλογο και για τα ποιήματα της ενότητας με κριτήριο, π.χ., την τεχνοτροπία και τη στιχουργική τους μορφή.

38. Εξετάστε τα ποιητικά κείμενα της ενότητας: σε ποια από αυτά ο κόσμος της εφηβείας περιγράφεται από τη σκοπιά (τη ματιά) των νέων και σε ποια ο ίδιος κόσμος παρουσιάζεται μέσα από το πρίσμα της ενηλικίωσης; Από τι το καταλαβαίνουμε; (συγκρίνετε το αίσθημα, την ψυχική διάθεση που επικρατεί στα μεν και στα δε). Με ποια άλλη ενότητα της σειράς *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής*, και με ποια ποιήματα ειδικότερα, θα τα συσχετίζατε από την άποψη αυτή;

39. Σε αρκετά πεζογραφήματα υπάρχουν στοιχεία χιούμορ ή/και (αυτο)ειρωνείας (π.χ. στα κείμενα των Παπαδιαμάντη, Βλαχογιάννη, Ιωάννου, Χιόνη, Ιωαννίδη, Πανάτου κλπ.) Να εντοπίσετε τα στοιχεία αυτά και να ομαδοποιήσετε τα κείμενα σε δύο κατηγορίες αναλόγως του αν επικρατεί σ' αυτά το χιουμοριστικό ή το αυτοειρωνικό στοιχείο (πικρό χιούμορ). Εξηγήστε τη λειτουργία του υφολογικού στοιχείου που επικρατεί στο κάθε κείμενο σε συνάρτηση με το θέμα του.

40. Εξετάστε στα πεζά κείμενα της ενότητας τον τύπο αφήγησης (πρωτοπρόσωπη – τριτοπρόσωπη), τη σχέση του αφηγητή με τα πρόσωπα και τα γεγονότα που αφηγείται (αυτοδιηγητικός ή μη, ενήλικος ή ανήλικος), καθώς και την εστίαση (παντογνωσία – σκοπιά προσώπου). Ποιες παρατηρήσεις κάνετε για τους δυνατούς συνδυασμούς αυτών των τεχνικών στα κείμενα που εξετάσατε; Τι επιδιώκουν να αναπαραστήσουν οι συγγραφείς σε κάθε περίπτωση, και με ποιους βασικά αφηγηματικούς τρόπους το επιτυγχάνουν;

41. Να εξετάσετε τη χρήση του β' προσώπου σε όσα κείμενα της ενότητας την εντοπίζετε. Να σχολιάσετε ειδικότερα **α)** ποιος είναι ο *πραγματικός* αποδέκτης στην περίπτωση του *Προφήτη* του Γκιμπράν, **β)** ποιοι νέοι είναι οι αποδέκτες των «αγωνιστικών» ποιημάτων του Αναγνωστάκη και του Μηχανικού, αντίστοιχα, **γ)** τι εξυπηρετεί (υπαινίσσεται) η χρήση του β' προσώπου στο ποίημα «Φορείο» της Σιδέρη.

42. Ομαδοποιήστε τα κείμενα της ενότητας με γνώμονα αν περιγράφουν το θέμα τους με ρεαλισμό ή αλλιώς: **α)** Με ποιους κυρίως αφηγηματικούς τρόπους αποδίδεται η διάσταση και σύγκρουση των εφήβων τόσο με τον κόσμο που τους περιβάλλει όσο και μέσα τους, στα ρεαλιστικά κείμενα της ενότητας (π.χ. Κουμανταρέας, Σταντάλ, Τουαίν, Θεοτοκάς κ.ά.); Ποια άλλη τέχνη νομίζετε ότι θα ήταν ιδανική για να αναπαραστήσει αυτή τη δραματική σύγκρουση;

β) Διερευνήστε στα κείμενα της ενότητας τι άλλα μέσα χρησιμοποιεί η λογοτεχνία για να αναπαράσχει την πραγματικότητα, εκτός από τον ρεαλισμό (π.χ. φαντασία/όνειρο, εξωτισμός, υπερρεαλιστικές εικόνες, μυθολογικά και άλλα σύμβολα, μεταφορές, αλληγορίες κ.ο.κ.): πώς συμβάλλουν τα μέσα αυτά στην ανατροπή ή τη διεύρυνση του κόσμου της πραγματικότητας όπως τον ξέρουμε/εννοούμε συμβατικά; Φέρτε σχετικά παραδείγματα από τα κείμενα, ποιήματα και πεζά.

43. Να σχολιάσετε τη λειτουργία των **ονειρικών και εξωπραγματικών στοιχείων** στα κείμενα της ενότητας (όπως λ.χ. του Παπαδιαμάντη, του Κατσούρη, του Μιχαηλίδη, του Τερζάκη κ.ά.), σε σύγκριση με τα **παραμύθια** της σχετικής ενότητας του βιβλίου της Α΄ Γυμνασίου. Τι εκφράζει συμβολικά η παρουσία των στοιχείων αυτών και η αντιπαράθεσή τους με τον κόσμο της πραγματικότητας όπως τον βιώνουν «οι μεγάλοι»; Σε ποια ψυχική ανάγκη των παιδιών / των εφήβων ανταποκρίνονται;

44. Με αφετηρία τα ποιήματα της ενότητας, διερευνήστε τη μεταφορική χρήση της γλώσσας στη λογοτεχνία εξετάζοντας τα σύμβολα, τα σχήματα λόγου, τις εικόνες κ.ο.κ. Σε ποια πεζά της ενότητας εντοπίζετε αντίστοιχους «ποιητικούς» τρόπους περιγραφής;

45. Επιχειρήστε να διακρίνετε τους **λυρικούς** από τους **αφηγηματικούς «τρόπους»** των λογοτεχνικών κειμένων της ενότητας. Παρατηρήστε τι δίνει λυρικό χαρακτήρα σε ένα κείμενο (π.χ. σύμβολα, «ποιητικά» επίθετα και ουσιαστικά, περίτεχνες μεταφορές και παρομοιώσεις κ.ο.κ.) και τι κάνει ένα κείμενο να φαίνεται/να διαβάζεται *σαν πεζό* (π.χ. ο πεζολογικός χαρακτήρας του, το ύφος του, η σύνταξή του, τα λιτά εκφραστικά του μέσα κ.ο.κ.) Δοκιμάστε να κατατάξετε τα ποιήματα και τα πεζά της ενότητας με βάση αυτό το χαρακτηριστικό: τι ξεχωρίζει, για παράδειγμα, το ποίημα του Δικταίου από εκείνο της Σιδέρη, ή τι φέρνει κοντά το ποίημα της Αγγελάκη-Ρουκ στο πεζό του Τ. Μαν, ή την έμμετρη «Ανεράδα» του Μιχαηλίδη στο πεζογραφικό απόσπασμα «Η ξωθιά του ποταμού» του Τερζάκη.

1. **α)** Διαλέξτε μια μορφή εφήβου –αγοριού ή κοριτσιού– από τα κείμενα που διδαχθήκατε και καταγράψτε σε ένα μικρό δοκίμιο την εικόνα που σχηματίσατε για τον συγκεκριμένο χαρακτήρα με βάση κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της προσωπικότητας ή της συμπεριφοράς του/της, το οποίο σας έκανε θετική (ή αρνητική) εντύπωση. **β)** Εναλλακτικά, κάντε ένα παιχνίδι: επιλέξτε μια μορφή έφηβου ή έφηβης από τα κείμενα και ζητήστε από τους συμμαθητές σας να βρουν ποιος / ποια είναι “αποκαλύπτοντας” ένα ιδιαίτερο γνώρισμά του/της. Το χαρακτηριστικό αυτό μπορεί να είναι ενέργειές του, στοιχεία του ψυχισμού του, ένα περιστατικό, αντικείμενα με τα οποία σχετίζεται κ.ο.κ. Φροντίστε ώστε το στοιχείο που θα διαλέξετε να μην είναι πολύ φανερό ούτε όμως και πολύ γενικό.

2. Δοκιμάστε να αλλάξετε την οπτική γωνία στο διήγημα του Παπαδιαμάντη «Όνειρο στο κύμα», περιγράφοντας το επεισόδιο του παραλίγο πνιγμού της Μοσχούλας και της σωτηρίας της από το βοσκόπουλο από τη δική της σκοπιά. Προσπαθήστε, αν γίνεται, να διατηρήσετε κάτι από το λεξιλόγιο του Παπαδιαμάντη, ή από εκείνο του Βλαχογιάννη (μια που είναι κι αυτή χωριατοπούλα). Μπορείτε, ακόμη, να υποθέσετε ότι η Μοσχούλα είναι Κύπρια και να αποδώσετε το ιδίωμά της στην κυπριακή διάλεκτο.

3. Διαβάστε και άλλα διηγήματα της ηθογραφικής παραγωγής με πρωταγωνιστές εφήβους (π.χ. του Κονδυλάκη, του Καρκαβίτσα κ.ά.) Προσπαθήστε στη συνέχεια να γράψετε ένα επεισόδιο της εφηβικής σας ζωής **σε «ηθογραφικό» ύφος** (μπορείτε να προσαρμόσετε ανάλογα και τη γλώσσα, γράφοντας π.χ. σε διάλεκτο).

4. Στα αποσπάσματα των πεζογράφων Τουαίν, Σταντάλ και Ντίκενς, οι έφηβοι πρωταγωνιστές βρίσκονται σε «μεταβατική φάση», σε ένα μεταίχμιο καθοριστικό για το μέλλον τους: να γράψετε τη συνέχεια, όπως φαντάζεστε ότι θα εξελιχθεί η ζωή και ο χαρακτήρας τους. Αναζητήστε κατόπιν τα έργα και διερευνήστε ποια εξέλιξη/κατάληξη δίνουν οι ίδιοι οι συγγραφείς συγκρίνοντάς την με το τέλος που δώσατε εσείς.

5. Φανταστείτε ότι κάποια στιγμή οι ήρωες των παραπάνω κειμένων (Χωκ, Ζιλιέν και Πιπ) συναντιούνται κατά τύχη και γίνονται φίλοι. Προσπαθήστε να αποδώσετε τις αγωνίες, τα προβλήματα και τα όνειρά τους γράφοντας ένα κείμενο σε μορφή **διαλόγου**. (Διαλέξτε εσείς τον συνδυασμό του ζευγαριού που συνομιλεί).

6. Υποθέστε ότι η Φράνση, η ηρωίδα της Σμιθ, συναντά την Άννα Φρανκ και γνωρίζονται. Ποια από τις δυο νομίζετε ότι θα συμβουλέψει την άλλη, και γιατί; Σκεφτείτε τι θα της έλεγε και γράψτε ένα υποθετικό **γράμμα**.

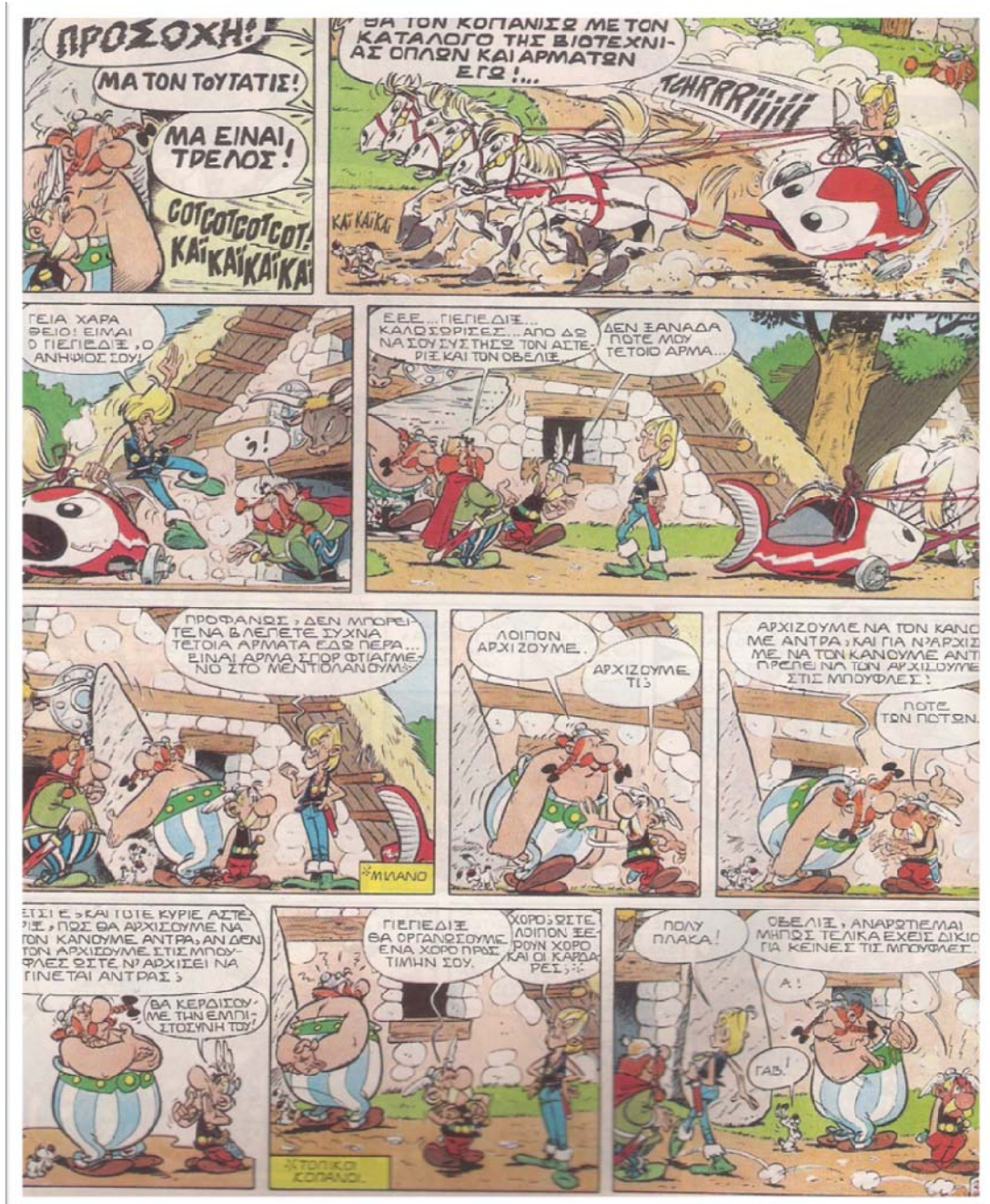
7. Νιώσατε ποτέ απέναντι στους γονείς σας, σε δασκάλους ή σε άλλους «μεγάλους», αισθήματα σαν κι αυτά της Άννας Φρανκ ή της Φράνσης; Γράψτε τα παράπονά σας σε μια υποτιθέμενη σελίδα **ημερολογίου** φροντίζοντας το ύφος σας να μην είναι προσβλητικό. Αντί για ημερολόγιο, μπορείτε να γράψετε ένα **ποιήμα** έμμετρο ή σε ελεύθερο στίχο, με ύφος σοβαρό ή χιουμοριστικό.

8. Με αφορμή το ποίημα της Αγγελάκη-Ρουκ δοκιμάστε να αποδώσετε βιώματα και συναισθήματα από δικές σας σχολικές εκδρομές σε ένα μικρό διήγημα ή ποίημα.
9. Φανταστείτε ότι είστε ο «Σούμχι» ή η Έστι και γράψτε ένα πειραχτικό γράμμα ή ποίημα που να υποδηλώνει (αλλά να μην αποκαλύπτει) τα αισθήματά σας.
10. Προσπαθήστε να συνθέσετε **χαϊκού** με θέμα την ιδανική ομορφιά / τον εξιδανικευμένο έρωτα ή τις φιλοσοφικές σκέψεις των εφήβων της ενότητας (μπορείτε να εμπνευστείτε, λ.χ. από τον Παπαδιαμάντη, τον Τερζάκη, την «Ανεράδα» του Μιχαηλίδη, καθώς και από την ενδοσκόπηση των εφήβων του Έσσε, του Τ. Μαν, του Μανδηλαρά, του Κ. Πολίτη κ.ά.)
11. Μελετήστε τον στίχο, τη σύνταξη, τα σχήματα λόγου, στοιχεία του αρχαίου κόσμου, καθώς και την παρουσίαση της φύσης στο ποίημα του Σικελιανού «Δαίδαλος»: αναζητήστε και άλλα ποιήματά του ή αποσπάσματα ποιημάτων του (λ.χ. αυτά που περιέχονται σε άλλα τεύχη της σειράς *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής*) για να ελέγξετε αν τα χαρακτηριστικά που εντοπίσατε αποτελούν σταθερές της ποίησής του.
12. **α)** Εντοπίστε το ποίημα του Αριστοτέλη Βαλαωρίτη «Αστραπόγιαννος» και διαβάστε τη σχετική σκηνή, συγκρίνοντάς την με τη θεατρική της απόδοση όπως περιγράφεται από τον Ιωαννίδη. **β)** Καταγράψτε σε πεζό, στο πρότυπο του κειμένου «Ο Αστραπόγιαννος» του Ιωαννίδη, μιαν ανάλογη εμπειρία σας από την οργάνωση μιας παράστασης στο σχολείο σας.
13. Να αναζητήσετε τα βιβλία με τους ιστορικούς και τους λογοτεχνικούς ήρωες που θαυμάζει ο Λεωνίδας στο «Τριακοστό πέναλι» του Χιόνη. Μοιραστείτε τα (ανάλογα με τις προτιμήσεις σας) και παρουσιάστε τα στην τάξη ή γράψτε μια βιβλιοπαρουσίαση γι' αυτά.
14. Με αφορμή τον δίσημο τίτλο του μυθιστορήματος του Κ. Πολίτη *Eroica*, αναζητήστε τα ποιήματα του μαθητή-αγωνιστή της ΕΟΚΑ Ευαγόρα Παλληκαρίδη και δείτε πώς συνδυάζει σ' αυτά την αγωνιστικότητα με τα εφηβικά σκιρτήματα της καρδιάς. Παρουσιάστε ορισμένα αντιπροσωπευτικά και των δύο πτυχών (ηρωισμός / έρωτας) στην τάξη.

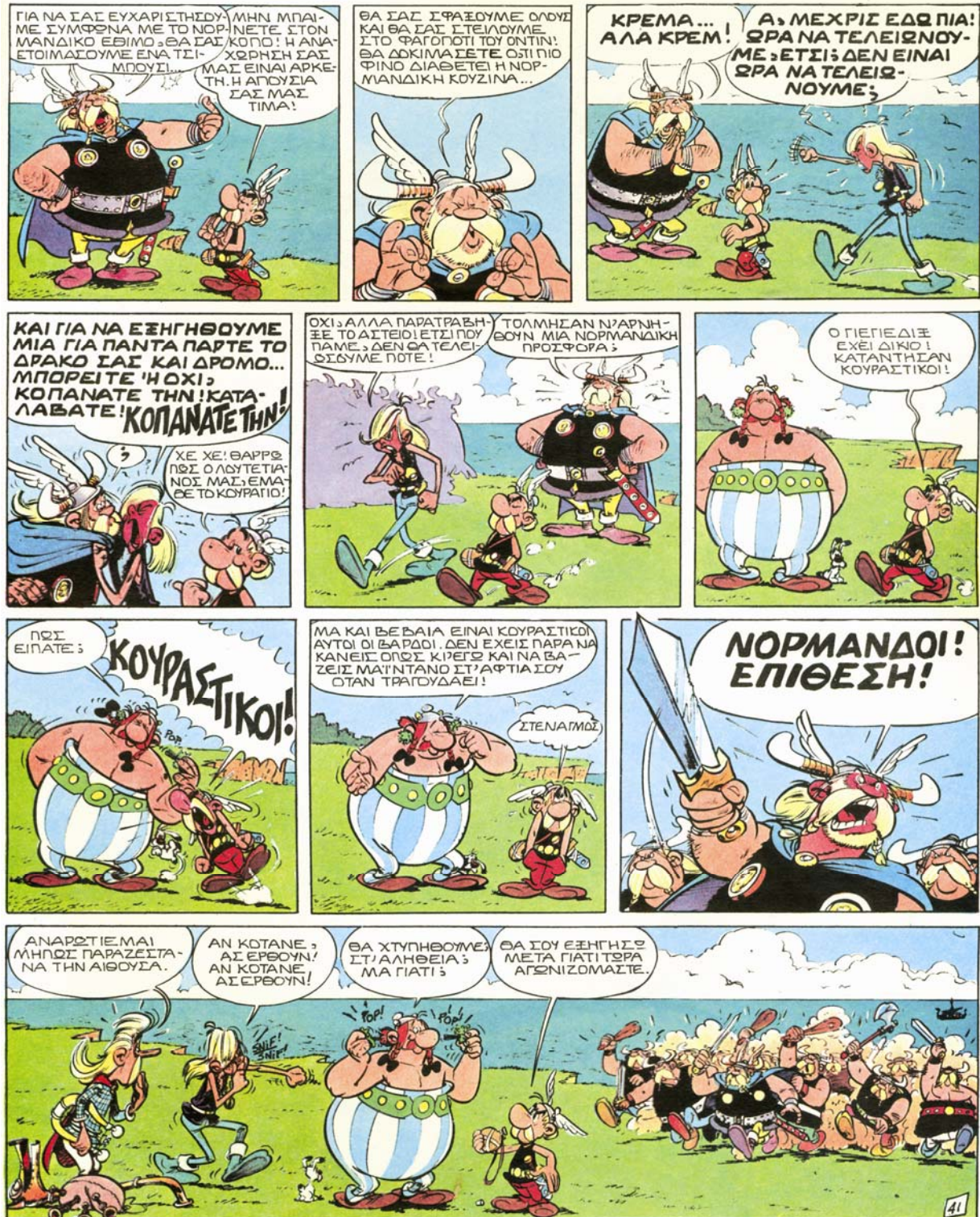
[Άλλες δημιουργικές δραστηριότητες]

1. Διαβάστε το παρακάτω κομμάτι από το κόμικ «Ο Αστερίξ και οι Νορμανδοί» και δείτε πώς ενηλικιώνεται ο νεαρός ανιψιός του Μαζεστίζ, Γιεγιεδίζ. (Μπορείτε να εντοπίσετε ολόκληρη την περιπέτεια στον σύνδεσμο <http://users.sch.gr/vasanagno/comics.html>). Δοκιμάστε στη συνέχεια να μετατρέψετε το κόμικ σε αφηγηματικό κείμενο στα πρότυπα των πεζογραφικών κειμένων της ενότητας.

[Άλλες δημιουργικές δραστηριότητες]

2. Δείτε στην ιστοσελίδα <http://psalidios.blogspot.com/2010/01/to.html> τον πίνακα του Γιάννη Τσαρούχη, στον οποίο απεικονίζεται ένα κουρείο με την ένδειξη «Νέα Ιωνία 24-10-46». Πώς θα συμπληρώνατε τον πίνακα, έτσι που να ταιριάζει στην υπόθεση του διηγήματος «Ο γιος του θυρωρού» του Κουμανταρέα; Δοκιμάστε να αποδώσετε με ανάλογο τρόπο τη σκηνή του κομμωτηρίου στο αφήγημα της Μηλιώρη «Παρά τρίχα».

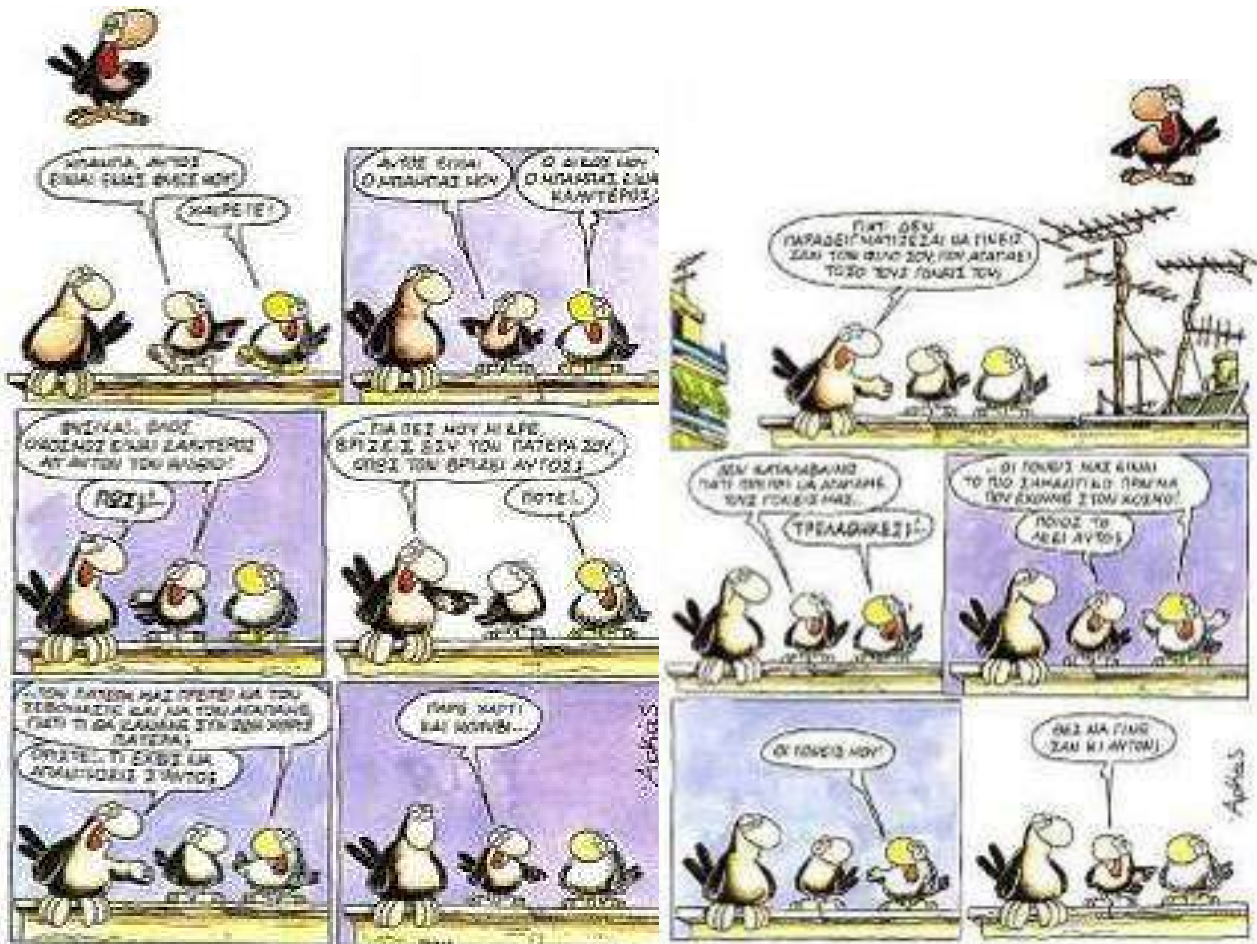
3. Ακούστε το τραγούδι του Βασίλη Παπακωνσταντίνου «Ο κουρσάρος» στο <http://www.youtube.com/watch?v=KW7MyBP82Ak>. α) Πώς υπηρετεί η μελωδία του τραγουδιού το θέμα; β) Ποια στοιχεία στη φιγούρα του εφήβου-κουρσάρου προσθέτουν οι στίχοι του σε σχέση με τα λογοτεχνικά κείμενα του Κουμανταρέα, του Λεοντάρη και της Κέντρου-Αγαθοπούλου; Με ποια ακόμη κείμενα της ενότητας μπορεί έτσι να συνδυαστεί το τραγούδι;

4. Συζητήστε το παρακάτω σκίτσο σε σχέση με το τραγούδι «Ο κουρσάρος», το αφήγημα «Ο γιος του θυρωρού», αλλά και με τα ποιήματα «Οδόσημο κινδύνου» και «Ο μοτοσικλετιστής» των συγγραφέων που προαναφέρθηκαν. Πώς αποδίδει η κάθε τέχνη – ποίηση, πεζογραφία, γελοιογραφία, μουσική– το θέμα; Παρά τις ειδολογικές διαφορές, το συναίσθημα που προκαλούν είναι διαφορετικό;

5. Δείτε πώς αποδίδονται στα παρακάτω καρέ του Αρκά οι σχέσεις πατέρα – γιου (αναζητήστε και σε άλλα τεύχη της σειράς «Χαμηλές πτήσεις» παρόμοιες συμπεριφορές του μικρού προς τον μεγαλύτερο). Να τις συγκρίνετε με τις αντίστοιχες σχέσεις που σκιαγραφούνται στο διήγημα του Κουμανταρέα. Ποια βασική διαφορά εντοπίζετε στον στόχο του πεζογράφου από εκείνον του σκιτσογράφου και πώς αυτή εκφράζεται στην τέχνη τους;

[Άλλες δημιουργικές δραστηριότητες]

Πηγή: <http://www.scribd.com/doc/69872918/%CE%91%CF%81%CE%BA%CE%A>

6. Από την οπτική τίνος παρουσιάζεται ο μύθος του σοφού Δαίδαλου και του απερίσκεπτου Ίκαρου στα πιο κάτω καρέ του Αρκά από τη σειρά «Χαμηλές πτήσεις»; Πώς εκσυγχρονίζεται (και παρωδείται) ο αρχαίος μύθος; Δοκιμάστε να χειριστείτε με ανάλογο τρόπο ένα άλλο «σοβαρό» επεισόδιο της αρχαίας γραμματείας (π.χ. τον θάνατο του Πάτροκλου στην *Ιλιάδα*) προσαρμόζοντάς το σε σημερινά δεδομένα (φανταστείτε λ.χ. ότι ο Πάτροκλος συμμετέχει σε αγώνες ταχύτητας).

Πηγή: <http://www.scribd.com/doc/69872918/%CE%91%CF%81%CE%BA%CE%A>

7. Εναλλακτικά, επιχειρήστε να αποδώσετε με τον τρόπο του Αρκά τον διάλογο πατέρα – γιου στο απόσπασμα του Σταντάλ ή του Τουαίν, ή ακόμα και του Έσσε ή του Τ. Μαν. Μπορείτε ακόμη να παρωδήσετε το ποίημα «Πατέρες» του Παλαμά ή τον *Προφήτη* του Γκιμπράν μετατρέποντάς τα σε γελοιογραφίες.

8. Το χάσμα των γενεών όπως και η διαφορετική ψυχολογία των εφήβων από αυτή των ενηλίκων φαίνεται να είναι προβλήματα διαχρονικά και οικουμενικά. Δείτε πώς παρουσιάζονται στις *Νεφέλες* του Αριστοφάνη, που παρατίθενται εδώ σε μορφή κόμικς. Ο γιος του Στρεψιάδη, αρχικά τουλάχιστον, αντιδρά στην προσπάθεια του πατέρα του να τον πείσει να σπουδάσει:

Νεφέλες, Διασκευή-κείμενα Τ. Αποστολίδης, Εικόνες, Γ. Ακοκαλίδης, Μεταίχμιο, Αθήνα 2007

9. Εμπνευστείτε από τα παραπάνω καρέ και μετατρέψτε είτε «Το παλιό σχολείο» του Ιωάννου, είτε τη στιχομυθία των δύο αδελφών στο απόσπασμα από την *Αργώ* του Θεοτοκά, ή ακόμη και την παράσταση του «Αστραπόγιαννου» στο κείμενο του Ιωαννίδη σε μορφή κόμικς.

10. Δοκιμάστε να αποδώσετε εικαστικά σκηνές από το διήγημα του Βλαχογιάννη «Ο Πετεινός» ή από τα εφηβικά μυθιστορήματα της γενιάς του '30 που ανθολογούνται στην ενότητα (μπορείτε, αντί ζωγραφικής, να ασκηθείτε στην τέχνη του κολάζ). Ως λεζάντες να χρησιμοποιήσετε φράσεις ή εκτενέστερα χωρία από τα αποσπάσματα.

11. Στην ιστοσελίδα http://moraros.gr/dimitris/?page_id=344 θα βρείτε μια σειρά από ζωγραφικά έργα που φιλοτέχνησε ο καλλιτέχνης Δημήτρης Μοράρος εμπνευσμένος από διάφορα διηγήματα του Παπαδιαμάντη. **α)** Δείτε ειδικότερα αυτά που αφορούν το «Όνειρο στο κύμα» και αντιστοιχήστε τα με συγκεκριμένες σκηνές (και χωρία) του διηγήματος. **β)** Χρησιμοποιήστε ένα απ' αυτά, για να γράψετε μια δική σας μικρή ιστορία που θα έχει ως επίκεντρο το πρόσωπο που εικονίζεται.

12. Θεωρείτε ότι η «ναΐφ» τεχνοτροπία του Μοράρου ανταποκρίνεται στον ηθογραφικό-ψυχογραφικό χαρακτήρα της πεζογραφίας του Παπαδιαμάντη;

13. Αναζητήστε δείγματα «ποιμενικής ζωγραφικής» και εικόνες της υπαίθρου στον σύνδεσμο <http://www.bing.com/images/search?q=pastoral+painting&qpv=pastoral+painting&FORM=IGRE>. Ποια στοιχεία του κόσμου των ηθογραφικών διηγημάτων του Παπαδιαμάντη, του Βλαχογιάννη (αλλά και του Δ. Χατζή: «Το βάφτισμα») εντοπίζετε σ' αυτούς; Ποια απουσιάζουν; Σε ποια από τις δύο τέχνες –τη ζωγραφική ή τη λογοτεχνία– ο κόσμος της υπαίθρου εξιδανικεύεται περισσότερο, κατά τη γνώμη σας, και με ποιον τρόπο;

14. Αντλήστε ιδέες από την οπτικοακουστική απόδοση του διηγήματος του Παπαδιαμάντη «Όνειρο στο κύμα» στην ιστοσελίδα <http://www.youtube.com/watch?v=AdU7kz2c0e8>, και επιχειρήστε να κάνετε κάτι ανάλογο για το διήγημα του Βλαχογιάννη «Ο Πετεινός», χρησιμοποιώντας το πρόγραμμα *movie maker*. Φροντίστε ώστε οι εικόνες και η μουσική να αντιστοιχούν όσο γίνεται με την εποχή και το σκηνικό πλαίσιο του έργου του Βλαχογιάννη.

15. Παρακολουθήστε το animation μικρού μήκους «Life A short love story» στο <http://www.youtube.com/watch?v=eDqdKKnUI2k>. Από τη σκοπιά ποιου φύλου παρουσιάζεται η μικρή ιστορία αγάπης; Ποιο από τα κείμενα της ενότητας θα θεωρούσατε πιο ταιριαστό για μια αντίστοιχη ταινία μικρού μήκους, και γιατί; Σε ποιον από τους χαρακτήρες του κειμένου θα δίνατε τον ρόλο που έχει στο φιλμάκι το κορίτσι;

16. Αν μετατρέπατε το «Όνειρο στο κύμα» του Παπαδιαμάντη σε σενάριο για μικρού μήκους ταινία, σε ποιον από τους ήρωες θα αναθέτατε τον ρόλο του αφηγητή; Τι τέλος θα δίνατε εσείς στην ιστορία του Παπαδιαμάντη, στο πλαίσιο του σεναρίου σας;

17. Αναζητήστε και δείτε την ταινία μεγάλου μήκους «Αγάπη στα 16» του Κώστα Χαράλαμπους (παραγωγής 2004). **α)** Σε ποια από τα ελληνικά κείμενα της ενότητας βρίσκεται πιο κοντά ως προς το θέμα ή/και το σκηνικό πλαίσιο δράσης της; **β)** Εξετάστε τις συνήθειες των εφήβων της δεκαετίας του '80, τις οποίες καταγράφει η ταινία, και συζητήστε με ποιες συνήθειες δικές σας έχουν αντικατασταθεί σήμερα (ή ποιες συνήθειες έχουν διατηρηθεί).

18. Ο Γιάννης Μαρκόπουλος έχει μελοποιήσει το έργο του Οδ. Ελύτη *Ήλιος ο Πρώτος*. Δείτε στο youtube τους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους κάποιιοι «έντυσαν» με εικόνες το τραγούδι και προσπαθήστε να φτιάξετε κάτι ανάλογο για άλλα ποιήματα της ενότητας, φροντίζοντας η έμφαση να δίνεται σε εικόνες εφηβικής ανεμελιάς.

19. Αν μελοποιούσατε τα ποιήματα της υποενότητας «Αναζητώντας τον χαμένο χρόνο...» σε ποια θα δίνατε μελαγχολικό και σε ποια χαρούμενο τόνο; Σε ποιο σημείο του ποιήματος «Φορείο» της Αλόης Σιδέρη θα αλλάζατε κλίμακα, και γιατί; (Αν θέλετε, δοκιμάστε να επενδύσετε μουσικά εκείνο που σας άρεσε περισσότερο).

20. Διαβάστε παρακάτω το ποίημα του Νίκου Γκάτσου *Το μεθυσμένο καράβι*, το οποίο περιέχει ρητές αναφορές στο ποίημα αλλά και στον βίο και την πολιτεία του Α. Ρεμπώ. Ακούστε, επίσης, μελοποιημένους τους στίχους του ποιήματος του Γκάτσου από τον Μάνο Χατζιδάκι στο <http://www.youtube.com/watch?v=AKU7Tr3QQb4>. Να σχολιάσετε τη διακειμενική σχέση του ποιήματος του Ρεμπώ, του ποιήματος του Γκάτσου και της μελωδίας του Χατζηδάκι, ως προς το όραμα του καλλιτέχνη-αιώνιου έφηβου.

<p>Αρθούρε Ρεμπώ απόψε θα μπω στο μαύρο μεθυσμένο σου καράβι μακριά ν' ανοιχτώ σε κύκλο φριχτώ που ο κόσμος δεν μπορεί να καταλάβει</p> <p>Αγγέλου γιασεμιά σκόρπισες μέσα στην βρωμιά κληρονομιά για μας κι εσύ παντοτινά σε σταυροδρόμια σκοτεινά το σατανά πολεμάς</p>	<p>Αρθούρε Ρεμπώ το βράδυ θαμπό και η πόρτα του παράδεισου κλεισμένη κατάρα κι οργή μοιράζουν τη γη και χέρι χέρι παν οι κολασμένοι</p> <p>Αρθούρε Ρεμπώ θα μπω στο μεθυσμένο σου καράβι Αρθούρε Ρεμπώ να δω ποια σπίθα σώθηκε κι ανάβει</p>
---	--

21. Ακούστε το τραγούδι «Πατέρα σ' αγαπώ» του Λαυρέντη Μαχαιρίτσα στο <http://youtu.be/yy70d3lxxm8>, οι στίχοι του οποίου παρατίθενται πιο κάτω. Τίνος την οπτική προβάλλει το τραγούδι και τι ομολογεί αναφορικά με το «χάσμα των γενεών»; Εξετάστε (α) τη σχέση του με τα αντίστοιχα κόμικς του Αρκά, (β) με ποια κείμενα της ενότητας συνομιλεί και σε ποια σημεία του συγκεκριμένα.

<p>Έφτασα δεκαοχτώ μ' ένα κόμπο στο λαιμό ήρθ' η ώρα, ήρθ' η ώρα ν' αρνηθώ το μικρό μου παρελθόν</p> <p>Χάνομαι, σαν μωρό απ' τα πόδια σου πιάνομαι κι ύστερα πάλι μες στα λάθη μου χάνομαι</p> <p>Τι ώρα θα γυρίσω απόψε πατέρα Τι ώρα βάφουνε τις ειδήσεις με αίμα Κι αν αποτύχω στη σχολή πατέρα μη με θίξεις όλα θολώνουν εδώ πέρα σαν χρησμός ήξεις αφήξεις</p> <p>Πατέρα σ' αγαπώ πατέρα σε φτύνω Μαζί σου δεν μπορώ με τρόπο σ' αφήνω</p> <p>Πατέρα σ' αγαπώ</p> <p>Άνεμος, φυσάει άγριος άνεμος στου μυαλού μου τα βάθη Μια σταγόνα βροχής μες στα μάτια μου που στον ύπνο μου γίνεται αγκάθι</p> <p>Κύματα, μου μάθανε τα βήματα μα ο χορός είναι παράλογα λειψός σαν χάδι Γιατί χορεύω μοναχός σ' ένα πηγάδι</p>	<p>Τι ώρα θα γυρίσω απόψε πατέρα Τι ώρα βάφουνε τις ειδήσεις με αίμα Πατέρα σ' αγαπώ μα φοβάμαι να στο πω Τά 'χω μπλέξει τι θα μου φέξει</p> <p>Πατέρα σ' αγαπώ πατέρα σε φτύνω Μαζί σου δεν μπορώ με τρόπο σ' αφήνω</p> <p>Πατέρα σ' αγαπώ</p> <p>Πατέρα σ' αγαπώ πατέρα σε φτύνω Μαζί σου δεν μπορώ άλλο να μείνω</p> <p>Πατέρα σ' αγαπώ</p> <p>Πατέρα σ' αγαπώ πατέρα σε φτύνω Μαζί σου δεν μπορώ με τρόπο σ' αφήνω</p> <p>Πατέρα σ' αγαπώ</p>
--	---

1. α) Συγκεντρώστε από το ποιητικό έργο του **Σικελιανού** εφηβικές μορφές από την ιστορία και τη μυθολογία ταξινομώντας τις ανάλογα (θεοί, ήρωες, αθλητές, νέοι / νέες κλπ.) Οργανώστε στην τάξη μια απαγγελία των πιο χαρακτηριστικών αποσπασμάτων από το πάνθεον των εφήβων-ηρώων του Σικελιανού, πλαισιώνοντας την παρουσίαση με κούρους και κόρες ή άλλα νεανικά μοτίβα της αρχαίας ελληνικής τέχνης (σε powerpoint).

β) Να κάνετε το ίδιο και για τις εφηβικές μορφές στην ποίηση του **Ελύτη** διανθίζοντάς τις αυτή τη φορά με κολάζ του ποιητή. Συγκρίνετε στην τάξη τα εφηβικά πρότυπα των δύο ποιητών (Σικελιανού και Ελύτη) εξετάζοντας σε ποια πρότυπα –αρσενικά ή θηλυκά– δείχνει ο καθένας τους προτίμηση.

2. Κάντε μια έρευνα στην ποίηση του **Καβάφη** και συγκεντρώστε ποιήματά του που αναφέρονται σε νέους. Παρουσιάστε τα στην τάξη με άξονα κοινά μοτίβα τους, όπως το *αισθητικό κάλλος* των νέων (σε σχέση με την αρχαιοελληνική αντίληψη του «κάλλους»), αλλά και το θέμα της *απώλειας* (οι νέοι του Καβάφη πεθαίνουν ή χωρίζουν νέοι). Μπορείτε να συμπεριλάβετε και πεζά κείμενα της ενότητας που πραγματεύονται το ίδιο θέμα (όπως η *Eroica* του Κοσμά Πολίτη ή ο *Τόνιο Κρέγκερ* του Τόμας Μαν).

3. α) Χωριστείτε σε μικρές ομάδες και αναζητήστε στο έργο και άλλων Ελλήνων ποιητών (από τον Σολωμό και τον Παλαμά ως τον Ρίτσο και τους Υπερρεαλιστές, αλλά και σε νεότερους ποιητές) ποιήματα που υμνούν ή νοσταλγούν τη χαμένη νεότητα. Παρουσιάστε μερικά αντιπροσωπευτικά –αυτά που σας άρεσαν περισσότερο– στην τάξη. Εξηγήστε στην ολομέλεια γιατί τα διαλέξατε.

β) Αναθέστε σε συμμαθητές/-τριες σας που προέρχονται από άλλες χώρες να ψάξουν για ποιήματα αφιερωμένα στην εφηβεία από μεγάλους ποιητές της χώρας τους, μεταφρασμένα στα ελληνικά, και να φτιάξουν μια μικρή ανθολογία. Τα καλύτερα από τα ποιήματα που θα μαζέψετε, νεοελλήνων και ξένων ποιητών, να τα αναρτήσετε σε ειδικό φάκελο στην ιστοσελίδα του σχολείου σας, μαζί με μελοποιήσεις τους (αν είναι εφικτό).

4. Συγκεντρώστε πληροφορίες για τον ποιητή **Αρθούρο Ρεμπώ** και την ποίησή του (μαζί με προσωπογραφίες του). Παρουσιάστε στην τάξη ένα οδοιπορικό της ζωής, των ταξιδιών και του έργου του, εστιάζοντας κυρίως σε στοιχεία που σας έκαναν μεγαλύτερη εντύπωση από τη δράση και την τέχνη αυτού του έφηβου ποιητή. Διερευνήστε επίσης την απήχηση που είχε τόσο το έργο όσο και η μορφή του Ρεμπώ στην ευρωπαϊκή (αλλά και ελληνική) ποίηση, ειδικά των λεγόμενων «καταραμένων ποιητών» του Συμβολισμού. Ψάξτε, τέλος, για ίχνη του και σε άλλες μορφές τέχνης, π.χ. στη μουσική ή στη ζωγραφική.

5. Κάντε ένα ειδικό αφιέρωμα στην τάξη με τίτλο «**Εφηβικές μορφές στη νεοελληνική τέχνη**» συγκεντρώνοντας σχετικό υλικό από τις εικαστικές τέχνες (πίνακες, γλυπτά, κεραμικά, κολάζ κ.ο.κ.) Συγκρίνετε κατόπιν την απόδοση της νεότητας στην τέχνη και στη λογοτεχνία και επισημάνετε τις πιο χαρακτηριστικές ομοιότητες και διαφορές.

6. Δημιουργήστε το δικό σας «**εφηβικό πάνθεον**» συμπεριλαμβάνοντας νεανικές μορφές από την ιστορία, την τέχνη, τον πολιτισμό, τον αθλητισμό ή από οποιονδήποτε άλλο χώρο προτιμάτε, εξηγώντας με τι κριτήρια τις επιλέξατε.

7. Αναζητήστε στην παλαιότερη ελληνική λογοτεχνία, επώνυμη και λαϊκή, ποιήματα, αφηγήσεις, θρύλους, παραμύθια κλπ. που πραγματεύονται το θέμα **«κόρης και νιου»** ή τις **οικογενειακές σχέσεις**. Φροντίστε η παρουσίασή σας να γίνει με τέτοιο τρόπο ώστε να παρουσιάζονται εξίσου οι θετικές και οι αρνητικές όψεις/εκδοχές αυτών των θεμάτων.

8. Με αφορμή τα κείμενα που αναφέρονται στα σκληρά χρόνια της εφηβείας σε δύσκολες ιστορικές περιόδους για τον ελληνισμό (Κατοχή, Δικτατορία, Αγγλοκρατία στην Κύπρο), αναζητήστε και άλλες μαρτυρίες και λογοτεχνικά κείμενα για εκείνα τα «πέτρινα χρόνια» ιδωμένα από τη σκοπιά των νέων της εποχής (μπορείτε, μεταξύ άλλων, να δείτε το βιβλίο του Λευτέρη Παπαδόπουλου *Οι παλιοί συμμαθητές*, απόσπασμα του οποίου ανθολογείται στο βιβλίο *Ο λόγος ανάγκη της ψυχής. Βιβλίο του εκπαιδευτικού*, Β΄ Γυμνασίου, ενότητα «Ανθρώπινες σχέσεις – Ανθρώπινοι χαρακτήρες»).

9. Να ψάξετε σε αρχεία εφημερίδων ή και σε άλλες πηγές και να συγκεντρώσετε φωτογραφικό και άλλο υλικό για την **κοινωνικοπολιτική και καλλιτεχνική δράση των νέων** στην Ελλάδα και στον υπόλοιπο κόσμο κατά την περίοδο του κινήματος των χίπις και του «Μάη του '68» (δεκαετίες 1960-70). Στη συνέχεια να οργανώσετε μια μικρή έκθεση του υλικού αυτού κατά θέματα ή τομείς δραστηριότητας των νέων: εκδηλώσεις, δραστηριότητες, καθημερινή ζωή, λογοτεχνία, τέχνες, διαδηλώσεις κ.ο.κ.

10. Με αφορμή το κείμενο του Ιωάννου, να μαζέψετε συνεντεύξεις για τα **επαγγέλματα** που ασκούν οι ενήλικες γνωστοί σας (γονείς, συγγενείς, καθηγητές, οικογενειακοί φίλοι...) Διερευνήστε ποιοι παράγοντες καθόρισαν την επιλογή τους κι αν τελικά ασχολούνται με ό,τι ονειρεύτηκαν μικροί.

11. Κάντε ένα αφιέρωμα στο **«μυθιστόρημα της εφηβείας»**:

α) Αναζητήστε και διαβάστε τα μυθιστορήματα εφηβείας των οποίων αποσπάσματα ανθολογούνται στην ενότητα, επιλέγοντας εκείνο που σας άρεσε περισσότερο. Παρουσιάστε κατόπιν, ατομικά ή σε μικρές ομάδες, μια εκτενή περίληψή τους στην τάξη (μαζί με αντιπροσωπευτικά αποσπάσματα). Εναλλακτικά, μπορείτε να γράψετε μια βιβλιοκρισία για την εφημερίδα ή την ιστοσελίδα του σχολείου σας με τις προδιαγραφές που σας έχουν δοθεί.

β) Διαβάστε σύγχρονα εφηβικά μυθιστορήματα, γραμμένα από Έλληνες και ξένους συγγραφείς (σε μετάφραση), και εξετάστε αν υπάρχουν διαφορές στα θέματα ή στον χειρισμό των θεμάτων σε σχέση με τα παλαιότερα, ή/και μεταξύ τους. (Μπορείτε να αντλήσετε τίτλους από τον κατάλογο των βιβλίων που προτείνονται στο τέλος της ενότητας).

12. Εκτός από την ποίηση και την πεζογραφία, τα εφηβικά θέματα εκπροσωπούνται σε μεγάλο βαθμό και στο **θέατρο** (π.χ. *Ο Ρωμαίος και η Ιουλιέτα* του Σαίξπηρ, *Οντίν* του Ζιροντού, *Το ζύπνημα της Άνοιξης* του Φρανκ Βέντεκιντ, *Ο γυάλινος κόσμος* του Τένεσου Ουίλιαμς, *Το τέλος της μικρής μας πόλης* του Θόρντον Ουάιλντερ, *Ο Μεσάζων* του Χ. Πίντερ και πολλά άλλα). Κάντε μια μικρή έρευνα σε βιβλιοθήκες αλλά και στο διαδίκτυο και συγκεντρώστε όσο πιο πολλούς τίτλους θεατρικών έργων μπορείτε να εντοπίσετε με εφηβικό θέμα. Χωριστείτε σε ομάδες, διαβάστε ένα απ' αυτά και παρουσιάστε το στην υπόλοιπη τάξη.

13. α) Εντοπίστε στο διαδίκτυο την «**Αλφαβήτα της Εφηβείας**», μια ερασιτεχνική θεατρική παράσταση με εφήβους του σήμερα, οι οποίοι εκφράζουν όσα τους απασχολούν μέσα από 24 λέξεις-γράμματα, από το άλφα μέχρι το ωμέγα. Δείτε, ενδεικτικά, στο <http://www.youtube.com/watch?v=FfQiEQPvjTk&list=PLDC416CB0D15B7339> το δρώμενο με τα γράμματα «Ε – Ζ»: σε ποιες εμπειρίες της εφηβικής ζωής αναφέρεται και με ποια από τα κείμενα της ενότητας θα το συσχετίζατε; Εμπνευστείτε από την προσπάθεια και δοκιμάστε κι εσείς να αναπαραστήσετε με ανάλογο τρόπο κάτι από τα κείμενα της ενότητας ή από τα βιώματά σας στο σχολείο.

β) Εναλλακτικά, μπορείτε να μοιραστείτε και να παρουσιάσετε στην τάξη κεφάλαια από το ομώνυμο μυθιστόρημα της Μάγιας Δεληβοριά *Η αλφαβήτα της εφηβείας. Μυθιστόρημα για εφήβους και όχι μόνο* (Κέδρος 2012). Τα θέματα είναι: Άγχος, Βαρεμάρα, Γονείς, Δίαιτα, Έρωτας, Ζήλια, Ήρωας, Θάνατος, Ίντερνετ, Καθηγητές, Λύπη, Μοναξιά, Ναρκωτικά, Εύρισμα, Όνειρα, Πενθήμερη, Ρούχα και Ρατσισμός, Σεξ, Τηλέφωνο, Ύψος, Φιλία, Χορός, Ψέματα, Ωριμότητα. Πάρτε ιδέες και επιχειρήστε να δραματοποιήσετε κάποιο ή κάποια από αυτά τα θέματα.

14. Αρκετά από τα κείμενα που ανθολογούνται στην ενότητα έχουν μεταφερθεί στο **θέατρο ή τον κινηματογράφο** (*Μεγάλες προσδοκίες*, *Όνειρο στο κύμα*, *Eroïca*, *Το ημερολόγιο της Άννας Φρανκ*, *Ένα δέντρο μεγαλώνει στο Μπρούκλιν*, *Το κόκκινο και το μαύρο*). Παρακολουθήστε, αν είναι δυνατόν, κάποιες από αυτές τις διασκευές και αντλήστε ιδέες. Με τη βοήθεια του καθηγητή ή της καθηγήτριάς σας, πειραματιστείτε στη σκηνοθεσία και «ανεβάστε» ένα από τα υπόλοιπα κείμενα που περιλαμβάνονται στην ενότητα σε ειδική εκδήλωση στο σχολείο σας.

15. Αναζητήστε, αν είναι εφικτό, στο ηλεκτρονικό αρχείο της ΕΡΤ και παρακολουθήστε την **τηλεοπτική διασκευή** του μυθιστορήματος *Eroïca* (από τον Πάνο Κοκκινόπουλο, 1999) και του μυθιστορήματος *Τα ψάθινα καπέλα* (από τον Γιάννη Λαπατά, 1995). Εμπνευστείτε από αυτές και δοκιμάστε να κινηματογραφήσετε (βιντεογραφήσετε), με τη χρήση απλών μέσων-προγραμμάτων στον Η/Υ, ένα «επεισόδιο» για κάποιο άλλο από τα μυθιστορήματα της ενότητας που σας έκανε εντύπωση. Για ηθοποιούς να διαλέξετε από τους συμμαθητές/-τριές σας εκείνους που θα ήταν πιο αντιπροσωπευτικοί για να αποδώσουν τους χαρακτήρες.

